

Seyid Yəhya Şirvani (Bakuvi) saytının təqdimatı

PRESENTATION OF WEB-SITE OF SEYID YAHYA SHIRVANI (BAKUVI)

2013-cü il iyunun 19-da Beynəlxalq Mətbuat Mərkəzində Seyid Yəhya Şirvani (Bakuvi) saytının www.seyidyahyashirvani.az təqdimatı keçirildi.

Azərbaycan Respublikası Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsi, Avrasiya Beynəlxalq Araşdırmaları İnstitutu İctimai Birliyi, MİRAS Mədəni İrsin Öyrənilməsinə Kömək İctimai Birliyi, Qafqaz Universiteti Qafqaz Araşdırmaları İnstitutu, Azərbaycanda Atatürk Mərkəzi, Türkdilli Dövlətlərlə Dostluq və Mədəni Əlaqələr Cəmiyyəti, Türkiyənin Beynəlxalq İnkişaf və Əməkdaşlıq Təşkilatı, Dialoq və Əməkdaşlıq Uğrunda İslam Konfransı Gənclər Forumu Avrasiya Regional Mərkəzinin təşkilatçılığı ilə keçirilən təqdimat mərasimində Millət vəkili, "Avrasiya Beynəlxalq Araşdırmaları İnstitutu" İB-nin sədri Dr. Qənirə Paşayeva, Qafqaz Universiteti Qafqaz Araşdırmalar İnstitutunun direktoru Dos.Dr. Mehmet Rihtim, MİRAS Mədəni İrsin Öyrənilməsinə Kömək İB-nin sədri Dr. Fariz Xəlilli Seyid Yəhya irsinin təbliği istiqamətində görülən işlər haqqında məlumat verdilər. Millət vəkili Qənirə Paşayeva öz çıxışında 2013-cü ilin YUNESKO tərəfindən Seyid Yəhya Şirvani (Bakuvi) ili elan etməsini çox təqdirəlayiq hadisə adlandırdı və bu istiqamətdə millət vəkili, YUNESKO-nun xoşməramlı səfiri Mehriban Əliyevanın böyük əməyi olduğunu vurğuladı. Bundan əvvəl mədəniyyətimizin bir parçası olan Seyid Yəhya Şirvaninin tanınması üçün onun "Şəfa əl Əsrar" kitabının nəşr olunduğunu və təqdimatının keçirildiyini vurğulayan Qənirə Paşayeva saytın imkanlarının kitabdən daha çox olduğunu və bu böyük şəxsiyyətin daha geniş təbliğ olunması məqsədilə yaradıldığını bildirdi və hər kəsi saytdan yararlanmağa çağırdı.

MİRAS Mədəni İrsin Öyrənilməsinə Kömək İB-nin sədri, tarix üzrə fəlsəfə doktoru Fariz Xəlilli saytı iştirakçılara təqdim edərkən qeyd etdi ki, Seyid Yəhya Bakuvi irsinin tanınması və təbliği istiqamətində silsilə tədbirlər hazırlanıb və saytın hazırlanması da bu tədbirlərdən biridir.

Seyid Yəhya Şirvani irsinin araşdırıcısı Dos.Dr. Mehmet Rihtim Seyid Yəhya Şirvaninin Türk dünyası və Balkanlardakı təsirindən geniş danışdı. Alim S.Yəhyanın dünyagörüşü, əsərləri, təsəvvüf ədəbiyyatı, xəlvətlik və digər təriqətlər, eləcə də saytda yer alan başqa informasiyalar, Seyid Yəhya Şirvaninin Bakıda olduğu müddət haqqında məlumat verdi. Belə bir mirasın dünyada məhz Bakının adı ilə tanınmasının çox önəmli olduğunu vurğuladı.

Web-site 'seyidyahyashirvani.az' of Seyid Yahya Shirvani (Bakuvi) was presented at International Press Center on 19 July, 2013. At the presentation ceremony co-organized by State Committee for Work with Religious Organizations of Azerbaijan Republic, Eurasia International Research Institute Public Union, MIRAS Social Organization in Support of Studying of Cultural Heritage, Caucasus Research Institute of Qafqaz University, Azerbaijan Atatürk Center, Society for Friendship and Cultural Cooperation with Turkic States, the Turkish International Cooperation and Development Agency, Eurasian Regional Center of the Islamic Conference Youth Forum for Dialogue and Cooperation, Dr. MP Ganira Pashayeva, chairperson for Eurasia International Research Institute Public Union, Doc. Dr. Mehmet Rihtim, director of Caucasus Research Institute of Qafqaz University and Dr. Fariz Khalilli, chairman of MIRAS Social Organization in Support of Studying of Cultural Heritage gave information about the work done in the line of promotion of Seyid Yahya heritage.

In her speech Dr. Ganira Pashayeva called declaration of 2013 year as Seyid Yahya Shirvani (Bakuvi) by UNESCO estimable and stressed the great work of MP and UNESCO Goodwill Ambassador, Mehriban Aliyeva in this line. She said "Shafa al Asrar" book was published and presented for promotion of Seyid Yahya Shirvani, a part of our culture and noted that the web site has much more opportunities than the book and its aim of promoting this great person more widely and called on everybody to benefit from this web-site.

Chairman of MIRAS Social Organization, Dr. Fariz Khalilli presenting the web site to the participants said that a range of events the line of promotion and popularization of Seyid Yahya Bakuvi and the web site is one of those measures.

Researcher of Seyid Yahya Shirvani heritage, Doc. Dr. Mehmet Rihtim talked widely about influence of Seyid Yahya Shirvani, in Turkic world and the Balkans. The scientist gave information about world outlook, works, Sufism literature, Khalvatiyy and other sects, as well as other information placed on the web-site and the term of Seyid Yahya's being in Baku. He underscored such a heritage is very significant as to be known in the whole world mainly in its connection with the name of Baku.

İÇİNDƏKİLƏR > CONTENTS

> 10

USTAD KİTABİ:
ŞƏFALI SİRR, SİRLİ ŞƏFA...
ÇAĞRI VƏ ÜMİD!

BOOK OF MASTERLY:
HEALING MYSTERY,
MYSTERIOUS HEALING...
CHALLENGE AND HOPE!

> 16

SEYİD YƏHYA
BAKUVI

SEYİD YAHYA BAKUVI

> 26

SEYİD YƏHYA BAKUVININ
YETİRMƏSİ VƏ XƏLİFƏSİ
DƏDƏ ÖMƏR RÖVŞƏNİ

FOLLOWER AND CALIPH
OF SEYİD YAHYA BAKUVI
DEDE OMAR ROVSHANI

76 Остатки древнего кладбища Етдынюмбез
близ Шемахи.

Foto: Zaka Babazadə / Rəsm avropalı rəssamındır.

Foto: Zaka Babazadə / Paint by european painter.

➤ Türbələr XVII və XXI əsrdə, Kələxana, Şamaxı

➤ Tombs in XVII and XXI centuries, Kalakhana, Shamakhi

İÇİNDƏKİLƏR > CONTENTS

> 42

SEYYİD YƏHYA BAKUVİNİN
ARDICILLARINDAN ŞEYX
İBRAHİM GÜLŞƏNİ BƏRDƏİ

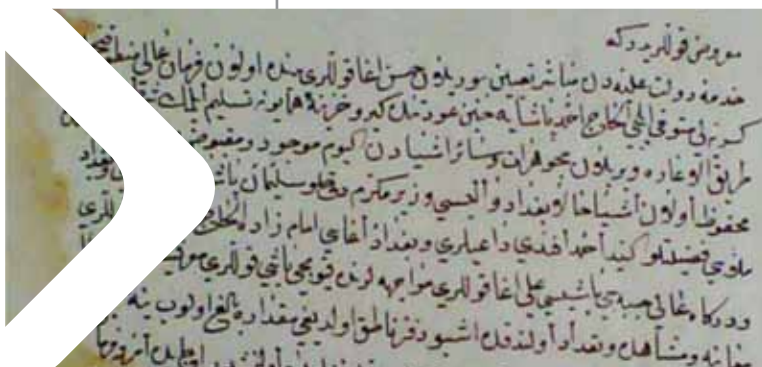
FOLLOWER OF SEYID
YAHYA BAKUVI SHEIK
IBRAHIM GULSHANI BARDAI

> 53

BAŞ NAZİRLİK OSMANLI
ARXİVİ MALİYYƏDƏN
MÜDƏVVƏR
DƏFTƏRLƏRİNDƏ
SƏCCADƏ İLƏ ƏLAQƏDƏR
SƏNƏDLƏRƏ DƏİR

SOME DOCUMENTS ABOUT
PRAYER RUGS IN FINANCIAL
MUDEVVER BOOKS IN THE PRIME
MINISTRY OTTOMAN ARCHIVES

> 62

ŞEYX EYYUB VƏ ONUN
ZİKRÇİLƏR MƏKTƏBİ

SHEIK EYYUB AND HIS
SCHOOL OF ZIKIRCHIS

> *Kələxana türbəsi, Şamaxı*

> *Kalakhana tomb, Shamakhi*

MİRAS
MƏDƏNİ İRSİN
ÖYRƏNİLMƏSİNƏ KÖMƏK
İCTİMAİ BİRLİYİ

MİRAS

elmi-kütləvi jurnal

Azərbaycan Respublikası
Ədliyyə Nazirliyində qeydiyyatdan keçib.
Qeydiyyat nömrəsi: 3375

TƏSİSÇİ

MİRAS

Mədəni İrsin Öyrənilməsinə Kömək İctimai Birliyi

BAŞ REDAKTOR

Qafar Cəbiyev | tarix elmləri doktoru

BAŞ REDAKTORUN MÜAVİNİ

Fariz Xəlilli | tarix üzrə fəlsəfə doktoru

MƏSUL KATİB

Arzu Soltan

MARKETİNG VƏ REKLAM DİREKTORU

Rəşad İbrahimov

MÜXBİRLƏR

Arzu Həsənlı
Albina Rzayeva
Şölə Bayramova

KORREKTOR VƏ TƏRCÜMƏÇİ

Şölə Bayramova

BƏDİLİ TƏRTİBAT

İntiqam Məhəmmədli

FOTOQRAF

Məmməd Rəhimov

Ünvanımız:

1001, Bakı şəhəri, Səbəyl rayonu,
Əhməd Cavad küçəsi 15
Tel: (+994)12 4089225 (+994) 50 5524393
miraspresscenter@gmail.com
www.miras.az

Tiraj: 1000

MİRAS

Popular - Scientific Journal

Registered by the Ministry of Justice of the
Azerbaijan Republic.
Registration No. 3375

FOUNDER

MİRAS Social Organization in Support of Studying
of Cultural Heritage

EDITOR-IN-CHIEF

Prof. Dr. Gafar Jabiyev

ASSISTANT EDITOR

Dr. Fariz Khalilli

EXECUTIVE SECRETARY

Arzu Soltan

MARKETING AND PROMOTION DIRECTOR

Rashad Ibrahimov

CORRESPONDENTS

Arzu Hasanli
Albina Rzayeva
Shola Bayramova

CORRECTOR AND TRANSLATOR

Shola Bayramova

GRAPHICAL DESIGN

Intigam Mahammadli

PHOTOGRAPHER

Mammad Rahimov

Address:

15 Ahmed Javad Str.,
AZ 1001 Baku, Azerbaijan
Tel: (+994)12 4089225 (+994) 50 552439
miraspresscenter@gmail.com
www.miras.az

Circulation: 1000

> Kələxana türbəsi, Şamaxı

> Kalakhana tomb, Shamakhi

DAHİLƏRİ ANARKƏN ...

> BAŞ REDAKTOR

Azərbaycan xalqı öz içərisindən zaman-zaman çox görkəmli dahilər yetirib. Elə dühalar ki, onlar öz yaradıcılıqları ilə bəşər elmini, mədəniyyətini, ədəbiyyatını, incəsənətini yeni-yeni zirvələrə ucaltmışlar. Görün, dünyanın müxtəlif ölkələrində Nizami dühası haqqında nə qədər yazılıb. Uzun illərdir ki, nizamişünaslıq təkcə Azərbaycanda deyil, dünyanın bir çox ölkələrində ayrıca elmi istiqamət kimi öyrənilir. Nizami poeziyasını, onun elmi-fəlsəfi dünyasını hüdudları bəlli olmayan nəhəng dəryaya bənzətmək olar. Ayrı-ayrı araşdırıcıların bu dəryada gördükləri, sevdikləri və qələmə aldıkları isə hələ ki, qətrədən artıq ola bilməz. Bu gün bəşəriyyət üçün qalaktikanın nə qədər sirləri varsa, inanın Nizami irsinin də ədəbiyyatşünaslar və filosoflar üçün bir o qədər açılmamış sirli qatları var.

Lap elə Nəsrəddin Tusini yada salaq. Onun elmi, fəlsəfəsi, hikmət dünyası elə dünyanın özü nəhəngliyində sirli bir aləm deyilmi? Bir anlığa dünya xalqlarının Nizami və Tusi dövründə yaşayıb yaratmış olan karifeyləri ilə onları yan-yanaya qoyaraq müqayisə edək. Axı Nizami də, Tusi də dövrünün elə parlaq ulduzlarıdır ki, istəsək də onları heç kəslə müqayisə etmək olmur. Bəli, onlar digərləri ilə müqayisədə həqiqətən çox yüksəkdə, lap elə göydəki ulduzlar qədər yüksəkdə dururlar. Azərbaycan xalqının adını uca edən belə dahi şəxsiyyətlərdən biri də altıncı imam Museyi-Kazımın nəslindən olan və daha çox Əl-Bakuvi təxəllüsü ilə tanınan Seyid Yəhya Şirvanidir. XIV əsrin sonlarında Şamaxıda doğulan, ömrünün böyük bir hissəsini Bakıda yaşayan, 1463-cü ildə

dünyasını dəyişən Seyid Yəhya Şirvani özündən sonra çox zəngin, həm də olduqca dəyərli bir elmi-ədəbi və mənəvi irs qoyub getmişdir. Əfsuslar olsun ki, onun hər kəsə örnək ola biləcək həyatı və elmi-nəzəri irsi son vaxtlaradək ciddi elmi araşdırma obyektinə olmamışdır. Bu sahədə hökm sürməkdə olan sükunəti hamıdan əvvəl çox görkəmli mənbəşünas alim, Qafqaz Universiteti Qafqaz Araşdırmalar, İnstitutunun direktoru Dos. Dr. Mehmet Rıhtım pozdu. Məhz onun xidməti və Azərbaycanın birinci xanımı, millət vəkili YUNESKO və İESKO-nun xoşməramlı səfiri, çox hörmətli Mehriban xanım Əliyevanın səyləri nəticəsində 2013-cü il YUNESKO tərəfindən Seyid Yəhya Şirvani (Bakuvi) ili elan edildi. Beləliklə, gec də olsa Seyid Yəhya Şirvani irsi beynəlxalq səviyyədə ona layiq olan maraq və diqqət obyektinə çevrildi.

2013-cü il iyunun 19-da Bakıda Beynəlxalq Mətbuat Mərkəzində Seyid Yəhya Şirvani (Bakuvi) saytının təqdimatı oldu. Ümid edirik ki, bu təqdimat həm də yeni mərhələdə Azərbaycan elminin və mədəniyyətinin bütövlükdə dünyaya təqdimatı yolunda daha bir uğurlu başlanğıc kimi tarixə düşəcəkdir.

Niyyətiniz işıqlı olduğu kimi, yolunuz da nurlu və uğurlu olsun, əziz mirassevərlər! Unutmayın ki, xalqımızın tarixi keçmişini və zəngin mədəni irsini qorumaq, öyrənmək və təbliğ etmək istiqamətində bundan sonra da görəcəyimiz işlər olduqca çoxdur. Bu çətin və şərəfli vəzifəni icra etmək də bizlərin və sizlərin borcudur, əziz mirassevərlər!

REMEMBERING THE GREAT PEOPLE...

➤ EDITOR-IN-CHIEF

The people of Azerbaijan had been rich with prominent genius from time to time. The genius advanced human science, culture, literature and art to new peaks with their creativity. Let's see, how many things written about Nizami's wisdom in various countries of the world. It is many years that Nizami studies are learned as a separate scientific field not only in Azerbaijan, but also in many countries of the world. Nizami poetry, his scientific and philosophical world can be resembled to a huge sea with unknown borders. Separate researchers' observations in this sea, things they love and their writings are very few yet. Nizami heritage has some unknown sides for literary figures and philosophers, as far as galactics has mystery for mankind.

Let us think of Nasiraddin Tusi. Is not his science, philosophy and wisdom a grand mysterious world, is he? We can compare the world's famous leading figures with Nizami and Tusi who lived in the same period with them. Because Nizami and Tusi are bright starts of their time and therefore they are incomparable. They stand in a very high position like stars on the sky.

One of the personalities holding high the name of people of Azerbaijan is Seyid Yahya Shirvani, who is from kins of 6th Imam, Museyi-Kazim and known mostly as Al-Bakuvi pseudonym. Seyid Yahya Shirvani, who was born in late 14th century in Shamakhi, lived most part of his

life in Baku and died in 1463 left his extremely rich, valuable scientific and literary, and moral heritage. Regretfully, his life and scientific-theoretical heritage to be sample for everyone were not explored seriously from scientific aspect till nowadays. Silence was interrupted by senior lecturer and known source study scientist Dr. Mehmet Rihtim, director of Caucasus Research Institute of Qafqaz University. Mainly by his service and as a result of efforts of the first lady of Azerbaijan and MP, goodwill ambassador of UNESCO and ISESCO, year of 2013 was announced year of Seyid Yahya Shirvani (Bakuvi) by UNESCO. Thus, though a little late, Seyid Yahya Shirvani heritage became object of interest and attention at international level.

The web-site of Seyid Yahya Shirvani (Bakuvi) was presented on 19 June, 2013 at International Press Center in Baku. We hope that this will be a successful beginning for presentation of Azerbaijani science and culture entirely to the world community in a new stage.

Dear fans of MIRAS! I wish your way be bright and successful as your intentions are. Remember that we have further a lot of work to do in the line of protection, study and promotion of our people's historical past and rich cultural heritage. Dear friends, it is our and your duty to implement this difficult and honourable obligation!

USTAD KİTABI: ŞƏFALI SİRR, SİRLİ ŞƏFA... - ÇAĞRI VƏ ÜMİD!

> BOOK OF MASTERLY: HEALING MYSTERY, MYSTERIOUS HEALING...
CHALLENGE AND HOPE!

Dr. Qənirə PAŞAYEVA

Millət vəkili

Dr. Ganira PASHAYEVA

Member of Parliament

Azərbaycan tarixən könül dostlarının yurdu olub. Bəlli olduğu kimi Veysel Qarani ilə başlayan sevgi bağları sufiliklə məktəbləşmişdir. Sührəverdilik, zahidilik, səfəvilik, xəlvətilik, onun şöbələri rövşənlik, gülşənlik və nəqşibəndliyin qafqaz qolu Azərbaycanın hansı sevgi mirasına sahib olduğunu göstərir.

Dünyanın tolerantlıq, dialoq, xoşgörü və sevgidən tez-tez danışdığı son illərdə bizim də dönüb keçmişimizə yenidən nəzər salmağımız lazımdır. Bu gün dünyanın hər qitəsinə məhz Azərbaycandan, Şamaxıdan, Bakıdan yayılan xəlvətilik məktəbini, onun yaradıcılarını və sevənlərini nə qədər tanıyırsınız? 40-dan çox qola, 200-dən çox şöbəyə malik Azərbaycan əsilli xəlvətilik məktəbi yüzillərlə Qafqaz, Anadolu, Balkanlar, Misir, Əlcəzair, Mərakeş, Sudan, İtaliya, hətta Braziliya, ABŞ və başqa ölkələrdə, bölgələrdə öyrədilmişdir, öyrədilməkdədir..!

Azərbaycanın birinci xanımı Mehriban Əliyevanın dəstəyi ilə YUNESKO 2013-cü ili Seyid Yəhya Bakuvî ili elan etməklə bizə bu dəyərlərimizə yenidən nəzər salmaq, sahiblənmək və yaymaq imkanı vermiş, bizi öz dəyərlərimizə yenidən – daha dərinləndirən baxmağa sövq etmişdir. Bu anlamda, tarixçi alim, Qafqaz Universitetinin Qafqaz Araşdırma İnstitutunun direktoru, Dos.Dr. Mehmet Rihtim araşdırmalarını özəlliklə və şükranlıqla qeyd etmək gərəkdir. Ayrıca, onun öz tədqiqatlarına zaman keçdikcə yeni gözlə baxması, əldə etdiyi yeni qaynaqlardan, yeni bilgilərdən yararlanaraq, əsərlərini yenidən işləməsi, zənginləşdirməsi oxucunun həm onun özünə, həm də ilk növbədə tədqiqatlarına diqqət və marağını artırır. Hörmətli alimimizin tədqiqatları bir daha sübut edir ki, "bəşəriyyətin formalaşdır-

Azerbaijan was historically a land of soul friends. As is known, the bound of love started from Veysel Garani expanded to Sufism school. Suhreverdism, Zahidism, Sefavidism, Khalvatism, its section like Rovshanism, Gulshanism and Caucasus branch of Nakhbandism indicate Azerbaijan's possession of love heritage.

There is a need for our getting back to our past when the world is focused on tolerance, dialogue and love. How well do we know and aware today of founders and lovers of Khalvatism school from Azerbaijan including Shamakhi and Baku? Khalvatism school of Azerbaijani origin having more than 40 branches and 200 sections had been taught for hundred years in Caucasus, Anatolia, the Balkans, Egypt, Algeria, Morocco, Sudan, Italy, even in Brazil, US and other countries and is being taught presently...

We were provided with the opportunity to consider these values of ours again, host and spread and revise them deeply by UNESCO's declaring 2013 year as

Seyid Yahya Bakuvî with support of the First Lady of Azerbaijan, Mehriban Aliyeva.

In these sense, researches of historian scientist, senior lecturer and Dr. Mehmet Rihtim, director of Caucasus Research Institute of Qafqaz University should be particularly noted. Furthermore, his gradually enriching his studies, re-elaborating his works benefited from new sources and new knowledge, increases the readers' attention and interest to him and his studies. Researches of our respected scientist once again prove that the thought 'Azerbaijani Turks have

diği dəyərlər sistemi içərisində Azərbaycan türklərinin öyünüləsi dərin izləri vardır” fikri güclü əsaslara malikdir. Bu izlər bizi millətlər içərisində var edən, İslam ümmətinin böyüməsində və yayılmasında böyük önəm daşıyan izlərdir. Zaman-zaman fərqli quruluşlarda, fərqli rejimlərdə yaşasaq da, yad təsirlər bu izlərdən bizi tam qopara bilməyib. Etiraf edirik ki, uzaq düşmüşük o dəyərlərdən, amma üzülməmişik, necə deyərlər, “haqq nazilər, üzülməz”...

Pak və təmiz bir soydan gələn, özümüzə olan, sevgini, məhəbbəti, mərhəməti, şəfqəti əsas götürən, əsərlərinin bəsisini şirin Azərbaycan türkcəsində qələmə alan Seyid Yəhya Bakuvinin XV yüzildə yazdığı və kamil insan modelini işlədiyi “Şəfaül-Əsrar” (“Sufiliyin sirləri”) əsərini oxuduqca necə böyük mənəvi-mədəni irsə sahib olduğumuzu bir daha – belə deyək, kitabı ilə-dəftəri ilə əyani şəkildə görürük.

Əziz oxucu, “Şəfaül Əsrar” kitabını uzun illərin əməyinin bəhrəsi kimi nəşrə hazırlayan Dos.Dr. Mehmet Rihtim əsərin çevirisi ilə yanaşı, onun yorumunu da sizlərə təqdim edib. Seyid Yəhyanın üslubu saxlanılmaqla əsərin çevirisi və izahlarda son dərəcə dəqiqlik və səliqəliliyə əməl edilib. Mehmet Rihtim Azərbaycan təsəvvüf tarixinin, özəlliklə xəlvətlik sufi məktəbinin əsas tədqiqatçılarından olub, Seyid Yəhya irsinin nəinki Azərbaycanda, həm də dünyada tanınması üçün böyük əmək sərf edib, etməkdədir. Belə ki, Seyid Yəhyanın “Şəfaül Əsrar” əsərinin Türkiyə türkcəsində artıq iki nəşri işıq üzü görmüş, habelə alban və ingilis dillərinə çevrilməsinə başlanmışdır.

“Şəfaül Əsrar” əsəri İslam fəlsəfəsinin nadir əsərlərindəndir. Seyid Yəhya sanki bu əsərində kamil insanı inşa etmək üçün yol, nizamnamə qoyub getmişdir. Bu yolda, el ağzı ilə desək, şeyirdə ustad lazım olduğu kimi mərifət axtarışında olana da, mütləq kamil insan, mürşid lazımdır deyən Seyid Yəhya murada çatmaq üçün elm, ibrət almaq üçün göz, yola girib məqsədə çatmaq üçün isə vasitənin önəmini vurğulayır. Seyid Yəhya kamil insanın yetişməsi üçün yetmiş məqam müəyyənləşdirmiş, onları bütün əsəri boyunca sıralamışdır.

Əsər “Quran” ayələri və onların təfsirləri, Hz. Peyğəmbərin (s.a.s.) hədisləri, hikmətli sözlər və kəlamlarla zəngin olub, onun ürfani-fəlsəfi məktəbinin əsaslarının açıqlanmasında istifadə edilmişdir. Seyid Yəhyanın zamanəsinin ruhuna və ədəbinə uyğun qələmə aldığı “Şəfaül-Əsrar” əsəri Azərbaycanın təsəvvüf tarixində özünəməxsus yer tutmaqla yanaşı, həm də xüsusi mərhələdir.

Mən yaranmış bu tarixi şəraitdən istifadə edib, Azərbaycanın uyğunprofilli dövlət qurumlarını, qeyri-hökumət təşkilatlarını, xeyirxah insanları babalarımızın maddi və mənəvi mirası olan xəlvətlik məktəbi və onun Azərbaycandakı qalıqlarının üzə çıxarılması, qorunması, yayılması yönündə çalışmalarını artırmağa və birləşdirməyə çağırıram.

Yazımı da elə bu çağrı, bu ümidlə qurtarmaq istəyirəm. Necə ki, bütün kitablı dinlərdə, təriqətlərdə də çağrı var, ümid var!...

Haqq çağırına cavab verilir, haqq yolda yürünər!

Aqibətimiz mübarək olsun!

deep traces to boast amidst the system of values found by mankind' has a strong basis. These traces help us to exist among nations and to be important in growing and spread of Islamic followers. Though we lived in different systems and regimes as years passed, side impacts could not separate us from these races. We confess that we were very far from them, whereas did not get sad.

While reading 'Shafaul-Asrar' work (secrets of Sufism) written in 15th century by Seyid Yahya Bakuvi who is from honest and generous kin and our compatriot and who tried to give a capable person model and taking as basis love, adornment, mercy, favour and writing his works in sweet Azerbaijani Turkic language, we see how great moral and cultural heritage we possess graphically.

Dear friends! Senior lecturer Dr. Mehmet Rihtim elaborating 'Shafaul-Asrar' work which was Seyid Yahya's long-year labour presented his translation and his comment to you. By keeping Seyid Yahya's style, extreme accuracy was observed in the work's translation and explanations. Mehmet Rihtim is main researcher of Azerbaijani Sufism history, particularly Khalvatism Sufi School and had great work in promotion of Seyid Yahya heritage not only in Azerbaijan and also in the world. So, two editions of Seyid Yahya's "Shafaul-Asrar" work were published in Turkish languages and its translation to Albanian and English languages was launched.

'Shafaul-Asrar' work is a unique work of Islamic philosophy. Seyid Yahya as though left a way and regulation to direct a capable person in his work. Seyid Yahya expressing as apprentice needs a master and a person in search of courtesy needs a capable person and teacher, noted science is urgent for gaining goal, eye is required for a lesson and resource for reach of purpose. Seyid Yahya defined sufficient moments for a skilled person and lined the moments up over the course of his work.

The work is rich with ayes of Koran, their interpretation, Hz. Prophet's hadith and aphorisms, and was used in elucidation of the basis of his wisdom and philosophy school. His work "Shafaul-Asrar" which he wrote corresponding to Seyid Yahya time, spirit and morals, occupied specific place in Sufism history of Azerbaijan and is in special stage.

By taking a chance of this historical condition, I call on relevant state bodies of Azerbaijan, non-governmental organizations, philanthropists to increase their studies and unite over display, protection and expansion of Khalvatiyy School, which is the material and moral heritage of our ancestors and its remnants in Azerbaijan.

I want to summarize my article with this challenge and hope. All religious books and sects have this challenge and hope!

Right challenge is responded and right way is chosen.

May God make us happy!

VII Beynəlxalq türk mədəniyyəti, incəsənəti və mədəni irsin mühafizəsi simpoziumu

> VII. INTERNATIONAL SYMPOSIUM OF TURKIC CULTURE, ART AND PROTECTION OF CULTURAL HERITAGE

2013-cü il iyunun 26-29-da Bakıda VII Beynəlxalq türk mədəniyyəti, incəsənəti və mədəni irsin mühafizəsi simpoziumu keçirilib.

Türk dünyasının öndəri, ümummilli lider Heydər Əliyevin 90 illik yubileyinə həsr edilmiş simpoziyum Türkiyənin Səlcuq Universiteti və Türk Əl Sənətləri Araşdırma və Təbiiqətmə Mərkəzi, "MIRAS" Mədəni İrsin Öyrənilməsinə Kömək İctimai Birliyi, Qafqaz Universitetinin Qafqaz Araşdırmaları İnstitutu tərəfindən təşkil olunub.

Azərbaycan, Türkiyə, Makedoniya, Rusiya, İtaliya, Koreya və digər ölkələrdən olan alim və mütəxəssislərin iştirak etdikləri beynəlxalq tədbir türk dünyasında mədəni irsin araşdırılması, qorunması, təbliği, zəngin türk mədəniyyəti, incəsənəti, türk tarixi və ədəbiyyatının dəyərləndirilməsi, türkdilli ölkələrdə mədəni və arxeoloji turizmin təbliği və digər mövzuları əhatə edib. Simpoziyumda 150-dən çox məruzə dinlənilib. Simpoziyum iştirakçılarının çıxışlarında dönə-dönə bildirilib ki, bəşəri sivilizasiyasının bütövrəsini, əsasını türk sivilizasiyası təşkil edir. Çıxış edən natiqlər həmçinin ermənilərin

VII. International Symposium of Turkic Culture, Art and Protection of Cultural Heritage was held in Baku, Azerbaijan on 26-29 June, 2013. The symposium devoted to 90-year anniversary of birthday of Great Leader of Turkic World, Nationwide Leader of Azerbaijani people, Heydar Aliyev was co-organized by Turkish Handicraft Research and Application Center, Selçuk University of Turkey, MIRAS Social Organization in Support of Studying of Cultural Heritage and Caucasus Research Institute of Qafqaz University.

The international event attended by scientists and experts from Azerbaijan, Turkey, Macedonia, Russia, Italy, Korea and other countries covered the topics like study, protection, promotion of cultural heritage in Turkic world; estimation of rich Turkic culture, art, Turkic history and literature; and promotion of cultural and archaeological tourism in Turkic-spoken countries. More than 150 reports were made at the symposium. The symposium participants repeatedly noted that Turkic civilization makes ground for human civilization.

Dağlıq Qarabağda mədəni irsimizi məhv etdiyini, yer üzündən sildiyini xatırladaraq türk alimlərini ermənilərə qarşı mübarizə aparmağa səsləyib.

Simpozium çərçivəsində türk və azərbaycanlı sənətçilərin maraqlı rəsm və əl işlərindən ibarət sərgi də təşkil olunub. Qeyd edək ki, əvvəlki simpoziumlar Türkiyə, Misir, İspaniya və İtaliyada keçirilmişdi.

The speakers recalling Armenians destroyed our cultural heritage in Nagorno Karabakh and razed to the ground, called on Turkic scholars to struggle against Armenians.

Exhibition of interesting art work and paintings of Turkic and Azerbaijani artists were organized within the symposium.

To note, the previous symposiums were held in Turkey, Egypt, Spain and Italy.

MİRAS SEYİD YƏHYA ŞİRVANİ MİRASIYLA YOLA ÇIXIB

> MIRAS ON WAY WITH SEYID YAHYA SHIRVANI LEGACY

2013-cü il oktyabrın 11-də MİRAS Mədəni İrsin Öyrənilməsinə Kömək İctimai Birliyi və Qafqaz Universiteti Qafqaz Araşdırmaları İnstitutunun təşkilatçılığı ilə Azərbaycan Müəllimlər İnstitutunun Cəlilabad filialında mədəni irs seminarı keçirilib. Tədbirin açılışında çıxış edən filialın direktoru, dosent Xudayar Sultanlı bildirib ki, UNESCO vəfatının 550-ci ildönümü münasibətilə 2013-cü ili Seyid Yəhya Bakuvi (Şirvani) ili elan edib və bu bünkü seminar Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyinin bərpasının iyirmi ikinci ildönümünə və Seyid Yəhya Şirvaniyə həsr olunub.

Mədəni irs seminarında Qafqaz Araşdırmaları İnstitutunun direktoru, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Mehmet Rıhtım məruzə ilə çıxış edib. O bildirib ki, 15 ilə yaxındır ki, böyük sufi mütəfəkkiri Seyid Yəhya Şirvaninin irsini araşdırır və hələ də bu istiqamətdə axtarışlarını davam etdirir. Seyid Yəhya Şirvani məktəbi, onun mədəniyyətə verdiyi töhfələr haqqında tədbir iştirakçılarına ətraflı məlumat verən məruzəçi qeyd edib ki, bizim bu gün də tolerantlıq, dioloq, insan sevgisi adına bu məktəbdən öyrənməli olduğumuz çox məqamlar var.

Qafqaz Araşdırmalar İnstitutunun əməkdaşı, filologiya elmləri doktoru, professor Minəxanim Təkləli çıxışında bildirib ki, bu gün seminar iştirakçıları qarşısında tariximizin yeni səhifələri, yeni mənzərələr açılır. Onlar böyük Azərbaycan mütəfəkkiri Seyid Yəhya Şirvanini bu gün kəşf edirlər. Bir daha aydın olur ki, tariximizin görünməyən tərəfləri görünəndən çoxdur. Professor Azərbaycan torpağında sükut içində uyuyan Seyid Yəhya Şirva-

Cultural heritage tour was arranged on 11th October, 2013 jointly by MIRAS Social Organization in Support of Studying of Cultural Heritage and Qafqaz University Caucasus Research Institute at Jalilabad branch of Azerbaijan Teachers' Institute. At the event's opening director of the Institute, senior lecturer Khudayar Sultanli said that UNESCO declared 2013 year Seyid Yahya Bakuvi (Shirvani) on occasion of 550th year anniversary of his death and today's seminar was devoted to 22nd year anniversary of independence of the Republic of Azerbaijan and Seyid Yahya Shirvani.

During the seminar director of Qafqaz Research Institute and PhD, senior lecturer Mehmet Rihtim delivered a speech. He said that he has been researching heritage of great Sufi thinker Seyid Yahya Shirvani for 15 years and continues searches in this line. The reporter giving detailed information to the participants on course of Seyid Yahya Shirvani, as well as contributions he gave to culture noted there are many points we must learn from this course for tolerance, dialogue and human love.

The employee of Caucasus Research Institute, Doctor of Philological Sciences, and Professor Minekhanim Tekleli said that new pages and new views of our history are opened for the participants today. They begin to discover now great Azerbaijani thinker Seyid Yahya Shirvani. It became clear that our history has many unseen parts than that of seen. The Professor expressed

nini Azərbaycana yenidən qazandıran alim Mehmet Rıhtıma təşəkkürünü bildirib.

Azərbaycan Müəllimlər İnstitutunun Cəlilabad filialının baş müəllimi Şöhrət Namazova və müəllim Şəbnəm Məstəlili öz çıxışlarında professor Minəxanım Təkləlinin sözlərini təsdiq edərək əvvəlki çıxışlardan özlərinin də, tələbələrin də güclü təəssürat aldıklarını bildiriblər, tələbələrə bu irsi dəyərləndirməyi tövsiyə ediblər.

Rayonun Xanəgah kənd orta məktəbinin müəllimi Rza Rzayev kəndin yaxınlığındakı sufi xanəgahı haqqında məlumat verib.

MİRAS İB-nin sədri, tarix üzrə fəlsəfə doktoru Fariz Xəlilli öz məruzəsində sufilik məktəbinin məhz Azərbaycanın cənub bölgəsindən başladığını, buradan Şirvana, sonra, Bakıya, Ərdəbilə və dünyaya yayıldığını bildirib. MİRASın dünyanın bir çox yerlərində konfranslar təşkil etdiyini, beynəlxalq simpoziumları Azərbaycana gətirdiyini vurğulayan Fariz Xəlilli birliyin şərq fəlsəfəsi mövzusunun da dünyaya tanıtmada əzmlı olduğunu vurğulayıb. Tədbir iştirakçılarının MİRAS İB-nin fəaliyyətini əks etdirən sənədli film təqdim olunub.

Sabirabad kənd orta məktəbinin direktoru Haqverdi Nuriyev söz alaraq, tələbələrə yaradılan öyrənmək imkanını yüksək qiymətləndirdiyini vurğulayıb və seminar iştirakçılarının təşəkkür edib.

Seminar iştirakçılarının Mehmet Rıhtımın nəşrə hazırladığı Seyid Yəhya Şirvaninin Şəfa əl Əsrar kitabı hədiyyə edilib.

Tədbirdə Bakıdan və Cəlilabaddan olan "Miras" üzvləri, eləcə də ziyalılar, tələbə-gənclər iştirak ediblər.

her gratitude to the scientist Mehmet Rihtim for making vivid the issue of Seyid Yahya Shirvani in Azerbaijan again.

Head teacher Shohrat Namazova and teacher Shabnam Mestelili in Jalilabad branch of Azerbaijan Teachers' Institute confirming the words of Professor Minekhanim Tekleli in their speeches expressed theirs and their students' positive impression on previous reports and recommended the students to value this legacy.

The teacher of Khanegah secondary school of the region, Rza Rzayev shared information on Sufic khanegah near the village. Chairman of MIRAS Organization, PhD Fariz Khalilli in his report stated Sufi school starts from south zone of Azerbaijan and expanded to Shirvan, later to Baku, Ardabil and the entire world. Noting conferences, particularly internationally-known symposiums were organized by MIRAS in many parts of the world, including Azerbaijan; Fariz Khalilli said MIRAS is very decisive about recognizing the theme of Eastern philosophy throughout the world. A documentary on activity of MIRAS was presented to the participants. Principal of Sabirabad Village secondary school, Hagverdi Nuriyev underscored his high appreciation of students' effort to study using this chance and thanked to the seminar participants.

The participants were presented "Shafa al Asrar" by Seyid Yahya Shirvani, prepared by Mehmet Rihtim for publication as a gift. Members of MIRAS from Baku and Jalilabad, intellectuals, students and youth participated at the event.

SEYİD YƏHYA BAKUVI

> SEYİD YAHYA BAKUVI

Dos. Dr Mehmet Rihtim

Qafqaz Universiteti, Qafqaz Araşdırmalar İnstitutu

Seyid Yəhya Bakuvi XIV əsrin axırlarında Azərbaycanın Şamaxı vilayətində anadan olmuşdur. Onun tam adı Əs-Seyid Cəmaləddin Yəhya bin əs-Seyid Bəhaəddin əş-Şirvani əş-Şamaxi əl-Bakuvidir. Seyid Yəhya əl-Bakuvi təxəllüsü ilə məşhur idi, çünki həyatının böyük bir hissəsini Bakıda keçirmiş, irşad fəaliyyəti ilə şöhrətlənmiş və burada da dəfn olunmuşdur.

Mənbələrdən məlumdur ki, Bakuvi hələ gənclik illərində fiziki, əxlaqi və aqli kamilliyi ilə məşhurlaşmışdı. O, qeyri-adi görkəmə və cazibədarlığa malik idi. Deyilənə görə, öz hücrəsində qırx gün xəlvətə çəkilib guşənin qaldıqdan sonra insanlar arasına çıxdıqda onun sifətinin nuru baxanların gözlərini qamaşdırırdı. "Cəmaləddin" epitəti də bu xüsusiyyətinə görə deyilmişdir.

Seyid Yəhya nəbəbi sağlam bir seyiddir. O, altıncı imam Museyi-Kazımın nəslindən idi. Buna görə də peyğəmbərin nəslinə yaxınlığına işarə edərək həmçinin "Seyid" və "Yəhya Hüseyni" təxəllüsləri ilə şeirlər yazırdı. Onun atası və babası Şirvanşahlar dövlətinin nəqibül-əşrafı vəzifəsində olmuşdular. Seyid Bəhaəddin nəqibül-əşrafıq vəzifəsi ilə yanaşı ticarət və əkinçiliklə də məşğul olmuş, bacarıqlı bir tacir olduğu üçün yaxşı sərvət də əldə etmiş, Şamaxının zənginlərindən olmuşdu.

Öz dövrünə görə, Bakuvi yaxşı təhsil almışdı. O, türk, fars və ərəb dillərini gözəl bildiyi üçün əsərlərini bu üç dildə yazırdı. Bu, həmçinin onun islam ilahıyyatı və mədəniyyəti sahəsində yüksək savada malik olmasından xəbər verirdi. Qaynaqların məlumatına əsasən, Bakuvi öz təhsilini Şamaxıda başa vurmuşdur. O dövrlərdə Şamaxı mədrəsələri islam Şərqinin yüksək elm və mədəniyyət mərkəzləri hesab olunurdu, burada dövrün məşhur alimləri dərs deyirdi. "Şəfaül-əsrar" adlı əsərində Seyid Yəhya özünün dörd müəlliminin adını çəkir, bunlar - Şəmsəddin Axıskəti, Hafizəddin əl-Gərdəri, Qütbəddin əs-Sərabı və Tacəddindir. Seyid Yəhya onlardan ərəb və fars dillərini, ədəbiyyat, eləcə də təfsir, hədis, kəlam, məntiq, fəhiq və başqa elmləri öyrənmişdi.

Seyid Yəhya, şeyxi ilə gənc yaşlarında tanış olur. Bu tanışlıqda ən mühüm rolu, daha sonralar bacanağı olan Pirzadə oynayır. Gördüyü bir yuxunun təsiri ilə Pirzadənin yanına gedir. Onun dəvəti ilə şeyxi ziyarət edir. Yuxusundakı şəxsin o olduğunu anlayaraq şeyxə bağlanıb mürid olur.

Mənqəbə kitablarında rəvayət edilənlərə əsasən, Yəhyanın atası Seyid Bəhaəddin, oğlunun təriqətə girməsinə əvvəlcə qəti şəkildə qarşı çıxmışdır. Nəql olunur ki, bunun bəzi ictimai və ailəvi

Dos. Dr Mehmet Rihtim

Qafqaz University, Caucasus Research Institute

Seyid Yahya Bakuvi was born in Shamakhi province of Azerbaijan in late 14th century. His full name is As-Seyid Jamaladdin Yahya bin as-Seyid Bahaaddin ash-Shirvani ash-Shamakhi al-Bakuvi. He was known as Seyid Yahya al-Bakuvi, because he spent most part of his life in Baku and become famous with mentor activity and buried there.

It is known from the sources that Bakuvi become known in his youth for his physical, moral and mental perfection. He had extraordinary appearance and special fascination. They say, his face's brightness dazzled the eyes of those looking at him after he sheltered, stayed in his tomb for 40 years, then got out from there. "Jamaladdin" epithet was said mainly for this feature.

Seyid Yahya is morally healthy seyyid. He was from 6th Imam Museyi-Kazim's kin. Therefore he pointing to the binding to the Prophet's kin, wrote poem with 'Seyid' and 'Yahya Husseyni' pseudonyms. His father and grand-father were in gentry position of Shirvanshahs State. Seyid Bahaaddin was occupied with trade and cropping along with gentry, obtained good treasure for being a capable merchant and was one of Shamakhi's richest people.

Bakuvi got well-qualified education for his time. Since he knew Turkish, Persian and Arabic languages well, he wrote his works in three languages. This proved his possession of high knowledge in Islamic theology and cultural domain. According to the sources, Bakuvi graduated his education in Shamakhi. In those years Shamakhi madrasahs were considered high scientific and cultural centres of Islamic East. Well-known scientist of the time taught there. In his work "Shafaul Asrar" Seyid Yahya cites four teachers. They are Shamsaddin Akhiskati, Hafizaddin al-Gardari, Gutbaddin as-Sarabi and Tajeddin. Seyid Yahya learnt from them Arabic, Persian languages, literature, as well as commentary, hadith, aphorism, logic, fiqh and other sciences.

Seyid Yahya made acquaintance of sheik in youth. Main role was played in this acquaintance by Pirzade, who was later his brother-in-law. Under the influence of his dream, he went to Pirzade. He visited sheik with his invitation. He bound to the sheik perceiving his being the same person in his dream and become disciple.

According to the rumours, Yahya's father Seyid Bahaadin resisted against his son's entry the sect. It is said that it had some public and family reasons. It is said in "Lamezat" work: "Father says to son, you went to arbain with Sufi people. For this reason it can be ru-

səbəbləri vardı. Hulvinin “Ləməzat” əsərində atasının “Oğlum sufilərə və özündən bixəbərlərlə birlikdəərbəinə girdin. Bu səbəbdən də xalq – sufilər ilə birlikdə olur – deyə dedi qodu edirlər” deməsi, o dövrdə sufilərə qarşı insanların münasibətini göstərməsi baxımından önəmlidir. Demək ki, xalq o dövrdə sufilərə çox da müsbət yanaşmırdı. Bu, əslində çox qərribə bir hal deyildi. Çünki demək olar ki hər dövrdə sufilərə xoş münasibətdən çox tənqid və narahatlıq ilə yanaşanlar olmuşdur.

Seyid Bəhaəddinin ictimai mövqeyi də oğlunun sufi olması istiqamətində maneə təşkil etmiş ola bilər. Çünki nəqibül-əşraflıq vəzifəsi olduqca mühüm bir mövqe idi. Hər kəsin ehtiram duyduğu bu vəzifə sahibinin oğlunun ictimai baxımdan aşağı bir yer olan sufiliyi mənimsəməsi onun etibarını zədələyəcəyi kimi, oğlunun gələcəyi baxımından da mənfi bir vəziyyət hasil etməkdə idi. Ticarət və kənd işlərini də nəzərə aldıqda, oğlunun tərkidünyalığı əsas götürərək, bunlarla məşğul olmayacağı düşüncəsi də, Seyid Bəhaəddini, oğlunun təriqətə girməsinə qarşı rəftar almağa məcbur etmiş ola bilər. O, bu və başqa səbəblərlə oğlunu imtina etdirmək üçün çox say sərf etmişdir. Bəzən şeyxin davranışlarını, hətta kəramətlərini belə tənqid edərək oğlu ilə müzakirəyə girmişdir. Ancaq Yəhyanın hər dəfə atasına verdiyi qaneedici cavablar qarşısında susmaq məcburiyyətində qalmışdır. Bir dəfə oğlunun bu israrlı mövqeyi qarşısında qəzəblənmiş, şeyxə qarşı güc tətbiq etməyi, hətta onu öldürməyi belə düşünmüşdür. Belə qəzəbli günlərindən birində Şeyx ilə müzakirəyə getmiş, onunla görüşüncə qənaəti dəyişmiş, şeyxin rəftarından və sözlərindən onun həqiqi bir Allah adamı, vəli olduğunu anlayaraq, şeyxə mürid olmuşdur.

Seyid Yəhya şeyxinin vəfatı ilə əlaqədar 1420-ci illərdə Şamaxıdan ayrılaraq Bakıya gəlmiş, burada ömrünün sonunadək – qırx ildən çox yaşayıb fəaliyyət göstərmişdir. Şamaxıdan ayrılıb Bakıya gətməsinə səbəb olan hadisə Şeyx Sədrəddinin vəfatından sonra şeyxlik məsələsində Pirzadə ilə aralarında çıxan itilafdır. Şeyx Sədrəddin vəfatından öncə tərəfdarlarını toplayıb S.Yəhyanı yerinə təyin edərək, ona itaət etmələrini tövsiyə etsə də, şeyxin vəfatından sonra Pirzadə onun yerinə səccadəyə oturmuşdur. S.Yəhya Bakıya gəldiyi zaman Şirvan hakimi I Xəlilullah xan idi və Bakıya gəlməsi əslində onun dəvəti səbəbiylə olmuşdu. Bakıda Xəlilullah xanın yardımı ilə xəlvətliyin ilk böyük xanəgahını qurmuşdu. Bakıdakı xanəgahın inşasında Xəlilullah xanın yardımçı olmasını S.Yəhyanın qəbrinin ətrafında Şirvanşah tərəfindən inşa edilən məscid, türbə və digər binalardan anlamaq mümkündür. Mənbələrdə Xəlilullah xanın ona böyük hörmət göstərdiyi və yardım etdiyi qeyd edilmişdir. Xəlilullah xan ilə aralarındakı yaxşı münasibəti göstərən əlamətlərdən biri də S.Yəhyanın “Kəşfül-qülub” adlı əsərini Şirvanşaha ithaf etməsidir.

Zöhd Allahdan başqa hər şeyi könüldən çıxarmaq deməkdir. Mücahidə isə, insanın nəfsani arzularına qarşı çıxması deməkdir. Sufiliyin təməl əsaslarından olan bu iki anlayış təsəvvüf yolunda irəliləyən hər sufinin mütləq riayət etməsi lazım gələn əsaslardandır. Seyid Yəhyanın təsəvvüfə girməsindən vəfatına qədər bütün həyatının zöhd və mücahidə içində keçdiyini görürük. Seyid Yəhya çox isti aylarda, azuqəşiz və susuz səhralara çıxar, oralarda günlərlə

Məscid və türbənin planı.

Scheme of mosque and tombs

moured people are together with Sufis”. This is very important in the term of people’s attitude towards Sufis. Thus, people did not positively approach to Sufis. It is not strange case at all. Because almost in every period there were many criticisms and worriness in respect of Sufis than good attitude.

Seyid Bahaaddin’s public stand might be obstacle in his son’s becoming Sufi. Because the position of head was very important (nagibul-ashraf). Appropriation of Sufism, a low layer from public point of view by son of this position holder, respected by everyone could damage his esteem and cause negative situation for his son’s future. Considering trade and rural affairs, the thought of his son’s non engaging of these and preferring asceticism could urge Seyid Bahaaddin to resist his son’s entering the sect. He made many efforts to prevent his son for these or other reasons. He criticized sometimes sheik’s behaviour and generosity and argued with the son. However, he could just

Seyid Yəhya Bakuvinin türbəsi

Seyid Yahya Bakuvi's Tomb

qalar, ibadətlə məşğul olardı. Xəlvətə girmək, tək-tənha bir yerdə qalmaq və ibadət etmək onun dəyişməz adətlərindən idi. "Ləməzat" müəllifi onun bu adətini müridi Şeyx Mənsurun dilindən belə nəql edir: "Bir tarixdə Seyid Yəhya həzrətlərlə birlikdə qırx günlük bir ibadətə başladıq. Onun on iki gündə bir dəstəməzini yenilədiyinə və üç dəfə də iftar etdiyinə şahid oldum". Mənqibələrdə onun bu xüsusiyyəti ilə əlaqədar maraqlı misallar görürük. Yəni "Ləməzat"da yer alan bir mənqəbəsində belə izah edilir: Bir yaz günü Şirvandan çıxıb, Şirvan çöllərində gəzərkən, yolu Gilan tərəflərinə düşdü. O sıralar iyul ayının çox isti günlərindən biri idi. Şeyx həzrətləri çox susamış və acımuş halda cılpaq bir dəvə üzərində ərbəin çıxarmaq niyyəti ilə səhrada özünə uyğun bir yer axtarırdı. Bu şəkildə səhrada xəlvətxana axtarıb, ərbəinə girməyi ilk dəfə Seyid Yəhya üsul halına gətirmişdir. Özü xəlvətxanasında olduğunda mütləq ərbəində olardı. Xəlvət və etikaf onun adəti idi. Seyid Yəhya ömrünün sonlarında dünyadan tamamilən uzaqlaşmışdır. Belə ki, yemək-icməyi olduqca az bir səviyyəyə endirir. Hətta vəfatından öncəki son altı ayda demək olar ki, heç bir şey yeməmişdir.

Mənqibələrdə S.Yəhyanın təsəvvüfi həyatı ilə yanaşı, ailə həyatı

be calm after Yahya's satisfactory answers. He got angry once after son's insistence and thought of violation, even murder of the sheik. He argued with the sheik in one day, his views changed during the meeting with him and perceiving sheik's being a real truthful religious person from his words and behaviour, turned to this disciple. Seyid Yahya left Shamakhi in connection with sheik's death in 1420, arrived in Baku and lived and acted there till the end of his life, i.e. more than 40 years. The reason for his leaving Shamakhi and going to Baku was quarrel with Pirzade over becoming sheik after Sheik Sadraddin's death. Sheik Sadraddin collected adherents before his death and appointed Seyid Yahya a sheik and advised to obey him. But after his death Pirzade replaced him. When S.Yahya came to Baku, Shirvan ruler was I Khalilullah khan and his coming to Baku was on the basis of his invitation. He set up the first grand khanegah of Khalvatism in Baku with the assistance of Khalilullah khan. Khalilullah khan's aid in the construction of Baku khanegah can be felt from mosque, tomb and other buildings constructed by Shirvanshah around S.Yahya's grave. It is fixed in the sources that Khalilullah khan respected him a lot and helped him. One of the signs indicating his good relations between Khalilullah khan is his dedication "Kashful-gulub" work to Shirvanshah.

Piety means taking out everything from heart except Allah. Muja-hide (fighter for the Islamic faith) means a person's resisting against his passion. Two concepts, the foundation bases of Sufism should be observed by each Sufi on the way of Sufism. We saw S. Yahya's life spent in piety and Islamic fight from his entering Sufism up to death. Seyid Yahya used to go to deserts in summer months without food and water, stayed for days and practiced a religion. To shelter, to stay in a lonely place and to pray were his invariable habits. Author of "Lamezat" retells his habit via his mentor Sheik Mansur so: "One day we started 40-day worship together with Excellency Seyid Yahya. I witnessed his renewing his ablution before Namaz every 12 days and three times fast breaking". There are interesting examples about this peculiarity of his. It is written so in "Lamezat": "He left

Seyid Yəhya Bakuvi məscidinin 1918-ci il mart hadisələrində ermənilər tərəfindən xarabalığa çevrilmiş hali. Fotoşəkil.

Runs of Seyid Yahya Bakuvi Mosque by armenians, 1918 march events

barədə də müəyyən məlumatlara rast gəlirik. Onun xanımı şeyxinin qızıdır. Şeyx Sədrəddin gələcəkdə xəlvətiliyin ən böyük şeyxi olacaq seçkin müridi S.Yəhyanın qızı ilə evləndirmişdir. S.Yəhyanın övladlarının sayı qaynaqlarda açıq ifadəsini tapmamışdır. Ancaq mənqəbələrəki bilgilərdən üç oğlunun olması qənaətinə gəlmişik. M.Nəzmi S.Yəhyanın böyük oğlunun adının Fəthullah olduğunu və atası vəfat etdikdən sonra onun yerinə Bakıda səccadəyə oturduğunu bildirir. Belə ki, Fəthullah atasından sonra bir il şeyxlik etdikdən sonra vəfat etmiş, atasının yanında dəfn olunmuşdur. “Ləməzat”dakı süfrə mənqəbəsindən ortancıl oğlunun adı Əmir Güllə olduğunu və atasının yanında xidmət etdiyini görürük. Şeyxin üçüncü oğlu ilə əlaqədar məlumat verən Həsən Kırımıdır. O, S.Yəhyanın kiçik oğlunun adının Nəsrullah olduğunu, Kırım xanı tərəfindən Kırma dəvət edildiyini, onun da bu dəvəti qəbul edərək Kırma getdiyini bildirir. Nəsrullah burada ona bağışlanan təkkədə şeyxlik etmişdir. O, həm də Kırım xanlığının nəqibül-əşrəfi vəzifəsində işləmişdir. Xəlvətilik Kırım və ətrafında onun vasitəsilə yayılmışdır. XVII əsrdə Kırıda Şeyx Nəsrullahın nəslindən yaşayanlar olmuşdur.

Seyid Yəhya Xəlvətilik təriqətində ilk dəfə bu qədər çox əsər verən şəxsiyyətdir. O, təriqətini sadəcə xəlifələri vasitəsi ilə yaymamış, eyni zamanda yazdığı əsərlərlə Xəlvətilik prinsiplərini təqdim etmiş, daha sonra gələnlərin davam etdirmələrinə və günümüzə qədər gəlib çıxmasına şərait yaratmışdır. Onun elmi səviyyəsinin yüksəkliyinə yazdığı əsərləri sübutdur. O, “bu fəqir bir çox kimsədən soruşub, bir çox təfsirlər də oxudu” - deyər bildirdiyi kimi təfsir, hədis, kəlam, fıqh və təsəvvüf elmlərində dövrünün böyük bir alimi idi. Hədis elmindən aldığı icazətini “Şəfaül-əsrar” adlı əsərinin başında vermişdir.

Seyid Yəhya əsərlərini həm nəzm həm də nəsrə yazmışdır. Əsərlərindən mükəmməl dini və təsəvvüfi təhsil aldığı aydın olan S.Yəhya mənsur əsərlərini ərəb, fars və türk dillərində, mənzum əsərlərini fars dilində qələmə almışdır. Bu dildə yazdığı şeirlərində “Seyid” təxəllüsündən istifadə etmişdir. Seyid Yəhyanın yazdığı əsərlər bunlardır:

Şəfa əl-Əsrar, Əcaib əl-Qülub, Ətvar əl-Qəlb (qülub), Bəyan əl-Elm, Kəşf əl-Qülub, Qisseyi-Mənsur, Mənazil əl-Aşiqin, Rumuz əl-işarat, Şərhi-əsmayi-səmaniyyə və ümmül-əsmə, Şərhi-məratibi-əsraril-qülub (Həft vadi), Təsarrufatü-mükaşəfat, Şərhi-sualati-Gülşəni-əsrar, Ma la buddə batiniyyə (Əsrarül-Vudu), Məqamat, Mənaqibi-Əmirəlmöminin Əli kərrəmallahü vəchəhu, Qəzəliyyat, Məkarimi-əxlaq

S.Yəhyanın müridlərin gündəlik oxumaları üçün tərtib etdiyi “Virdi-Səttar” əsəri zamanının ərəb dili sahəsində yazılmış ən gözəl əsərlərindən biridir. Əsər nəsrə yazılsa da şer kimi axıcı və qafiyəlidir. Bəlkə də buna görə müsəlmanlar tərəfindən ən çox oxunan və ən çox şərhi yazılan vird olmuşdur. Bu virdə səkkiz ədəd şərhi yazılmışdır və bunlardan ikisi İstanbulda çap edilmişdir.

Mütəfəkkirin farsca əsərlərinin böyük bir hissəsi nəzmlə qələmə alınmışdır. “Kəşf-ül-qülub”, “Ramuzul-işarat”, “Əsrarül-vudu” və “Məkarimul-əxlaq” isə nəsrdir. Bu əsərlər, əsasən, məsnəvi, qəsidə və qəzəl janrındadır. Şeirlərində Həllac və Nəsimi coşqusunu,

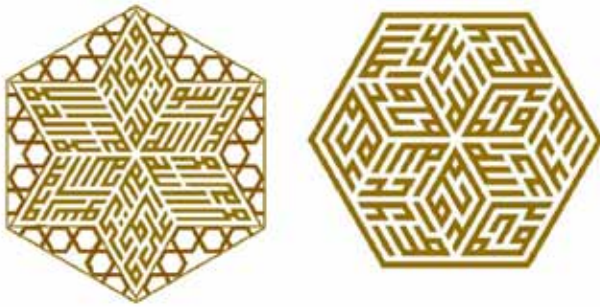
Seyid Yəhya Bakuvinin türbəsi.

Seyid Yahya Bakuvini's Tomb

Shirvan one day, walked in Shirvan fields and arrived in Gilan. It was hot days of July. Sheik Excellency sought a suitable place in the desert thirty and hungry on the camel. Seyid Yahya used this habit first. Sheltering and etika were his habits. He become far from the world in the end of his life. Thus, his meals and drinks become few. He did not eat anything before 6 months of his death.

We face with the information on family life of Seyid Yahya along with his Sufi life in the sources. His spouse is sheik's daughter. Sheik Sadrad-din married his daughter with S. Yahya, his disciple who will be the greatest sheik of Khalvatism in the future. The number of S. Yahya's children is unknown in the sources. But we are aware due to the sources that he had three sons. M.Nazmi writes that S.Yahya's elder son's name was Fathullah and sat in prayer in Baku after his father died. So, Fathullah died in a year after being sheik and buried near father. From “Lamezat” it is seen that his middle son's name was Amir Gulle and served with father. Hasan Kiri gave information about sheik's third son. He informed S.Yahya's little son named Nasrullah, invited by Crymea khan and his departure there. Nasrullah become sheik in the lodge given to him. He also worked in Crymean khanate. Khalvatism was established in Crymea and surroundings. In 17th century people from Sheikh Nasrullah kins lived in Crymea.

Seyid Yahya is the person who had many works on Khalvatism. He did not spread caliphate only via caliphs and simultaneously presented Khalvatism principles with his works and created circumstance for generation's continuance and preservation till our days. His works prove his high scientific level. He said : “this poor learnt many things by asking everyone and reading commentaries” and was the greatest scientist of his time in sciences like commentary, hadith, aphorism, figh and Sufism. He wrote authorization he got from

| Divanxananın tac qapısında divara nəqş edilmiş kufi xətti nümunələri.

Cufic script examples carved on crown-door wall of Divankhana

Mövlana və Əttarın hikməti və düşüncə tərzini hiss etmək mümkündür. Şeirləri arasında münacat və nətlərinin xüsusi bir yeri vardır. Bu mənzumələrdə coşqun və axıcı bir lirizm, səmimi yalvarışlarla ilahi eşq və Allaha yaxınlıq duyğuları ifadəsini tapmışdır. Seyid Yəhyanın əsərlərində təsəvvüfi mövzular bilavasitə işlənilməmişdir. Yunus Əmrə, Əhməd Yəsəvi, Seyid Nəsimidə olduğu kimi sufilik görüşləri və mürsidlik məqamı onun üçün əsas, şairlik isə vasitədir. Başqa bir ifadə ilə desək, o sadəcə təsəvvüfə həqiqətləri izah etmək üçün şer yazmışdır. Elə əsərlərinin adları da bunu göstərir. Şerlərində təsəvvüf yolunun mənzilləri və sirləri ilə yanaşı, Allah təalə, hz.Məhəmməd və hz.Əli sevgisini səmimi və coşqun bir üslubda işləmişdir:

S.Yəhyanın bizə türk dilində gəlib çatmış yeganə əsəri “Şəfaül-əsrar”dır. Yeganə yazma nüsxəsi İstanbuldadır və müstənsixin ifadəsindən XVI əsrdə köçürüldüyü anlaşılar. Əsərdə bəzən ərəbcə bölmələr də verilmişdir. Əsərin türkcəsi sadə olub, həm Anadolu, həm də Azərbaycan türkcəsinin xüsusiyyətlərini daşıyır. Bu, onun XV əsrə aid olduğunu təsdiqləyir. Üslubu daha çox danışq dilinə yaxındır. Sanki qarşısındakı tələbə və dinləyənlərə nəsihət tərzindədir. Bu da onun tələbələri tərəfindən qələmə alındığı qənaəti verməkdədir. Ərəbcə ifadələrin çoxluğu da bunun tələbələrinə verdiyi dərslər ola biləcəyini və ehtimal ki Anadoludan gələn müridlərindən biri tərəfindən yazıldığını göstərməkdədir.

Bir müridin mürsidliyə gedən yolda keçməsi lazım gələn yetmiş məqamdan söz açılaraq, bu məqamların nələr olduğu açıqlanır və onlara yetişmək üçün həyata keçirilməsi lazım gələn vəzifələr izah olunur. Əsərdə təsəvvüf yolunu izləyənlər üçün elmin vacib olduğu sıx-sıx vurğulanır. Həqiqi şeyx ilə saxta şeyxlərin xüsusiyyətləri açıqlanaraq həqiqi şeyxə tabe olmadan bu yolda getmənin mümkün ola bilməyəcəyi bildirilir. İbadətlərin batini mənalari, zikrin çeşidləri və hikmətləri şərh olunur. Əsərdə Quran ayələri, hədislər və bir sıra sufilərin sözlərinə dönə-dönə müraciət edilmişdir. Əsərdə diqqət çəkən xüsusiyyətlərdən biri də kitabda yer alan miniatürlərdir. Zikr mövzusu qəlbın rəsmi ilə tamamlanır - beş miniatürdə tutuquşular təsvir olunur; hər ağacda yeddi quş oturur. Seyidin təsəvvüfi şəxsiyyəti haqqında söyləniləcək söz çoxdur. O Xəlvətiliyn qurucusu Pir Ömər in önünə keçmiş, təriqətin həqiqi qurucusu qəbul edilmiş, kamil bir mürsiddir. Ondan bəhs edən bütün qaynaqlar fəzilətini və kamalını tərif etmişlər,

hadith science in the title of “Shafaul-esrar” work.

Seyid Yahya wrote his works both in verse and prose. S. Yahya who got perfect religious and Sufism education, wrote his prose works in Arabic, Persian and Turkish languages and verse work in Persian language. He used “Seyid” pseudonym in his works written in these languages. Seyid Yahya’s works are: Shafa al-Asrar, Ajaib al-Gulub, Atvar al-Galb (gulub), Beyan al-Elm, Keshf al-Gulub, Gisseyi-Mansur, Manazil al-Ashigin, Rumuz al-isharat, Sharhi-esmayi-samaniyya and ummul-esma, Sharhi-maratibi-asraril-gulub, Tasarrufatu-mukashafat, sharhi-sualati-Gulshani-esrar, Ma la budde batiniyye (Esrarul-Vudu), Magamat, Managibi-Amiralmominin Ali kerremallahu vajhahu, Gazaliyyat, Makarimi-ekhlag.

The work of S.Yahya, “Virdi-Sattar” written for his disciples’ daily reading is one of the nicest works of the time in Arabic language. Though the work is written in prose, it is fluent and rhymed like a poem. Therefore, he was the most read and commented quotes by Moslems. 8 comments were written in this quote and two of them were published in Istanbul.

A great part of the thinker’s Persian works was written in verse. “Kashful-gulub”, “Ramuzul-isharat”, “Asrarul-vudu” and “Makarimul-ekhlag” are in prose. Mainly these works are in genres of couplet, ode and ghazal. In his poems passion of Hellaj and Nasimi, wisdom and thought feeling of Movlana and Attar can be seen. Yearning and curse had special place in his poems. In these rhymes fervent and fluent lyrics, divine love with frank entreaty, feelings of bound with Allah were reflected. Sufism topics were shown directly in the works of Seyid Yahya. Like in Yunus Emre, Ahmed Yasevi, Seyid Nasimi, Sufism thoughts and mentorship are basis and poetry is a resource for him. In other words, he wrote a poem just to explain Sufic realities and the names of the works show this. Along with points and secrets of Sufism path, he wrote Allah, Excellency Muhammad and Ali love in a mere and fervent style in his works.

The only work of S.Yahya written in Turkish language which could preserve nowadays is “Shafaul-Asrar”. The only copy of writing is in Istanbul. Arabic sections also exist in the work. Turkish version of the work is simple and has the peculiarities of both Anatolia and Azerbaijani Turkish. This confirms its belonging to 15th century. Its style is close to colloquial style. It is as though in a style of recommendation to students and listeners. This concludes that this was written by his students. Multiplicity of Arabic expressions show these can be lessons he gave to students and supposedly were written by one of disciples come from Anatolia.

The moment needed for one disciple’s becoming a teacher is dealt and elucidated, and obligations urgent for reaching them are noted. Urgency of science is stressed in the work for followers of Sufism. Real sheik and false sheik are compared opening their peculiarities, it is noted that this way is impossible without obeying to a real sheik. Internal meanings, types and wisdom of praying are explained. Koran ayes, hadiths and words of many Sufis were applied many times in the work. One of remarkable features in the work is miniatures placed on the book. The theme of praying is completed with the image of soul-parrots are described in five miniatures; seven birds sit on every tree.

böyük şeyxlər üçün istifadə olunan bütün vəsfləri onun haqqında söyləmişlər: “Nəqiblər nəqibi”, “nəciblər nəcibi”, “şeyxlər şeyxi”, “seyidlərin görkəmlisi”, “arifi-billah”, “Xəlvətilik təriqətinin feyz qaynağı”, “qüdvətüs-sani”, “həqiqət məşrəbində imamür-rəbbani”, “qütbül-arifin”, “cəlalül-milləti vəl-həqqi vəd-din”, “qütbü-vəqtihi və fəridi-əsrihi” kimi təsəvvüf böyükləri haqqında istifadə olunan sifətlərin hamısı onun epiteti olaraq verilmişdir. Öz xəlifələrində və daha sonrakı Xəlvəti şeyxlərində müşahidə olunan bir xüsusiyyət onların hamısının intellektual təbəqədən alim şəxsiyyətlər olması ilə bağlıdır. Ümumiyyətlə, elmi təbəqəyə mənsub olanlar təsəvvüfə az meyl göstərirdilər. Ancaq Xəlvətilik təriqəti nümayəndələri içərisində elm əhli çoxdur. Bu, S.Yəhyanın elm sahibləri üzərində xüsusi təsirini göstərir. Əsərlərində görüldüyü kimi, o, “elmsiz bu yola girilməz” - deyərək müridlərini elmi baxımdan da yetişdirmiş, təkkəsini mədrəsə halına gətirmiş, əsərlər yazmışdır.

Müridləri ona uzun ömür verməsi üçün Allaha dua edərək “Xəlil bəyə dua edin, çünki mənim ömrüm onun həyatıdır” - demişdir. Həqiqətən də, Şirvanşah I Xəlilullah xanın vəfatından doqquz ay sonra 1463-cü ildə Bakıda vəfat etmişdir.

Seyid Yəhyanın qəbri, dərğahının qiblə tərəfində, səkkiz guşəli olaraq klassik üslubda inşa edilmiş türbəsidir. XVI əsrdə şəhərlə birlikdə saray və xanəqah da dağıntılara məruz qalır. III Muradın səltənəti dövründə Bakı Osmanlı idarəsinə keçincə Şirvan valisi Özdəmiroğlu Osman paşa tərəfindən yenidən abadlaşdırılır və xanəqahın girişində, dövrün və bölgənin arxitektura xüsusiyyətlərini əks etdirən bir tac qapı bina edilir. Bu qapı hələ də salamat qalıb Sultan Murad qapısı adlandırılır. Saray və məscid Bakının XIX əsrin əvvəllərində rus işğalı əsnasında və 1918-ci ilin martında ermənilərin şəhərdə törətdiyi qırğınlar zamanı məhv olmuşdur. Dərğahın avlusundakı şeyx qəbirləri və məscidin qalan hissəsi Sovet dövründə tamamilə ortadan qaldırılır. Külliyyədən yalnız türbə salamat halda günümüzə qədər gəlmişdir və indi də Şirvanşahlar saray-muzeyi içərisindədir.

Seyid Yəhyanın Bakıda qırx ildən çox davam edən irşad xidməti nəticəsində iyirmi minə yaxın müridi olduğu, bunlardan üç yüz altmışına xilafət verdiyi qeyd edilir. Yetişdirdiyi məşhur sufi müridləri arasında Məhəmməd Bəhaəddin Ərzincani, Aydınlı Dədə Ömər Rövşəni, Aksaraylı Həbib Qaramani, Afyonlu Şükrullah, Əlaəddin Rumi, Yusuf Ziyaəddin Müsküri Şirvani, Kastamonulu Seyid Əhməd Sünnə, Çankırılı Həmzə əfəndi kimi şəxsiyyətlər vardır. Xəlvətilik təriqəti Seyid Yəhyanın xəlifələri və onların davamçıları vasitəsi ilə Anadolu, İran, Azərbaycan, Orta Şərq, Şimali Afrika və Balkanlarda geniş şəkildə yayılmışdır. Xəlvətilik XV əsrin ikinci yarısından etibarən, türk və islam dünyasının ən böyük təriqətlərindən biri halına gəlmişdir. Seyid Yəhyanın vəfatından bir əsr sonra isə, qırxdan çox şöbə və qol ilə islam dünyasında ən çox müntəzibi və təkkəsi olan təsəvvüf məktəbi olmuşdur. Bu vəziyyət XX əsrə qədər davam etmişdir. Günümüzdə də Xəlvətilik dünyanın bir çox ölkəsində yaşamaya davam etməkdədir.

There can be said many things about this Sufism person. He surpassed Pir Omar, founder of Khalvatism; was accepted as real founder of the sect and a capable mentor. All sources dealt with him appraised his virtue and perfection and glorified him like all sheiks. Adjectives used for all Sufi greats were given as his epithet: “the most gentle of gentle”, “the most sheik of sheiks”, “the most known of seyids”, “arifi-Billah”, “delight source of Khalvatism sect”, “gudvatus-sani”, “imamur-rabbani in reality disposition”, “gutbul-arifin”, “jalalul-milleti vel-haqqi ved-din”, “gutbu-vegthi and faridi-asrihi”. One feature observed in their caliphs and successor Khalvatism sheiks is connected with all of their’s being scientists of intellectual sphere. Generally, people of scientific sphere are inclined to Sufism less. However, there are many scholars amongst Khalvatism sect representatives. This shows S.Yahya’s special impact over scholars. As is seen from his works he saying “no entrance without science” brought up his disciples from scientific aspect, turned a lodge to madrasah and wrote works.

When his disciples worshipped Allah to give him long life, he told them to worship for Khalil bey, because Khalil’s life meant his life. In fact, he died in Baku in 1463 in 9 months after death of Shirvanshah I Khalilullah.

Seyid Yahya’s grave is in gible (direction to which a Moslem turns when praying) of his lodge, in the tomb built as eight-corner and classic style. In 16th century palace and khanegah were exposed to destructions together with the town. Baku was renovated by Shirvan governor Ozdamiroghlu Osman pasha in the power of Murad III, during Ottoman rule. A crown gate was built, which reflects architectural peculiarities of the time and region in the entrance of the khanegah. This gate could preserve and called Sultan Murad. The palace and mosque were ruined as a result of Baku’s occupation by Russian army in early 19th century and Armenians’ committing massacres in the city in March 1918. Sheik graves and the rest part of the mosque in the lodge were eliminated totally during the Soviet rule. Only the tomb could be preserved till today and is now inside Shirvanshahs Palace-Museum.

It is noted that within the term of Seyid Yahya’s service as a mentor lasted for more than 40 years in Baku, he had about 20 thousand disciples and he gave caliphate only 360 of them. There are well-known Sufi teachers among them: Muhammad Bahaaddin from Arzinjan, Dede Omar Rovshani from Aydin, Habib Garamani from Aksaray, Shukrullah from Afyon, Alaaddin Rumi, Yusuf Ziyaaddin Muskuri Shirvani, Seyid Ahmad Sunna from Kastamonu, Hamza efendi from Chankiri. Khalvatism sect was spread in Anatolia, Iran, Azerbaijan, Middle East, North Africa and the Balkans widely through Seyid Yahya’s caliphs and successors. Khalvatism become one of the greatest sects of Turkic and Islamic world since the second half of 15th century. After a century of Seyid Yahya’s death, there existed Sufi school which has the most dervish lodge and co-religionists with 40 sections and branches in Islamic world. This situation lasted till 20th century. Nowadays Khalvatism could preserve in many countries of the world.

MİRAS MƏKTƏBLİLƏRİ TARİX YAZMAĞA ÇAĞIRIR

> MIRAS CALLS ON SCHOOLCHILDREN WRITE HISTORY

2013-cü il oktyabrın 11-də MİRAS Mədəni İrsin Öyrənilməsinə Kömək İctimai Birliyi və Qafqaz Universiteti Qafqaz Araşdırmaları İnstitutunun təşkilatçılığı ilə Lənkəran Özəl Türk litseyində mədəni irs seminarı keçirilib. Seminarlar Yurtdışı Türklər və Akraba Toplulukları Başkanlığının dəstəklədiyi "Böyük Türk sufisi Seyid Yəhya Şirvaninin Türk Dünyası və Balkanlara Təsirləri" layihəsi çərçivəsində həyata keçirilir. Məlum olduğu kimi, UNESCO vəfatının 550-ci ildönümü münasibətilə 2013-cü ili Seyid Yəhya Bakuvi (Şirvani) ili elan edib və bu seminar Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyinin bərpasının iyirmi ikinci ildönümünə və Seyid Yəhya Şirvaniyə həsr olunub.

Seminarı litsey müdürünün müavini Mıhrac Güngör açaraq onun əhəmiyyətindən danışib və sözü qonaqlara verib.

Qafqaz Araşdırmaları İnstitutunun direktoru, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Mehmet Rıhtım seminarla maruzə ilə çıxış edib. Böyük sufi mütəfəkkiri Seyid Yəhya Şirvaninin irsi haqqında məktəblilərə ətraflı məlumat verən maruzəçi həm də suallar vasitəsilə məktəblilərin bu istiqamətdə nə qədər məlumatlı olduğunu üzə çıxarıb. Başlangıcını məhz Azərbaycanın cənub bölgəsindən götürən təsəvvüf məktəbi, onun tarixdə və mədəniyyətdə yeri haqqında danışan alim

Cultural heritage tour was arranged jointly by MIRAS Social Organization in Support of Studying of Cultural Heritage and Qafqaz University Caucasus Research Institute at Lankaran Private Turkish Lyceum on 11th October, 2013. The seminars are implemented within the project "Impacts of great Turkic Sufi Seyid Yahya Shirvani on Turkic World and the Balkans" supported by Head Office of Foreign Turks and Relative Society. As is known UNESCO declared 2013 year Seyid Yahya Bakuvi (Shirvani) on occasion of 550th year anniversary of his death and today's seminar was devoted to 22nd year anniversary of independence of the Republic of Azerbaijan and Seyid Yahya Shirvani. The deputy chief of the lyceum Mıhrac Gungor opened the seminar and spoke about its importance.

Director of Caucasus Research Institute and PhD, senior lecturer Mehmet Rihtim had a speech at the seminar. Giving detailed information to the schoolchildren on great Sufi thinker Seyid Yahya Shirvani's heritage M. Rihtim wanted to learn how well they know the thinker through the questions. The scientist spoke about Sufism school starting from south area of Azerbaijan, its role in history and culture, familiarized the participants with the sources to get much more information in this line.

bu yöndə daha geniş məlumat almaq üçün mənbələrlə də iştirakçıları tanış edib.

MİRAS İB-nin sədri, tarix üzrə fəlsəfə doktoru Fariz Xəlilli öz məruzəsində məktəbliləri Azərbaycan tarixini daha yaxşı öyrənməyə və tarixi yazmağa çağırıb.

Qafqaz Araşdırmalar İnstitutunun əməkdaşı, filologiya elmləri doktoru, professor Minəxanım Təkləli də çıxışında iştirakçılara bu gün aldıkları bilgiləri dəyərləndirməyi tövsiyə edib.

Litseyin müdiri Rəfət Əliyev təhsil ocağının uğurlarından, məzunlarının təhsilini dünyanın müxtəlif ali məktəblərində davam etdirməsindən danışib. Qeyd edib ki, bəzən keçmiş şagirdlər xaricdəki ali məktəblərdə Azərbaycan torpaqları ilə bağlı fərqli fikirlər eşidib bizə suallar ünvanlayırlar. Biz isə, bu torpaqdakı tarix və mədəniyyət abidələrinə arxalanıb onlara cavab veririk ki, bu torpaqların bizim əcdadlarımıza məxsus olması mübahisə obyektinə ola bilməz. Odur ki, həqiqətən tariximizi və mədəniyyətimizi yetərinə öyrənmək hər bir vətəndaşın vəzifəsidir.

Seminar iştirakçılarına Mehmet Rıhtımın nəşrə hazırladığı Seyid Yəhya Şirvaninin Şəfa əl Əsrar kitabı və MİRAS İB-nin nəşrləri hədiyyə edilib.

Chairman of MIRAS Organization, PhD Fariz Khalilli called on the schoolchildren to study well and elaborate the history of Azerbaijan in his report.

The employee of Caucasus Research Institute, Doctor of Philological Sciences, and Professor Minekhanim Tekleli in her speech recommended the participants to value knowledge they obtained today.

The chief of the lyceum Rufat Aliyev talked about successes of the educational institution, continuance by graduates of their education in different high schools of the world. He noted that sometimes former pupils hear distinctive thoughts on the Azerbaijani lands in high schools abroad and ask questions to us. We relying on our historical and cultural monuments in this ground answer that belonging of these lands to our ancestors cannot be a discussion topic. Thus, to learn our history and culture sufficiently is an obligation of every citizen.

The seminar participants were presented "Shafa al Asrar" book by Seyid Yahya Shirvani prepared by Mehmet Rihtim for publication and editions of MIRAS Social Organization as a gift.

GƏNCLƏR QAFQAZ İSLAM ORDUSU YOLU İLƏ BAKIYA YÜRÜŞ ETDİLƏR

> YOUTH MARCH BAKU VIA ISLAMIC ARMY OF THE CAUCASUS PATH

2013-cü il sentyabrın 12-13-də MİRAS Mədəni İrsin Öyrənilməsinə Kömək İctimai Birliyi "Gənclərə tanıtım - Qafqaz İslam Ordusu yolu" mədəni irs turu təşkil edib. Qafqaz İslam Ordusunun Bakını azad etməsinin 95 illiyinə həsr olunmuş mədəni irs turunun iştirakçıları Gəncə-Göyçay-Ağsu-Şamaxı-Hökməli-Güzdək-Bakı (Şəhidlər Xiyabanı) marşrutu ilə hərəkət ediblər. Onlar XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan xalqının erməni daşnakları və rus bolşevik qüvvələrinə qarşı apardığı mübarizəsində qardaşlıq yardımına yetişən və Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini qazanmasında, istiqlalının qorunmasında həlledici rol oynayan Qafqaz İslam Ordusunun şərəfli döyüş yolunu izləməyə nail olublar.

Mədəni irs turu sentyabrın 12-də Qafqaz İslam Ordusunun ilk qərargahının yerləşdiyi Gəncə şəhərindən başlanıb. Gəncə Dövlət Universitetinin professoru Etibar Allahverdiyev Gəncə şəhərində yerləşən 3 qərargah (Avropa oteli (Köhnə Karvansaray), Bağbanlar məhəlləsi və Gəncə körpüsü (1896-cı il)), Milli Şuranın iclas zalı (Gəncə Dövlət Aqrar Universitetinin akt zalı), Azərbaycan Cümhuriyyəti Hökumətinin binası və Fətəli xan Xoyskinin iş otağı (Universitet Muzeyinin binası) haqqında geniş məlumat verib. Mədəni irs turuna Gəncədə fəaliyyət göstərən Xəzər Tədris Mərkəzinin müəllim və tələbələri də qatılıb.

İştirakçılar həmin gün Qafqaz İslam Ordusunun ikinci əsas qərargahının yerləşdiyi Göyçay şəhərinə gəliblər. Göyçay Tarix Diyarşünaslıq Muzeyinin direktoru Bəsti Sultanova qərargahın yerləşdiyi Sadıq ağa və Həzrət bəy qardaşlarının evi (hazırda İmam Xomeyni İmdad Cəmiyyətinin Göyçay şöbəsi yerləşir), Göyçayın Bozdağdan bolşevik-daşnak qüvvələri tərəfindən top atəşinə tutulduğu zaman parçalanmış, lakin 4 yerdən yenidən pöhrələnmiş çinar ağacı, eləcə də Türk əsgəri və soyqırım abidəsi haqqında geniş məlumat vermişdir.

Tura qatılanlar axşam Orta əsr Ağsu şəhəri Arxeoloji Turizm Kompleksinə gəlmiş, orada gecələmişlər.

Sentyabrın 13-də səhər iştirakçılar Qafqaz İslam Ordusunun üçüncü əsas qərargahının yerləşdiyi Ağsu rayonunun Külüllü kəndi ərazisindəki Bilal əfəndi məscidinə gəliblər. Bilal əfəndinin nəvəsi Elşad Sadıqov qərargahın məsciddə yerləşməsi və ailə qəbiristanlığında türk əsgərlərinin də dəfn edildiyi haqqında maraqlı məlumatlar verib.

Tura qatılanlar yol boyunca Şamaxı rayonunun Şərədil kəndini (ordu qərargahının alaçıqları bir müddət orada yerləşib), Qo-

MİRAS Social Organization in Support of Studying of Cultural Heritage arranged a cultural heritage tour "Promotion among Youth- Islamic Army of the Caucasus" on 12-13th September, 2013. Participants of cultural heritage tour, dedicated to 95 years of Baku's liberation by Islamic Army of the Caucasus moved over the route of Ganja-Goychay-Agsu-Shamakhi-Hokmali-Guzdak-Baku (Martyr's Avenue). They achieved to follow glorious fight path of Islamic Army of the Caucasus having significant role in gaining and protection of independence of Azerbaijan, coming for help of Azerbaijani people in its struggle against Armenian dashnaks and Russian Bolsheviks in early 20th century.

Cultural heritage tour started on 12 September, 2013 with Ganja City which was the first headquarters of Islamic Army of the Caucasus. Professor of Ganja State University, Etibar Allahverdiyev shared wide information about 3 headquarters situated in Ganja City (Europe Hotel (Former Caravanserai, Gardeners Estate and Ganja Bridge (1896), sitting hall of National Council (Hall of Ganja State Agrarian University), the building of Azerbaijan Republic's government, and study of Fətəli xan Khoyski (the building of University Museum). Teachers and students of Caspian Education Centre operated in Ganja, joined the cultural heritage tour.

On that day the participants arrived in Goychay City, where the second main headquarters of Islamic Army of the Caucasus located. The director of Goychay History and Local Lore Museum, Besti Sultanova gave information that the house of Sadıq agha and Hazrat bey brothers where the headquarters located (currently Goychay branch of Imam Khomeyni Aid Association) was ruined when Goychay was set to gun-fire by Bolshevik-Dashnak forces, plane-tree shot again from 4 sides, and Turkish soldier and genocide monument.

The participants came to Medieval Agsu Town Archaeological Tourism Complex at night and stayed there.

On 13 September, 2013 the participants went to Bilal efendi Mosque in the area of Kulullu Village of Agsu region, where the third basic headquarters of the Army located. The grandson of Bilal efendi, Elshad Sadıgov shared interesting information on the headquarters inside the mosque and burial of Turkish soldiers in the family cemetery.

The participants visited on their way Sharadil Village of Shamakhi region (nomad tent of the army headquarters was there

bustan (Mərəzə) rayonunun Acıdərə kəndində Qafqaz İslam Ordusu zabitanın qəbrini, Türk şəhidliyi abidəsini, Abşeron rayonu Hökməli qəsəbəsində ordunun iri toplarının yerləşdiyi ərazini ziyarət ediblər.

İştirakçılar sonra Qafqaz İslam Ordusunun dördüncü əsas qərargahının yerləşdiyi Abşeron rayonu Güzdək qəsəbəsinə gəliblər. Güzdək qəsəbə bələdiyyəsinin sədri Həsən Hacıqayıyev Güzdək kəndində qərargahın yerləşdiyi evləri, dəvəlikləri göstərmiş, qərargah, səhiyyə bölüyü və nişangah haqqında danışmış. Dəfələrlə qərargahın təyyarələrlə bombalandığını, yerli sakinlərdən də ölənlər və yaralananların olduğunu bildiriblər.

“Gənclərə tanıtım - Qafqaz İslam Ordusu yolu” mədəni irs turunun iştirakçıları sonda Şəhidlər Xiyabanına gəlib, Vətənimizin azadlığı və bütövlüyü uğrunda canından keçmiş şəhidlərimizi yad ediblər, onların ruhuna dualar oxuyub, qəbirləri üzərinə gül dəstələri qoyublar. Xiyabandakı Türk şəhidliyini ziyarət edən gənclər, Gəncədən Bakıya gəldikcə topladıqları gül dəstələrini abidə önünə qoyublar.

MİRAS İctimai Birliyinin sədri Fariz Xəlilli görülməsinin əhəmiyyətindən və mədəni irs turunun davamlı olmasını istədiklərindən bəhs edib, bu layihəyə Türkiyə Cümhuriyyətinin Azərbaycandakı səfirliyi, Qafqaz Universiteti Qafqaz Araşdırmaları İnstitutu, “Yeni yol” Gənclərin Maarifləndirilməsi İctimai Birliyi, Gəncə Xəzər Tədris Mərkəzi, eləcə də “AzərTac” Azərbaycan Dövlət Teleqraf Agentliyinin dəstək verdiyini qeyd edib. Azərbaycan Texniki Universitetinin İctimai fənlər kafedrasının müdiri, professor Şikar Qasımov Qafqaz İslam Ordusunun haqq işindən, gənclərin vətənpərvərlik hissinin gücləndirilməsində belə turların zəruri olmasından danışmış.

Sonda mədəni irs turunun iştirakçılarına Qafqaz İslam Ordusu və general Nuru Paşa haqqında kitab, jurnal və disklər hədiyyə edilib.

one time), grave of the officer of Islamic Army of the Caucasus in Ajidere Village of Gobustan (Mereze) region, Turkish Martyrs Monument, the area, where large gun-fires of the army located in Hokmeli Settlement of Absheron region.

Later they came to Guzdak settlement of Absheron region, the fourth quarters of the army. The chief of Guzdak settlement municipality, Hasan Hajagayev showed the buildings of the headquarters in Guzdak Village and spoke about headquarters, health detachment and target. It was said the headquarters were some time bombed by planes and local population were killed and wounded.

The participants of cultural heritage tour “Promotion among Youth- Islamic Army of the Caucasus” came finally to Martyrs Avenue, commemorated martyrs sacrificed for liberty and integrity of our Motherland and put flowers. The youth visited Turkish martyrs in the avenue, put the bunch of flowers which they collected from Ganja.

The chairman of MIRAS Organization, Fariz Khalilli dealt with the significance of the done work, their wish of cultural heritage tours' durability. He noted this project is supported by embassy of Turkey Republic to Azerbaijan, Caucasus Research Institute of Qafqaz University, ‘Yeni Yol’ Youth Enlightenment Public Union, Ganja Caspian Educational Centre, as well as AzerTag Azerbaijan State Telegraph Agency. The chief of Public Sciences Chair of Azerbaijan Technical University of Azerbaijan, Professor Shirkar Gasimov spoke on rightful way of Islamic Army of the Caucasus and urgency of such tours for strengthening of youth's patriotic feeling.

In the end the participants of the cultural heritage tour were given gifts like books, journals and CDs on Islamic Army of the Caucasus and general Nuru Pasha.

Seyyid Yəhya Bakuvinin yetirməsi və xəlifəsi DƏDƏ ÖMƏR RÖVŞƏNİ

> FOLLOWER AND CALIPH OF SEYID YAHYA BAKUVI DEDE OMAR ROVSHANI

Prof. Dr. Azadə Musayeva

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Əlyazmalar İnstitutu

Təsəvvüf təriqətlərinin ən möhtəşəmi və geniş yayılmışı sayılan Xəlvətiliyyətin ikinci piri Seyid Yəhya Bakuvi Azərbaycanın bəşəriyyətə bəxş etdiyi parlaq zəkaldandır. Nişanşızadə "Mir'ati-kainat"ında "...Onun on min nəfər miqdari müridi və əhbabı" olduğunu yazır. Seyyid Yəhyanın müridlərinin ən məşhuru və xəlifəsi, xəlvətiliyyətin Rövşəniyyə qolunun qurucusu Dədə Ömər Rövşənidir. O, əslən Türkiyəlidir, Aydın (Gözlhisar) elindəndir, bu haqqda özü yazır:

Miskin həqir Rövşəni əslin sorar isən
Aydın elində Tirə yanında Gözlhisar.
... Ey badi-nəsim, Rövşəninin
Aydın elinə apar pəyamın.

Rövşənin böyük qardaşı Əlaəddin daha öncə Azərbaycana gələrək Seyyid Yəhyanın tələbəsi olmuş, mədrəsəsinə bitirdikdən sonra Türkiyəyə dönmüş, bir Xəlvəti şeyxi və alim kimi tanınmışdı. Hafiz Hüseyn Təbrizi "Rövzətül-cinan"ında bu iki qardaş haqqında yazır: "Qardaşı Əlaəddin və Dədə Ömər özü Seyyid Yəhya Bakuvinin müridləri idilər, zahiri və batini elmləri bilirdilər, alim idilər" (s.472). Ömər qardaşı Əlaəddin Rumiyə iki şeir həsr etmişdir:

Qarındaşı, ulusi Rövşəninin,
Küçücükdən mürəbbasi gəninin.

Qamudan Rövşəninin səvgüli,
Şəriətdə, təriqətdə ulusi.
... Qarındaşı, qərini Rövşəninin,
Ənisi, həmnəşini Rövşəninin.
Adı olan Əlaəddin Rumi,
Edən təhsil məcmuyi-ülumi.

Şeyx Əlaəddin Ömər qeyri-adi istedadını görüb, onu Şirvan-mürşidi Yəhya Bakuvinin yanına göndərir. Bu vaxtdan-gənc yaşlarından başlayaraq Rövşəni mənalı ömrünün qalan hissəsini Azərbaycanda yaşayıb-yaratmışdır. O, bütün yaradıcılığı boyu müəllimi Seyyid Yəhyanı - müqəddəs saydığı bu şirvanlı şeyxi yaradıcılığı boyunca yad etmiş, ona şeirlər ithaf etmiş, özünün və məs-ləkdaşlarının müraciət etdiyi, tapındığı əvəzədməz mənəvi hamisi bilmiş-mişdir:

Prof. Dr. Azada Musayeva

Manuscript Institute National Academy of Sciences of Azerbaijan

Seyid Yahya Bakuvi the second old man of Khalvatism, which is considered the most magnificent and wide-spread Sufism sect is one of bright peoples favoured to the mankind by Azerbaijani society. Nishanshizade writes in his "Mir'ati-kainat": "He has ten thousand disciples". Dede Omar Rovshani is the most well-known disciple and caliph of Seyid Yahya, and founder of Rovshaniyya branch. He is from Aydin (Gozalhisar), Turkey. He writes about himself:

Miskin həqir Rövşəni əslin sorar isən
Aydın elində Tirə yanında Gözlhisar.
... Ey badi-nəsim, Rövşəninin
Aydın elinə apar pəyamın.

Elder brother of Rovshan, Alaaddin came previously to Azerbaijan; become student of Seyid Yahya, returned Turkey after graduating madrasah and recognized as Khalvatism sheik and scientist. Hafiz Hussein Tabrizi writes in his "Rovzatul-jinan" about these two brothers: "His brother Alaaddin and Dede Omar were disciples of Seyid Yahya Bakuvi, they mastered external and internal sciences and were scientists" (s.472). Omar dedicated two poems to his brother Alaaddin Rumi:

Qarındaşı, ulusi Rövşəninin,
Küçücükdən mürəbbasi gəninin.

Qamudan Rövşəninin səvgüli,
Şəriətdə, təriqətdə ulusi.
... Qarındaşı, qərini Rövşəninin,
Ənisi, həmnəşini Rövşəninin.
Adı olan Əlaəddin Rumi,
Edən təhsil məcmuyi-ülumi.

Sheik Alaaddin seeing extraordinary talent of Omar, sent him to Shirvan to his mentor Yahya Bakuvi. Rovshani lived and created in Azerbaijan for the rest of his life since that time, i.e. youth. Over the course of his creative activity, he recalled his teacher Seyid Yahya, Shirvan sheik, the person whom he considered sacred; devoted poems and knew him as moral protector to whom he and like-minded people address and rely:

Səgi-kuyinin ayağı toziyəm
 Seyyidi Haşimiyyə Yəhyanın.
 Bizi ol başladı qılavuz olub,
 Təğru yoluna Həqq Təalanın.
 ... Tapusi mərcəiydi sadatın,
 Qapusi məcməyi məvalanın.
 Hər kişi görər idi asarın,
 Çöhrəsindən ayan təcəllanın.
 ... Taciyəm desəm nola hər şeyxi-şuxun, çünki mən
 Seyyidi-sadat, Seyyidi-Yəhya xaki-rahiyəm.

Elm və həyat müəllimi, ustadı, mürşidi-piri olan Seyyid Yəhyanın göstərişi ilə Şirvandan başqa Qarabağ, Bərdə, Gəncə, Ərdəbil və s. gəzib-dolaşmış, bu yerlərdə sakin olmuş, "irşad və dəvət" yolunu seçmiş, təbliğ etdiyi xəlvətiyyə təriqətinə mənsubluğundan qürur duymuşdur:

Padşahəm ki, bəndəyi gəniyəm,
 Öməri Xəlvətiyi Rövşəniyəm.

Rövşəni qabiliyyəti, istedadı ilə bir ustad şair və şeyx kimi getdikcə məşhurlaşır. Xəlvəti təriqətini Təbrizdə yaymaq üçün hələ Seyyid Yəhyanın sağlığında, yəni 1463/64-cü illərdən qabaq oraya köçür. Pirinin ölümündən sonra təriqətin başçısı olur. O, ömrünün sonunadək Yaxın Şərqi bu qədim mədəni mərkəzində yaşamışdır. Təbriz bu zaman ölkənin paytaxtı idi. Dədə Ömər Təbrizdə təkkə qurub şeyxlik edəkən Azərbaycanda hakimiyyət Ağqoyunluların əlində idi. Onların hakimiyyəti dövründə Azərbaycan dilinə daha çox üstünlük verilməsi, ədəbiyyat və mədəniyyətin inkişaf yoluna düşməsi şairin həyatının xoşbəxt təsadüfə sayıla bilər. Ağqoyunlu hökmdarlarının Rövşəniyə yaxın, hətta bəzilərini ona mürid olduğu məlumdur. Hafiz Hüseyn Təbrizi hökmdar ailəsinin Rövşəniyə xüsusi ehtiram bəslədiyini də qeyd edir: "Uzun Həsən ona məhəbbət eylədi və xatunu Səlcuq xatun ki, Yaqub Mirzənin anasıdır, tam möhübbəsi idi". M.Tərbizət şairin Təbriz həyatından danışarkən Sultan Heydər və Uzun Həsənin hörmətini qazandığını, Sultan Yaqubun anası Səlcuq xatunun o dərvişə iradə yetirdiyini, Təbrizin Müzəffəriyyə zariyəsində iqamətgah tikdirdiyini, ümumiyyətlə ayan və görkəmli adamların müraciət etdiyi bir şəxsiyyət olduğunu yazır (s.320). Dədə Ömər Təbrizdə yaşayarkən, xüsusilə Sultan Yaqub dövründə "Təhfeyi-Sami"də göstərilirdi ki şairlərin ulduzu alçaqlıqdan yüksəkliklərə qalxmış, şeir və şairlik şivəsi geniş yayılmışdı. Rövşəni ilə Sultan Yaqub arasında qarşılıqlı hörmət və ehtiram mövcud olmuşdur. Dədə Ömər hökmdara ayrıca əsər həsr etməmişsə də, yaradıcılığı boyu bir neçə dəfə onu xüsusi məhəbbətlə yad etmişdir. Hafiz Təbrizi Sultan Yaqubun Rövşəninin ölü namazına gəldiyini, namazını özü qıldığını yazır (s.477). Rövşəninin 25 ildən artıq yaşadığı, özünə doğma vətən bildiyi Təbrizə ithaf etdiyi farsca şeirin tərcü-məsindən beytlər: ...Həzrət Yaqub Sultanın peymanında,

Səgi-kuyinin ayağı toziyəm
 Seyyidi Haşimiyyə Yəhyanın.
 Bizi ol başladı qılavuz olub,
 Təğru yoluna Həqq Təalanın.
 ... Tapusi mərcəiydi sadatın,
 Qapusi məcməyi məvalanın.
 Hər kişi görər idi asarın,
 Çöhrəsindən ayan təcəllanın.
 ... Taciyəm desəm nola hər şeyxi-şuxun, çünki mən
 Seyyidi-sadat, Seyyidi-Yəhya xaki-rahiyəm.

He travelled to Garabagh, Barda, Ganja, Ardabil and others parallell with Shirvan with the advice of his science and life teacher and mentor Seyid Yahya; was the settler and chose the way of 'wisdom and invitation' and become proud of his belonging to Khalvatiyya sect, which he promotes:

Padşahəm ki, bəndəyi gəniyəm,
 Öməri Xəlvətiyi Rövşəniyəm.

Rovshani become more famous as masterly poet and sheik for his capability and talent. He moved to Tabriz before 1463/64 when Seyid Yahya was alive, in order to spread Khalvatism sect there. After his sacred man died, he become holder of the sect. He lived in this oldest center of culture of Near East till the end of his life. Tabriz was the capital of the country then. The power in Azerbaijan was in the hands of Aggoyunlus when Dede Omar made a lodge in Tabriz and was the sheik. Preferring of Azerbaijani language more during their power, development of literature and culture can be considered happy occasion of the poet's life. It is known that Aggoyunlu rulers were close to Rovshani and some were his disciples. Hafiz Hussein Tabrizi states the ruler's family had great respect to Rovshani: "Uzun Hasan fell in love and his khatun Seljuk khatun is Yagub Mirza's mother". M.Terbizet while speaking of the poet's Tabriz life, wrote that he gained respect of Sultan Haydar and Uzun Hasan; Sultan Yagub's mother, Seljug khatun was satisfied with that dervish and building a residence in Tabriz's part; generally his being a person to whom noblemen and outstanding people address (s.320). The star of poets grown from lowness to height as shown in "Tohfeyi-Sami" when Dede Omar lived in Tabriz, especially in the time of Sultan Yagub. The accent of poetry and gift of a poet spread widely. There was mutual respect and esteem between Rovshani and Sultan Yagub. Though Dada Omar did not devote separate work to the ruler, he recalled him with special love for some time for over his creativity. Hafiz Tabrizi writes that Sultan Yagub came to death prayer of Rovshani and performed the Namaz himself (p.477). Couplets from translation of Persian poem which he devoted to Tabriz where Rovshani lived for over 25 years and considered home land:

Məhəmməd söhbətlidir əshabı Təbrizin.
 Ayağını öpməyə bütün şahları gətirir
 Hər yerdən naxışsalanlarının cazibəsi Təbrizin.
 ... Ayüzlü gözəlləri ilə gəzmək üçün,
 Əcəb işıqlıdır ayılı gecələri Təbrizin.
 Heç bir düşməndən qorxumuz yoxdur,
 Çünki yardırlar dostlarımız bizə Təbrizin.

Təbrizdə yaşayarkən çoxlu tələbələr yetişdirmişdir. Onlardan biri də oğuzların Bayat soyundan olan müridi Hasan Bayatıdır ki, Şahzadə Cəmin arzusu ilə 1481-ci ildə "Cami-Cəm-ayin" adlı "Türklərin soylarına dair bilgi verən ilk tarix əsərini" yazmışdır (Kocatürk, 302). Rövşəninin Təbrizdəki tələbələrindən ən məşhuru Şeyx İbrahim Gülşəni Bərdəidir. Onların adı hər ikisindən danışılan bütün mənbələrdə daima qoşa çəkilməmişdir Dədə Ömər Rövşəni dünyasını 1486/87-ci illərdə Təbrizdə dəyişib, qəbri də oradadır. El arasında deyirlər ki, kim əlini Dədənin qəbir daşına, sonra üzünə çəksə qəlbi onun qəlbi tək işıqlı və pak olar.

Dədə Ömər Rövşəninin həyat və yaradıcılığı beş əsrə yaxındır ki, tədqiqatçıların diqqətini cəlb etməkdədir. Orta əsr Şərq təzkirələrindən başlayaraq, XV əsr türkdilli ədəbiyyatdan, bu əsrin Seyyid Yəhya Bakuvi, Gülşəni Bərdəi, Hasan Bayatı tək məşhurlarının tərcümeyi-hal və yaradıcılığından danışılarkən Dədə Ömər adını anılmışdır. Təşköprülüzadənin "Şəqaiqün-nemaniyyə"si, Kastamonulu Lətifinin "Təzkirə"si, Hafiz Hüseyn Təbrizinin "Rövzətül-cinan və cənnətül-cinan"ı, Muhyinin "Mənaqibi-İbrahim Gülşəni"si, Hammerin "Osmanlı poeziyası tarixi", Gibbin "Osmanlı poeziyası", Məhəmmədəli Tərbətin "Danışməndani-Azərbaycan"ı, Məhəmməd Tahir Bursalının "Osmanlı müəllifləri", V.M.Kocatürkün "Türk ədəbiyyatı tarixi" və s. bu qəbildəndir. Çağdaş Türkiyədə Yaşar Bərdibekin, Nüsret Ertugrulun, Ünal Hidayətin, xüsusilə Mustafa Uzunun, Semra Aydemirin (Tuncun), Orhan Kemal Tavukçunun araşdırmaları elmi istiqaməti, tədqiqat obyekti, mövzu konkretliyi ilə seçilir və təqdirə layiqdir.

Azərbaycanda Rövşəni vaxtilə Hafiz Hüseyn Təbrizinin, Məhəmmədəli Tərbətin və b. anmalarına rəğmən "zamanında şöhrəti bütün Azərbaycana yayılmış" (Qasım Kufralı), həyatının əsas hissəsini yaşamış olduğu, bir şəxsiyyət və şair kimi yetişdiyi Azərbaycanda XX əsrin 70-inci illərində Rövşəni ilə bağlı heç bir elmi tədqiqat işi aparılmamışdı. Rövşəninin həyat və yaradıcılığını obyektivcəsinə öyrənmək üçün başlıca olaraq onun öz irsinə söykənilməsi zərurəti yaranmışdı. Azərbaycanda onunla bağlı araşdırmalara məhz 70-ci illərin sonlarından bu sətirlərin müəllifi tərəfindən başlanmış və ardıcıl davam etdirilmişdir. O, şeyxin əsərləri əlyazmalarına söykənərək, orijinalın qrafikasında elmi-tənqidi mətn hazırlamış, dissertasiya yazmış, onlarla məqalə və kitab nəşr etdirmiş yeganə alim olaraq qalmaqdadır. Araşdırmalar Vatikan, Upsala, Sankt-Peterburq, Marburq və s. şəhərlərdəki, daha çox isə İstanbuldakı məşhur dünya əlyazma

Hazrat Yagub Sultan's vow,
 Tabriz is in talks of Muhammad.
 All shahs kiss his feet.
 Tabriz attracts all patterns
 To walk with beauty,
 Moonlight nights of Tabriz so bright.
 We don't afraid of any enemy,
 Friends of Tabriz our friends.

He had many students when he lived in Tabriz. One of them is Hasan Bayati, disciple of Oghuz tribes from Bayat family and he wrote the work "First historical work on information of Turks family" with 'Jami-Jam-ayin' name (Kojaturk, 302) in 1481 with Prince Jam's wish. The most well-known of students of Rovshani in Tabriz is Sheikh Ibrahim Gulshani Bardai. Their name was ever mentioned together in all sources about them. Dede Omar Rovshani was died in 1486/87 in Tabriz and his grave is there. Among people they say that the person who touched hand to Dede's grave stone and then to face, his soul can be as bright and clean as his.

Dede Omar Rovshani's life and creative activity drew the attention of researchers for 5 centuries. Starting from medieval Eastern memoirs, speaking about 15th century Turkic literature, biography and creativity of known people of this century including Seyid Yahya Bakuvi, Gulshani Bardai, Hasan Bayati, Dede Omar was cited as well. "Sh-agaigun-nemaniyye" by Tashkoprluzade, "Memoirs" by Latifi from Kastamonu, "Rovzatul-jinan and jannatul-jinan" by Hafiz Hussein Tabrizi, Muhyi's "Managibi-Ibrahim Gulshani", Hammer's "The history of Ottoman poetry", Gibb's "Ottoman poetry", Muhammadali Tarbiat's "Danishmendani-Azerbaijan", Muhammad Tahir Bursali's "Ottoman authors", V.M.Kojaturk's "History of Turkic literature" are of this kind. Researches of Yashar Berdibek, Nusret Ertugrul, Unal Hidayet, especially Mustafa Uzun, Semra Aydemir (Tunj), Orhan Kemal Tavukchu in modern Turkey are distinctive for scientific direction, object of research and theme concreteness and estimable.

Though Rovshani was reminded in Azerbaijan by Hafiz Huseyn Tabrizi, Muhammadali Tarbiyat and others, his fame was expanded in the whole Azerbaijan in time (Gasim Kufrali), not any scientific-research work has been implemented regarding Rovshani till 70s of 20th century in Azerbaijan which he lived most of his life, grown as personality and a poet. There appeared urgency of leaning against heritage of Rovshani in order to study his life and activity objectively. The researches about him in Azerbaijan were launched since the late 70 years by the author of these lines and continued consistently. The sheik referring to the works' manuscripts, prepared scientific-critical text in original graphics, wrote dissertation and remained only scientist published tens of articles and books.

The studies displayed the copies of Rovshani's works in world-known manuscript treasures in Vatican, Uppsala, Saint-Petersburg, Marburg and other cities, more in Istanbul. It become known during confrontations over 100 manuscripts of the sheik that, they have 4 types: a) collections; b) Divan; c) separate distiches; d) poems in collections

xəzinələrində Rövşəninin əsərləri nüsxələrini üzə çıxarmışdır. Şeyxin ümumi sayı 100-dən artıq olan bu əlyazmaları ilə bağlı qarşılaşdırmalar nəticəsində məlum oldu ki, onlar dörd qismdir: a) külliyyat; a) divan; c) ayrı-ayrı məsnəvilər; ç) məcmuə və cümlələrdəki şeirlər. Bunlardan ən qədimi şairin ölümündən 2-3 il əvvəl- 1484-cü ildə köçürülmüş İstanbul Univer-siteti nüsxəsidir. Sonuncu isə XX əsrin ikinci rübündə Salman Mümtaz tərəfindən tərtib edilmiş cümgdərdir. Müvafiq olaraq seçilmiş 7 nüsxə əsasında Dədə Ömər Rövşəni Külliyyatının elmi-tənqidi mətni hazırlamışdır. Bunlar Bakı (2), İstanbul Topkapı Sarayı, Vatikan Apostol, Sankt-Peterburq, Almaniya-Marburq, İsveç-Upsala əlyazmalarıdır. Mətn “İlahi, mən kiməm k’ edim münacat, Tapuna eyləyim, ya ərzi-hacat” beytilə başlanır.

Şeyxin əlyazmalarını vərəqlədikcə dövrünün məsnəvi, qəsidə, qəzəl, tərəcibənd, tərkibbənd, müxəmməs, müstəzad, mülləmə, tuyuq və s. kimi bütün məşhur janrlarında əsərlər yazdığını, bədii formalardan bacarıqla istifadə etdiyini görürük. Rövşəni məsnəvi janrında 4 əsər yaratmışdır: “Miskinlik kitabı”, “Çobannamə”, “Neynamə”, “Dər sifəti-qələm”.

“Miskinlik kitabı” məsnəvisinin adı bəzi mənbələrdə “Miskinnamə” göstərsə də şair özü əsərini “Miskinlik kitabı” adlandırmışdır:

Çu cəm etdim bu pəndi-şeyxü şabi,
Adi qonuldu “Miskinlik kitabı”.

Yeddi əlyazmanın hər birinin əvvəlində yazılması “Miskinlik kitabı”nın əsrlərin məhək daşı tək yanılmaz sınağından uğurla çıxdığını, şairin yaradıcılığının bir növ manifesti olduğunu göstərir. Xatiməsindəki qeyd hicri 889 (m.1484/ 85)-ci ildə yazıldığını aydınlaşdırır:

Nəbinin hicrətindən keçmiş inan
Səkil yüz səksənü toquz yıl, ey can.

Sufizmin əsas ideyasının vahid süjet xətti ətrafında verildiyi 1167 beytlik məsnəvi ənənəyə uyğun farsca yazılmış 41 başlıqla bölmələrə ayrılmışdır. “Miskinlik kitabı”nda şeyxin Allah, təsəvvüf, elm və s. haqqında fəlsəfi fikirləri cazibəli və səmimi tərzdə əksini tapmışdır. Dədə Ömər Rövşəninin zamanından bəri böyük şöhrət qazanmış bu çox dəyərli əsərdən uzun illər sufizm dərsləri kimi istifadə olunmuşdur. “Miskinlik kitabı” indiki zamanımızda belə təsəvvüfün elmi-nəzəri əsaslarını öyrənmək yolunda əvəzedilməz qaynaqlardan sayıla bilər.

Əlyazmalarını tədqiq edərkən Rövşəninin Mövlana və “Məsnəvi”sinə Dər mədhi-Cəla-ləddin Rumi, “Dər mədhi-Məsnəviyi-Mövləvi və Həzrəti Hüsəməddin” başlıqlı əsərlər yazdığı aşkarlanır. Bu şeirlərdən Rövşəninin qüdrətli Mövlana yaradıcılığı ilə hələ gənc yaşlarından tanışlığı duyulmaqdadır. Cəlaləddin Rumi “Məsnəvi”sində Sənayi və “Məxzənül-əsrar”dan beytlər nümunə verdiyi kimi Rövşəni də əsərlərində “Məsnəvi”dən nümunələr vermişdir. Dədə Ömər “Fihi-mafih” əsərinin seçilmişlərin arasında yayıldığını, “Məsnəvi”nin Mövləvinin özü, bu əsərsənə onun sözü olduğunu yazaraq yüksək

and jung (collection of distiches). The most ancient of them is Istanbul University’s copy inscribed in 1484, 2-3 years before the poet’s death. The last one is in the jung compiled by Salman Mumtaz in the second quarter of 20th century. Dede Omar Rovshani prepared scientific-critical text of his ‘Collection’ chosen on the basis of 7 copies correspondingly. They are manuscripts of Baku (2), the Topkapı Palace in Istanbul, the Apostolic Palace, Vatican, Saint-Petersburg, Germany-Marburg, Sweden-Uppsala. The text starts with the couplet: “İlahi, mən kiməm k’ edim münacat, Tapuna eyləyim, ya ərzi-hacat”.

Looking through the sheik’s manuscripts we see his works in popular genres of his time including distich, ode, tarjibend, terkibbend, mukhammas, mustezad, mulleme, tuyug, etc. and use of art forms skillfully. Rovshani created 4 works in distich genre: “Book of wretchedness”, “Chobannamə”, “Neynamə”, “Der sifeti-gelem”.

Though the name of “Book of Wretchedness” distich is shown in some sources like “Miskinnamə”, the poet named his work as the “Book of wretchedness”:

Çu cəm etdim bu pəndi-şeyxü şabi,
Adi qonuldu “Miskinlik kitabı”.

Writing of these at the beginning of each of the seven manuscripts indicates successfulness of “Book of Wretchedness” and being manifestation of the poet’s creative activity. The note in his “Khatime” is shown as 889 (Christian Chronology 1484/ 85):

Nəbinin hicrətindən keçmiş inan
Səkil yüz səksənü toquz yıl, ey can.

1167-couplet distich based on unique plot of main idea of Sufism is divided into 41 title sections written in Persian due to the tradition. Philosophical views of the sheik on Allah, Sufism, science and others were reflected attractively and frankly in “Book of Wretchedness”. This very valuable work of Dede Omar Rovshani which gained fame was used as Sufism text book for many years. “Book of Wretchedness” can be considered irreplaceable source on the way of studying scientific and theoretical basis of Sufism presently.

Upon researching Rovshani’s manuscripts it become known that he wrote Movlana and his “Masnavi” works under titles “Der medhi-Jala-ləddin Rumi”, “Der medhi-Mesneviyi-Movlavi and Hazrati Husaməddin”. These poems prove Rovshani’s acquaintance with mighty Movlana creativeness. Rovshani gave samples from “Masnavi” as Jalaləddin Rumi gave samples in “Masnavi” couplets from Sanayi and “Makhzanul-asrar”. Dede Omar stated “Fihi-mafih” work spread among chosen ones, valued “Masnavi” as Movlavi himself and this work as his word. Comparative research showed that along with “Neynamə” and “Chobannamə” distiches, two stories in “Book of Wretchedness” are creative translations of Rovshani from Mevlana’s “Masnavi”. Ordinary folk colloquial style was also used in these works along with high Sufism scientific languages-symbols, concepts and Sufi terms:

Uyxu dəmində süpürüb cayini,
Öpə-öpə ova idim payini.

dəyərləndirmişdir. Müqayisəli tədqiqat göstərdi ki, “Neynamə” və “Çobannamə” məsnəviləri ilə yanaşı “Miskinlik kitabı”ndakı iki hekayət də Rövşaninin Mevlana “Məsnəvi”sindən yaradıcı tərcümələridir. Bu əsərlərdə təsəvvüflə bağlı yük-sək elmi dil-rəmlər, anlayışlar və sufi terminlərlə yanaşı sadə xalq danışığı tərzindən də geniş istifadə olunmuşdur:

Uyxu dəmində süpürüb cayını,
Öpə-öpə ova idim payını.
Börkəcim verə idim, geyədin,
Hər nə ki bunda bulunur yeyədin.
... Sapanımı çatladadım hayqırub,
Sanə yaman söz deyəni həb qırub,
Ağacım ilə urubən düşmənin,
Öldürədim, qanda ki vardır sənin.

Əlyazmalarda yer alan dördüncü məsnəvi “Dər bəyani-sifəti-qələm” (Qələmin xüsu-siyyətləri haqqında) adlandırılıb, aşağıdakı beytlə başlanır:

Katibin dəstində fərman bürdeyəm,
Anın ilə zində, ansız mürdeyəm.

Börkəcim verə idim, geyədin,
Hər nə ki bunda bulunur yeyədin.
... Sapanımı çatladadım hayqırub,
Sanə yaman söz deyəni həb qırub,
Ağacım ilə urubən düşmənin,
Öldürədim, qanda ki vardır sənin.

The fourth distich in the manuscript is called “Der beyani-sifeti-gelem” (peculiarities of pen) and starts with the following couplet:

Katibin dəstində fərman bürdeyəm,
Anın ilə zində, ansız mürdeyəm.

Works of this kind of themes are called in classic literature as “galamiyya”. Rovshani expressed creation, vision and power of the pen in his own language with fine words and proud style (95a). Rovshani praises ‘secretary’, ‘paper’ and ‘ink pot’ with the pen’s help. He confesses their being a piece of useless reed. The author resembles the pen a bird and human hands to its wings though its going the way straightforward and bending, shows that a pen is delicate translator of wishes and desires, and being aware of the secrets of all treasures.

Klassik ədəbiyyatda bu kimi məzmunlu əsərlər qələmiyyə adlandırılır. Rüşəni qələmin yaranış, görünüş və qüdrətini onun öz dili ilə incə sözlərlə, vüqarlı tərzdə vermişdir (95a). Şair qələmin dili ilə “katib dəsti”ni, “qırtas”ı (kağızı) və “mehbiri” (mürəkkəb qabını) də tərifləyir, onlarsız gərəksiz bir qarğı parçası olduğunu etiraf edir. Müəllif qələmi quşa, insan əllərini onun qanadlarına bənzədir; yola əyri və doğru getməsinə baxmayaraq, qələmin arzu və istəklərin zərif dilli tərcümanı olduğunu, bütün xəzinələrin sirrini bildiyini göstərir.

Küllüyyatında Dədə Ömər 7 qəsidəsi yer almışdır. Seyid Yəhyaya həsr olunmuş “Dər tərki-də’vi” qəsidəsinin başlanğıcında (nəsb və ya girizgahında) ümumi məsnəvi kamillikdən, paklıqdan,

Dede Omar has 7 odes in ‘Collection’. In the beginning of “Der terki-de’vi” ode, he devoted to Seyid Yahya there deals with general moral wisdom, honest, sect issues. Later this continues with high humanistic peculiarities of Seyid Yahya, his showing a way for those going to right way. In “Gasideyi-subhiyye” dawn and beauties are praised. The poet calls on people to get up early in the morning, feel grace and be engaged in charitable work. He counts what charitable actions consist due to his world outlook.

A ridge named “Der beyani-silsilenameyi-mashaikhi-ehli-tarigat” written in Persian and covered in the manuscript can be called a kind of family tree of sect sheiks. The ode causes an interest from aspect of historical facts and craftsmanship. The names of sect owners, Hasan

təriqət məsələlərindən danışılır. Sonra isə Seyid Yəhyanın yüksək insani keyfiyyətlərindən, haqq yoluna gedənlərin “qılavuzu” (yol göstərən) olduğundan söz açır. “Qəsideyi-sübhiyyə”sində sübhün təsviri verilir, gözəllikləri tərənnüm olunur. Şair, bu şeirində insanları sübh vaxtı yuxudan oyanıb, qalxmaqla gözəllikləri duymağa, xeyrixah əməllərlə məşğul olmağa çağırır. Öz dünyagörüşünə uyğun xeyrixah əməllərin nələrdən ibarət olduğunu sadalayır.

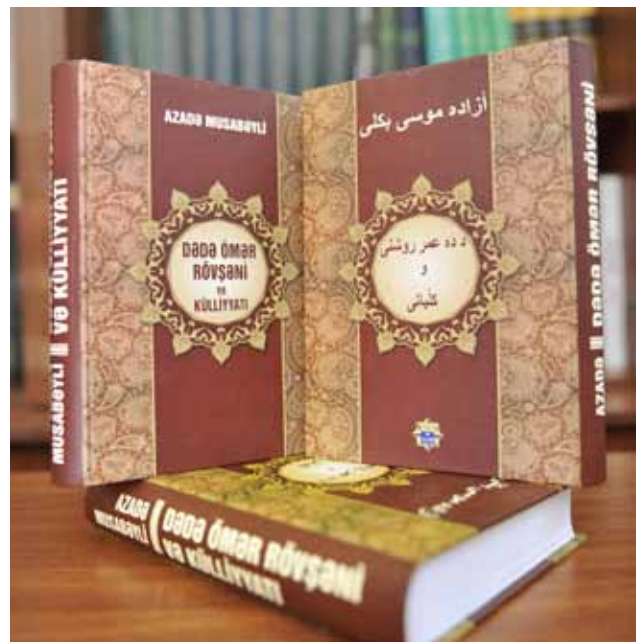
Əlyazmalarda yer alan fars dilində yazılmış “Dər bəyani-silsilənaməyi-məşəixi-əhli-təri-qət” adlandırılmış silsilənamə bir növ təriqət şeyxlərinin şəcərəsi adlandırıla bilər. Qəsidə, tarixi faktları əks etdirmək və sənətkarlıq baxımından maraqlıdır. Burada “şeyxlər şeyxi” adlandırılmış Həzrəti Əlidən (ə.s) başlayaraq Həsən Bəsrî, Cüneyd Bağdadi, Əbhəri, Seyyid Yəhya və b. təriqət başçılarından adları çəkilir, onlara münasibət bildirilir. Şəcərədəki Rövsənindən sonrakı Şeyx İbrahim Gülşəni, Əhməd ibn İbrahim, Əli Səffəti, Şeyx Həsən və b. xəlifə adları onların qəsidəyə sonralar əlavə edildiyini (sonuncu qeyd. h.1005 m.1596/97-ci ildə edilməmişdir) və yaxud əsərin sonralar təkmilləşdirildiyini söyləməyə haqq verir. Sözü gedən bu qəsidənin Rövsəni tərəfindən yazılmadığını, sadəcə Xəlvətiyyə şeyxlərinin silsilənaməsi olduğundan onun əlyazmalarından bəzisinə əlavə edildiyini də düşünmək mümkündür. Bu əsər təriqət şeyxlərinin ənənəvi üslubda yazılmış bir silsilənaməsi də sayıla bilər.

Rövsənin əlyazmalarındakı qəzəllərin sayı 86-dır. Azərbaycan-türk və fars dillərində yazdığı 4-10, çoxu 7 beytli olan qəzəllərin başlıca mövzusu Yaradan, Peyğəmbərimiz (s.ə.s.), təəvvüf, onun təriqətləri, insan və sairədir. Aydına, Bursaya, Təbrizə həsr etdiyi qəzəllər vətən-torpaq sevgisini tərənnüm etməkdədir. Rövsəni Divanında 4 tərəcibənd, 1 tərəkibbənd, hər bəndin sonunda “Ey gönül, vay gönül, va gönül, ey vay gönül” misrasının nəqarat kimi təkrar olunduğu artıq məşhur olan “Könül” müxəmməsi, farsca 56 misralı müstəzadə, ərəb-türk dillərində yazılmış müləmməsi vardır. “Divan” nüsxələrində sayı eyni olmasa da tuyuqları yer alıb. Müqayisəli araşdırmalar tuyuqlarının sayının 109 olduğunu aydınlaşdırdı. Tuyuqlar “türk, bil-xassə azəri və cığatay şairlərinin əlavə etdikləri milli bir nəzm şəkl” (Köprülüzadə) sayılır. Klasik nümunələrini XIV-XV yüzillərdə Qazi Bühranəddin, Nəsimi, Əlişir Nəvai yaratmışlar. Dədə Ömər tuyuqları forma, məzmun və mövzu baxımından Qazi Bühranəddin, Nəsimi tuyuqları ilə səs-ləşməkdədir. Əksəri Məhəmməd peyğəmbərə (s.ə.s.), onun əzalarına yazılıb.

Əsərlərində sufizm, fəlsəfə ilə bağlı çoxlu mürəkkəb ifadələr, anlayış və terminlərlə, ərəb, fars sözləri ilə yanaşı həmçinin məişətlə bağlı sadə axıcı xalq danışığı dili ilə üzləşirik. O, atalar sözlərini, məsəlləri poetik dillə ifadə etmişdir: Sudan qum toydu, biz toymadıq əsla; Baqamaz səbpərə şəmsin yüzünə, Gətürər çün qamaşmaqlıq gözinə; Bu məsəldir kim, yanar quru yananda daxi ya; Taşduğı dəmdə qoyucaq yağə ab, Yağ dəxi çölmək dəxi olur xərab. Həyat

Basri, Junejd Bağdadi, Abhari, Seyid Yəhya were mentioned starting from Hazrat Ali, “the sheik of sheiks” and attitudes towards them were expressed. The names of caliphs in the family tree after Rovshani, Sheikh Ibrahim Gulshani, Ahmad ibn Ibrahim, Ali Saffati, Sheikh Hasan substantiate saying that they were added to the ode afterwards (the last note was done in Hijrah 1005 and Christian Chronology 1596/97) or the work was improved later. We might think that the mentioned ode is not written by Rovshani, that can be added to some of his manuscripts because being ridge of Khalvatiyya sheiks. This work can be considered a ridge of sheiks written in traditional style.

The number of ghazals in Rovshani’s manuscript is 86. The basic theme of ghazals of 4-10 couplets, most 7 couplets written in Azerbaijani, Turkish and Persian is God, our Prophet, Sufism, its sects, human, etc. Ghazals devoted to Aydin, Bursa, Tabriz praise love to mother land. In Rovshani’s Divan there are 4 tarjibends, 1 terkibbend, “Konul” mukhamma known for repeatedness as refrain of lines: “Ey gönül, vay gönül, va gönül, ey vay gönül” (Hey soul...) in the end of

each stanza, 56-line Persian mustezad, Arabic-Turkish mulemme. In the copies of “Divan” tuyugs of different numbers are replaced. Comparative researches clarified that the number of tuyugs is 109. Tuyugs are considered ‘the form of national verse’ added by Turkish, Azeri and chagatay poets” (Kopruluzade). Classical examples were created in XIV-XV centuries by Gazi Burhaneddin, Nasimi, Alishir Navai. Dede Omar’s tuyugs coincide with Gazi Burhaneddin and Nasimi’s tuyugs for the form, theme and topic. Majority was written for Muhammad Prophet and his limbs.

We encounter ordinary people’s colloquial speech on home along with complicated expressions, concepts and terms, Arabic and Persian words

təcürbəsindən irəli gələn, insanın mənəvi keyfiyyətlərini əks etdirən ifadələr də atalar sözlərinə, aforizmlərlə səsləşir: Hər mələk surətlünün yanında bir şeytanı var; Qabaq sərlı, qabaq sərsiz qabaqdır; Gül məzbələdə bitsə anı yiyələməğ olmaz. Elin danışıq dilindən gələn-yürəgim oynar, hər arada hazırü nazirdir ol, qələm çalmaq, qulağım çınlar, durmadın səgrir gözüm, Taş atub başın tutar, Göz görüb gönül sevdi kimi ifadələr Rövşəni şeirlərinin dilini, üs-lubunu daha təbii edir, axıcılışıdır. Əlyazmalar həm də çoxlu sayda sinonim, omonim, antonim sözlər, xitablar və s. kimi rəngarəng dil faktları ilə zəngindir. Şairin forma, mövzu və məzmun baxımından diqqəti cəlb edən əsərlərini ümumi şəkildə nəzərdən keçirdikdə onun klassik Şərq ədəbiyyatı ilə yanaşı xalq yaradıcılığından bacarıqla istifadə etdiyini, üstünlüyü sadə xalq dilinə verdiyini, "azəri ləhcəsi ilə" (Köprülüzadə) yazdığını görürük. Rövşəni əsərlərinin dili orta əsrlər klassik Şərq ədəbiyyatı ilə xalq yaradıcılığı arasında onları həqiqi mənada birləşdirən qırıqlmaz halqa və körpü kimidir. Əsərlərinin forması klassik ədəbiyyatın tələblərinə layəqətlə cavab verdiyi kimi məzmununa görə daha şox İlahi eşqi, xəlvətliyi əks etdirir.

Əski qaynaqlardakı və özüyə bağlı fərqli yazılarda yer almış nümunələri istisna etsək, XXI əsrdə Dədə Ömər əsərlərinin yalnız bir yeganə nəşri mövcud olub. Seyfəddin Özegənin "Əski hərfilə basılmış türkcə əsərlər kataloqu"ndan Rövşənin bəzi əsərlərinin "Asari-eşq" adı ilə hicri 1316, miladi 1898-ci ildə İstanbulda nəşr olunduğunu öyrənirik. Bu nəşrlə təmasda olan mütəxəssislər yalnız bir əlyazma əsasında nəşr edildiyi səbəbilə mühüm dəyərə malik olmadığı qənaə-tindədirlər. Yüz ildən artıq zaman keçdikdən sonrakı, ümumilikdə ikinci, fəqət çağdaş ilkin nəşr isə 2003-üncü ilə təsadüf edir. Bu sətirlərin müəllifinin "Dədə Ömər Rövşəni əlyazmaları üzərində araşdırmalar" adlandırdığı bu ikicildlik (475s.+495s.) kitaba elmi araşdırmalarla yanaşı şeyxin əsərlərinin həm latın, həm ərəb qrafikasında tənqidli mətnləri daxildir. Eyni müəllifin 2013-də nəşr etdiyi "Dədə Ömər Rövşəni və Külliyyatı" (Əlyazma qaynaqları əsasında filoloji-tekstoloji araşdırmalar, elmi-tənqidi mətnin transfoneliterasiyası, orijinal mətnlər və tərcümələr) kitabında isə şeyxin əlyazma nüsxələrinin müqayisəsi nəticəsində hazırladığı elmi-tənqidi mətnin transfoneliterasiyası əhatə olunur. Bu, çağdaş ikinci və hələlik sonuncu nəşrdə Seyyid Yəhya Bakuvinin xəlifəsi, Azərbaycanı qarış-qarış dolaşmış, 25 ildən artıq Təbrizdə yaşamış mütəəvvif şeyx-şair Rövşənin həyat yolu, yaradıcılığı ilkin qaynaqlar əsasında elmi şəkildə araşdırılmış, əlyazmalarının Azərbaycandakı və xarici məmləkətlərdən alınmış 7 əlyazma nüsxəsinin tekstoloji müqayisəsi əsasında hazırlanmış "Külliyyat"ın elmi-tənqidi mətninin trans-foneliterasiyası, orijinal mətnlər tərcümələri ilə təqdim olunmuşdur. Dədə Ömər Rövşəni "Külliyyat"ının bu mükəmməl nəşri nadir, dəyərli bir mənbə kimi ümumtürk təəvvüf poeziyasının, sufi mətnlərin, təriqətlərin, xüsusilə Xəlvətiyyə və Rövşəniyyənin öyrənilməsi yoluna, Azərbaycan-Türkiyə təəvvüfi, ədəbi və əlyazma əlaqələri tarixinə yeni bir işıq çiləyəcəkdir.

on Sufism and philosophy in his works. He expressed proverbs and sayings in poetic way: Sand is full of water, but we were not satisfied: "Baqamaz şəbpərə şəmsin yüzünə, Gətürər çün qamaşmaqlıq gözünə; Bu məsəldir kim, yanar quru yananda daxi ya; Taşduğı dəmdə qoyucaq yağa ab, Yağ daxi çölmək daxi olur xərab". Expressions forwarded from life experience and reflected humane moral qualities are sounded with proverbs and aphorisms: "There is a devil with any angel" ("Qabaq sərlı, qabaq sərsiz qabaqdır; Gül məzbələdə bitsə anı yiyələməğ olmaz"). From among the people expressions like "yürəgim oynar, hər arada hazırü nazirdir ol, qələm çalmaq, qulağım çınlar, durmadın səgrir gözüm, Taş atub başın tutar, Göz görüb gönül sevdi" make language and style of Rovshani poems more natural and fluent. The manuscripts are also rich with colourful language facts like numerous synonyms, omonyms, antonyms and salutations. While considering the poet's works attractive for form, theme and topic we see how he used folk creativity along with Classical Eastern literature; preferred ordinary folk language and wrote in Azerbaijani accent (Kopruluzade). The language of Rovshani works is like unbreakable ring and bridge linking medieval Classical Eastern literature and folk creativity in a real sense. The form of the works reflects more divine love and Khalvatism for the topic as meeting demands of classical literature.

To exclude samples reflected in former sources and distinctive articles about him till 21th century Dede Omar works had only one publication. We learn from "Turkic World Catalogue in Archaic Letters" of Seyfaddin Ozegen that some works were published under "Asari-eshq" name, in Hijrah 1316, in Christian Chronology 1898 in Istanbul. The experts being in touch with this edition think that it has no value since published only on one manuscript. Generally the second, but modern primary edition coincides with 2003 year after hundred years passed. Along with scientific researches both Latin and Arabic critical texts of the sheik's works are included into two-volume (475 p. +495 p.) book called by author of these lines as 'researches of Dede Omar Rovshani manuscripts'. Transphoneliteracy of scientific-critical text is covered in the book "Dede Omar Rovshani and Collection" prepared by the author as a result of sheik's manuscripts' comparison published in 2013 by the same author (on the basis of manuscript sources philological-textological researches, scientific-critical text transphoneliteracy, original texts and translations). Life and creative activity of sheik and poet Rovshani, caliph of Seyid Yahya Bakuvi haunted Azerbaijan and lived in Tabriz over 25 years were studied on the basis of primary sources scientifically in this modern, the second and as far last edition. His 'Collection' prepared due to textological comparison of 7 manuscript copies received from Azerbaijan and other countries was presented with transphoneliteracy of scientific-critical text and original texts' translation. This perfect publication of Dede Omar Rovshani's "Kul-liyyat" (Collection) will elucidate the way of study of general Turkic Sufism poetry, Sufic texts, sects, especially Khalvatiyya and Rovshaniyya as unique and valuable source and the history of Sufism, literary and manuscript relations of Azerbaijan and Turkey.

SEYİD YƏHYA BAKUVİ ƏSƏRLƏRİNİN BAKI ƏLYAZMASI VƏ YENİ TAPILAN ŞEİRLƏRİ

> BAKU MANUSCRIPT OF SEYID YAHYA BAKUVI'S WORKS AND NEWLY FOUNDED POEMS

Nəzakət Məmmədli

AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun
aparıcı elmi işçisi, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

Nazaket Mammadli

PhD on philology. Leading researcher fellow of Institute of Manuscripts of
National Academy of Sciences of Azerbaijan named after Muhammad Fuzuli

Xəlvətiliyin ikinci böyük piri, böyük Azərbaycan mütəəvvifi, şairi və mütəfəkkiri Seyid Yəhya Bakuvî əsərlərinin Türkiyədəki Çorum, Manisa və İstanbul nüsxələri ilə yanaşı onun ana vətəni olan Azərbaycanda və Bakıda da bir əlyazma nüsxəsi mövcuddur. Türkiyədəki hər üç nüsxə üzərində illərdən bəri araşdırma aparmamıza, nüsxələrdəki farsca əsərlərin əksəriyyətini tərcümə etdiyimizə baxmayaraq, nədənsə, Bakı nüsxəsi son zamanlar bizim diqqətimizi cəlb etdi. Əlyazmanın titul səhifəsində ərəb və fars dilindəki mövzuya aid olmayan qeydlərlə yanaşı, qırmızı mürəkkəblə nüsxəyə daxil olan əlyazmaların siyahısı verilmişdir: 1) Risaleyi-Kəşfəl-qulub; 2) Risaleyi-mə le buddə batini (Adabe-vüdu vuassəlat); 3) Risaleyi-təfsir və təvili- "İhdinas-sıratel-mustaqim" 4) Risaleyi-Mənazili-əşiqin; 5) Risaleyi-Məqamat; 6) Risaleyi-Əsrarəl-qulub; 7) Risaleyi-Ətvərəl-qulub; 8) Risaleyi-Gülşəni-Əsrar; 9) Risaleyi-şərhi-Əsmayi-Samaniyyə

Bu siyahıda göstərilənlərlə bərabər Seyid Yəhyanın qəzəliyyəti də nüsxəyə daxil edilmişdir.

Əlyazma qırmızı meşin cildi vardır. Müxtəlif tipli Şərq və Avropa kağızlarından istifadə edilmişdir.

Başlanır: "Sepaso setayeşe-bihəddo qiyas an şahira ke sotudənəş səzast

Bitir: Dəftərə-təbire-hərf ke eşarətiş beğeybe-hüviyyəte-Həqqe-Sobhanə

Xətti: Nəstəliq

Mətn ölçüsü: 12x17

Həcmi: 171 vərəq

Nüsxənin 101a vərəqində Seyid Yəhyanın qəzəliyyatından sonra "Qad tənsix həzihi-nosxeye-mobarek vua qad zahara fi-şəhrullahil-mobarakəl-zilhiccə fi sənəti solsin vua samaninə vua əlfin. Fə əleyhə-fazləs-salət vuattəhiyyat (Bu mübarək nüsxə zilhiccə ayında, hicri 1083 tarixində yazıldı. Çoxlu salavat və təhiyyat onun üzərinə olsun). Qeyddən də göründüyü kimi, əlyazma 1083-cü idə tamamlanmışdır. Lakin maraqlıdır ki, nüsxənin içinə və sonuna əlavə edilən bəzi vərəqlər paleoqrafik xüsusiyyətlərinə görə daha qədimdir. Bundan əlavə həmin vərəqlərdəki mətn daha nəfis və gözəl nəstəliq xətt ilə yazılmışdır.

İndiyə qədər Seyid Yəhyanın cəmi 16 qəzəli, "Salavati-Nəbi-Əleyhissəlam" adlı kiçik həcmli qəsidəsi və "Mənaqibi-Əli Əleyhissəlam" adı altında daha iki qəsidəsi məlum idi. Lakin

Works of Seyid Yahya, the second great wise man of Khalvatism, great Azerbaijani thinker and poet have manuscripts in Azerbaijan including Baku, his homeland along with copies in Chorum, Manisa and Istanbul cities of Turkey. Though we studied three copies in Turkey for many years and translated most of Persian works in copies, Baku copy attracted our attention lately. Along with notes far from the topic in Arabic and Persian languages, the list of manuscripts included into the copy in red ink is given in title of the manuscript: 1) Risaleyi-Kashfal-gulub; 2) Risaleyi-me le budde batini (Adabe-vudu vuasselat); 3) Risaleyi-tefsir and tevili- "İhdinas-sıratel-mustagim" 4) Risaleyi-Manazili-ashigin; 5) Risaleyi-Magamat; 6) Risaleyi-Asrarel-gulub; 7) Risaleyi-Atvarel-gulub; 8) Risaleyi-Gulshani-Asrar; 9) Risaleyi-sherhi-Asmayi-Samaniyye.

Along with those shown in the list, ghazals of Seyid Yahya were also included into the copy.

The manuscript has red yuft volume. Different types of East and Europe papers were used.

Starts with: "Sepaso setayeşe-bihəddo qiyas an şahira ke sotudənəş səzast"

Ends: "Dəftərə-təbire-hərf ke eşarətiş beğeybe-hüviyyəte-Həqqe-Sobhanə"

Script: Nastaleeq

Text size: 12x17

Volume: 171 papers

On 101a paper of the copy after Seyid Yahya's ghazal it is written: "Qad tənsix həzihi-nosxeye-mobarek vua qad zahara fi-şəhrullahil-mobarakəl-zilhiccə fi sənəti solsin vua samaninə vua əlfin. Fə əleyhə-fazləs-salət vuattəhiyyat" (This was written in sacred Zilhija month, Hijrah 1083. Numerous ritual prayers over that).

As it is seen from the note, the manuscript was completed in 1083. However, it is interesting that some papers added into this and end of the copy are older for Paleographic peculiarities. Furthermore, the text on those papers were written more delicately and in nice Nastaleeq script.

Till now Seyid Yahya had 16 known ghazals, little ode "Salavati-Nabi-Aleyhissalam" and two more odes under name "Managibi-Ali Aleyhissalam". But three more ghazals and two quatrains were

bu nüsxədə qəzəliyyatı içərisində daha iki qəzəl və iki rübəi də diqqətimizi çəkdi. Bundan əlavə, qəzəllərdən sonra ("Cəvani" rədifli şeirin ardınca) Peyğəmbərə həsr edimiş qəsidəsi də mövcuddur. Bu qəsidə və nüsxənin 95a vərəqində verilən "Dər vəsfə- Əmir-əlmöminin Əli Əleyhissəlam" adlı Həzrəti Əlini vəsf edən daha bir qəsidəsi də verilmişdir. Ən önəmlisi odur ki, qəzəllərin arasında rübəi vermək divan ənənəsindən irəli gəlir. Bu da Seyid Yəhya Bakuvinin Divanı olması fikrini irəli sürməyə bizə imkan verir.

Seyid Yəhyanın qəzəliyyatı başdan başa irfani, ilahi eşqə həsr edilmişdir. Sadə, aydın dildə yazılmasına baxmayaraq orijinal bir üsluba malikdir. Bəzən mürəkkəb poetik fiqurlar, Şərq şeirində işlənən ənənəvi məcazlar, poetik xüsusiyyətlərlə bərabər Seyid Yəhyanın özünəməxsus ifadə və deyimlərinə də rast gəlirik. Hər qəzəlin sonunda şair "Seyyid" təxəllüsünü verir. Bu qəzəllər də Seyid Yəhyanın digər qəzəlləri kimi irfani məzmununda yazılmış və ilahi eşqi ifadə edir. Şairin yeni tapdığımız şeirləri də bu nüsxədə indiyə qədər məlum olan şeirlərinin arasında verilmişdir, eyni xətt və üslubda yazılmışdır. Seyid Yəhyaya aid olması heç bir şübhə doğurmur. Bu şeirlərin sonunda da şairin təxəllüsü verilmişdir. İlk dəfə olaraq burada şairin yeni tapılan qəzəllərinin və rübəilərinin filoloji tərcüməsini oxucuların diqqətinə təqdim edirik:

Ey Heyy və Qədim ki, səndən özgə Saməd yoxdur,
Hər iki aləmdə bizə səndən başqa mədəd yoxdur.
Bizim varlığımız (var olmamız) sənin lütfünlə qaimdir,
Sənin kamalının dərinliyindən xəbərdar olan yalnız Sənsən.
Hər iki cahanda səndən özgə, bil ki, əsər yoxdur.
Bil ki Ondən özgə aşiq və məşuq yoxdur,
Başqası necə olsun ki, qeyr (Allahdan özgə nə varsa) hamısı yox oldu.
Özü aşiq idi, özü rəhbər oldu nəhayət,
Bu gizli yola Ondən özgə rəhbər yoxdur.
Bıçarə Seyyid gecə-gündüz fəryad edərkən
Dostdan başqa fəryada çatan yoxdur.

Qapına düşmüşəm, xar və həqirəm,
Kərəminlə bıçarələrin əlindən tut.
Lütfünlə çox ümidlər vermişən,
Öz fəqirindən inayətini əskik etmə.
Bu qəlbim sənin qapının ağzında (səri-kuyində) bitib qalıb,
Bu ürək qanla doldu, bu ciyər kabab oldu.
Sənin hicranının dəryasında əsir qaldı.
Qərq oldu, batdı, mat və heyrat içində qaldı,
Bu fəqirin əlindən tutmaq vacibdir.
Əgər bu miskin Seyyidin işinə bir nəzər salsan,
Bütün zərrələri nurlu ay kimi parlar.
Qəzəllərin arasında verilən rübəilər də çox maraqlıdır. İndiyə qədər Seyid Yəhya Şirvaninin bu janrdə heç bir əsəri məlum deyildi. Rübəi janrı olduqca çətin, yüksək peşəkarlıq tələb edən bir janrdır. Şair dörd beytdə sistemli şəkildə fikirlərini ifadə etməli, eyni zamanda sənətkarlığını nümayiş etdirməlidir. Seyid Yəhyanın əldə etdiyimiz bu iki rübəisi göstərir ki, şair bu janrın öhdəsindən də uğurla gəlmiş, gözəl sənət nümunələri yaratmağa müvəffəq olmuşdur. Bu iki rübəi poetik xüsusiyyətləri ilə diqqəti cəlb edir. Şair "Dəlbərə-ma" (bizim dilbərimiz) birləşməsindən cinas kimi yararlanaraq onu üç mənada

more notable in this copy amongst the ghazals. Besides, he has the ode dedicated to Prophet after ghazals (followed "Javani" poem). His one more ode "Der vesfe- Amir-almominin Ali Aleyhissalam" praising Excellency Ali was written on 95 A paper of this ode and copy. The most important is that to write quatram between ghazals comes forward from Divan habit. This helps us to think that Seyid Yahya Bakuvi had Divan.

Seyid Yahya's ghazal was devoted totally to wisdom and divine love. Though written in clear and simple language, it has original style. We face with Seyid Yahya's specific expressions and sayings along with complex poetry figures, traditional metaphors and poetic peculiarities used in Eastern poem. The poet uses "Seyid" pseudonym in the end of every ghazal. These ghazals were written in wisdom theme like other ghazals of Seyid Yahya and express divine love. New poems of the poet were written in this copy among the poems known up to day and were written in the same script and style. It is no doubt that it belongs to Seyid Yahya. The poet's pseudonym was given in the end of these poems. We present philological translation of newly found ghazals and quatrains of the poet for the first time:

There is no other Samed besides you,
No help for us in two worlds.
Our existence is firm with your grace,
Only you know depth of your mind.
No work in two worlds.
No other lover besides him,
All except Allah disappeared.
He was in love, he was a head,
No other head in secret way.
Nobody came for help besides friend
When poor Seyid screamed all night.

I'm on your door, ashamed and poor,
Help the miserable ones with mercy.
You hope by charm,
Grace for the poor.
My soul remained near your door,
This heart filled with blood.
Captivated in parting ocean.
Sunk and astonished,
This poor must be taken hand.
To look at poor Seyid's work,
All particles shine like bright moon.

The quatrains among the ghazals are very interesting. Till nowadays Seyid Yahya Shirvani's work in this genre was unknown. The genre of quatram is very difficult and highly professional. The poet should express thoughts systematically in four couplets and at the same time show craftsmanship. Seyid Yahya's two quatrains show that poet managed this genre successfully and created nice art samples. Two quatrains attract attention for poetry features. The poet applies "Dəlbərə-ma" (our charming) combination as pun and uses in three

işlədir. Daha aydın təsəvvür yaratmaq üçün rübainin orijinalının transfoneliterasiyasını və filoloji tərcüməsini oxuculara təqdim edirik:

Aməd xəbəre-rəsidəne- delbəre-ma
Ər aşəge-ma, biya beneh del bəre-ma
Ma zane-toyim və to zane-mayi
Coz delbəre-ma nist kəsi del bəre-ma.

Tərcüməsi:

Bizim dilbərimizin çatması xəbəri yetişdi,
Əgər aşışənsə, gəl, qəlbini önümüə qoy.
Biz sənə aidik, sən də bizə məxsussan,
Dilbərimizdən başqa bizim könlümüzü aparan yoxdur.
Digər rübaidə isə, şair “küfr” sözünün həm örtü, hicab, həm də imansızlıq mənalarından istifadə edir. Şair bu rübaidə işlətdiyi “küfri-küfr” (küfrün küfrü) ifadəsində bu sözün irfani mənasına işarə edir:

Küfrdür küfr fikri qəlbini içində

İman və yaqin hamısı ondan hasil olur.

Əgər sən küfrün küfrünü tapa bilsən,
Möminlərin səfində (sırasında) kamil olarsan.

Çorum və Manisa nüsxəsindəki sonuncu qəzəldən sonra Bakı nüsxəsində Məhəmməd Peyğəmbəri vəsf edən 30 beytdən ibarət qəsidə də verilmişdir. Qəsidədə şair Peyğəmbəri, kainatın yaranma səbəbi, aləmlərə rəhmət, kainatın nicatı kimi vəsf etdikdən sonra onu yuxuda gördüyünü, onunla söhbətlərini, Peyğəmbərimizin onu öz dərgahına qəbul etdiyini bildirir:

Kərəmi ilə məni qəbul etdi,

Onun qəbul etməsi ilə mən möhtərəm oldum.

Dedi: “Bizimlə sən üsul yolundasən.

Sənin bizim izzətimizə şübhən olmadığından

Hər iki aləmdə də sənə yol göstərənlik.

Bizim məhəbbətimiz bütün hallarda sənin açağındır,

Qal əhlinin bu hala yolu yoxdur.

Bu qəsidə də tərəfimizdən filoloji tərcümə edilmişdir və yaxın vaxtlarda nəşr ediləcəkdir.

Nüsxənin 95a vərəqində “Dər vəsfə-Əmir-əl-möminin Əli Əleyhissəlam” adlı bir qəsidə də verilmişdir. Bundan əlavə, nüsxədə “Məaşi-salikin” adlı bir risalə və irfani məzmunlu daha bir neçə kiçik həcmli risalələr vardır. Eləcə də Şeyx Fəridəddin Əttarın “Təzkirətül-Övliya” əsərinin təsiri ilə yazılmış, övliyalıq həyatından, hal və yaşantılarından bəhs edən bir əsər də mövcuddur. Müəllif əsərdə tez-tez Əttarın adını çəkir və ondan sitat verir. Lakin bu əsərlərin Seyid Yəhyaya aid olması barədə qəti bir söz söyləmək mümkün deyildir. Çünki, yuxarıda da qeyd etdiyimiz kimi fərqli kağızda və fərqli bir şəxs tərəfindən köçürülmüşdür. Ehtimal ki, bu əsərlər sonradan Seyid Yəhyanın kitabına əlavə edilmişdir.

Bakı nüsxəsi üzərində apardığımız araşdırmalar bu nüsxənin Seyid Yəhya irsinin tədqiqi üçün böyük əhəmiyyət kəsb etdiyini göstərir. Seyid Yəhyanın yeni tapdığımız şeirləri onu deməyə əsas verir ki, şairin zəngin fəlsəfi və ədəbi irsini üzə çıxarmaq sahəsindəki axtarışları davam etdirməliyə.

meanings. We present the readers transphoneliteracy and philological translation of original quatram to make clear imagination:

Aməd xəbəre-rəsidəne- delbəre-ma
Ər aşəge-ma, biya beneh del bəre-ma
Ma zane-toyim və to zane-mayi
Coz delbəre-ma nist kəsi del bəre-ma.

Translation:

Our charming delivered,
If you love, bring our soul.
We belong to you,
Our soul can not be taken but beauty.

In another quatram the poet uses “küfr” (apostasy) word’s meanings like covering, hijab and disbelief. The poet points to wisdom meaning of this word in expression “küfri-küfr” (apostasy of apostasy) in the ode:

Apostasy is inside the soul
Faith comes out from them.

If you find apostasy,
You capable in devout’s row.

Following last ghazal in his Chorum and Manisa copy an ode of 30 couplets dedicated to Prophet Muhammad was given in Baku copy. In the ode the poet writes that after he glorifies Prophet, the reason for universe creation, pray for worlds, as universe’s rescue, he says he saw him in dream, his talks and acceptance him to dervish lodge by Prophet:

He accepted me with grace,
I became honourable with his acceptance.
He said: “You are on the method way with us”.
We will show you the way
If no doubt to our respect.
Our love in all cases is your key,
The people has no other way.

This ode was translated by us philologically and will be soon published.

On 95a paper of the copy there is an ode named “Dər vəsfə-Əmir-əl-möminin Əli Əleyhissəlam”. Besides, there is “Məaşi-salikin” letter and some little letters of wisdom. There is also a work written under influence of Sheik Faridaddin Attar’s work “Tezkietul-Ovliya” and dealt with the life, living and situation of ovliyas. The author cites Attar frequently in the work and makes quotes. But no exact word can be said on these works’ belonging to Seyid Yahya. Because as we mentioned before, it was interpreted in distinctive paper and by distinctive person. It is supposed that these works were included into the book of Seyid Yahya.

Our researches we carried out on Baku copy assume great importance for exploration of Seyid Yahya heritage. Newly found poems of Seyid Yahya substantiate saying that we must continue our searches in the field of studying the poet’s rich philosophical and literary heritage.

Azərbaycan Müəllimlər İnstitutunda konfrans

> CONFERENCE AT AZERBAIJAN TEACHERS' INSTITUTE

Oktyabrın 25-26-da Azərbaycan Müəllimlər İnstitutunda (AMİ) bu ali təhsil ocağının təşkilatçılığı ilə “Tarixi-mədəni irsin tədqiqi, təbliği, mühafizəsi və diyarşünaslıq işinin təşkilində təhsil müəssisələrinin rolu” mövzusunda respublika konfransı keçirilmişdir.

Konfransın məqsədi Azərbaycan ərazisindəki çoxsaylı tarix və mədəniyyət abidələrinin hazırkı vəziyyəti, onların tədqiqi, təbliği və mühafizəsində aidiyyəti qurumların, xüsusən də təhsil müəssisələrinin, geniş ictimaiyyətin iştirakı məsələlərinə diqqəti cəlb etmək və bununla, gənc nəslin Vətənə, tarixi-mədəni dəyərlərə məhəbbət ruhunda tərbiyə olunmasına kömək göstərməkdir.

Tədbirdə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının, elmi-tədqiqat müəssisələrinin, ali və ümumtəhsil məktəblərinin nümayəndələri, dövlət və bələdiyyə qurumlarının təmsilçiləri, bu sahəyə maraq göstərən şəxslər iştirak etmişlər. Əvvəlcə tədbir iştirakçıları AMİ-nin nəzdində fəaliyyət göstərən Heydər Əliyev Mərkəzinə ziyarət etmiş, Ulu Öndərin büstü önünə əklil qoymuşlar.

AMİ-nin rektoru, Milli Məclisin deputatı, professor Aqiyə Naxçıvanlı konfransın plenar iclasında çıxış edərək ölkəmizdə tarix və mədəniyyət abidələrinin qorunmasına və tədqiq olunmasına xüsusi diqqət və qayğının göstərilməsindən söz açmışdır. Bildirmişdir ki, elmi-mədəni əhəmiyyətə malik tarixi abidələrimiz öyrənilir, qədim yaşayış məskənlərində arxeoloji qazıntılar, bərpa və konservasiya işləri aparılır. Qədim qalaların, məbədlərin, tarixi-mədəni ir-

On 25-26 October, 2013 the republican conference on ‘Education, Promotion and Protection of Historical-Cultural Heritage and the Organization of Ethnography Work’ was arranged by Azerbaijan Teachers’ Institute at the Institution. The conference aimed at attracting attention and participating of relevant bodies, especially, educational institutions and wide community to current situation of numerous historical and cultural monuments in Azerbaijan, thereby helping education of young generation in spirit of love towards Motherland, historical and cultural values. Representatives of Azerbaijan Academy of Sciences of Azerbaijan, scientific-research institutions, high and general education schools, state and municipality bodies and people interested in these fields took part there.

First, the participants visited Haydar Aliyev Centre functioned within Azerbaijan Teachers Institute, put flowers onto Great Leader’s bust. Rector of the Institute MP Professor Agiya Nakhchivanli spoke at plenary session and about special care and attention on protection and research of historical and cultural monuments of our country. It was noted that historical monuments of ours of scientific and cultural importance are studied and archaeological excavations, restoration and conservation work implemented in ancient living places. Study of old castles, temples and our historical and cultural heritage enrich our knowledge about Azerbaijani history. We reach cultural treasure of world peoples by studying our historical and cultural heritage.

The rector stated that foreign guests admire our magnificent castles, ancient temples, delicate jewellery, masterly knitted carpets and many other art examples. Each of these reflects invincible power, patriotism and aesthetic feeling of our people. Fortresses, architec-

simizin öyrənilməsi Azərbaycan tarixi haqqında bilgilərimizi daha da zənginləşdirir. Biz dünya xalqlarının mədəniyyət xəzinəsinə tarixi-mədəni irsimizi öyrənməklə qovuşuruq.

Rektor vurğulamışdır ki, ölkəmizə gələn xarici qonaqlar əzəmətli qalalarımıza, qədim məbədlərimizə, incə zövqlə işlənmiş zərgərlik nümunələrinə, məharətlə toxunmuş xalçalarımıza və çoxlu sayda digər sənət nümunələrimizə baxdıqca heyran qalırlar. Bunların hər biri xalqımızın yenilməz qüdrətini, vətənpərvərliyini və estetik duyumunu özündə əks etdirir. Azərbaycanın müxtəlif bölgələrindəki qalalar, memarlıq kompleksləri, türbələr və minlərlə başqa abidələrimiz insan əməyinin qüdrətini, sənətkar zövqünün incəliklərini bu gün də qoruyub saxlayır. Bu sənət nümunələri həm də estetik tərbiyə vasitəsidir. Ümummilli lider Heydər Əliyev mənəvi irsimizin bədii-estetik təsir gücünə əsaslanaraq demişdir: “Estetik təsir vasitələrindən fəal və geniş istifadə olunması ideya-tərbiyə işinin dairəsini genişləndirir, yüksək bədii zövqlər və meyarlar yaradır”.

Müstəqil Azərbaycan dövləti xalqımıza məxsus tarixi-mədəni dəyərlərin mühafizəsinə, tədqiqinə, tədrisinə və təbliğinə çox böyük önəm verir. Lakin təəssüflər olsun ki, torpaqlarımızı işğal etmiş ermənilər qədim Azərbaycan mədəniyyətindən

tural complexes, tombs, thousands of monuments in various parts of Azerbaijan preserve today might of human labour, delicacy of artists' taste. These arts samples are educational means of aesthetics. Nationwide Leader Heydar Aliyev referred to art-aesthetic impact of our moral heritage: “active and wide usage of aesthetic influences widens circle of idea and education work and creates high artistic tastes and measures”.

Independent Azerbaijani state pays special attention to protection, research, education and promotion of historical and cultural values of our people. But regretfully Armenians occupied our lands falsify history of our monuments of old Azerbaijani culture or totally destroy them. Authoritative international organizations are vulnerable to prevent Armenian vandalism. Though of all these, we must explore our people's history and cultural heritage assiduously and occupy with their protection and promotion widely. Books on our historical and cultural monuments must be increased and they should be used much in education process. A. Nakhchivanli wished success to the work of the conference. She stated her assurance of this conference's getting traditional in Teachers Institute's initiative and wide discussion of many important cases on cultural heritage of ours. There was noted that in 2-day conference 60 reports will be heard and discussed.

soraq verən abidələrimizin tarixini saxtalaşdırır və ya onları tamamilə məhv edirlər. Nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlar hələ də erməni vandalizminin qarşısını almaqda acizdirlər. Bütün bunlara baxmayaraq, xalqımızın tarixini və mədəni irsini səylə tədqiq etməli, onların qorunması və təbliği ilə daha geniş miqyasda məşğul olmalıyıq. Tarix və mədəniyyət abidələrimizlə bağlı yazılan kitabların sayı artırılmalı və tədris prosesində onlardan geniş istifadə olunmalıdır.

A.Naxçıvanlı konfransın işinə uğurlar arzulamış, AMİ-nin təşəbbüsü ilə keçirilən bu konfransın ənənə halını alacağına, tədbirdə mədəni irsimizlə bağlı bir çox vacib məsələlərin geniş müzakirə ediləcəyinə əminliyini bildirmişdir. Qeyd olunmuşdur ki, ikigünlük konfransda ümumilikdə 60-dan çox məruzə dinlənilərək müzakirə ediləcəkdir.

Akademik Teymur Bünyadov, Təhsil Nazirliyinin nümayəndəsi Kamil Məcidov, Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin sektor müdiri Arif Əliyev və Azərbaycan Turizm İnstitutunun rektoru, professor Cəfər Cəfərov konfransın tarixi əhəmiyyətindən söz açmışlar.

Bildirilmişdir ki, ən qədim sivilizasiya mərkəzlərindən olan Azərbaycan zəngin və çoxəsrlik tarixə malikdir. Min illər boyu onun ərazisində dünyanın mədəniyyət xəzinəsinə daxil olan

Academician Teymur Bunyadov; representative of Ministry of Education, Kamil Majidov; sector chief of Ministry of Culture and Tourism, Arif Aliyev and rector of Azerbaijan Tourism Institute, Professor Jafar Jafarov spoke about historical importance of the conference.

It was said that Azerbaijan which is one of the most ancient civilization centers has rich and many-centuries history. Rich cultural heritage entered culture treasure of the world formed in its area for thousands of years. Discovery of Azikh Cave, one of the most ancient dwellings and Stone Age dwellings proves that Azerbaijanis included to anthropogenesis zone. Old fire land is one of the primary cradles of mankind. Basic stages of civilization development in Azerbaijan were defined. Serious work has been implemented last years in our republic in the line of protection of our historical and cultural heritage. Conservation and restoration work has been done over 30 monuments, scientific-research work on 50 monuments and reserves created in 5 historical areas. All of these are bright samples of care and attention towards historical and cultural monuments by the state leader.

Speakers underscored that old and rich cultural heritage is pride of our people. This includes carpet-making art of centuries-old, literature, music presenting fascinating harmony of eastern and west-

zəngin mədəni irs formalaşmışdır. Dünyada ən qədim insan məskənlərindən sayılan Azıx mağarasının, daş dövrünə aid yaşayış məskənlərinin kəşfi sübut edir ki, Azərbaycan antropogen zonasına daxildir. Qədim odlar diyarı bəşəriyyətin ilkin beşiklərindəndir. Azərbaycanda sivilizasiyanın inkişafının əsas mərhələləri müəyyən edilmişdir.

Son illərdə respublikamızda tarix və mədəni irsin qorunması istiqamətində ciddi işlər görülmüşdür. Otuzdan çox abidədə bərpa-konservasiya, 50-dən çox abidədə elmi-tədqiqat işləri aparılmış, beş tarixi ərazidə qoruqlar yaradılmışdır. Bütün bunlar ölkə rəhbərliyinin tarix və mədəni abidələrə diqqət və qayğısının parlaq nümunəsidir.

Natiqlər vurğulamışlar ki, qədim və zəngin mədəni irs xalqımızın iftixarıdır. Buraya əsrlərlə yaşı olan xalçaçılıq sənəti, ədəbiyyat, Şərq-Qərb musiqisinin füsunkar harmoniyasını təqdim edən musiqi, həmçinin “donmuş tarix” adlanan Azərbaycan memarlıq abidələri daxildir. Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, UNESCO-nun və İSESCO-nun xoşməramlı səfiri Mehriban xanım Əliyevanın səyi və təşəbbüsü ilə Azərbaycan muğamı, Novruz bayramı, aşiq, tar ifaçılıq sənətləri, xalçaçılıq UNESCO-nun maddi-mədəni irs siyahısına daxil edilmişdir. Tarixi-mədəni irs müntəzəm qayğı tələb edir. Ona görə də, həm ölkəmizdə, həm də sərhədlərimizdən kənarda mədəni irsin qorunması üçün əlimizdən gələni etməliyik.

Gəncləri tariximizi, mədəniyyətimizi, mədəni irsimizi öyrənməyə və qorumağa çağıran natiqlər onlara xalqımıza məxsus bu sərvətləri layiqincə təbliğ etməyi tövsiyə etmişlər. İtaliyalı mütəxəssis Luici Skrinzi Azərbaycanın qədim və tarixi əhəmiyyətli abidələrlə zənginliyindən, səkkiz ildir ki, buradakı abidələrin tədqiqi və bərpası ilə məşğul olmasından danışmış, Azərbaycanı özünün ikinci vətəni hesab etdiyini bildirmişdir. Elmi təcrübələrin mübadiləsi baxımından belə konfransların vacibliyini qeyd edən italiyalı qonaq ölkədə gənclər üçün keçirdiyi seminar və kurslardan da söz açmışdır. Tədbirdə AMİ-nin ictimai elmlər kafedrasının müdiri, professor Qafar Cəbiyevin “Müstəqillik illərində Azərbaycanda tarixi-mədəni irsin tədqiqi, tədrisi, təbliği, mühafizəsi və diyarşünaslıq işinin təşkili sahəsində görülmə işlər və qarşıda duran vəzifələr” mövzusunda məruzəsi dinlənilmişdir.

daha sonra konfrans “Tarixi-mədəni irsin tədqiqi, təbliği və mühafizəsi” və “Tarixi-mədəni irsin tədrisi və diyarşünaslıq işinin təşkili” mövzusunda bölmə iclaslarında işini davam etdirmişdir.

İclasda Azərbaycan, Türkiyə, İtaliya və İspaniya mütəxəssislərinin mövzuya dair 50-dən çox məruzə dinlənilərək müzakirə edilmişdir.

ern music, as well as Azerbaijani architectural monuments called ‘frozen history’. Azerbaijani Mugham, Novruz holiday, ashig, tar arts, carpet-making were included into tangible cultural heritage list of UNESCO with effort and initiative of President of Heydar Aliyev Foundation, goodwill ambassador of UNESCO and ISESCO, Mehriban Aliyeva. Historical and cultural heritage require regular care. Therefore, we should do our best to protect cultural heritage in our country and abroad.

The speakers calling on youth to study and preserve our history, cul-

ture and cultural heritage recommended our people to promote this treasure properly.

Italian expert Luigi Scrinzi talked about richness of old and historically important monuments of Azerbaijan, his engagement in research and restoration of monuments for 8 years and considering Azerbaijan his second homeland. He stressing importance of such conferences from viewpoint of scientific experience exchange gave information about seminars and courses he passed for youth in our country.

At the event chief of public subjects chair of Azerbaijan Teachers' Institute, Professor Qafar Jabiyev had a report on 'The work done and the obligation in study, education, promotion of historical-cultural heritage in Azerbaijan, as well as organization of ethnography work in independence years'. The conference continued with sessions 'Study, promotion and protection of historical and cultural heritage' and 'Teaching of historical and cultural heritage and the organization of ethnography work'. 50 reports on the theme were listened and discussed by Azerbaijani, Turkish, Italy and Spain experts.

MƏDƏNİ İRS DÜŞƏRGƏSİ

> CULTURAL HERITAGE CAMP

MİRAS Mədəni İrsin Öyrənilməsinə Kömək İctimai Birliyi 22-29 avqust tarixlərində Orta əsr Ağsu şəhəri Arxeoloji Turizm Kompleksində Mədəni irs düşərgəsi təşkil etmişdir. Düşərgənin məqsədi gənclərimizi mədəni irs abidələrimizlə əyani tanış etmək, onların bilik və bacarıqlarını eyni zamanda nəzəri və təcrübə əsaslarla artırmaq, alimlərimizlə seminar və görüşlər keçirmək, gənclər arasında ünsiyyəti genişləndirməkdir. Düşərgədə MİRAS İctimai Birliyinin üzvü olan müxtəlif universitetlərin və elmi müəssisələrin tələbə, magistr və gənc tədqiqatçıları yaxından iştirak etmişlər.

İlk gün Orta əsr Ağsu şəhəri Arxeoloji Turizm Kompleksi ilə tanışlıq oldu. Gənclərə bildirildi ki, XVIII əsrin, xanlıqlar dövrünün Azərbaycanda həm ərazisinə, həm də əhalisinə görə ən böyük şəhəri olan Ağsuda arxeoloji tədqiqatlar 2010-2012-ci illərdə aparılmış, 1,5 hektar sahə öyrənilmişdir. Tikili qalıqları konservasiya olunmuş, təbii və antropogen təsirlərdən qorumaq üçün bəzi sahələrin üzəri örtülmüşdür, nəticədə istənilən fəsildə turistlərin qazıntı sahələrini ziyarət etmək imkanları yaranmışdır.

Qazıntı sahələri ilə tanışlıqdan sonra gənclərin hazırladığı "Tariximiz zibillənməsin!" sosial çarxının çəkilişi həyata keçirilmişdir. MİRAS İctimai Birliyi Bərpa və Sərgilər şöbəsinin müdiri, gənc fəal Toğrul Muxtarovun rəhbərlik etdiyi təşəbbüs qrupunun müəllifi olduğu sosial çarx Azərbaycan Gənclər Fondunun "Ən yaxşı sosial çarx" müsabiqəsinə təqdim etmək üçün hazırlanmışdır.

İkinci gün tarix üzrə fəlsəfə doktoru Fariz Xəlillinin rəhbərliyi ilə Orta əsr Ağsu şəhəri Arxeoloji Turizm Kompleksində gənclər arasında iş bölgüsü aparılaraq, arxeoloji qalıqların və tapıntıların konservasiya-təmizlənməsi, sərgisinin təşkil olunması istiqamətində işlər görülmüşdür. Bu işlər hər gün 5 saat olmaqla həyata keçirilmiş, gənclərin təcrübə qazanmasına və əyani biliklərinin artmasına kömək etmişdir.

1-ci qrup (Zəka Babazadə, Rahim Rəhimli və Seymur Əsəd) Cümə məscidinin döşəməsi altından keçən və 2011-ci ilin arxeoloji qazıntıları zamanı üzə çıxmış şəhərin əsas su xəttini təmizləmişdir.

MİRAS Social Organization in Support of Studying of Cultural Heritage arranged cultural heritage camp in Medieval Agsu Archaeological Tourism Complex on 22-29 August, 2013. The main objective of the camp is to familiarize youth with our cultural heritage monuments graphically, to increase their knowledge and experiences based on theoretical and practical grounds, to hold seminars and meetings with our scientists, to strengthen communication among the youth. Students, post-graduates of various universities and scientific institutions which are the member of MIRAS, as well as young researchers participated at the camp. On the first day they got acquainted with medieval Agsu Archaeological Tourism Complex.

The youth were informed that archaeological explorations in Agsu, which was the largest city of khanate period, 18th century in Azerbaijan both for the territory and the number of population were conducted in 2010-2012 and 1, 5 hectare site was studied. The conservation remnants were conserved; some sites were covered up because of protection from natural and anthropogenic impacts; consequently the tourists have the opportunity to visit excavation sites any season. After familiarization with the excavation sites, the social video 'Let's prevent our history's pollution' was shot by youth. The social video which author was initiative group led by chief of MIRAS Social Organization's Restoration and Exhibitions Department and active member, Toğrul Mukhtarov was elaborated for submission to "the best social video-record" competition of Azerbaijan State Youth Fund.

The work division was held among the youth in medieval Agsu Archaeological Tourism Complex under guide of PhD Fariz Khalilli on the second day. The work was implemented in the line of conservation and cleansing of archaeological remnants and finds and arrangement of exhibitions. This work was done every day for 5 hours in order to assist in gaining youth's experience and increase of graphic knowledge.

İki tərəfi çaydaşı ilə hörülmüş, yerinə gil və qum təbəqəsi verilmiş, üzərinə çaydaşı və mədəndəşi qoyulmuş iri su xəttinin qovşağ hissəsi də təmizləmə zamanı üzə çıxmışdır. Hazırda Cümə məscidinin üzəri örtülmüş, içərisində konservasiya işləri davam etdirilir.

2-ci qrup (Tural Əliyev, Arslan İsmayılzadə və Fərid Hüseynov) Cümə məscidinin qarşısındakı şəhərin baş meydanını 16 kv.m. sahədə torpaq qatından təmizləmişdir. Meydan çaydaşı ilə səliqəli döşənmiş, bəzi yerlərdə ağac əkilməsi üçün kiçik yerlər üzə çıxmışdır.

3-cü qrup (Albina Rzayeva, Yaqut Abiyeva və Rasim Abdurəhmanov) 2012-ci ildə VII qazıntı sahəsində buzxana-anbardan aşkar olunmuş mis qabları torpaqdan təmizləmiş, onları nümayiş olunması üçün hazırlamışdır. Bütün təmizlənmiş eksponatların fotoları peşəkar fotoqraf Məmməd Rəhimov tərəfindən çəkilmişdir. MİS qablar V qazıntı sahəsində, Cümə məscidində qoyulmuş vitrinlərdən birində yerləşdirilmişdir.

4-cü qrup (Toğrul Muxtarov, Aytən Məmmədli və Cəfər Mənsimi) III qazıntı sahəsindəki sərgi zalında bütün vitrinlərdəki materialları yenidən təsnif etmiş, yeni etiketlər qoymuşlar. Etiketlərin Azərbaycan dili ilə yanaşı, ingilis dilində də tərtib olunması nəzərdə tutulur.

Düşərgə zamanı tanınmış alimlərin iştirakı ilə seminarlar keçirilmiş, Ağsu və İsmayılının müxtəlif mədəni irs abidələri ziyarət olunmuşdur. Professor Qafar Cəbiyev "Azərbaycanda yeni arxeoloji tədqiqatlar"dan bəhs edən seminarında dövlətin bu sahəyə qayğısı və AMEA Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutunun gördüyü ən son işlərdən danışmışdır. Professor Kamil İbrahimov "Bakıda arxeoloji tədqiqatlar və konservasiya işləri", eləcə də "Bakı tipləri" mövzusunda seminarlarında gənclərdə maraq oyadan məqamlara toxunmuş, İçərişəhər, Şirvanşahlar sarayı, Qız qalasında arxeoloji tədqiqatlar, Bakının müxtəlif dövrləri əhatə edən rəsmləri, Bakının XIX əsr insanını təsvir edən fotoları haqqında geniş məlumat vermişdir. Professor Abbas Seyidov "Naxçıvanda arxeoloji tədqiqatlar"a dair seminarında Naxçıvanda son illərdə aparılan arxeoloji qazıntılar, konservasiya işləri, beynəlxalq ekspedisiyalar barədə məlumat vermişdir. Professor Vüqar Mikayılovun "Azərbaycanda qədim içki mədəniyyəti və Az-Granata" mövzusunda seminarı Az-Granata Şirə və Şərab Zavodunda təşkil olunmuş, zavodun nar və üzümədən hazırlanan yerli və yeni məhsulları ilə tanışlıq olmuşdur. Tarix üzrə fəlsəfə doktoru Fariz Xəlillinin "MİRAS İctimai Birliyinin mədəni irs fəaliyyətləri" mövzusunda seminarı MİRAS İctimai Birliyinin arxeoloji tədqiqatlar, konservasiya və bərpa işləri, təbliğat baxımdan fəaliyyətini əks etdirmişdir.

Düşərgə iştirakçıları Ağsu rayonu ərazisində Növcü Daş Qoc Qəbirləri Xatirə Abidəsi, İlk Orta əsr Mehravan Qalası, XIV əsrə aid Şeyx Dursun Türbəsi, Cavanşir Su Anbarı, Az-Granata Şirə və Şərab Zavodu, İsmayıl rayonu ərazisində Basqal İpək Mərkəziində ekskursiyalarda olmuşlar.

Düşərgə iştirakçıları MİRAS İctimai Birliyinin xüsusi sertifikatları ilə təltif edilmişlər. Mədəni irs düşərgələrinin davam etdirilməsi nəzərdə tutulur.

The first group (Zaka Babazada, Rahim Rahimli and Seymur Asad) cleaned main water line passing under Juma mosque floor and that of city revealed during 2011 archaeological excavations. Junction of large water line built with river stone from two sides, put clay and soil instead and put over river stone and mine stone were displayed during the cleansing. Juma Mosque was currently covered up and conservation work is implemented inside.

2nd group (Tural Aliyev, Arslan Ismayilzade and Farid Huseynov) cleaned main square of the city next to Juma Mosque from soil layer on 16 sq.m site. The square is planked with river stone accurately and small sites displayed in several places to grow the tree.

3rd group (Albina Rzayeva, Yagut Abiyeva and Rasim Abdurrahmanov) cleansed copper wares found from the ice-house revealed in 7th excavation site in 2012 from the soil and prepared them for the exhibition. All photos of cleaned exhibit were photographed by professional Mammad Rahimov.

Copper wares were placed on 5th excavation site and in one of show-cases of Juma Mosque.

4th group (Toğrul Mukhtarov, Ayten Mammadli and Jafar Mansimi) classified again the materials in all show-cases on 3rd excavation site and put new etiquettes. It is intended to compile etiquettes in Azerbaijani and English languages. The seminars of known scientists were held every day and various monuments of cultural heritage of Agsu and Ismayilli were visited.

Professor Gafar Jabiyev spoke at the seminar on "New archaeological explorations in Azerbaijan" about the state's care towards this field and the latest work of NASA Institute of Archaeology and Ethnography. Professor Kamil Ibrahimov touched upon the topics interesting for youth at the seminars on "Archaeological explorations and conservation work in Baku", as well as "Baku types" gave wide information on Icherisheher, Palace of Shirvanshahs, archaeological explorations in Maiden Tower, pictures described different times of Baku, photos reflected 19th century person. Professor Abbas Seyidov in his seminar entitled "Archaeological researches in Nakhchivan" spoke about archaeological excavations in Nakhchivan last years, conservation and international expeditions. Seminar of Professor Vüqar Mikayılov on "Ancient civilization of drinks in Azerbaijan and Az-Granata" was organized in Az-Granata Plant, and local and new products of pomegranate and grapes were presented. PhD Fariz Khalilli had a seminar on "Cultural heritage activities of MİRAS Social Organization" and there was told about the activity of MİRAS over archaeological excavations, conservation and restoration, as well as promotion.

The participants had excursion to Novju Stone Ram-Shaped Graves Memorial Monument in the area of Agsu region, first medieval Mehravan Castle, Sheik Dursun Tomb of 14th century, Javanshir Water Reservoir, Az-Granata Plant, Basgal Silk Centre in Ismayilli region. The participants of the camp were granted special certificates of MİRAS Social Organization. The cultural heritage camps will be continued.

Seyyid Yəhya Bakuvinin ardıcılardan Şeyx İbrahim Gülşəni Bərdəi

> FOLLOWER OF SEYID YAHYA BAKUVI SHEIK IBRAHIM GULSHANI BARDAI

Prof.Dr. Azadə Musayeva

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Əlyazmalar İnstitutu

Prof. Dr. Azada Musayeva

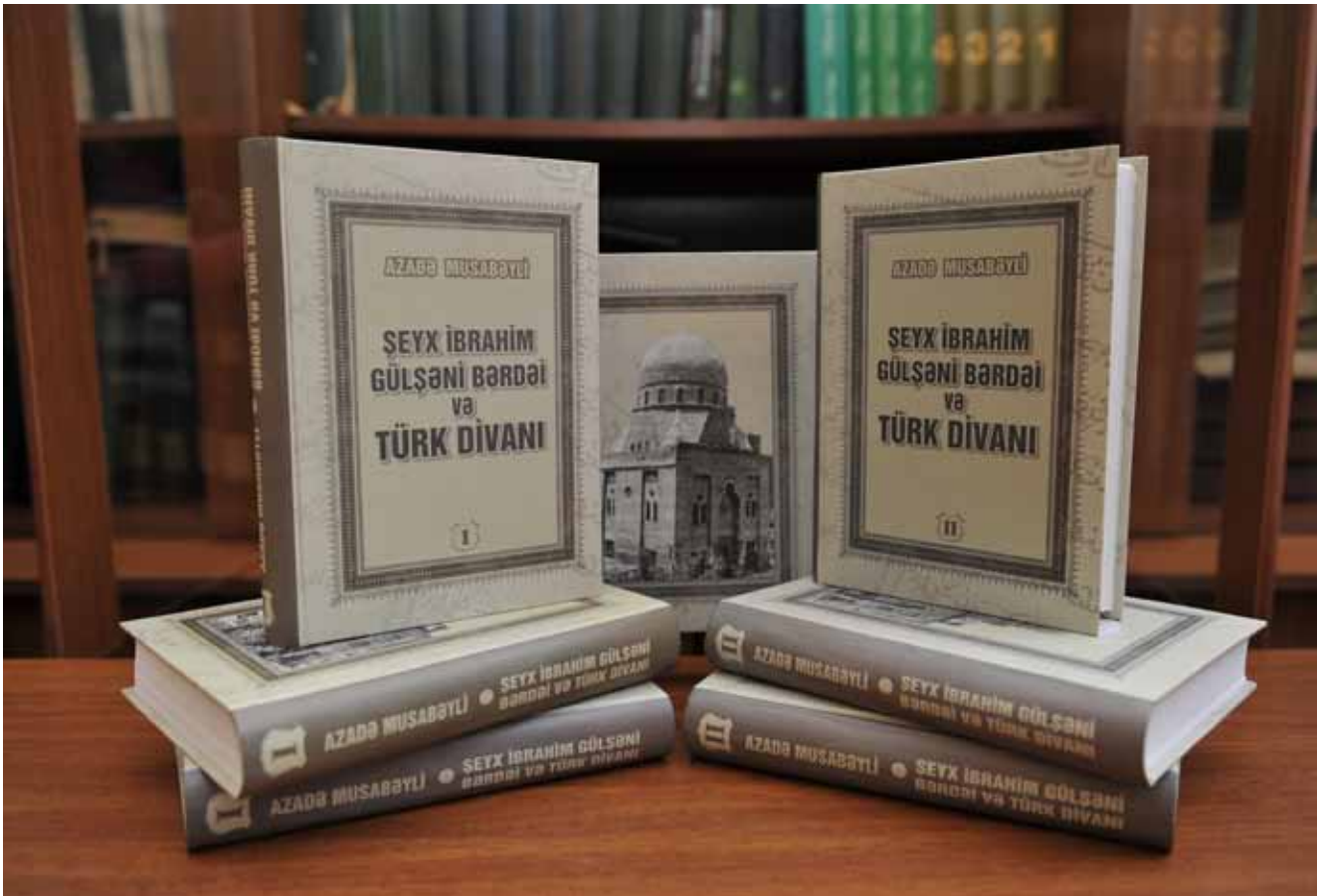
Manuscript Institute National Academy of Sciences of Azerbaijan

Şeyx, alim, şair, Xəlvətiyyənin Gülşəniyyə qolunun qurucusu İbrahim Gülşəni hələ sağlığın-da maraqlı şəxsiyyəti və rəngarəng yaradıcılığı ilə diqqəti cəlb etməkdə idi. Zaman-zaman təsəvvüf, təriqətlər, xüsusilə Xəlvətlik və Gülşənilikdən söz açılan irili-xırdalı mənbələrdə, hətta poetik abidələrdə belə Gülşəni anılmaqdadır. Bu mənbələr onlardır. Azərbaycanda, İranda, Şimali Afrikada, Avropada Gülşənindən söz açan əsərlər mövcuddur. Bunların əksəriyyəti və ən əskiləri Türkiyədə meydana çıxıb. İlk ana qaynaqların əlyazmaları da oradadır. Gülşənindən söz açan, daha doğrusu birbaşa ona həsr olunmuş orta əsr ana qaynaqlarından ən dəyərlisi Muhyi Gül-şəninin 36 il boyunca yazaraq, 1604-də tamamladığı “Mənaqibi-İbrahim Gülşəni”sidir. Türkiyənin tanınmış alimləri Tahsin Yazıcınnın və Himmət Konurun obyektiv yanaşmalarını əks etdirən Şeyxə həsr olunmuş araşdırmaları isə çağdaş Gülşənişünaslığın elmi əsasını qoymuşdur.

Şeyxin həyat yoluna işıq çiləmək üçün dövrünü, mühitini, sələf və xələflərini, onunla bağlı yazılmışları, özünün ədəbi-təsəvvüfi irsini və s. tamlıqla, bir küll halında nəzərdən keçirmək, obyektiv şəkildə təhlil edərək fikir yürütmək gərəkdir. Məhz bu yolla lazımı nəticələr ala bilərik. Ara-sıra səfərdə olduğu məmləkətləri istisna etsək, həyatını əsasən Azərbaycan, Türkiyə və Misirdə keçirmişdir. Haqqında fikir yürüdənlər, yazı nəşr etdirənlər onlardır. Bütün bunların əsasında isə ana qaynaqlar dayanır. Daha sonrakı müəlliflərin əksəriyyəti ilkin yazılmışları az və ya çox dərəcədə təkrarlamışlar. Düşünmək olar ki, bu baxımdan yazdıqları ümumilikdə dəyərli sayılmaya bilər. Lakin bəzən bu kimi yazılarda belə orijinal fikirlərlə, az-çox yeni faktlarla rastlaşılır. Lali Fənainin yazdığı “Tərcümeyi-hali-Həzrəti Gülşəni”, Seyyid İsmayıl Sadiq Kamalın “Şərhi-əsmmayi-ənbiyanın, övliyanın qissəsi” əsərindəki Gülşəniyə həsr olunmuş 36 misralıq bölmə şeyxin həyat yolunun öyrənilməsində

Ibrahim Gulshani a sheik, a scientist, a poet, the founder of Gulshaniyye branch of Khalvatism attracted the attention for his interesting personality and colourful creative activity, in his life. In big and small sources which cover time to time Sufism, sects, especially Khalvatism and Gulshani, even poetic monuments, Gulshani is reminded. There are tens of sources. There exist many works dealing with Gulshani in Azerbaijan, Iran, North Africa and Europe. Most of them and the most ancient of them appeared in Turkey. The manuscripts of primary native sources are there as well. ‘Managibi-Ibrahim Gulshani’ is the most valuable of medieval native sources dedicated to Gulshani which was written by Muhyi Gulshani for 30 years and completed in 1604. The researches of known scientists of Turkey, Tahsin Yazichi and Himmət Konur on sheik reflected objective approaches, had founded scientifically modern Gulshani studies.

In order to elucidate sheik's life way there should be considered time, environment, followers, predecessors, writings about them, his literary and Sufism heritage and analysed objectively and then views expressed. We can get due results only with this way. To exclude countries he visited sometimes, he spent his life in Azerbaijan, Turkey and Egypt. A lot of people have thoughts and editions about him. They all refer to native sources. Further authors revised the first writings in more or less level. It can be thought that their writing in these terms can be considered invaluable. However, sometimes such original views and new facts are faced in such writings. “Tarjumeyi-hali-Hazrati Gulshani” by Lali Fanai and 36-hemistich section devoted to Gulshani in the work “Sharhi-esmmayi-anbiya, ovliya's gissa” by Seyyid Ismail Sadig Kamal are interesting in study of the sheik's life way. Different thoughts on Gulshani's homeland and birth place exist in the sources. The place of birth was shown as Barda, Azerbaijan

maraqlıdır. Mənbələrdə “Gülşəni haralıdır, harada doğulub?” fikri ilə bağlı fərqli düşüncələr mövcuddur. Doğulduğu məkan araşdırdığımız 79 mənbənin 35-ində Azərbaycan-Bərdə, 16-sında Diyarbəkir və ya Amid, 1-ində Bərdə-Diyarbəkir göstərilib, 27-sində isə anılmayıb. Əhməd Hilmi Xacəzadə hətta Azərbaycanda-Amiddə doğulduğunu yazır. Ümidimizi bu baxımdan ən çox Muhyinin “Mənaqib”inə bağlamışdıq. Əsas səbəb onun dövr baxımından şeyxə daha yaxınlığı, həm də qohum münasibətlərinin olması faktının mövcudluğu idi. Muhyi Gülşəninin 2 nəvəsi ilə evlənmişdi, yəni Gülşənilərin damadı olmuşdu. Həm də özü Gülşəniyyə təriqətinə mənsub idi. Muhyinin böyük həcmli “Mənaqib”indən isə gözlədiyimiz bilginə əlçatmadı. Yəni Şeyxin həyatı ilə bağlı az qala bütün məqamlara toxunan müəllif, doğulduğu məkanın adını anmamış, haqqında bilgi verməmişdir. Bu yanaşma bizdə Muhyinin bu məsələyə bilərəkdən toxunmadığı qənaətinə doğurdu. Şeyxdən söz açan əksər qaynaqlara istinadən onun məhz Bərdədə doğulduğunu düşünürük. Əsil-nəsəbinin Oğuz Ataya dayandığı göstərilən Gülşəninin doğum tarixi ilə bağlı da

in 35 of 79 sources we studied, in 16- Diyarbakir or Amid, 1- in Barda-Diyarbakir, in 27 none of them was shown. Ahmad Hilmi Khajezade writes the place as Azerbaijan-Amid. We hoped Muhyi’s “Managib” work from this viewpoint. Main reason is the existence of the fact on his binding to sheik and having relationship. Muhyi married with two granddaughters of Gulshani. He belonged to Gulshaniyya sect. We could not get the information from great volume ‘Managib’ of Muhyi, which we expected. The author touching upon all moments at least on the sheik’s life did not mention his birth place and did not give information about. We concluded due to this approach that Muhyi did not touch upon this willingly. Referring to most sources dealing with Sheik, we think that he was born mainly in Barda. Different thoughts exist on birth date of Gulshani, whose kins belong to Oghuz Ata. Atayi and others write he was born in Hijrah 830. According to Muhyi, when he died in Hijrah 940 (1534), he was 114 years old, i.e. he was born in Hijrah 826. He lost his father when he was 2 and he was brought up and educated by uncle Seyid Ali. He completed alone Korani-Karim which he studied

fərqli fikirlər vardır. Atayı və b. onun h.830-da doğulduğunu yazırlarlar. Muhiyə görə isə h.940 (1534)-də vəfat etdiyi 114 yaşında olub, yəni h.826-da doğulub. 2 yaşında ikən atasını itirib, onu əmisi Seyyid Əli böyüdü, təhsil və tərbiyə verib. Əmisindən öyrənməyə başladığı Qurani-Kərimi dörd yaşına çatdıqda təkbəşinə xətm etmiş, Türkcə kitablardan təfsir və Hədis oxumağa başlamışdı. Yaşlıları kimi oyun və əyləncələrə qoşulmamış, 7-10 yaşlarından yetkinliyi ilə onlardan seçilmiş, mübarək gecələrdə səhərə qədər ibadətə məşğul olarmış (Muhi: 20), 15 yaşında yeniyetmə ikən elmləri daha dərinlən öyrənmək məqsədilə evdən xəbərsiz Mavəraünnəhrə yola düşür. Əmisi xəbər tutub, arxasınca adam salmış, lakin onu geriə qaytara bilməmişlər. Təbrizə çatdıqda bu şəhərin cazibəsinə düşərək uzun illər burada yaşayır. Təbrizdə həm də mədrəsə təhsili görüb, Molla İbrahim kimi tanınıb. Getdikcə Molla İbrahim (Gülşəninin) sarayda etibar və nüfuzu artır, bəzi rəsmi vəzifələrdə (elçilik və s. kimi) olur, məsləhət və təklifləri nəzərə alınır (Muhi: 26-28,30). Uzun Həsənin onu gizli elçi kimi Herata, Hüseyn Baykaranın yanına göndərməsi söylənilir (Muhi:29-30). Gülşəni, Uzun Həsənin oğlu Xəlil Şirazda vali ikən xalqə etdiyi zülmün qarşısını almaq üçün Şiraza göndərilir. Bu iki fakt şeyxin böyük etibarına dəlalət edir. Mənbələrdə Herat səfərində Şeyx İbrahim Molla Cami ilə görüşüb söhbət etdiyi də göstərilir (Muhi:30-31). Uzun Həsənin elmi, elm adamlarını himayə etməsi sayəsində Gülşəni Təbrizə gətirdi gündən ona da hər cür qayğı və sayğı göstərilirdi (Muhi:25). Ona, istədiyi zaman saraya, hökmdarın hüzuruna sərbəst girib-çıxma səlahiyyətini təmin edən "tərxanlıq" (tarhanlıq)* rütbəsi verilmişdi. Gülşəni sarayda nişançılığa** təyin olunmuşdu. Uzun Həsənin zamanında olduğu kimi Sultan Yaqub zamanında da Şeyx saraya yaxın idi. Hətta Sultan bəzi döyüşlərdə əsgərlərinin mənəvi dəyanətini qorumaq üçün Şeyxi özüyə götürürmüş (Muhi,112-113). Sultan Yaqubun ölümündən (h.896/1490) sonra yenidən münaqişəli, mübahisəli məqamlar başladı.Gülşəninin Sultan Yaqub və Qazi İsa ilə olan yaxınlığı onların hər ikisinin ölümündən sonra şeyxi çətin vəziyyətə saldı. Gülşəni çox sayda müridləri ilə h.900 (1495)-ci ildə həccə getmişdir. Şah İsmayılın Təbrizə gəlişilə Şeyx Təbrizdən ayrılmağa qərar verir. Gülşəni Misirə getmək qərarını açıqlayır (Muhi,257-268). Mənbələrin verdiyi bilgilərə görə ətrafındakılarla Misirə getmək məqsədilə yola çıxaraq h.907 (1501)-ci ildə Karaamidə (Diyarbakir) yetişir. Xalq bundan çox sevinir. Gülşəni, daha sonra Amiddən Urfaya, oradan da Mərəşə gedir. Qüdsə getməyə izin almaqda ısrarlı olan Şeyx, nəhayətdə Əlaüddövlədə qısa müddət qalıb, geriə dönmək şərtilə izin alır. Əsil məqsədi bir daha geri dönməmək olan şeyx, Qüdsdə bir ərbəin tamamladıqdan sonra xəlifələri ilə

from his uncle in his 4 years and started to read commentary and hadith from Turkish books. He did not join games and entertainments like people of his age, distinguished from them for maturity since 7-10 age and practiced a religion from happy nights till the morning (Muhi: 20). When he was a teenager of 15 years he went to Ma-varaunnahr to master sciences deeply without notifying relatives. His uncle became aware, sent someone for him, but they could not get him back. He was admired by Tabriz's beauty and lived there for many years. He got education of madrasah in Tabriz and was known as Molla Ibrahim. Molla Ibrahim's (Gulshani) confidence and authority have increased at the palace and appointed in some official positions (envoy, etc.), his recommendations and proposals are taken into account (Muhi: 26-28, 30). It is said that Uzun Hasan sent him to Herat and Hussein Baykal as a secret envoy. (Muhi: 29-30). Gulshani was sent to Shiraz to fight against Uzun Hasan's son Khalil, the governor who oppressed the people. These two facts prove the sheik's possession of great confidence. It is shown in the sources that Sheik Ibrahim had met with Molla Jami during Herat visit. (Muhi: 30-31). Through Uzun Hasan's protection of scholars and scientists Gulshani was shown attention and care since his arrival in Tabriz (Muhi: 25). He was granted tarhanlig position providing competence of his free access to palace and the ruler. Gulshani was appointed marksman at the palace. The sheik was close to the palace in Sultan Yagub's time like in Uzun Hasan's time. Even in some fights the sultan took sheik with him to protect soldiers' moral determination (Muhi,112-113). Disputed and controversial moments started after death of Sultan Yagub (Hijrah 896/1490). Proximity of Gulshani with Sultan Yagub and Governor Isa put the sheik into wit's end after death of both of them. Gulshani went to pilgrimage with numerous disciples in Hijrah 900 (1495). The sheik decided to leave Tabriz with Shah Ismayil's arrival there. Gulshani declares his decision on departure to Egypt (Muh-yi, 257-268). He reaches Karaami (Diyarbakir) in Hijrah 907 (1501) with the purpose to go to Egypt with surrounding people according to the sources. People are delighted with this. Gulshani goes to Urfa from Amid and then to Marash. The sheik being insistent on getting permission for Jerusalem manages this on condition that he will stay in Alauddovle for a short term and will return. The sheik not planning to turn back ever discussed with the caliphs to go to Egypt or Rum after arbain in Jerusalem. He at last decided to go to Egypt, inhabited and become respected person. When Sultan Salim returned from Egypt Sheik Gulshani stayed at Muayyadiyye. His disciples increased in that time and soldiers fought during Sultan Sa-

Misirə və ya Ruma getməyi müzakirə edir. Nəhayətdə Misirə getməyə qərar verir, orada məskunlaşır, böyük ehtiram və qayğı görür. Sultan Səlim Misirdən Ruma dönüncə, Şeyx Gülşəni Muəyyədiyyədə qalır. Bu dövrdə müridləri gündəngünə çoxalır. Bunların sırasına hətta Sultan Səlimin Misiri fəthində iştirak edən əsgərləri də vardı. Qanuni Sultan Süleyman xanın dəvətilə İstanbula gəlir, onunla görüşür. Sultan Şeyxin görməz olmuş gözlərini müalicə etdirir. Xalqın və Sultanın böyük ehtiram və sevgisini görməsinə, təkidli dəvətlərə baxmayaraq İstanbulda qalmayıb Qahirəyə dönür. Misirdə yayılmış taun epidemiyasından 114 yaşında ikən h.940 m.1534-də dünyasını dəyişib Təxtirab məhəlləsində Gülşəni adına inşa etdikləri külliyyəsində dəfn olunmuşdur. Şeyxin məzarının yer aldığı külliyyə tarixi abidə kimi bu gün də qorunmaqdadır.

Dədə Ömər Rövşəni ilə görüşdükdən sonra ona intisab etmiş, həyatını onun mənəvi rəhbərliyində davam etdirmişdir. Rövşəni ölümündən əvvəl Şeyx İbrahimə öz səccadəsini bəxş etmiş, "mərhum Seyyid Yəhya həzrətlərinin

lim's conquest of Egypt were among them. Sultan Suleyman arrived in Istanbul due to the khan's invitation, met him and cured Sultan Sheik's eyes. Despite his being respected and loved by the khan and sultan and insistent invitations, he returned Cairo leaving Istanbul. He was died from epidemy of black death spread in Egypt in his 114-year old in Hijrah 940 and Christian Chronology 1534 and buried in complex they built in Takhtirab estate named after Gulshani, where sheik's grave located is today preserved as a historical monument.

He was bound to Dede Omar Rovshani after meeting with him, continued his life under his moral leadership. Rovshani gave sheik Ibrahim his rug before his death and said: "I handled rug of deceased Excellency Seyid Yahya to him" (Muhyi: 169-171). The most well-known of Dede Omar Rovshani's disciples, the caliph of Seyid Yahya Bakuvi is Sheik Ibrahim Gulshani. There was less information on him one time in Azerbaijan. We revealed only one poem of his only in one collection of distiches concerning manuscripts. Presently it is observed that it is referred to writings, memoirs not his many works generally, despite publication of a lot of articles in this line. We involved Gulshani as far as we studied Rovshani's heritage since their creative activities coincided. We could obtain successful results in continuing searches of the manuscripts, as well as Turkish Divan copies which we are interested in libraries, archives and museums in Azerbaijan and other countries. Firstly we revealed joint manuscripts of Rovshani and Gulshani's Divans, unknown to the science in Saint-Petersburg. It is reality that there are many works and studies historically and presently in Turkey on Gulshani. Most of the sheik's manuscripts were in Turkey as well. Only name of only few of his works was known since information on Gulshani was extremely limited some years ago in Azerbaijan. Undoubtedly, as we did not have manuscripts of original texts of his works it was not possible to research the sheik's heritage. For these reasons, we started serious searches. We get interesting and valuable facts about Gulshani and the first list of his works from Muhyi's mentioned work. We comparatively studied writings of Vassaf, M.T.Bursali and H.Konur and others about Gulshani, the number of his works and descriptions in catalogues and specified our conclusions. We systematized the information on manuscripts of the sheik's Turkish, Persian and Arabic works –letter, comment, commentary and poems of Divans and collections and defined 14 quantity:

His Persian "Manavi" - "al-Manaviyye-l-khafiyye" is written in Peyrevilik to Mevlana's "Mesnevi". "Manavi" is Gulshani's 40, 000 distich in ramal behr and historically was very fa-

səccadəsini sənə təslim etdim” demişdir (Muhyi:169-171). Seyyid Yəhya Bakuvinin xəlifəsi Dədə Ömər Rövşəninin yetirmələrinin ən məşhuru Şeyx İbrahim Gülşənidir. Vaxtilə onun haqqında Azərbaycanda çox cüzi bilgi vardı. Əlyazmalarına gəlincə isə yalnız bir cügdə bir şeirini aşkarlanmışdıq. İndinin özündə belə bu istiqamətdə bir sıra yazıların nəşr olunmasına rəğmən, ümumilikdə daha çox əsərlərinə deyil, məhz haqqında yazılmışlara, təzkirə və mənqəbələrə söykənildiyi müşahidə olunmaqdadır. Rövşəni və Gülşəni yaradıcılığı bir-biri ilə çuğlaşdığından, biz əzəldən Rövşəni irsini öyrəndikcə Gülşəninə də bu işə cəlb edirdik. Əlyazmalarının, xüsusilə bizi daha artıq maraqlandıran türk “Divan”ı nüsxələrinin axtarışlarını Azərbaycandan kənarda-bir sıra məmləkətlərin kitabxana, arxiv və muzeylərində davam etdirməklə uğurlu nəticələr əldə edə bildik. İlkin olaraq Rövşəni və Gülşəni “Divan”larının elmə məlum olmayan birgə əlyazmasını Sankt-Peterburqda üzə çıxardıq. Türkiyədə tarixən və indi də Gülşəni ilə bağlı bir sıra əsərlər yazıldığı, hətta araşdırmalar aparıldığı bir realıqdır. Şeyxin əlyazmalarının çoxu həmçinin Türkiyədə idi. Azərbaycanda isə neçə illər bundan əvvəl Gülşəni ilə bağlı bilgilər son dərəcə məhdud olduğu kimi, əsərlərinin də yalnız az bir qisminin sadəcə adı məlum idi. Təbii ki, əsərlərinin orijinal mətnləri olan əlyazmaları əldə olmadığından, şeyxin irsinin tədqiqinə başlamaq belə imkansız idi. Bu səbəbdən ciddi axtarışlara başladıq. Gülşəninin özü ilə bağlı maraqlı, dəyərli faktlarla yanaşı əsərlərinin ilk siyahısını da Muhyinin sözü gedən əsərindən alırıq. Vassafın, M.T.Bursalının, H.Konurun və b. Gülşəni əsərləri, onların sayı ilə bağlı yazdıqlarını, kataloqlardakı təsvirləri müqayisəli araşdıraraq qənaətlərimizi dəqiqləşdirdik. Şeyxin türk, fars, ərəb dillərində qələmə aldığı əsərlərinin-risalə, şərh, təfsir, itnixab, məsəvi və Divanlarının, məcmuə və toplulardakı şeirlərinin əlyazmaları haqqında bilgiləri sistemləşdirərək sayının 14 olduğunu dəqiqləşdirdik:

“Mənəvi”- “əl-Mənəviyyə-l-xəfiyyə” də adlandırılan farsca əsəri Mevlananın “Məsnevi”sinə peyrəviliklə yazılmışdır. “Mənəvi”, Gülşəninin rəməl bəhrində farsca yazdığı 40.000 beytlik bir məsnəvidir və tarixən gülşənilər arasında çox məşhur olub.10-dan artıq əlyazması aşkarlanmışdır. “Mə’nəvi”sinin 500 beytinə Fənanin yazdığı şərhin nəşri məlum idi (İst.,1289). Ziya Paşanın “Xərabat” əsərində Gülşəninin “Məsnevi”sindən örnəklərlə rastlaşırıq.

“Şərhi-Məsnevi” Gülşəninin Mevlana Cəlaləddin Rumi “Məsnevi”sinə yazdığı şərhdir.

“Kənzül-cəvahir” adlı farsca yazılmış əsərinin yeganə məlum nüsxəsi İstanbul Universiteti kitabxanasında-1233 sayındadır.Həcmi 218 vərəq, xətti təliq, köçürülmə tarixinin əsərin sonun-dakı ibarədən h.920 (1514)-ci il olduğu

mous among Gulshanyds. More than ten manuscripts were revealed. The publication of the comment which Fanai wrote to 500 couplets of his “Ma`navi” was known (İst.,1289). We face with samples from Gulshani’s ‘Masnavi’ in Ziya Pasha’s “Kharabat” work.

“Sharhi-Mesnevi” is comment of Gulshani written to “Masnavi” of Mevlana Jalaladdin Rumi.

Only known copy of “Kanzul-javahir” in Persian is in the library of Istanbul University on 1233th number. Its volume 218 papers, talig script, the date of inscription is Hijrah 920 (1514) as seen from phrase in the work’s end. The script is talig and clerk is unknown. It was the manuscript written sometimes in tuyug and quatram rhythms and was not complied. It has almost 7500 couplets. Divine love, evil work, Adam, soul are dealt in all quatrains written in simple language and Gulshani’s love on Rovshani densely revised.

“Razname” was completed in Hijrah 864 (C.C 1459/60). This Turkish work dedicated to Fateh Sultan Muhammad is written in distich style. In his “Pandname” work consisted of various ‘articles’ and stories the sheik gives a place to moral and Sufism topics and lectures. In ‘Razname’ started with polytheism, yearning, praising poems like in classic distiches, the influence of Attar’s “Mantigut-teyr” and “Pandname” is seen. Verse translation of some stories from Sadi’s ‘Bustan’ exists in the work respectively. The critical text of two copies of ‘Razname’ in National Library was prepared by Ibrahim Fazlan. Even in some sources it is shown that this work belongs to Ibrahim Gulshani wrongly and this work is of Gulshani Saruhaniyye. Hasan Akson’s article ‘Gulshani Saruhani’ in Turkish Religious Foundation Islamic Encyclopaedia substantiates our views.

His work “Ma`yi-main” (running water) or “Risalatul-atvar” is kept in Leiden University Library in the Netherlands under code Or 8836. We obtain primary information on this copy from 3-volume “Turkish Manuscripts Catalogue in Leiden University and the Netherlands” published in 2002 by Jane Schmidt. The manuscript under shown code is a collection of 10 sections. The collection covers works which have Sufism topic: “Risaleyi-atvari-seba”; “Hidayetus-salikin and behjatul-salikin”; “Tanbihat”; “Murshidi-kamil”, etc. Niyazi Misri’s works occupy rather much place in the collection. The tenth section was called “Mayi-main” (running water) and “Risaleyi-atvar” and the author was shown as Sheik Ibrahim bin Muhammad bin Shihabeddin Gulshani (Hijrah 940-1534). Starts: “This book is of Excellency Ibrahim Gulshani. Before Gulshanism’s appointment”: “Allahı təlxis etdikləri haldə atvar qılıb bəyanində etmişlərdir (82b)”. End: “İlahi

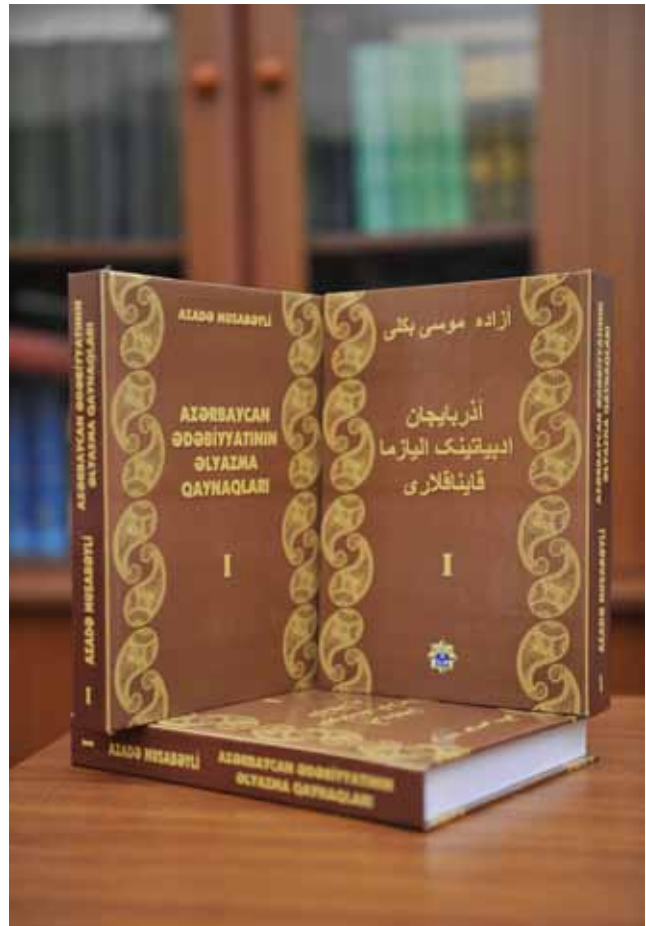
ARAŞDIRMA > RESEARCH

görünür. Xətti təliq, katibi naməlumdur. Bəzən tuyuğ, bəzən rübai vəznində yazılmış əlyazma tərtibsizdir. Təqribən 7500 beytdir. Olduqca sadə bir dillə yazılmış bu dördlüklərin hamısında ilahi eşqdən, fənadən, adəmdən, könüldən bəhs edilməkdə və Gülşəninin Rövşəni haqqındakı sevgisi sıx-sıx təkrarlanmaqdadır.

“Raznamə” h.864 (-1459/60)-cü ildə tamamlanıb. Fateh Sultan Məhəmmədə ithaf edilən bu türkcə əsər məsnəvi tərzində yazılmışdır. “Pəndnamə” adıyla da anılan çeşidli “məqalə” və hekayələrdən meydana gələn bu əsərdə şeyx əxlaqi və təsəvvüfi mövzulara və öyüdlərə yer verməkdədir. Klassik məsnəvilərdə olduğu kimi tovhid, münacat, nət və mədhiyyə ilə başlayan “Razmanə”də Əttarın “Məntiqüt-teyr” və “Pəndnamə”sinin təsirləri görünməkdədir. Əsərdə ayrıca Sədinin “Bustan”ından bir neçə hekayənin mənzum tərcüməsi də yer alıb. “Raznamə”nin Millət kitabxanasındakı 2 nüsxəsinin tənqidi mətni İbrahim Fəzlan tərəfindən hazırlanmışdır. Hətta bəzi qaynaqlarda göstərilir ki, bu əsər yanlışlıqla İbrahim Gülşəniyə aid edilib ən bu əsərin Gülşəni Saruhaniyə aid olduğu qənaətinə də gəlinmişdir. Hasan Aksonun “Türk Diyanət Vəqfi İslam ansiklopedisindəki “Gülşəni Saruhani” məqaləsi bu fikrimizə əsas verməkdədir.

“Ma’yi-məin” (Axar su) və ya “Risalətül-ətvər” adlı əsəri Niderlandda Leyden Universiteti kitabxanasında cod. Or 8836 şifri altında saxlanılır. Bu nüsxə haqqında ilkin bilgiləri Jan Şmitin 2002-ci ildə nəşr olunmuş 3 cildlik “Leyden Universiteti və Niderland kolleksiyalarında türk əlyazmaları kataloqu”ndan alırıq. Göstərilən şifrə altındakı əlyazma 10 bölümdən ibarət məcmuədir. Məcmuə ümumi məzmunca təsəvvüfi əsərləri əhatələməkdədir: “Risaləyi-ətvəri-səbə”; “Hidayətüs-salikin və behcətül-salikin”; “Tənbihat”; “Mürşidi-kamil” və s. Niyazi Misrinin əsərləri də məcmuədə xeyli yer tutur. Onuncu bölmə isə “Mayi-məin” (Axar su) və “Risaləyi-ətvər” (Tövrələr, vəziyyətlər risaləsi) adlandırılıb və müəllifinin Şeyx İbrahim bin Məhəmməd bin Şihabəddin Gülşəni (-h.940-1534) olduğu göstərilib. Başlanır: Bu kitab İbrahim Gülşəni (q.s.) həzrətlərinindir. Gülşənilik təyin olunmazdan əvvəl Allahı təlxis etdikləri haldə ətvər qılıb bəyanində etmişlərdir (82b). Sonu: İlahi bəndəvi asivü lahi, Umarsən şahidən rəhmət İlahi (82b). Əlyazma h.1145 (1732-34)-ci ildə Seyyid Süleyman tərəfindən köçürülüb. Araşdırmalar nəticəsində Gülşəninin əsərlərinin sayının əsasən 13 olduğunu ilkin qaynaqlardan öyrənirik. Bunların əlyazmalarının nüsxələrinin sayı isə təbii ki, daha çoxdur.

“Təfsiri-ayəyi-Faxilə” “[Təfsiri-ayəyi-faxlə`-naleykə]” . “Təfsiri-ayəyi-faxlə`nə`leyk” (“Fəxlə`nə`leyk” ayəsinin təfsiri). Gülşəninin bu təfsirinin bir nüsxəsi Qahirədə Darül-kütubda 261 şifri altındakı “Məcamil-Teymuriyyə” adlandırılmış bir məcmuənin 448-ci vərəqində mövcud-

bəndəvi asivü lahi, Umarsən şahidən rəhmət İlahi’ (82b)”. Manuscript was inscribed in Hijrah 1145 (1732-34) by Seyyid Suleyman. We learn from primary sources that Gulshani had 13 works as a result of researches. There are many copies of their manuscripts.

“Təfsiri-ayəyi-Fakhilə”. One copy of Gulshani’s commentary exists on 448th page of this collection called ‘Majamil-Teymuriyyə’ with code 261 in Darul-kutub in Cairo. This is commentary of Gulshani of 12th aye of ‘Taha’ Surat of 135 ayes of Korani-Karim according to which Allah gave the Prophecy: (Fəxlə`nə`leykə innəkə bilvədil-müqəddəsi Tuva) (20-12) the rhyme interpreted aye: “Nəleynini çıxart, çünki sən, müqəddəs vadidə-Tuvadasan!” (20-12). Translation: “He heard from Allah”.

“Azhari-gulshan” is a distich written in Persian. This work was written in rhythm and style of “Gulshani-raz” of Sheikh Mahmud Shabustari (C.C. 1320/1321). Existence of controversial thought on the work and the author must be confessed. 6 copies of manuscripts were revealed as a result of the

dur. Bu, Gülşəniyə məxsus “Qurani-Kərim”in Allahın Musa əleyssəlama peyğəmbərlik verdiyi 135 ayəli “Taha” surəsinin 12-ci ayəsinin təfsiridir: (Fəxlə’ nə’leykə innəkə bilvədil-müqəddəsi Tuva) (20-12) “Nəleynini çıxart, çünki sən, müqəddəs vadiyə-Tuvadasan!” ayəsinə təfsir edən mənzumdur (20-12). Tərcüməsi: O zaman “fəxlə” (çıxart) eşitdi Allahdan.

“Əzhari-gülşən” farsca yazılmış bir məsnəvidir. Bu əsər Şeyx Mahmud Şəbüstərinin (-1320/1321) “Gülşəni-raz”ı vəznində və tərzində yazılmışdır. Əsər və onun müəllifi ilə bağlı bir qədər ixtilafı fikirlərin varlığını etiraf etmək gərəkdir. Araşdırmalar nəticəsində əlyazmalarının 6 nüsxəsi aşkarlanmışdır. Bunlardan 4-ü Tehrandə, 1-i Təbrizdə, 1-i isə Bakıdadır. Ə.Münzəvi “Əzhari-gülşən”in həm də “Dürrətül-tac” olduğunu göstərir. “Əzhari-gülşən”in AMEA Əlyazmalar İnstitutunda son dövrlərdə aşkarlanmış əlyazması haqqında ilkin bilgiləri bu sətirlərin müəllifinin “Əlyazma kitabı və XV-XVI əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatının araşdırılmamış problemləri” adlı doktorluq dissertasiyasında, daha sonralar nəşr olunmuş monoqrafiyasında verilmişdir. Qaynaqların əksərində Gülşəninin olduğu haqqında bilgilərlə rastlaşmadığımız “Əzhari-gülşən” əsərinin əlyazmasının üzə çıxarılması mühüm bir hadisədir. Onunla bağlı fərqli fikirlərə son vermək, qəti qənaətə gəlmək üçün axtarışları davam etdirməklə yanaşı üzə çıxarılmış mövcud nüsxələrinin surətlərini bir yerə cəmləşdirmək gərəkdir. Mətnlərin tekstoloji müqayisələri aparılmalı və əsər Azərbaycan dilinə tərcümə olunmalıdır. Şeyx Mahmud Şəbüstərinin “Gülşəni-raz”ı ilə bağlılıqları elmi şəkildə aşkarlanmalı, Gülşəni yaradıcılığı kontekstində hərtərəfli tədqiq olunmalıdır.

“Çobannamə” məsnəvisi Həzrəti Musa ilə çoban arasındakı hekayəti əks etdirir. H. Konur, Mövlana Cəlaləddin Ruminin “Məsnəvi”sindən tərcümə saydığı bu əsərin iki nüsxəsindən bilgi vermişdir. Hər iki nüsxə Süleymaniyyə kitabxanasında saxlanılır. Biz əlimizdə olan 7 nüsxəsinə əsaslanaraq bu “Çobannamə”nin Rövşəniyə aid olduğunu düşünürük. Fəqət son sözü bu nüsxələrlə Konurun Gülşəniyə aid hesab etdiyi nüsxələrin müqayisəli tədqiqi nəticəsində söyləmək olar.

“Pəndnamə” Gülşəninin türkcə yazdığı əsərlərdən biridir. Dünya əlyazma xəzinələrində 3 nüsxəsini aşkarlamışıq. Bu əlyazma nüsxələri Konyada, İstanbulda və Berlində mühafizə olunmaqdadır. Almaniya-Berlin Dövlət kitabxanası Hs.or.oct. 878 şifrlı nüsxə h.988(1570)-ci ildə nəsx xətt ilə köçürülmüşdür. Əlyazmanın surətini əldə etmək bizə nəsisə olub. Yaxşı saxlanmış mətn tam nüsxədir, əsərlə bağlı yazdıqlarımızda məhz “Pəndnaməyi-Gülşəni rəhmətullahi-əleyha” başlıqlı bu əlyazmaya istinad edirik.

Başlanır: Cəhan bir mənzili-ibrətdir, ey dust,
Məqami-heyrəti həsrətdir, ey dust. (34b)

researchers’ work. 4 of them are in Tehran, one in Tabriz and 1- in Baku. A. Munzavi notes “Azharigulshan” is also “Duratul-taj”. Primary data on manuscript of “Azharigulshan” revealed lately in NASA Institute of Manuscripts was given in the author’s doctoral thesis named ‘Manuscript Book and Non-Studied Problems of Azerbaijani Literature in 15-16th centuries’, also in his monography published later. Display of the manuscript of “Azharigulshan” work not covered information on Gulshani is important case in sources. It is urgent to concentrate revealed copies along with continuing the search to end distinctive thoughts and came to decisive conclusion. Textological comparisons of the texts must be made and the work translated into Azerbaijani language. Links of Sheik Mahmud Shabusteri with “Gulshani-raz” must be scientifically revealed and detailed explored in the context of Gulshani creative activity.

“Chobannamə” distich reflects the story between Excellency Musa and shepherd. H. Konur gave information about two copies of this work which he considers a translation from Movlana Jalaladdin Rumi’s “Masnavi”. Both copies are kept in Suleymaniyye Library. Leaning against 7 copies which we have, we think this “Chobannamə” belongs to Rovshani. Last word nevertheless can be said as a result of comparative research of these copies with thought to be of Gulshani, by Konur.

“Pandname” is one of works which Gulshani wrote in Turkish. We revealed 3 copies in the world’s manuscript treasures. These are protected in Konya, Istanbul and Berlin. In Germany -Berlin State Library, code: Hs.or.oct. 878, Hijrah 988 (1570) in Naskh script. We managed to obtain the copy of the manuscript. Well-preserved text is an entire copy. We refer to this manuscript entitled “Pandnameyi-Gulshani rahmatullahi-aleyha” in our writing about the work.

Starting: Cəhan bir mənzili-ibrətdir, ey dust,
Məqami-heyrəti həsrətdir, ey dust. (34b)
Ending: Gülşəni, bu pəndi-ruhəfzəyi guş
Tutməz illa ol ki, var zatində huş.
Gərçi haqq söz aci gəlür cahilə
Leyk tatlıdur şəkərdən aqilə. (42b)

Pendnames in Sufi poets’ creative activities reflects Sufism views of theirs. From this viewpoint in Turkic-language poetry Yunus Emre’s “Risaleyi-nushiyya”, Gulshani Bardai’s “Pandname” and even Omar Fuadi Khalvati’s “Gasideyi-Pandiyye”

Son: *Gülşəni, bu pəndi-ruhəfzayi guş
Tutməz illa ol ki, var zatində huş.
Gərçi həqq söz aci gəlür cahilə
Leyk tatludur şəkərdən aqilə. (42b)*

Sufi şairlərin yaradıcılıqlarındakı pəndnamələr təsəvvüfi baxışlarını əks etdirir. Bu baxımdan türkdilli poeziyada Yunus Əmrənin “Risaləyi-nüşhiyyə”si ilə Gülşəni Bərdənin “Pəndnamə”si və hətta Ömər Fuadi Xəlvətinin “Qəsidəyi-Pəndiyyə”si istər məzmun, istərsə də ifadə tərzə baxımından daha yaxındır. Gülşəni “Pəndnamə”sində həm şairin, həm də bir sufi şeyxinin baxışları əksini tapmışdır. İfadələr sərrastdır, dəyərli məzmunları ilə diqqəti cəkməkdədir, atalar sözlərini, aforizmləri xatırladır.

Mütəxəssislər Gülşəninin **Farsca divanının** Mövlananın “Divani-kəbir”inə bənzər olduğunu, şeirlərində başda Mövlana olmaq üzrə Hafizin, bəzən də Yunusun təsirinin göründüyünü yazırlar (Konur, 178). Yalnız 5 nüsxəsindən bilgimiz vardır. Şeyxin türk “Divan”ı əlyazmalarının bəzi nüsxələrində həmçinin farsca şeiri ilə rastlaşırıq.

are very close to one another for theme and style of expression. The views of both poets and one Sufi sheik were reflected in Gulshani’s “Pandname”. The expressions are neat, attractive with valuable topics and recall proverbs and aphorisms.

The experts write that Gulshani’s Persian Divan is similar to Movlana’s “Divani-kebir” and the impact of Hafiz and sometimes Yunus after Movlana is seen in poems (Konur, 178). We are aware of only 5 copies. We face with Persian poem in some copies of Turkish Divan manuscripts.

Gulshani’s Arabic Divan is the only work of Gulshani in Arabic language. The poet’s having Arabic Divan along with Turkish and Persian ones is indicated in the sources on Gulshani. Gulshani wrote Arabic poems with ‘Khalil’ pseudonym. Himmat Konur, Ali Yilmaz and others considering only known copy of the manuscript of Gulshani’s Arabic Divan at linguistics and history and geography faculty of Ankara University Library shortly recalled them. We discovered Baku Manuscript of Gulshani’s Arabic Divan unknown to the science world. It is in the first part of B-778 code, 138-paper manuscript, on pa-

Ərəbcə divanı Gülşəninin ərəb dilində yeganə əsəri sayılır. Gülşəni ilə bağlı mənbələrin bir sırasında şairin türk, fars divanları ilə yanaşı ərəbcə divanının olduğu göstərilir. Gülşəni ərəbcə şeirlərini “Xəlil” təxəllüsü ilə yazmışdır. Himmət Konur, Əli Yılmaz və başqaları Gülşəninin ərəbcə divanının Ankara Universitet kitabxanası Dil və tarix-coğrafiya fakültəsi kitabxanasındakı əlyazmasını yeganə məlum nüsxə sayaraq, qısaca anmışlar. Gülşəninin ərəb Divanının elm aləminə məlum olmayan Bakı əlyazması tərəfimizdən üzə çıxarılmışdır. B-778 şifrlı, 138 vərəqlik əlyazmanın birinci bölümündə, 1a-31b vərəqlərində yer almışdır. Frontispisi yoxdur və əvvəlcədən bir neçə vərəq çatışmır. Bütün səhifələr qırmızı mürəkkəblə çərçivəyə alınmış, iki sütunda yazılmışdır. Köçürülmə tarixi kağızdakı su nişanlarına əsasən 1580-85-ci illərə təsadüf edir. Sətirlərin sayı hər səhifədə ənənəvi üslubda $19 \times 2 = 38$ misra (19 beyt) dir. Həcmi 992 beyt (1984 misra)dir. Əlyazmadakı mətnin əvvəli və sonu yoxdur. Ümumi sayı 207 olan şeirlərin 166-sı dördlük, 41-i qəzəldir. 37 yerdə-şeirlərin sonunda “Xəlil” adı keçir. Dördlüklər arasındakı arakəsmələrdə ərəbcə 42 ənənəvi “vələhu eyzən”, “vələhu” (bu onundur, bu da onundur) ifadələri yazılmışdır. Gülşəninin ərəb “Divan”ı üzərində Azərbaycanda günümüzədək heç bir araşdırma aparılmamışdır. Nəhayətdə layiqli bir araşdırıcı Gülşəninin ərəb divanı üzərində araşdırmalara başlamışdır.

“Müntəxəbatı-məqalati-Gülşəni”, “İntixab”, “İntixabi-Gülşəni” adlandırılmış əsərlərin-dən seçmələrə və ya **Gülşəninin toplusu, məcmuə, bəyaz və cümlərdəki** türkçə, farsca şeirlərinə Bakı, İstanbul, Ankara, Konya, Daşkənd, Düşənbə və s. əlyazma bölümlərindəki nüsxələrdə rastlaşırıq. **Türk “Divan”ı** Gülşəninin ən önəmli əsərlərindəndir. Azərbaycanda əksər əsərləri kimi türkçə “Divan”ın əlyazması yoxdur. Gülşənindən söz açan az qala bütün mənbələrdə türkçə “Divan”ı anılmışdır. Əlavə edək ki, bu mənbələrin bəzində Gülşəninin ərəb, fars, türk dillərində divanlarının olduğu göstərilir. Bəzilərinə isə ərəb, fars, türk dillərində şeirlərinin daxil edildiyi divanının varlığı yazılır. Həqiqətən ərəb və fars dillərində divanları ilə yanaşı türk divanı da mövcuddur və Şərq əlyazma kataloqlarında nüsxələri təsvir olunmuşdur. Türk “Divan”ının ümumi-milətdə çox sayda olmayan məlum əlyazmalarının sayı sadəcə 10-dan çoxdur və bunlar həcm və məzmun baxımından fərqlidir. Gülşəninin türk “Divan”ının xarici məmləkətlərdə üzə çıxardığımız əlyazmalarından 6-sının surətini əldə etməyə müvəffəq olmuş, müqayisəli mətninin hazır-lanması istifadə etmişik:

- I. Ankara Milli kitabx. F.B. – 127.
- II. Sankt – Peterburq Əlyazmalar bölməsi B-1206.
- III. Vatikan Apostol kitabx. Vat. Turco.216.
- IV. İstanbul Millət kitabx. Carullah Vəliyüddin əf.-1661.

pers 1a-31b, has no Frontispis and some beginning pages lack. All pages are framed with red ink and written in two columns. The date of inscription coincides with 1580-85 years on the paper's water mark. The number of lines is $19 \times 2 = 38$ hemistiches (19 couplets) in each page in traditional style. The volume is 992 couplets (1984 lines). The text in the manuscript has no beginning and ending. 166 of generally 207 poems are quatrains, 41-ghazals. ‘Khalil’ name is noted in 37 sites-the poems’ end. 42 traditional expressions in Arabic “vələhu eyzən”, “vələhu” are written between quatrains’ gaps (this is his, that is also his). No research was done over Gulshani’s Arabic Divan in Azerbaijan till nowadays. Finally, worthy researcher started to study Gulshani’s Arabic Divan.

We face with selectives from his works called “Muntakhabati-magalati-Gulshani”, “Intikhab”, “Intikhabi-Gulshani”, or Turkish, Persian poems in Gulshani’s collection of the sections of Baku, Istanbul, Ankara, Konya, Dashkent, Dushanbe and other manuscripts.

Turkish “Divan” is one of the most important works by Gulshani. There is no manuscript of Turkish Divan like other works in Azerbaijan. Turkish Divan is mentioned in almost all sources on Gulshani. We can add that in some sources Gulshani has Divans in Arabic, Persian and Turkish languages. In some sources it is fixed that he has Divan of poems in Arabic, Persian and Turkish languages. In fact along with Arabic and Persian Divans, Turkish Divan also exists and its copies are described in eastern manuscripts catalogues. The number of fewly known manuscripts of Turkish “Divan” in general is more than 10 and they are distinctive for volume and topic. We managed to obtain 6 copies of manuscripts of Turkish ‘Divan’ which we revealed in foreign countries and used in preparation of comparative text:

- I. Ankara National Library. F.B. – 127.
- II. Saint – Petersburg Manuscripts Department B-1206.
- III. Vatican Apostol Library. Vat. Turco.216.
- IV. Istanbul National Library. Jarullah Valiyüddin əf.-1661.
- V. Istanbul University Library. T-890.
- VI. Istanbul National Library. Ali Emiri əf. (Manz.es.)-379.

Head couplet of the text prepared on the basis of comparison of these copies of Sheik Ibrahim Gulshani Bardai’s Turkish Divan is so: “Ey məhəbbətdən təcəllə eyləyən eynül-bəqa, Elminün eynin görən latəyyindən liqa”.

Sheikh Gulshani’s Turkish “Divan” is not a Divan in traditional theme and style. Most of poems in “Divan” are divine

V. İstanbul Universiteti kitabx. T-890.

VI. İstanbul Millət kitabx. Ali Emiri ef. (Manz.es.)-379.

Şeyx İbrahim Gülşəni Bərdənin türk Divanının bu nüsxələrin müqayisəsi əsasında hazırlanmış mətninin başlangıç beyi Ey məhəbbətdən təcəllə eyləyən eynül-bəqa, Elminün eynin görən latəyyindən liqa - şəkildədir.

Şeyx Gülşəninin türk "Divan"ı ən 'ənəvi məzmun və üslubda bir Divan deyil. "Divan"dakı şeirlərin çoxu qəzəl-ilahilərdir. Gülşəninin bir Allahı, bir də könlü var. Könlündə də yalnız Allahı əbədlilik bərqərarıdır: Könüldən özgə nəm var, varə bəndən, Aparə gizlü razum yarə bəndən. Xitabları Allahadır, yalnız ondan mədəd gözləyir:

*İlahi, diləram bana mədəd Səndən, mədəd Səndən,
Ayırma, ya Rəbb, imandən mədəd Səndən, mədəd Səndən.*

Gülşəninin könlü şeyxinə, dostuna, dost elinə qovuşmaq həsrətindədir Ərənlərə neçə-neçə şeir həsr etmişdir. Şeyxin xalq dilindən gələn hikmətli ifadələrlə, aforizmlərlə bəzənmiş misraları, beytləri poetik donda daha mükəmməl səslənməkdədir: Hər rəng ilə ipligi boyasan ipək olmaz, Çün kərkəsi-nəfsün anun ilə tülək olmaz; Nedüm elm ilə yox cəhlün təmizi, Müməyyiz seçəməz atəslə bezi; Mələk yanında çün şeytan gərəkəməz; Kəfən geyüb girdik eşqün yolınə, Kim ölüb, kim diridir, bilmək olmaz; Gülşəninin ən gözəl ilahi şeirləri Yunus Əmrə, Nəsimi şeirləri ilə səsləşir. İstər-istəməz müqayisə arzusu yaranır və bu şeirlər onlardır:

*Yetmiş iki millətin bir dili var söyləram,
Tüfə budur bən bana söyləyübən dinləram.
... Eşq ilə den halimi nöləsidir aqibət,
Nəm var isə çün anun oləsidir aqibət.
... Bəndə sığar əzəl-əbəd, sanə görə zühur edüb,
Vüs 'ət ilən vəleyk mən an ilə şənə sığmazam
... Ey nuri-dilü didə, didarünə müştəqəm,
Vey yari-pəsəndidə, didarünə müştəqəm.*

Təsəvvüf, təriqətlər haqqında ümumiləşdirilmiş, eləcə də ayrı-ayrı yanaşmaları əks etdirən xeyli sayda əsər mövcuddur. Qaynağının Məhəmməd peyğəmbərə (s.ə.s.), Həzrəti Əliyə bağlılığını göstərən təriqət silsilənamələri də yaranmışdır. Belə silsilənamələrdən birinin Rövşəni və Gülşəni Divanları əlyazmalarında nüsxələri aşkarlanmışdır. Sözü gedən həmin silsilənamənin təriqətlər, təsəvvüf, xüsusilə Seyyid Yəhya, Rövşəni və Gülşəninin anılması baxımından maraqlı olduğunu düşünərək fars dilində olan orijinal mətninin tərcüməsindən fraqmenti təqdim edirik:

...Sədrəddindən də bizim Seyyidimiz

ghazals. Gulshani has one Allah and soul. There is Allah eternity in his soul: "Könüldən özgə nəm var, varə bəndən, Aparə gizlü razum yarə bəndən". He addresses to Allah, he waits aid only from Allah:

*God, I pray for help,
Don't separate from faith.*

Gulshani's soul is longing for reaching his sheik, friend and friend's land. He devoted many poems to courageous men. Couplets and distiches of the sheik patterned with aphorisms sound perfectly in poetic style: "Hər rəng ilə ipligi boyasan ipək olmaz, Çün kərkəsi-nəfsün anun ilə tülək olmaz; Nedüm elm ilə yox cəhlün təmizi, Müməyyiz seçəməz atəslə bezi; Mələk yanında çün şeytan gərəkəməz; Kəfən geyüb girdik eşqün yolınə". Nobody knows who is dead and alive; Gulshani's the most beautiful divine poems have something common with the poems of Yunus Emre and Nasimi. Wish to comparing them appears and there are tens of such poems:

*Yetmiş iki millətin bir dili var söyləram,
Tüfə budur bən bana söyləyübən dinləram.
... Eşq ilə den halimi nöləsidir aqibət,
Nəm var isə çün anun oləsidir aqibət.
... Bəndə sığar əzəl-əbəd, sanə görə zühur edüb,
Vüs 'ət ilən vəleyk mən an ilə şənə sığmazam
... Ey nuri-dilü didə, didarünə müştəqəm,
Vey yari-pəsəndidə, didarünə müştəqəm.*

There are rather much works generalized on Sufism, sects, as well as reflected separate approaches. The ridge of sects, the source of which shows his binding to Muhammad Prophet and Excellency Ali also created. One of such ranges' copies was displayed in manuscripts of Rovshani and Gulshani Divans. Thinking about those ranges' being interesting from aspect of sects, Sufism, especially commemoration of Seyid Yahya, Rovshani and Gulshani, we present the fragment of original text translation in Persian:

*...Our Seyyid Hashimi Yahya
From Ali-Aba.
From Hashimi all feet ground,
Omar Rovshani far from arrogance and pride.
From Rovshani to sheik Ibrahim,
Food source and pure of the pure.*

*Ali-Əbadan olan Haşimi Yəhyaya.
Haşimidən də hamının (ayağının) torpağı,
Təkəbbür və məğrurluqdan uzaq olan Ömər Rövşəniyə.
Rövşənidən isə hamının azuqə mənbəyi olan
Şeyx İbrahimə - safların safına.
Gülşəni Şeyx İbrahimdən sonra isə,
Hər iki dünyada əmir olan Şeyx Əhmədə.*

Gülşəni Bərdəi əsərlərinin nəşri problemləri. Yaxın zamanlara kimi yalnız "Mə'nəvi"-sinin 500 beytinə Fə'nainin yazdığı şərhin nəşri məlum idi (İst. 1289). Müvafiq fərqli mənbələrin, mövzu dairəsində aparılmış tədqiqatların nəşrlərində şeirlərdən örnəklərlə rastlaşırıq. Bunlar bəzən bir neçə beyt, bəzən bir neçə şeir ola bilər. Bu baxımdan ən zəngin olanı Muhyinin "Mənaqib"-idir. Ədəbiyyat tarixləri və müvafiq şeir antologiyalarındakı nümunələr də dəyərlidir.

Mehmet Akayın "İbrahim Gülşəni Divanı" adlı doktora tezində əlavə etdiyi 174 şeirin mətni təəssüf ki, hələ də nəşr olunmayıb. Gülşəninin türk "Divan"-ının prof. Azadə Musayeva tərəfindən araşdırmalarla birgə iki variantda ilkin nəşrləri ilə bağlı bilgiler:

I. Şeyx İbrahim Gülşəni Bərdəi. Divan (Əlyazma qaynaqları əsasında nəşrə hazırlayan və ön sözün müəllifi Azadə Musayeva), Bakı: Avro-Asiya, 2006. 416 s. Üç nüsxə əsasında hazırlanmış Divana araşdırmaların nəticələrini əks etdirən mətn əlavə edilmişdir.

II. Şeyx İbrahim Gülşəni Bərdəi və Türk Divanı (İlkin qaynaqlar əsasında araşdırmalar və türk Divanı əlyazmalarının müqayisəli mətninin transfoneliterasiyası). 2 cildə, 1215 s. Bakı: Elm və Təhsil, 2012. İki cildə tərtiblənmiş bu kitabın birinci hissəsində İbrahim Gülşəninin tədqiq tarixi, zamanı kontekstində həyatı, əlyazma irsi, Türk "Divan"-ı əlyazmalarının elmi-paleoqrafik təsviri, tekstoloji tədqiqi, transfoneliterasiya problemləri, ideya-bədii qaynaqları, poetik-üslubi özəllikləri, mütəəvvif sələf və xələfləri və s. ilk dəfə əhatəli araşdırılır. İkinci hissədə Gülşəni Bərdəinin türk "Divan"-ı əlyazmalarının xarici məmləkətlərdən alınmış 6 nüsxəsinin müqayisəli mətninin nəticəsi olan 766 qəzəl- ilahisinin, tuyuqlarının, heca vəznində şeirlirinin və s. rəngarəng məzmunlu əsərlərinin, "Pəndnamə"-sinin transfoneliterasiyası ilkin dəfə təqdim olunur. Şeyx İbrahim Gülşəni Bərdəinin bu əsərlərində Allaha, Peyğəmbərimizə, kamil insana sonsuz sevgisi ilahi bir səmimiyyətlə tərənnüm olunur.

Əlyazmaları üzərində araşdırmalar bir daha göstərir ki, Şeyx İbrahim Gülşəni Bərdəi kimi şəxsiyyətlər həqiqətən yalnız bir xalqa mənsub olurlar. Gülşəni Azərbaycanda- Bərdədə doğulub, Təbrizdə, Türkiyədə - Diyarbəkirdə, Misirdə yaşayıb, Qahirədə dünyasını dəyişib, qəbri də oradadır. Lakin o, Azərbaycanda, Türkiyədə, Misirdə sayılıb-sevildiyi, doğma olduğu kimi üm-əmtürk, ümumşərq, hətta ümumbəşəri bir şəxsiyyət, alim və şair olub.

*Amir Sheik Ahmad in two worlds
After Gulshani Sheik Ibrahim.*

The problems with publication of Gulshani Bardai's work. Only publication of the comment of Fanai to 500 couplets of his 'Manavi' was known till now (Ist. 1289). We encounter with the samples of poems in editions of corresponding distinctive sources and explorations held within the topic. These sometimes can be some couplets and several poems rarely. The richest of them from this aspect is Muhyi's "Managib". The dates of literature and the samples in relevant poem anthology are valuable.

The text of Mehmet Akay's 174 poems he added to "Ibrahim Gulshani Divan" doctoral thesis is not yet published. The information on primary editions in two variants together with researches by Prof. Azada Musayeva of Gulshani's Turkic "Divan":

I. Sheik Ibrahim Gulshani Bardai. Divan (Azada Musayeva prepared based on manuscript sources and author of preface), Baku: Europe-Asia, p. 2006. 416. The text reflected the results of Divan researches on the basis of three copies was added.

II. Sheik Ibrahim Gulshani Bardai and Turkic Divan (researches based on primary sources and transphoneliteracy of comparative text of Turkish Divan manuscripts.) in 2 volume, p. 1215, Baku: Science and Education, 2012. On the first part of this book complied in two volumes the time of Ibrahim Gulshani's research, life in time context, manuscript heritage, scientific-Paleographic description of Turkish "Divan" manuscripts, textological research, transphoneliteracy problems, idea-artistic sources, poetic-stylistical peculiarities, Mutasavvif predecessors and followers are for the first time explored comprehensively. In the second part 766 ghazals- divine, tuyugs, the results of comparative text of 6 copies received from foreign countries of Turkish Divan manuscripts of Bardai, poems in syllabic metre based on the number of syllables and other colourful works and transphoneliteracy of 'Pandname' are given for the first time. In the works of Sheik Ibrahim Gulshani Bardai, his endless love to Allah, our Prophet and capable person are praised with divine frankness.

Researches of manuscripts show once again that personalities like Sheik Ibrahim Gulshani Bardai belonged to one people. Gulshani was born in Azerbaijan- Barda, lived in Tabriz, Turkey - Diyarbakir, Egypt, died in Cairo and his grave is there. But he was respected, known as general Turkish man, general Eastern man, scientist and poet, public personality in Azerbaijan, Turkey and Egypt.

BAŞ NAZİRLİK OSMANLI ARXİVİ MALİYYƏDƏN MÜDƏVVƏR DƏFTƏRLƏRİNDƏ SƏCCADƏ İLƏ ƏLAQƏDƏR SƏNƏDLƏRƏ DAİR

> SOME DOCUMENTS ABOUT PRAYER RUGS IN FINANCIAL MUDEVVER BOOKS IN THE PRIME MINISTRY OTTOMAN ARCHIVES

Ahmet AYTAÇ

Selçuk Universiteti, Türkiye

Ahmet AYTACH

Selçuk University of Turkey, Konya

Səccadə dövrü Osmanlı dövlətindən başlayaraq Gordes, Ladik, Kırşehir-Mucur, Milas və digər şəhərlərdə günümüzdə qədər davam etməkdədir. Osmanlı Dövlətində ticarət və mədəniyyət sferasının məmulatı olaraq xalça, palas kimi tekstil məmulatları çox əhəmiyyətli idi. Baş Nazirlik Osmanlı Arxivinin maliyyə qeydləri isə torpaq kadastrı qeydlərinin xüsusiyyətlərini daşıyır. Bu sənəddə Osmanlı dövrü toxuma səccadə ilə əlaqəli çox sayda məlumat vardır.

Bu araşdırmaya mənbə olaraq, Baş Nazirlik Osmanlı Arxivində Maliyyədən Müdəvvər Dəftərlərində keçən səccadə ilə əlaqəli sənədlər seçilmişdir.

İstifadə məqsədləri baxımından “döşmə”, “yolluq”, “divar”, “heybə” kimi digər bütün toxuma xalçalardan bəlkə də ən fərqlisi olan səccadəki bədii tərtibat xüsusiyyətlərinə nəzər salsaq görürük ki, səccadələr simvolik izahat ilə funksionallığı özündə açıq-aydın şəkildə birləşdirən bəlkə də yeganə məhsuldur.

Bədii tərtibatda istifadə olunan motif elementləri də bunu təsdiqləməkdədir. Məscidlərdə imamın camaat qarşısında namaza durduğu qibləni göstərən önündəki divarda oyuq bölüm olan mehrabın; memari tikililər olmaqla məscidlərdə günbəzi digərlərdə isə tavanı dəstəkləyən bəzəməli ya da düz dayaq kimi tərifi edilən sütunun; əsasən təmizlənmək, dəstəməz almaq üçün istifadə edilən küpənin; birdə əvvəllər işıq mənbəyi kimi məscidlərdə də istifadə edilən çiraqın və digərlərin motiv olaraq xalça və səccadəyə köçürülməsi onların istifadə yollarını üzərlərində gözlə görünür halda həkk etməkdədir.

Səccadə dövrü Gordes, Ladik, Kırşehir-Mucur, Milas və digər şəhərlərdə günümüzdə qədər davam etdirilmişdir. Bir çox bölgədə fərqli rəng, keyfiyyət, material və motivlər vasitəsi ilə istehsal edilən bu səccadələrə Selçuqlu və Osmanlı xalça sənətinin təsirləri yoğun olaraq görülməklə bəzə hət

The Ottoman period of prayer rugs have continued until the present day by Gordes, Ladik, Kırşehir-Mucur, Milas etc. Textile products such as rugs and carpets, as a commercial and cultural material were important. “Maliyeden Müdevver” books which is in the Prime Ministry Ottoman Archive, have a characteristics of land.

In this document there are many material about woven prayer rugs. In this study documents about prayer rugs in FINANCIAL Müdevver Books in the Prime Ministry Ottoman Archives.

Used for the purposes of base, runners, wall, saddle-like all other knotted carpets perhaps the most different of the prayer in the design specifications is the only product given the symbolic expression and functionality within the net combined.

Motif elements used in design also confirm this. In the mosque imam congregation in front of the prayer is the Qibla, showing the hollow portion defined as the altar, architectural structures, therefore, in the mosques, domes, ceiling supports embellished or flat basis, defined as the column, usually to be cleaned, for ablutions used pitcher again earlier as a light source in the mosques, which had been used oil lamp. Having other motif rug prayer rug move, intended use of the product documented is visible.

Sajjads period has continued until the present day with Gordes, Ladik, Kırşehir- Mucur, Milas, etc. In many regions, different color, quality, materials and motifs produced in this prayer rugs, Seljuk and Ottoman carpets effects of art appears to be concentrated together in each of their regions, bears the imprint of folklore. ‘Prayer’ word is not found in Koran. But We learn from some hadith books that when he come to bow, against ground, arms with sleeves knees, and this with a forehead “protected with Imama” or “kalansu”, that the Prophet performs namaz on bed (Firas) or wicker made of palm leaves.

biri öz bölgəsinin folklorunun izlərini daşıyır. Quranda səccadə sözünə rast gəlinməz. Ancaq peyğəmbərin namazda səcdə edərkən qızgın torpağa qarşı qollarını paltar qolları ilə, dizlərini ətəyi ilə, alınıni "imama" və ya "kalansua" ilə qoruduğunu, bundan başqa peyğəmbərin yataq (fıraş) ya da xurma yarpaqlarından düzəldilmiş həsir üzərində namaz qıldığını bəzi hədis kitablarından öyrənməkdəyik.

İslam Ensiklopediyasında da Xəlifə Hz. Əbu Bəkirə aid edilən bir səccadənin Topkapı Sarayı Xilqə-i Səadət Dairəsində mühafizə edildiyindən bəhs edilir. Bundan başqa X əsrdə başda Buxara olmaqla Qərbi Türkiyənin bir çox şəhərlərində səccadə ilə döşəmə xalçalarının toxunduğu və bunların xaricə göndərildiyi də bilinməkdədir.

Türk xalça və palas sənətinin birbaşa maraq dairəsinə girən nəşrlərdə mövzu sənət tarixi və mədəniyyət baxımından əsasən makro səviyyədə ələ alınmışdır. Bu sahədə görülən işlər əsasən bölgədə ya da muzeydə toxumaların texniki, naxış, və s. baxımından araşdırılması əsaslarına söykənən işlərdir. Müqayisə üslubu istifadə edilərək mədəniyyət tarixinə dair görülən iş sayı çox deyildir.

Halbuki Osmanlı dövründə toxuculuq olduqca əhəmiyyətli bir sektor halındaydı və hətta Avropanın bu sektora böyük bir marağı vardı. XVIII əsrdə Osmanlı İmperatorluğu ilə iqtisadi əlaqələri olan Qərbi Avropanın böyük dövlətləri bir tərəfdən təslimiyyətlərini öz ölkələri baxımından daha əlverişli hala gətirməyə çalışarkən, digər tərəfdən imperatorluğa zaman zaman göndərdikləri ticarət agentləri və konsulları köməyi ilə Osmanlı bazarlarında qiymət, keyfiyyət şərtlərini izlədikləri buna görə də ticarət fəaliyyətlərini istiqamətləndirdikləri bilinməkdədir. Usta və sənətcilərin dəzgahı palitra kimi, düyünləri isə fırça kimi istifadə edərək düşüncə, həyəcan, sevinc, hüzn və s. kimi duyğularını estetikləşdirərək əks etdirdikləri və bəzi mesajları üzərinə köçürdükləri bu xalçalar Anadolu və ətrafdakı Türk xalça sənətinin müxtəlif dövrlərdə Konya və xaricində hazırlanmış çox sayda nümunəsi olduğunu da ortaya qoymaqladır.

Baş Nazirlik Osmanlı Arxivində Maliyyə Müdevver Dəftərlərində "səccadə" sözünün keçdiyi çox sayda sənəd vardır. Osmanlı Arxivində "səccadə" ilə əlaqədar sənədlərin hamısı ərəb hərfləriylə yazılmış və Osmanlı Türkcəsi olmaqladır. İşin bəyanat ilə məhdud olmasından ötrə bu işdə yalnız Maliyeden Müdevver Dəftərlərindəki "səccadə" ilə əlaqəli sənədlərdən çox az sayda nümunə nəzərə alınmışdır. Sənədlərin xülasələri verilmişdir.

Maliyyə Müdevver Dəftərləri

Kadastr qedrlərinin xüsusiyyətlərini daşıyır. Maliyyə Nazirliyindən 1945-ci ildə yığın halında dövr alınan 26 000-ə yaxın dəftərin sinifləndirməsidir. Müxtəlif maliyyədən vəzifəli şəxslərin qəlmindən çıxmış dəftərlər olduğu kimi, ərazi sinifləndirilməsi, saray, yeniçəri və s. kimi digər növdən

It is dealt in Encyclopedia of Islam that Sajjad accepted as belonging to the Caliph. Abu Bakr is protected in Topkapı Palace Hırka-ı Saadet. Also it is known that rugs were weaved and they sent abroad with sajjade in 10th century in West Turkestan including Bukhara.

Turkish carpets and rugs are directly related to general issues in the publications, art history and cultural terms are discussed at the macro level. Studies in this area are generally in the region or in the museum of weaving techniques, patterns, and so on. Aspects are examined, based on the work area. Using the technique of comparison, the number of studies in terms of cultural history is not much.

However, an important handloom sector during the Ottoman period and even in Europe there was great interest in this sector. On 18th century, the Ottoman Empire economic relations with the West, the big European countries on the one hand, capitalization of their countries more advantageous in terms makes the Magadan running, on the other hand empire from time to time they send commercial agents and consuls with the help of Ottoman markets, price, quality monitor the conditions they accordingly commercial directing the activities are known. Craftsmen, artists' palettes loom, using brush-like nodes thoughts of excitement, joy, sadness and so on. By aestheticized as to reflect their feelings, some of these rugs that transmit messages between Anatolia and the environment in various periods of Turkish rugs made out of Konya and found many examples that reveal.

Many words are told on "prayer rug" in Prime Ministry's Ottoman Archives in many documents. Ottoman Archives "prayer" was written in the Arabic script with all related documentation and Ottoman Turkish. The study is limited due to inappropriate in this study, is only FİNANCIAL MUDEVVER in the book that "prayer" and very few examples of relevant documents are taken into consideration. A summary of the documents are given.

FINANCIAL MUDEVVER BOOKS

Deed books bears the characteristics of tahrirs. In 1945 the Ministry of Finance in bulk inherited 26,000 is close to the classification of books. The books of various items such as finance, land Tahrir, palaces, etc. Janissaries also includes such other strains carrying.

1. Financial Mudevver Document, No. 1129

Photo: 1.

Treasurer Muhiddin and Lord in the hands Protected and by virtue teams surrendering the various types rahter Decoration with ... rugs, ... coffee sets and eva-i other of the list of teams with the network of the Al-Haji Ismail Efendi in seven of the belongings of the names of the contents of the curriculum book ...

2. Financial Mudevver Document, No. 3075

dəftərləri də əhatə edir .

1. Maliyyə Müdevver sənədi, 1129 Nömrəli Sənəd

Foto: 1.

Xəzinadar Muhiddin Əfəndi tərəfindən qorunub bacarığıyla komandalara təslim olunan müxtəlif cins rahtlarla işləmələr, ... Səccad, ... qəhvə komandaları və Evan-i saireden siyahısı ilə komanda ağalarından əl-Həcc İsmayıl Əfəndi yedinde mövcud olan bəzi əşyanın adlarını muhtevi tədris planı dəftəri ...

2. Maliyyə Müdevver sənədi, 3075 Nömrəli Sənəd

Foto: 2.

Kara Mustafa Paşa'nın fəruht olunan halı, çuha, seccade, ... cinslərini və miqdarlarını ihtiva edən metrukat defteri. Basra Kadısı Abdülhalim Efendi'nin imza və tatbik mührü ilə musaddaktır...

3. Maliyyə Müdevver sənədi, 3384 Nömrəli Sənəd

Foto: 3.

Kapukethüdası tərəfindən Bekir Ağa, Tatar Hasan və sairə marifetləriylə göndərilən muhtelif cins hilat və əşya ilə Mora Valisi Veli Paşa ilə Kara Osman Ağazadə el-Hac Hüseyin Ağa tərəflərindən göndərilən ... şamdan, seccade, kavasbaşı gibi muhtelif ağavata təslim olunan çeşitli əşyayı və takımları ihtiva edən müfredat defteri ...

4. Maliyyə Müdevver sənədi, 3531 Nömrəli Sənəd

Foto: 4.

Hakim Efendi, Dizdar Ağa, serkileri odabaşısı, serduhani, Mirahor Ağa və sair eşhasın zəmmetlərində bulunan müceddet, köhnə və müstamel olmaq üzərə Gördos seccadesi, şal, kürk, canfes, şalvar gibi çeşitli eşyalarla, tefsir-i ibn-i Abbas, Molla Cami, ahter-i kebir və sair kitabların satış hesaplarını ihtiva edən fəruht defteridir...

5. Maliyeden Müdevver Evrakı, 5065 Nömrəli Sənəd

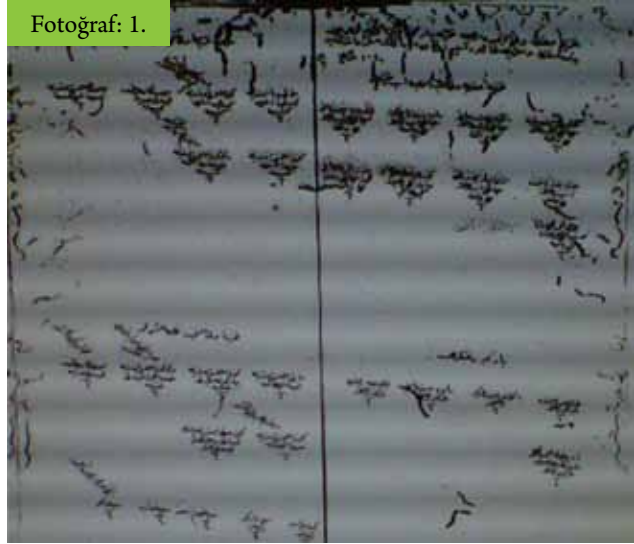
Sultan Mustafa ilə Sultan Ahmed'in, Fatma, Ayşe, Rukiye Sultanların, valide və haseki sultanlarla baş kadın və kethuda kadın və sairinin Bəşiktaş bəhçesinde oda və dairelərinin fərşi için Darussade ağasına təslim edilən kadife, yastık, keçe, seccade, kalçin, hasır və digər eşyaların cins, evsaf və bedellerini muhtevi mefruşat defteri...

6. Maliyeden Müdevver Evrakı, 7973 Nömrəli Sənəd

Foto: 5.

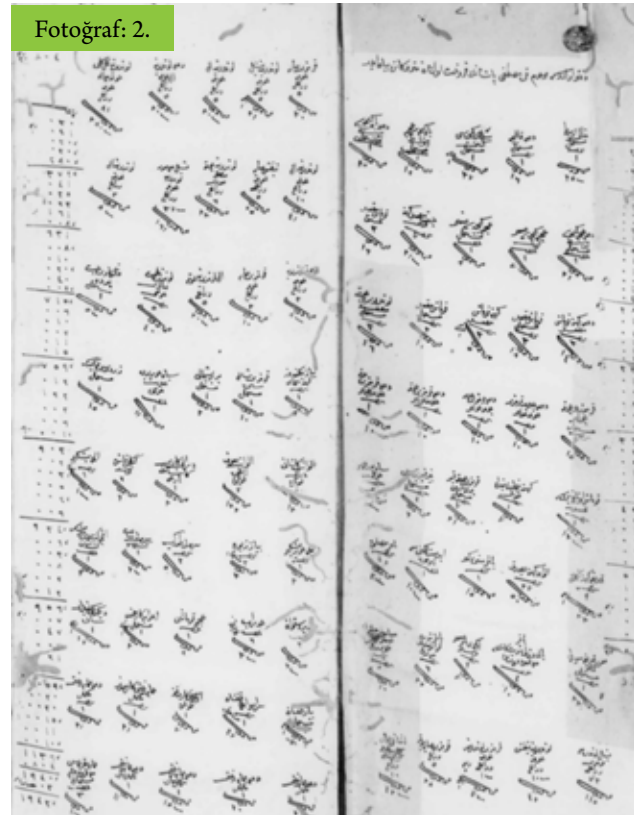
Muhtelif sanat və mesleklerə mənsub adları yazılı zəvat və eşhasın rüşte-i Ankara nuhas-ı cedid və köhnə, kalice və keçe, ecnas-ı sünger, ecnas-ı seccade və kilim, ... miqdarlarına görə mezkur tarixlər zarfında hasilat olaraq elde etdikləri mebalighin

Fotoğraf: 1.

Maliyeden Müdevver Evrakı, 1129 Gömlek Numaralı Belge

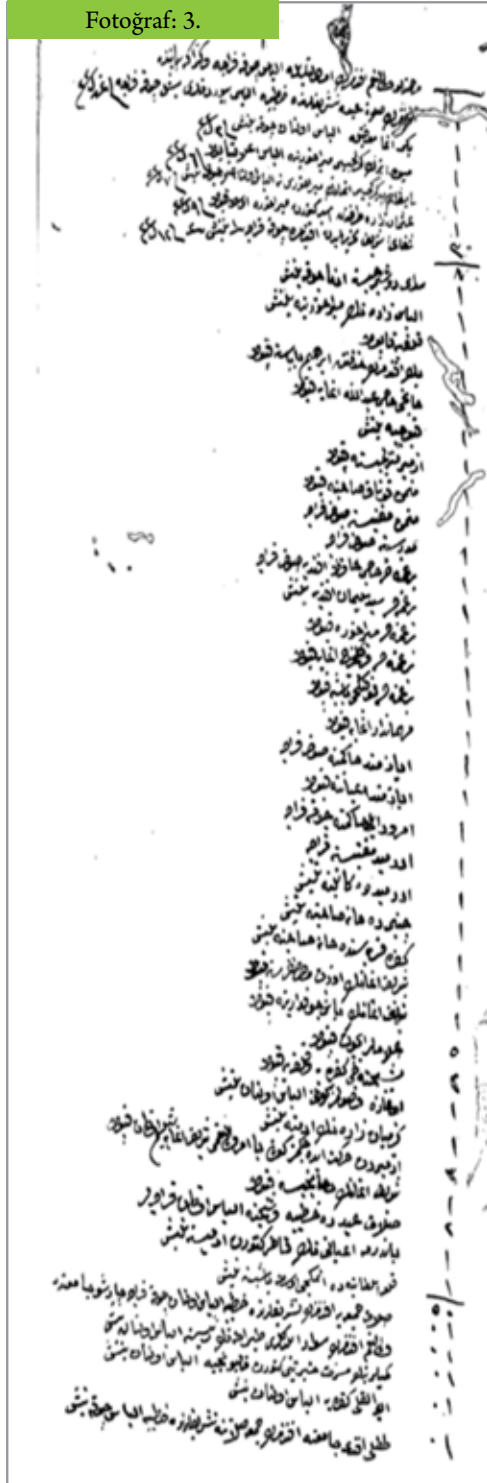
Fotoğraf: 2.

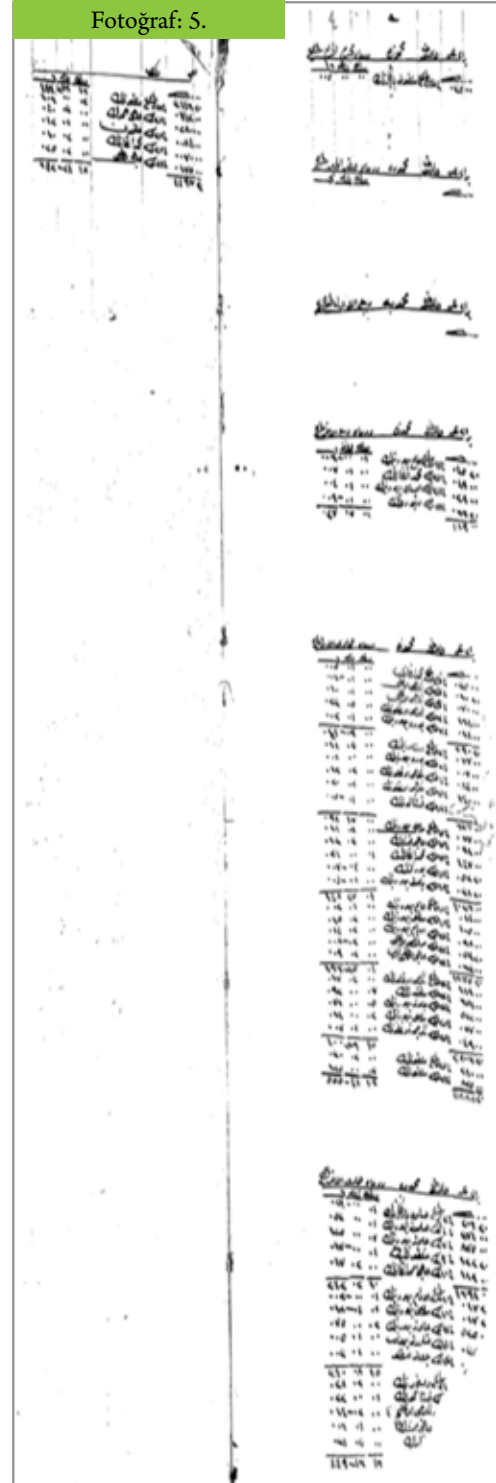
Maliyeden Müdevver Evrakı, 3075 Gömlek Numaralı Belge

Fotoğraf: 3.

Maliyeden Müdevver Evrakı, 3384 Gömlek
Numaralı Belge

Fotoğraf: 5.

Maliyeden Müdevver Evrakı, 7973 Gömlek
Numaralı Belge

Fotoğraf: 6.

Maliyeden Müdevver Evrakı, 10773 Gömlek Numaralı Belge

müfredat ve yekûnlarıyla miri ve kantariye miktarlarını ve bunlarla ilgili diğer bazı umur ve hesabı ihtiva eden hasılat defteri...

7. Maliyeden Müdevver Evrakı, 10773 Nömrəli Sənəd

Foto: 6.

... Amerika Reis-i Cumhuri'na hediye edilen kalıçe ve secade, ... masrafları ve 1288 senesinde Cidde Mutasarrıflığı'nın vilayete tahvil edildiği hakkındaki malumatın mevcut olduğu kuyud-ı masarifat defteri...

8. Maliyeden Müdevver Evrakı, 18461 Nömrəli Sənəd

Foto: 7.

Photo: 2.

Kara Mustafa Pasha turned the furuht carpet, cloth, rugs, ... kinds and amounts containing metrukut book. Basra Qadi Abdul-Halim Efendi's signature and seal applied to musadda ...

3. Financial Mudevver Document No. 3384

Photo: 3.

Kapukethüda by Bekir Agha, Tatar Hasan blah ingenuity sent by various types hilat, furniture and Mora Governor Veli Pasha and Kara Osman Aghazade al-Haji Hussein Agha of the parties sent ... candlesticks, rugs, as various agavat the surrender of various goods and components containing curriculum book ...

4. Financial Mudevver Document, No. 3531

Photo: 4.

Judge Lord, Dizdar Agha, Serkan the Odabashi, the Serduh Airport, Mirah Aga and other meaning, embezzlement, located in the mujeddet, fusty and second-hand including Gordos rugs, shawls, fur, taffeta, baggy various belongings and commentary-i-Ibn-i Abbas, Mullah Church, aht-kebir and other books containing the sales account is furuht book ...

5. Financial Mudevver Document, No. 5065

Sultan with Mustafa Sultan Ahmed, Fatma, Aisha, Rukia Sultan, governors and Haseki sultan deal with women and Kethuda women and other's Besiktas in the garden rooms and apartments fers for the Darussa the network is delivered to the pile, pillows, mats, rugs, KALÇİN, straw and other the genus of goods, qualities and price of the fixtures book content ...

6. Financial Mudevver Document, No. 7973

Photo: 5.

Various arts and business groups names written zevat and their meaning, Riste-i Ankara nuhas-i-Jadid and ratty, remains by and felt, ecnas-i sponge, ecnas-i rugs and kilims, ... according to the amount mentioned dates over as revenue gained mebalig the curriculum and with aggregate quantities and the mire and the Kantara cares about them and some other containing the proceeds report book ...

7. Financial Mudevver Document, No. 10773

Photo: 6.

Fotoğraf: 7.

Maliyeden Müdevver Evrakı, 18461 Gömlek Numaralı Belge

Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa'nın, Hazine-darı Seyfi Ağa'ya teslim edilen mushaf ve ... Kıbrıs ve Sakız seccadesi, kahve takımları, su ibrikleri, kaşıklar, alacalar, Selanik makadî enva-i sim rahtlar, rişmeler, eğerler, işlemeli filintalar vesair kıymetli eşyalarının evsaf ve mikdarları hakkındaki kayıtları muhtevi hazine eşyası defteri ...

9. Maliyeden Müdevver Evrakı, 19796 Nömrüli Sənəd

Foto: 8.

Taraf-ı Şahane'den İran Şahı'na müteveffa Elçi Ahmed Paşa ile gönderilen ... kadife yastık, Uşak halı seccadeleri ve sairiden ibaret hedayanın müfredatını muhtevi İran Şahına Gönderilen hedaya defteri ...

Rug presented as a gift to American President ... costs and Jeddah in the year 1288 in the province of mutasarrıflık where there is information about the bonds as kuyud-i masarifat book ...

8. Mudevver Financial Report No. 18461

Photo: 7.

Mushaf delivered to the Grand Vizier Hekimoğlu Ali Pasha and Treasurer Seyfi Aga and ... The book of treasure on quantity of Cyprus and Chios mats, coffee sets, water jugs, spoons, receivables, Thessaloniki breech...

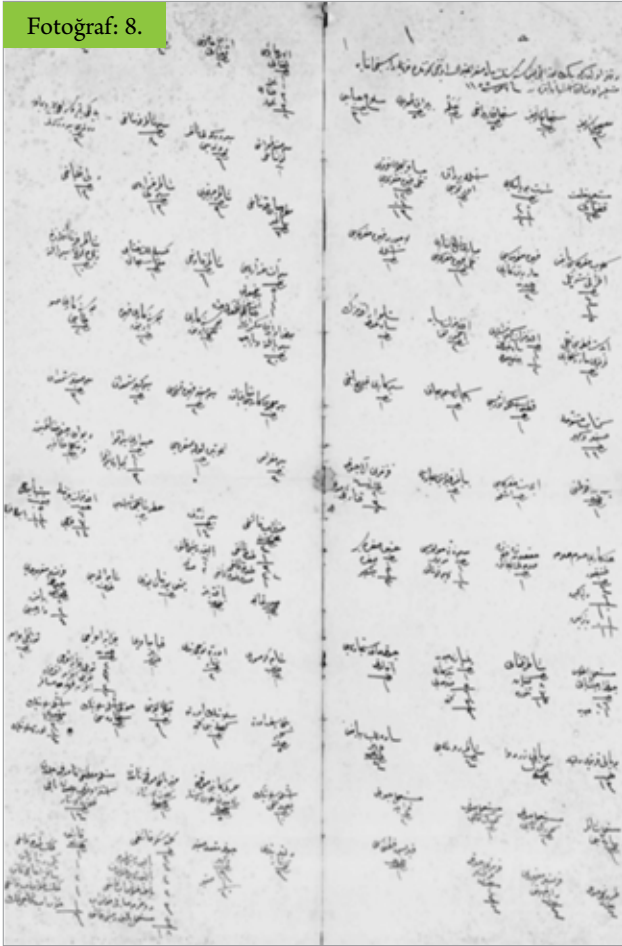
9. Mudevver Financial Document No. 19796 Gömlek

Photo: 8.

Sent by Shahane to Shah of Iran by envoy Ahmad Pasha. Hedaya book sent to Shah of Iran consisted of children carpet sajjads and velvet pillows.

Fotoğraf: 8.

Maliyeden Müdevver Evrakı, 10773 Gömlek Numaralı Belge

Fotoğraf: 9.

Maliyeden Müdevver Evrakı, 17996 Gömlek Numaralı Belge

NƏTİCƏ

Osmanlı dövrü əl toxumacılığın hər yönü ilə işıqlandırılması günümüz istehsalat baxımından əhəmiyyət kəsb etməkdədir. XV-ci əsrdən günümüze qədər uzanan və mədəniyyətimizdə olduqca qiymətli bir yeri olan seccadələrlə əlaqəli olaraq Baş Nazirlik Osmanlı Arxivində yer alan sənəd bu mənada böyük önəm daşımaqdadır.

Sənədlərdən aydın olduğu qədəri ilə digər bir çox əmtəə kimi seccadələrin də xəzinədə inventar ı yazıldığı, Dövlətin xalça, çuha kimi seccadələridə zaman zaman ehtiyac daxilində satın aldığı, yenə şahzadələrin, sultanların və haseki sultanın otağına seccadə satın alındığı ortaya çıxmaqdadır.

Ayrıca müxtəlif peşə və sənətlərə məhsul zəvatın satışdan əldə etdikləri gəlirləri hasıl olaraq yazdıqları dəftərdə seccadədən satış gəlirlərinin də yazıldığı görülməkdədir. Hətta seccadəyə diplomatik hədiyyə xüsusiyyətinin izafə edildiyi də Amerika Reis-i Cumhuri'na və İran Şahı'na hədiyyə edilənlərdən aydın olmaqdadır.

SUMMARY

Every aspect of the Ottoman period, hand weaving disclosure is important in terms of current production. 15th century has a very precious place in our culture today as the Prime Ministry's Ottoman Archives related to the prayer contained in the documents is of importance in this sense.

As it is seen from these documents as well as with many other commodities such rugs sad Umeda inventory is recorded, the state's carpets, broadcloth, rugs purchased time to time if needed, again princes, sultans and haseki sultan's room prayer rug purchased at that arises.

Also belonging to various professions and trades zevat their income from the sale of the record as revenue the net sales at their prayer rugs in the book is written is also seen. Prayer rugs feature is not even diplomatic gifts, the United Reis- i Cumhuri and is understood from the Shah of Iran as a gift.

MİRAS İSPANİYADA KEÇİRİLƏN KONFRANSDA AZƏRBAYCANI TƏMSİL EDİB

> MIRAS REPRESENTED AZERBAIJAN IN CONGRESS IN SPAIN

2013-cü il sentyabrın 18-21-də İspaniyanın tarixi Malpartida de Kaseres şəhərində I sOpA Beynəlxalq Mədəni İrsin Tədrisi və Sosiallaşdırılması Konfransı keçirilib. Ənənəvi keçirilməsi planlaşdırılan konfransın əsas məqsədi dünyanın müxtəlif yerlərində, mədəni irs abidələrinin yerləşdiyi bölgələrdə aparılan işlərlə tanış olmaqdır. Konfrans İspaniya Mədəniyyət Nazirliyinin dəstəyi ilə Underground Archaeology (Yeraltı Arxeologiya) təşkilatı, Extramadura Universiteti Pedaqoji fakültəsi, Malpartida de Kaseres Şəhər Şurası tərəfindən təşkil edilib. Konfransda Argentina, Azərbaycan, Braziliya, Çili, Kolumbiya, İspaniya, İtaliya, Meksika, Portuqaliya kimi müxtəlif ölkələrin elm və mədəniyyət adamları iştirak ediblər.

Konfrans öz işinə "Arxeologiyada didaktika" tədris məşğələsi ilə başlayıb. Məktəblilərə tarixin, o cümlədən arxeologiyanın əyani vəsaitlərlə və müasir üsullarla tədris yollarını göstərən məşğələ çox maraqlı keçməklə yanaşı, alimlər arasında geniş diskussiyalara da səbəb olub. Məşğələdə Malpartida de Kaseres şəhəri Los Arqos kollecinin şagirdləri iştirak ediblər. Yekunda məktəblilərlə görülmə işlər

On 18-21th September, 2013 1st International Congress for Heritage Education and Socialization in Rural Areas was held in historical Malpartida de Caceres City, Spain. The congress to be held traditionally aims at familiarizing with the work done in various parts of the world and in the areas where cultural heritage monuments are located. The congress was arranged with support of Ministry of Culture of Spain by Underground Archaeology, Extremadura University Pedagogical faculty, Malpartida de Caceres City Council. Scientists and cultural experts of Argentina, Azerbaijan, Brazil, Chile, Columbia, Spain, Italy, Mexico, Portugal and others participated at the congress. The congress started with 'Didactics in Archaeology: the approach to heritage through educational workshops'. The workshops caused interest and thereby showed the ways of education of history and archaeology in graphic ways and modern methods for school-children. The pupils of Los Argos college of Malpartida de Caceres took part at the workshop. The workshops were evaluated in the end. Opening ceremony of exhibition "Memories from the air. Aerial Photography

qiymətləndirilib. Merida Arxeologiya İnstitutunun mütəxəssisləri tərəfindən hazırlanmış "Səmadan xatirələr. Arxeologiyada aero-fotoqrafiya" sərgisinin açılış mərasimi baş tutub. Müxtəlif aero-fotoaparlar vasitəsilə çəkilən fotoların sərgilənməsi ilə yanaşı, həyata keçirilmiş layihələr haqqında da geniş məlumat verilib.

Konfransın açılış mərasimində Extramadura vilayətinin və Malpartida de Kaseres Şəhər şurasının rəhbərləri, Underground Archaeology təşkilatının, eləcə də Cinetinare layihəsinin koordinatorları çıxış ediblər. Beynəlxalq sOpA konfransının şəbəkələşməsində maraqlı olduqlarını qeyd edən təşkilatçılar bunun üçün yaradılmış onlayn bazanı da nümayiş etdiriblər.

Konfransda Azərbaycanı MİRAS Mədəni İrsin Öyrənilməsinə Kömək İctimai Birliyi təmsil edib. Professor Qafar Cəbiyev, tarix üzrə fəlsəfə doktoru Fariz Xəlilli və tədqiqatçı Şölə Bayramova "Orta əsr Ağsu şəhəri Arxeoloji Turizm Kompleksi Layihəsi" mövzusunda çıxış ediblər. Məruzəçilər MİRAS Mədəni İrsin Öyrənilməsinə Kömək İctimai Birliyinin "Orta əsr Ağsu şəhəri arxeoloji turizm kompleksi" layihəsini 2010-2012-ci illərdə həyata keçirdiyini qeyd ediblər. Layihənin əsas məqsədinin diqqətdən kənarda qalmış, geniş turist kütləsini öz təbiəti ilə cəlb etməyən, tarixi-memarlıq əsərləri yer üzərində qalmayan local Ağsu bölgəsində arxeoloji turizmi canlandırmaq olduğunu bildiriblər. Məruzədə layihənin əsas dörd mərhələdən keçdiyi (1 – Orta əsr Ağsu şəhərində arxeoloji tədqiqatların aparılması; 2 – Arxeoloji tapıntıların və şəhər tikililərinin konservasiya və bərpa edilməsi, sərgi kompleksin yaradılması; 3 – Turistlərin rahat ziyarətinin təşkil olunması, uyğun infrastrukturun yaradılması; 4 – Orta əsr Ağsu şəhəri arxeoloji turizm kompleksinin tanıtılması və təbliği), arxeologiya, etnoqrafiya, epiqrafika, numizmatika, memarlıq, kimya və digər elm sahələrində çalışan alimlər üçün önəmli olduğu kimi, layihədə iştirak edən yerli sakinlərə, ətrafdakı kəndlərin əhalisinə də əhəmiyyətli dərəcədə həm maddi, həm də mənəvi təsir göstərdiyi qeyd olunub. Layihənin nəticəsi kimi bölgəni və Orta əsr Ağsu şəhərini ziyarət edənlərin sayının bir neçə il ərzində xeyli artdığı konfrans iştirakçılarının diqqətinə çatdırılıb. Tədqiqatçı Arzu Soltan və fotoqraf Məmməd Rəhimovun Orta əsr Ağsu şəhərindən bəhs edən posterləri də maraqla qarşılanıb. Müxtəlif ölkələrdən gələn konfrans iştirakçılarına Azərbaycan heyəti tərəfindən Heydər Əliyev Fondu Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi və "Azərilmə" cəmiyyətinin nəşri olan kitab, broşür, jurnal və disklərdən ibarət hədiyyələr verilib.

and Archaeology. Guided visit" by Merida Institute of Archaeology took place. Along with exhibition of the photos taken by different aero-photo cameras, wide information is given on the implemented projects. The heads of Extremadura province and Malpartida de Cáceres City Council, Underground Archaeology, as well as the coordinators of project Cinetinare spoke at the opening ceremony of the congress. The organizers being interested in socialization of International SOPA Congress showed an online base created in these terms. Azerbaijan was represented at the congress by MIRAS Social Organization in Support of Studying of Cultural Heritage. Professor Gafar Jabiyev, PhD Fariz Khalilli and researcher Shola Bayramova delivered a speech on "Medieval Agsu Town Archaeological Tourism Complex". The speakers noted that they implemented "Medieval Agsu Town Archaeological Tourism Complex" project in 2010-2012 years. The purpose of the project is to enliven archaeological tourism in local Agsu region which was beyond the attention, non involved wide mass tourist with nature and unpreserved historical and architectural works. It was noted that the project passed four stages:

- 1 – Implementation of archeological explorations in Medieval Agsu Town;
- 2 – Conservation and restoration of archaeological finds and urban buildings, establishment of expo-complex;
- 3 – Provision of comfortable visit of tourists, creation of relevant infrastructure;
- 4 – Recognition and promotion of Medieval Agsu Town Archaeological Tourism Complex; great importance the project assumed from moral and material aspects for scientists working in archaeology, ethnography, epigraphy, numismatics, architecture, chemistry and other fields, as well as local settlers, participants of the project, the population of surrounding villages.

The participants were informed that the number of visitors of the area and Medieval Agsu Town rather increased for some years as a result of the project. The poster of researcher Arzu Soltan and photographer Mammad Rahimov on Medieval Agsu Town were welcomed with interest. The conference participants were given gifts of books, brochures, journals and CD printed by Haydar Aliyev Foundation, Ministry of Culture and Tourism of the Republic of Azerbaijan and "Azerilme" Society.

ŞEYX EYYUB VƏ ONUN ZIKRÇİLƏR MƏKTƏBİ

> SHEIKH EYYUB AND HIS SCHOOL OF ZIKIRCHIS

Fariz XƏLİLLİ

Tarix üzrə fəlsəfə doktoru

Fariz KHALILLI

PhD

XIX əsrin əvvəllərində Azərbaycanın Şirvan bölgəsində nəqşibəndilərlə yanaşı zikrçilər adlanan ayrı bir təsəvvüfi məktəb yaranmışdı. Acıdərəli Şeyx Eyyubun adı ilə bağlı olan bu məktəbin ardıcilları nəinki çar Rusiyası, eləcə də Sovet dövründə bölgədə nüfuzə malik idilər. Səsli zikrləri və “cümle” adlanan cəzbə mərasimləri Şamaxı və Ağsunun xeyli kəndlərində uzun müddət icra edilmişdir. Bu haqda dövrün rəsmi sənədləri ilə yanaşı, Mahmud bəy Mahmudbəyovun “Qafqazda müridlik cərəyanları” əsərində xüsusilə bəhs olunur. Babadağa və Diri Baba Türbəsinə böyük önəm verən zikrçilərin müşidi Şeyx Eyyub vəfat etdikdən sonra Şamaxının Acıdərə kəndində dəfn olunmuşdur. Arxiv sənədləri və yerli sakinlərin rəvayətləri əsasında aparılan araşdırma maraq doğurur.

XIX əsrin əvvəllərində Azərbaycanın Şirvan bölgəsində təsəvvüfi fəaliyyətlər yenidən dirçəlir və genişlənir. Bu fəaliyyətləri bölgəyə yenidən girmiş rus salnaməçiləri müridizm hərəkatı adlandırırlar. Müridizm hərəkatı xristian ölkəsində İslamı gündəlik yaşam tərzinə kimi davam etdirmək cəhdi idi. Sufi və övliyalar bu fəaliyyətlərin həyata keçirilməsində əsas qüvvə olub, əsrlərlə davam edən təlimləri praktik olaraq tətbiq edirdilər.

Şirvan xanlığının Rusiyaya birləşdirildiyi dövrdə Azərbaycanda yeni sufi məktəbi formalaşmağa başladı. Bu məktəbin yaradıcısı Şeyx Eyyub, məktəbi isə zikrçilər məktəbi adlanırdı. Bu məktəb lokal xarakter daşımış, yalnız Şirvan bölgəsində yayılmışdır. Məktəbin formalaşmasında Şirvandakı sufizm ənənələri və yerli

Sufism school, called zikirchis school was established in Shirvan region of Azerbaijan in early 19th century along with Nagshibandis. Followers of this school, connected with the name of Sheikh Eyyub from Ajidere, had influence in the region not only in the time of Tsar Russia, but also Soviet rule. Sounded zikirchis and delusion ceremonies called “jumla” (sentence) had been long-term executed in many villages of Shamakhi and Agsu. This is dealt in the work of Mahmud bey Mahmudbeyov ‘Sufism secfs in Caucasus’ along with official documents of the time. Mentor of zikirchis, who pay special attention to Babadagh and Diri Baba Tomb, Sheikh Eyyub was buried in Ajidere Village of Shamakhi. The research conducted on the basis of archive and local population’s rumors is interesting.

Sufism activities relivened and widened in Shirvan region of Azerbaijan in early 19th century. These activities are called ‘wisdom’ by Russian annalists, who entered the region. This movement was an effort to continue Islam as daily living style in Christian country. Sufis and saints are main powers in implementation of these activities and applied trainings lasted for centuries practically.

New Sufi school was formed in Azerbaijan when Shirvan khanate was united to Russia. The founder of this school was Sheikh Eyyub and the school named ‘school of zikirchis’. Having local character this school was spread only in Shirvan region. Sufism traditions and local Sheikh reference played main role in for-

şeyx arayışı əsas rol oynamışdır.

Şeyx Eyyub və onun zikrçilər məktəbi haqqında qaynaqlarımız əsasən XIX əsrdə yazılmış məqalələr, Rusiyaya məxsus arxiv sənədləri və yerli əhəlinin rəvayətləridir. XIX əsrdə yazılmış məqalələrin içərisində ən dolğun yazılmışı Mahmud bəy Mahmudbəyovun “Qaqfazda müridizm cərəyanları” məqaləsidir. Mahmud bəy Qaqfazdakı təriqətləri əsas alan məqaləsində Şeyx Eyyub və onun məktəbi haqqında ayrıca bəhs etmişdir. Şeyx Eyyubun övliyalıq mərtəbəsinə gəlib çatmasında nəfsi mücahidə və şeyxi adlandırığı Həzrət Baba ilə üveysi bağlılığı göstərilmişdir. Təriqətləri tənqid etməyi qarşısına qoymuş məqalə müəllifi nəinki zikrçilər məktəbi, eləcə də bütün digər təriqətlər haqqında onların cahillik yayması haqqında tezislə çıxış etmişdir. Buna baxmayaraq, Mahmud bəyin məqaləsi Şirvandakı təriqətləri öyrənmək üçün dövrünün əksər məlumatlarını özündə ehtiva etdiyi üçün mənbə məhiyyətindədir.

Çar Rusiyasında ruhanilər hər zaman nəzarət altında saxlanmış, nüfuzlu din xadimləri müxtəlif yollarla məhkəmələrə cəlb edilmiş, bəzən sürgün olunmuşlar. Bu Şeyx Eyyub və onun ardıcılardan da yan keçməmiş, bəzi rəsmi sənədlərdə onların da adları çəkilmişdir.

Şeyx Eyyub və onun məktəbi haqqında məlumat toplayarkən Şamaxı rayonunun Acıdərə kəndində Hacı Mürşüd və Ağsu rayonunun Keçdiməz kəndində Zümürxan kişidən informator kimi istifadə olunmuşdur. Onlar Şirvanda geniş yayılan və bir-birinə bənzəyən rəvayətlərdən bəhs etmiş. Informatorlardan müridlərin cəzbə mərasimlərində istifadə etdiyi zikrlər adlandırılan dördlüklər də toplanmışdır.

2010-cu ildə publisist Paşa Yaqub “Şıx Eyyub Baba” kitabını nəşr etdirib. Kitabda mövcud rəvayətlər və şeyxin ardıcılıarı, nəslə haqqında maraqlı söhbətlər toplanmışdır.

Şeyx Eyyubun həyatı və nəsil şəcərəsi haqqında ziddiyətli məlumatlar vardır. Mahmud bəy Mahmudbəyov zikrçilər məktəbini məqaləsində şərti olaraq sıraladığı üçüncü yerdə qeyd edir. O yazır ki, Şirvanda üçüncü müridizm məktəbi İsmayıl Şirvaninin (1782-1848) məktəbi ilə eyni zamanda meydana gəlmiş zikrçilər məktəbidir. Bu məktəb bizə xaricdən gətirilməyərək, yerli zəmində yaranmışdır. Bu məktəbin banisi Şamaxı qəzasının Qəbiristan dairəsinin imkanlı tərəkmələrindən olan, bu yüzilliyin əvvəllərində yaşamış Şeyx Eyyubdur.

Mahmud bəy Mahmudbəyov Şeyx Eyyubun mürsidlik mərtəbəsinə çatmasını bir qədər ironiya ilə verir, belə tənqidi yanaşma məqalə boyunca hiss edildiyi üçün bir ayrıcalıq təşkil etmir. O, Şeyx Eyyubu yerli rəvayətlərlə yaxşı tanış olan din-dar bir adam kimi xarakterizə edir. M.Mahmudbəyov qeyd edir ki, İsmayıl Şirvaninin təlimi Şeyx Eyyubun ruhuna güclü

mation of school in Shirvan.

The sources on Sheikh Eyyub and his zikirchis school are articles written in 19th century, archives on Russia and retelling of local population. The most substantial writing among the articles of 19th century is “Sufism secfs in Caucasus” by Mahmud bey Mahmudbeyov. Mahmud bey covered separately Sheikh Eyyub and his school in the article, where Caucasus sects are reflected. It is shown that Sheikh Eyyub's binding with Hazrat Baba, whom he called Sheikh helped his becoming Saint. The author of the article who criticizes sects, made a report on zikirchis school and that all other sects spread ignorance. Mahmud bey's article can be a source since this embraces most information of its time to study sects in Shirvan.

Confessors were controlled every time in Tsar Russia time, authoritative religious figures were implicated to Courts in various ways and expelled sometimes. This concerned Sheikh Eyyub and his successors and their names were also cited in some official documents.

While collecting information on Sheikh Eyyub and his school, Haji Murshud in Ajidere Village of Shamakhi and Mr. Zumurkhan from Kechdimez Village of Agsu were informants. They talked about similiar rumours widely spread in Shirvan. They were collected quatrains, the zikirchis which disciples use at delusion ceremonies.

In 2010 publicist Pasha Yagub published book “Sheikh Eyyub Baba”. Existent legends, as well as interesting talks on Sheikh's successors, the kin were covered in the book.

There is contradictory information about Sheikh Eyyub's life and family. Mahmud bey Mahmudbeyov places prayer school on the third row in his article. He writes that the third wisdom school in Shirvan is a prayer school created at the same time with Ismayil Shirvani's school (1782-1848). This school was established under local circumstance. The founder of this school is Sheikh Eyyub, who was one of the richest Terekemes of Gabiristan zone of Shamakhi region and lived early this century.

Mahmud bey Mahmudbeyov describes Sheikh Eyyub's reaching mentor level ironically, but this is not special as this critical approach is felt along the whole article. He characterizes Sheikh Eyyub as a religious person acquainted well with local rumours. M. Mahmudbeyov says that Ismayil Shirvani's training influenced strongly to Sheikh Eyyub's spirit. But his being Terekeme and Ummi prevented his entering wisdom sphere of Ismayil Shirvani.

Hazrat Baba recalled for Babadag, well known by Sunnite population of Shirvan and being their pilgrimage played important role in the life of Sheikh Eyyub. Sheikh Eyyub declares

təsir etmişdi, lakin tərəkəməliyi və ümmi olması ona İsmayıl Şirvaninin irşad halqasına daxil olmağa mane olurdu.

Şirvanın sünni əhalisinin yaxşı tanıdığı və ziyarət etdiyi Babadağla əlaqədar yad olunan Həzrət baba Şeyx Eyyubun həyatında mühüm rol oynayır. Şeyx Eyyub yaxın adamlarına bəyan edir ki, Həzrət Baba ağsaqqal bir kişi surətində, ağ çalmaqda və yaşıl əbada tez-tez yuxuda və ayıq olarkən onun gözüne görsənir və hər bir şeydən əl çəkərək, özünü Allaha xidmətə ithaf etməyi ondan tələb edir. M. Mahmudbəyov da səmimiyyəti ilə qeyd edir ki, həqiqətən də, Eyyub ailəsini, var-dövlətini tərk edərək, Qəbiristan çöllərinə çəkilib və zahidlik həyatını yaşayır. Yerli rəvayətlərə görə yayda, Qəbiristanın bütün tərəkəmələri öz sürüləri ilə Şamaxı və Quba yaylaqlarına köç edərkən, demək olar ki, tropik istilər zamanı Qəbiristan çöllərində heç kimə rast gəlinmədiyi bir zaman, Eyyub, əlinə keçəni yeyərək, bu çöllərdə tənha yaşayırdı; qışda isə o, yalnız ac canavarların dolaşdığı Babadağa köçürdü. Bir neçə il (bəzi rəvayətlərdə 7 il) bu cür zahidlik həyatından sonra Şeyx Eyyub yaxınları vasitəsilə elan edir ki, Həzrət Baba ona şeyxlik verib, qəbiristanlıqlar arasında təriqəti təbliğ etməyi ona əmr edib. Şeyx Eyyub Həzrət babanın adı ilə əlaqələndirilən və müridlərin həyatlarında baş verən hadisələri izah etmək üçün zikrlər söyləyir.

Şeyx Eyyubun təliminə görə, ruhu ilahi bərəkətin dərkinə cəzb etmək üçün cəzvlərdə 1000 dəfə “Lə iləhə illəlləh” və “Haqq Hayy” sözləri oxunurdu. Cəzvlər həftədə bir dəfə, cümə namazı qılındıqdan sonra icra olunurdu. Cümə günü bütün müridlər Acıdərədə toplaşır, günorta, cümə namazı bitdikdən sonra, şeyxin yanında yarımçevrə yaradırdılar. Əvvəlcə yeknəsək səslə 1000 dəfə “Lə iləhə illəlləh” oxuyur, sonra, həftə ərzində şeyxdən aldıkları zikrləri, əgər yeniləri yoxdursa – köhnələrini oxuyur, daha sonra, başlarını və bədənlərini tərpədən, vəcdə gələnə qədər “Haqq Hayy” oxuyurdular.

Şeyx Eyyub təmənnəsiz bir insan idi. O, müridlərin nəzirlərindən istifadə etmir, onlara elan edirdi ki, o yalnız, onun məktəbinə daxil olmuş bu nəzirlərin sahibi olan Həzrət babanın xəlifəsidir,

to his close people that Hazrat Baba comes to his dreams as grey-beard man, in white turban, green aba and demands from him to dedicate himself to serve Allah evading everything around. M. Mahmudbəyov notes frankly that Eyyub leaves family and wealth, goes to Gabiristan fields and chooses asceticism life. Local rumours say that Eyyub ate everything in the fields and lived lonely in summer in Gabiristan. On that time all Terekemes of Gabiristan went to Shamakhi and Guba pastures and there was nobody there during tropical heat. But in winter he moved to Babadag where foxes wandered around. After some years of asceticism life (in some legends 7 years) Sheikh Eyyub declared through his close people that Hazrat Baba granted him Sheikh position, ordered him to promote sect among population of Gabiristan. Sheikh Eyyub says zikirchis to explain occurrences in disciples' lives and connected with the name of Hazrat Baba..

According to Sheikh Eyyub's instruction, in order to attract the spirit to divine profusion's cognize, the words “La iləhə illəlləh” and “Haqq Hayy” were read for thousand times in delusions. Delusions were done once a week, after Juma namaz. All disciples gathered on Friday in Ajidere, created half-circle near the Sheikh after Juma namaz in the noon. First they read in monotonous sound the words “La iləhə illəlləh” for thousand times and they read old zikirchis if no new zikirchis for a week, they got from the Sheikh and afterwards shaking heads and bodies shouted “Haqq Hayy”.

Sheikh Eyyub was a disinterested person. He did not use alms of disciples and declared them that he is only caliph of Excellency Hazrat, the host of these alms entered his school. But since Excellency Hazrat had no heirs on the earth, alms belong to all disciples and it should be equally distributed among all. He created a jumla among his disciples to share alms in a rightful way. According to the jumla, disciples were divided into groups, each group had one caliph. All alms were collected till Friday. However, on Friday after Juma namaz and delusion finished,

lakin Həzrət babanın, yer üzündə, bu nəzirlərin adlarına çatacağı varisləri olmadığından, onlar bütün müridlərə mənsubdurlar və hamı arasında bərabər bölünməlidir. Nəzirlərin düzgün paylanması üçün o, müridlər arasında cümlə təsis etmişdi. Cümlədə müridlər dəstələrə bölünürdülər, hər bir dəstənin bir xəlifəsi olurdu. Bütün nəzirlər cümə gününədək yığılırdı. Cümə günü isə, cümə namazı və cəzv bitdikdən sonra, nəzirlər əvvəlcə dəstələr arasında bölünürdü, sonra isə dəstə xəlifəsi onları öz dəstəsinin üzvləri arasında bölürdü. Bu nəzirlər qoyun, un, yağ, çörək və s. ibarət idi.

Zikirçilərə hansı təriqətə mənsub olmasına baxmayaraq, hər hansı bir müsəlman tərəfindən bəşirilmiş qidanı yeməyə və fərq qoymadan hər bir kəslə tanışlıq və dostluq etməyə icazə verilirdi.

Şeyx Eyyub vəfat etdikdən sonra, şeyxlik onun oğlu Molla Məmmədə keçdi. Molla Məhəmməd zikirçilik təlimində heç bir yenilik etmədi. Şeyx Eyyub kimi Molla Məhəmməd də vaxtaşırı müridlərə müxtəlif zikrləri təlqin edirdi.

Molla Məhəmmədin ölümündən sonra, şeyxlik oğlu Əhməd Paşaya keçdikdə daha yeni zikrlər olmadı. Zikirçilərə görə, lazım olan hər bir şey izah olunub, artıq heç bir anlaşılmayan və aydın olmayan məsələ qalmayıb.

Əhməd paşa cəzvin mütləq cümə günü icra olunmasını ləğv edir, onları mümkün olan hər bir yerdə icra etməyi müəyyənləşdirir, qadınlara da cəzvdə iştirak etmək hüququ verir.

Əhməd Paşa atasından və babasından fərqli olaraq təsərrüfat və ticarətlə aktiv şəkildə məşğul olur. O, tezliklə Şamaxı qəzasının ən iri torpaq sahiblərindən və maldarlarından birinə çevrilir. O, xalçaçılıq, eləcə də dəvə ticarəti ilə məşğul olurdu. Əhməd Paşanın bu cür maddi imkanlara sahib olması çar hökumətini narahat edir və 1888-ci ildə ona qarşı cinayət işi qaldırılır. Əhməd Paşa Rusiyanın mərkəzi quberniyalarından birinə sürgün edilir və 1896-cı ildə orada vəfat edir.

Zikirçilər məktəbi sonralar, Sovet dövründə də ayinlərini davam etdirmiş, islami dəyərlərin unudulmamasında mühüm rol oynamışlar.

alms were distributed among the groups and later the group caliph shared them among members of this group. These alms consisted of sheep, flour, butter, bread, etc.

Zikirchis were allowed to eat the food baked by any Moslem and make acquaintance of anyone and become friends irrespective of the sect.

After Sheikh Eyyub died, the position of Sheikh passed to his son Molla Muhammad. Molla Muhammad did not do any novelties in training of zikirchis. Molla Muhammad suggested the disciples periodically various zikirs like Sheikh Eyyub.

After Molla Muhammad's death, no new zikirs existed when Ahmad Pasha become Sheikh. According to the zikirchis, all needed issues were explained and no unknown and unperceived things remained.

Ahmad Pasha abolishes jezvs execution mainly on Friday, defines them to be implemented in any available place and gives women the right to participate at the delusion.

Ahmad Pasha engaged in economy and trade actively as compared with father and grand-father. He soon became one of the largest plot holders and cattle-breeders of Shamakhi region. He occupied with carpet-making and camel trade. Ahmad Pasha's possession of such financial resources worried a lot Tsar government and a criminal case instituted against him in 1888. Ahmad Pasha was expelled to one of central governorships of Russia and died there in 1896.

Zikirchis school continued later rituals in the Soviet time, played important role in the preservation of Islamic values.

It was fixed in 3rd issue of the "Collection of Materials for Description of Districts and Tribes of the Caucasus" (CMDRTC) consisted of Mahmud bey Mahmudbeyov's article that, 41 zikirs of Sheikh Eyyub will be published. But we could not obtain those zikirs.

We took rather much quatrains from 80-year old Zumurkhan

Qafqaz Əraziləri və Xalqlarının Təsvirinə Dair Materiallar Toplusunun (QƏXTMT) Mahmud bəy Mahmudbəyovun məqaləsi gedən sayının III buraxılışında Şeyx Eyyubun 41 zikrinin nəşr olunacağı qeyd edilmişdir. Amma araşdırmalarımız zamanı həmin zikrləri əldə edə bilmədik.

2002-ci ildə zikrçilərin hələ də fəal olduğu Ağsu rayonu Keçdiməz kəndində 80-ə yaxın yaşı olan Zümürxan kişi ilə görüşümüzə ondan xeyli dördlük götürmüşdük. Onlardan birini burada təqdim edirik.

Siz də Allah Allah deyin

Görünür Babanın məqamı
Sıd q ilə çağırın ağamı
Namud qoymaz çağıranı
Onlar Allah Allah deyir
Siz də Allah Allah deyin.

Şıx Eyyubun nəvələri
Allah deyirdi dilləri
Əxuyur cənnət gülləri
Onlar Allah Allah deyir
Siz də Allah Allah deyin.

Əridi Babanın qarı
Töküldü çaylara sarı
Cənnətin heyvası, narı
Onlar Allah Allah deyir
Siz də Allah Allah deyin.

İbrahimxəlilin duası
Məkkə onun nişanası
Qurban kəsilən balası
Onlar Allah Allah deyir
Siz də Allah Allah deyin.

Su üzündə gedən gəmi
Xıdır İlyas, Xıdır Nəbi
Yüz iyirmi dörd min Nəbi
Onlar Allah Allah deyir
Siz də Allah Allah deyin.

Ay əlləri, ay üzləri
Qarışqa yeyib gözləri

in Kechdimez Village of Agsu region where zikirchis are still active in 2002. We present one of them below:

You call Allah Allah

Baba's place is seen
Call aga upright
Helps hopeless person
They call Allah Allah
You call Allah Allah.

Grandchildren of Sheikh Eyyub
Said Allah
Paradise flowers sing
They call Allah Allah
You call Allah Allah.

Baba's snow melt
Poured into water,
Paradise quince and pomegranate
They call Allah Allah
You call Allah Allah.

Ibrahimkhalil's prayer
Mecca his sign
Son killed as sacrifice,
They call Allah Allah
You call Allah Allah.

Board on water
Khidir Ilyas, Khidir Nabi
124 thousand Prophets
They call Allah Allah
You call Allah Allah.

Hands and faces,
Eyes ate ant.
And words 'Hasan' and 'Husseyin'
They call Allah Allah
You call Allah Allah.

Həsən, Hüseyn sözləri
Onlar Allah Allah deyir
Siz də Allah Allah deyin.

Əzəl söylə "Bismillah"
Gəl Allah, gəl ay gönül
Qəlbində zikr eylə "Allah"
Onlar Allah Allah deyir
Siz də Allah Allah deyin.

Budur sənə deyən sözüüm
Qəfl ilə görməyir gözün
Günahkarsan nədir sözün
Onlar Allah Allah deyir
Siz də Allah Allah deyin.

Aman könlüm gəl insafa
Axırətdə çəkərsən cəfa
Bu dünyaya yoxdur vəfa
Onlar Allah Allah deyir
Siz də Allah Allah deyin.

Səsini ver müridin səsinə
Zikr eylə həvəsinə
Gir Şıx Eyyubun cümləsinə
Onlar Allah Allah deyir
Siz də Allah Allah deyin.

Əzrayıl gələr üstünə
Baxmaz düşməyə, dostuna
Alar canın dəstinə
Onlar Allah Allah deyir
Siz də Allah Allah deyin.

Özgə ayağı ilə getdin
Axır mənzilinə yetdin
Quru torpaq üstə yatdın
Onlar Allah Allah deyir
Siz də Allah Allah deyin.

Çox bilinən, lakin az öyrənilən zikrçilər məktəbinin gələcəkdə daha dərinlən öyrəniləcək və Azərbaycan təsəvvüf tarixindəki yeri müəyyən ediləcək.

Please say "Bismillah"
Soul comes to Allah
Pray for "Allah" in heart
They call Allah Allah
You call Allah Allah.

This I want to say
Your eyes don't see
Guilty what you say
They call Allah Allah
You call Allah Allah.

My soul just be fair
Suffer in future life
No loyalty to this world
They call Allah Allah
You call Allah Allah.

Give your voice to disciple
Pray your wish
Go to Sheikh Eyyub world
They call Allah Allah
You call Allah Allah.

Angel of death comes,
Ignores enemy and friend
Takes our life
But they call Allah Allah
And you call Allah Allah.

You stepped other way
Passed away
Slept on dry ground
They say Allah Allah
And you say Allah Allah.

Zikirchis school, which is less studied, but known much will be more deeply studied in the future and its place in Azerbaijani Sufism history will be identified.

Dədə Qorqud festivalı

> DEDE GORGUD FESTIVITY

2013-cü il iyulun 3-də Türkiyə Cümhuriyyətinin Bayburt şəhərində XIX Beynəlxalq Dədə Qorqud Mədəniyyət və Sənət Festivalı başlanmışdır. Azərbaycanı MİRAS İctimai Birliyinin də arasında olduğu böyük bir heyət bu festivalda təmsil edir. MİRAS İctimai Birliyinin ilk tədbiri Türk Dünyası Parkında bayburtlu rəssam və fotoqraf Zeynel Abidin Öztürkün “Azərbaycan izlənilmələri” foto sərgisi və “Gənc Azərbaycan rəssamlarının əsərləri” rəsm sərgisi ilə başlanmışdır. Açıılış mərasimində Bayburt şəhəri bələdiyyəsinin sədri Hacı Alı Polat, BEKDER dərnəyinin sədri Mete Emir, Bayburt İl Kültür və Turizm şöbəsinin müdiri Adnan Okumuş və digər nümayəndələr iştirak etmişlər. Sərgidə Aydın Əsgərovun “Analıq”, “Mənzərə”, “Ekspozat”, Fərid Mirzəyevin “Köhnə hamam”, “Hamam”, Anar Hüseynzadənin “Köhnə qablarla natürmort”, “Qablarla natürmort”, “Ülgüc kəndi”, Bəxtiyar Yusubovun “Qədim şəhər”, “Qaya”, “Ərəbuşağı kəndi”, “Natürmort”, Anar Qənbərlinin “Sınımış

19th International Dede Gorgud Culture and Art Festivity launched in Bayburt City of Turkey on 3 July, 2013. Azerbaijan is represented by MIRAS Social Organization with large delegation. The first event of MIRAS started with ‘Azerbaijani Sights’ photo exhibition by Bayburt artist and photographer, Zeynel Abidin Ozturk at Turkic World Park and art exhibition ‘Works of Young Azerbaijani Artists’. At the opening ceremony chief of Bayburt City municipality, Haji Ali Polat; chairman of BEKDER Association, Mete Emir; chief of Bayburt Culture and Tourism Department, Adnan Okumush and other representatives took part. Art works of Aydın Asgarov- “Stepmother”, “View”, “Exhibit”; Farid Mirzayev- “Old bath-house”, “Bath-house”; Anar Husseinzade- “Still life by ancient dishes”, “Village of Ulguj”; Bakhtiyar Yusubov- “Old city”, “Rock”, “Arabushagi Village”, “Still life”; Anar Ganbarly- “Broken plates”, “Medieval Agsu Town”, “Still life over plates”; Fakhri Abbasov- “Dreams”, “Composition of antiquities”, “Fishes”; Mammad Rashidov- “Portrait” (stone figure); Vugar Gurbanov- “Still life”, “İsmayilli”,

qablar", "Orta əsr Ağsu şəhəri", "Qablarla natürmort", Fəxri Abasovun "Xəyallar", "Qədim qablarla kompozisiya", "Balıqlar", Məmməd Rəşidovun "Portret" (daş fiqur), Vüqar Qurbanovun "Natürmort", "İsmayılı", "Bərəkət" əsərləri nümayiş olunmuşdur. Həmin əsərlər I MİRAS Rəssamlıq Simpoziumunda çəkilmiş rəsmlər və hazırlanmış heykəllərdir.

Sərginin açılışından sonra festival iştirakçıları Bayburtun Masat kəndində Dədə Qorqud Türbəsinə ziyarət etdilər. Ziyarətdə Bayburt valisi Hasan İpek, Bayburt şəhəri bələdiyyəsinin sədri Hacı Ali Polat və digər rəsmi şəxslər də iştirak edirdilər. Türbə yaxınlığında təşkil olunmuş tədbirdə MİRAS İctimai Birliyinin sədri Fariz Xəlilli, Azərbaycan Müəllimlər

İnstitutunun dosenti Nazilə Abdullazadə, Bayburt bələdiyyəsinin sədri Hacı Ali Polat çıxış etdilər. Çıxışlar zamanı Dədə Qorqud festivalının əhəmiyyəti, onun türk dünyasında tutduğu önəmli yerindən danışılmış, Dədə Qorqud dastanında insanlığa dəyər qatan önəmli məqamlardan bəhs edilmişdir. Tədbirdə Türkiyə, Azərbaycan və Makedoniyanın xalq rəqslərini ifa edən qruplar geniş proqramla çıxış etdilər. Azərbaycan Dövlət Uşaq Filarmoniyasının yeniyetmələrdən ibarət rəqs qrupu yadda qalan rəqs parçalarını təqdim etdilər. Sonda filarmoniyanın direktoru Dilarə Zeynalova Bayburt valisi Hasan İpekə plaket təqdim etmişdir.

Festivalın açılış mərasimi Dədə Qorqudun şəhər mərkəzindəki xatirə abidəsinə əklil qoyulması ilə başlanmış, festival iştirakçıları Hökumət meydanına qədər yürüş etmişlər. Yürüşdə festivala qatılan Türkiyə, Azərbaycan, İndoneziya, Makedoniya, Qırğızıstan və Gürcüstanın rəqs qrupları və rəsmi nümayəndələri iştirak etmişlər. Şəhər əhalisi tərəfindən maraqla qarşılanan yürüş Hökumət meydanında Dədə Qorqud Festivalının açılışı ilə sona çatmışdır.

Açılış mərasimində Türkiyə Yazarlar Birliyinin fəxri sədri Mehmet Doğan, Bayburt bələdiyyəsinin sədri Hacı Ali Polat, Bayburt millət vəkili Bünyamin Özbek, Gümüşhane millət vəkili Feramuz Üstün, Bayburt valisi Hasan İpek çıxış etmişlər. Açılış çıxışlarından sonra İndoneziya, Makedoniya, Gürcüstan, Qırğızıstan və Türkiyənin digər şəhərlərindən qatılan rəqs qruplarının ifaları olmuşdur. Sonda Azərbaycan Dövlət Uşaq Filarmoniyasının rəqs qrupu Azərbaycan xalq rəqslərini təqdim etmişlər.

"Profusion" were shown at the exhibition. Those works were painted at I MIRAS Art Symposium. After the opening of the exhibition, the festival participants visited Dada Gorgud Tomb in Masat Village of Bayburt. Bayburt governor Hasan Ipek, chief of Bayburt municipality Haji Ali Polat and other officials participated there. Chairman of MIRAS, Fariz Khalilli, senior lecturer of Azerbaijan Teachers' Institute, Nazile Abdullazade and chief of Bayburt municipality Haji Ali Polat spoke during the event held nearby the tomb. There was dealt with importance of Dada Gorgud festivity, significant place of its in Turkic world and urgent moments valuable for humanity in Dada Gorgud epos. Groups performed folk dances of Turkey, Azerbaijan and Macedonia took part at the event.

Dance group of teenagers of Azerbaijan State Children's Philharmonic Society presented unforgettable dances. In the end director of the Philharmonic, Dilara Zeynalova presented plaque to Bayburt governor Hasan Ipek. The opening of the festivity started with visiting memorial monument of Dada Gorgud in the city center and marches to government square. Dance groups and officials of Turkey, Azerbaijan, Indonesia, Macedonia, Kyrgyzstan and Georgia took part at the marching and this was welcomed with interest by city population. It ended with opening of Dada Gorgud festivity. In the end dance group of Azerbaijan State Children's Philharmonic Society performed folk dances of Azerbaijan. One of memorable events of Azerbaijani cultural days held within the

festivity was social dinner on honour of delegation from Azerbaijan at Bayburt Residence. Along with Azerbaijani delegation, Bayburt governor Hasan Ipek; chief of Bayburt municipality, Haji Ali Polat; BEKDER chief Mete Emir, officials and local settlers of Bayburt, sportsmen being in Bayburt for off-road and parachute contests and others participated at the dinner. Meals and sweets of Azerbaijani national cuisine prepared by Ziya Shahbazov, a cooker of Baku Hilton Hotel and apprentice of head cook of Azerbaijan, Tahir Amirasanov were presented to the guests. During official part of the event, chief of BEKDER, Mete Emir; chief of Bayburt municipality, Haji Ali Polat; Bayburt governor Hasan Ipek delivered a speech. Chairman of MIRAS Organization, Fariz Khalilli sent greetings of MP Ganira Pashayeva, initiator of Azerbaijani cultural days in Bayburt and stated her will to present in Bayburt a new book covered Bayburt. Fariz Khalilli addressed to the organization committee for rendering assistance in holding 20th International Dede Gorgud Culture

XIX Beynəlxalq Bayburt Dədə Qorqud Mədəniyyət və Sənət Festivalı çərçivəsində keçirilən Azərbaycan mədəniyyəti gününün yadda qalan tədbirlərindən biri Bayburt Konağında nümayəndə heyətinin şərafinə verilən ziyafət idi. Ziyafətdə Azərbaycan nümayəndə heyəti ilə yanaşı, Bayburt valisi Hasan İpək, Bayburt bələdiyyəsinin sədri Hacı Ali Polat, BEKDER-in sədri Mete Emir, Bayburtun vəzifəli şəxsləri və şəhər sakinləri, Off road və yamac paraşütü yarışları üçün Bayburta gəlmiş idmançılar və başqaları iştirak edirdilər. Ziyafətdə qonaqlara Azərbaycanın baş aşpazı Tahir Əmiraslanovun tələbəsi, Bakıdakı Hilton otelinin aşpazı Ziya Şahbazovun hazırladığı Azərbaycan mətbəxinə məxsus yeməklər və şirniyyatlar təqdim olunmuşdur. Ziyafətin rəsmi hissəsində BEKDER-in sədri Mete Emir, Bayburt bələdiyyəsinin sədri Hacı Ali Polat, Bayburt valisi Hasan İpək çıxış etmişlər. MİRAS İctimai Birliyinin sədri Fariz Xəlilli Bayburtda Azərbaycan mədəniyyət gününün təşəbbüskarı olan Millət vəkili Qənirə Paşayevanın salamlarını çatdırdı və yaxın günlərdə Bayburtun da yer aldığı yeni kitabını Bayburtda təqdim etmək istədiyini bildirdi. Fariz Xəlilli XXI Beynəlxalq Bayburt Dədə Qorqud Mədəniyyət və Sənət Festivalının 2015-ci ildə Azərbaycanda keçirilməsinə kömək göstərilməsi üçün Festivalın Təşkilat Komitəsinə müraciət etdi. Ziyafətin bədii hissəsində aşiq Rəna Quliyeva, professor Abbas Seyidov sazla, xanəndələr Gültəkin Qarabağlı və Nicat Allahverdiyev muğam parçaları ilə (onları tarda Mehman Mikayilov, kamançada Bəxtiyar Hüseynov müşayiyyət edirdi) çıxış etdilər. Azərbaycan Dövlət Uşaq Filarmoniyasının rəqs qrupu maraqlı rəqs proqramı təqdim etdilər. Ziyafətin sonunda tədbir iştirakçıları birlik və bərabərlik mesajı verərək dilək fənərləri yandırdılar. Bayburt qalasını və Bayburt Baksı Müasir İncəsənət Muzeyini ziyarət edən Azərbaycan nümayəndə heyəti festival çərçivəsində keçirilən Çoruh çayında raftinq, peşəkarlar arasında off road və yamac paraşütü yarışlarına da qatılmışlar. Festivalın son günündə nümayəndə heyəti Aydıntəpə yeraltı şəhər abidəsini ziyarət etdikdən sonra Aydıntəpə yaylasına çıxmışlar. Yaylada festivalın yekun tədbiri keçirilmiş, XX Beynəlxalq Bayburt Dədə Qorqud Mədəniyyət və Sənət Festivalının daha möhtəşəm və rəngarəng keçirilməsi üçün önəmli fikirlər səsləndirilmişdir.

and Art Festivity in Azerbaijan in 2015. At artistic part of the event ashig Rana Guliyeva, Professor Abbas Seyidov played saz, khanendes Gultekin Garabagly, Nijat Allahverdiyev sang Mughams (accompanied by Mehman Mikayilov in tar, Bakhtiyar Husseinov in kamancha). A dance group of Azerbaijan State Children's Philharmonic Society performed an interesting dance. In the end the participants sent unity and equality messages and burnt will lanterns.

Azerbaijani delegation which visited Bayburt Castle, Bayburt Baksı Modern Art Museum joined rafting in Choruh River, off-road for professionals and parachute contests within the festival. On last day of the festival, the delegation visited underground city monument Aydıntəpə and reached Aydıntəpə Plateau. Final event of the festival was held there and important views for holding the 20th International Dede Gorgud Culture and Art Festivity more magnificent and colourful were sounded.

“Seyyid Yahya Bakuvi aşığı: Alaeddin Yayintaş”

Prof. Dr. Kenan Erdoğan

Celal Bayar Üniversitesi Türkiye, Manisa

2-4.07.2013 tarihleri arasında, Azerbaycan Kültür ve Turizm Bakanlığı, UNESCO, Azerbaycan Milli Elmler Akademiyası'nın işbirliğiyle, vefatının 550. yılı münasebetiyle Azerbaycan'da Seyyid Yahya Şirvani Bakuvi adına düzenlenen Uluslararası Bilimsel Sempozyum/Konferansa bir bildiri ile katılmak nasip oldu.

Konferans/Sempozyum, bu konuda pek değerli çalışmaları olan ve Seyyid Yahya'nın Türkçe eseri Şifau'l-Esra'ı'nı yayınlayan Kafkas Üniversitesi Kafkas Araştırmaları Enstitüsü müdürü ve aynı üniversitenin öğretim üyesi Doç. Dr. Mehmet Rıhtım'ın Azerbaycan Kültür Bakanlığı'na yaptığı ve sonra da UNESCO'ya yapılan teklifler doğrultusunda ve sonucunda kararlaştırılmış. Dolayısıyla 2013 yılı, UNESCO tarafından Seyyid Yahya Şirvani Bakuvi yılı ilan edilmiş. Netice olarak da öncelikle Azerbaycan'da ve daha sonra da Türkiye'de onun adına çeşitli sempozyum ve toplantılar yapılmasına karar verilerek uygulanmasına geçilmiş.

Seyyid Yahya Şirvani (vefatı 1463), Şeyh Ebu Abdullah Siracüddin Ömer el Halveti'nin (v.1397-98) kurucusu olduğu tarikatın, Halvetiliğin pir-i sanisi yani ikinci şeyhidir. Seyyid Yahya Şirvani ile tarikat Anadolu, Balkanlar, Suriye, Mısır, Afrika, Habeşistan ve Güney Asya illerine kadar yayılmış, pek çok kişi ona bağlanmak için Anadolu'dan Bakü'ye gitmişlerdir. 19 tane eseri vardır. En hacimli eseri olan Şifau'l-Esra'ı Türkçe, farklı hacimdeki diğer eserleri Arapça ve Farsça'dır. Arapça ve Farsça eserlerinin çoğu, rahmetli Dr. Hasan Almaz tarafından tercüme edilen Şirvani'nin, Türkçe yazılmış olan tek eseri, “Şifau'l-Esra” ise Doç. Dr. Mehmet Rıhtım tarafından Azerbaycan'da ve Türkiye'de neşredilmiştir.

Sempozyum salonuna girdiğimizde 14 ülkeden 44 araştırmacının U şeklinde düzenlenmiş bir büyük masanın çevresinde toplandığı, isimlerimizin ve programın bulunduğu masa ve sandalyemizi bularak yerimize yerleştik. Bir kaç devletli ve bürokrat dışında salon, araştırmacı ve Türkiye'den gelen Seyyid Yahya ziyaretçileriyle dolmuştu. Ziyaretçiler, türbenin tanıtım, bakım ve tamirinde büyük emeği geçen aynı yolun yolcusu (Halvetilik) rahmetli Alaeddin Yayintaş'ın oğlu Hasan Ş. Yayintaş ve arkadaşlarıydı. Bakan cevaplarının özel izniyle toplantıya katılıyorlardı.

Program başladı. İlk konuşmalar genellikle bürokratik ve resmi olanlardır ve düzenleyicilerin açış konuşmalarıdır. Arkasından Azerbaycanca, Fransızca ve Rusça konuşmalar birbirini takip etti.

Hoş geldiniz ve açış konuşmaları M. Ebulfez Garayev, Elşad İskenderov, Günay Efendiyeva, İlham Mammadzade, Hasan Hami,

Prof.Dr. Vasim Mammadaliyev, Prof. Thierry Zarccone gibi Azerbaycan Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı, Dini İşler Komite Başkanlığı, Unesco komisyonu birinci sekreteri, Milli Bilimler Akademisi Hukuk, Sosyoloji ve Felsefe Direktörü başkanı, Bilimsel Araştırmalar Ulusal Merkezi Müdürü gibi görev ve sıfatlarla Sempozyumun düzenleyici kurumlarının önemli temsilcileri tarafından yapıldı. Çay-kahve arasından sonra Sempozyum'un ilk bölümüne geçildi. Dr. Zümrüt Guluyeva, Prof. Denis Grille, Dr. Zöhre Aliyeva, Prof. Leyla Khalifa ve Prof. Azade Museyeva'nın muhtevalı konuşmaları yanında Mehmet Rıhtım Hoca'nın resimlerle süslü görsel ve muhtevalı sunumu göz ve gönülleri dolduruyordu. Öğle sonrasında Sadık (Yalsızuçanlar) Bey'in kısa ve özlü konuşması sonrasında Dr. Mehmet Tütüncü, Dr. Marius Lazar, Prof. Rachida Cih, Dr. Alessandra Marchi, Prof. Sara Kuehn, Dr. Mustafa Tatçı, Abdülkerim Erdoğan, Dr. Ali Öztürk, Prof. Jean Jacques Thibon, Dr. İbrahim Işıtan, Dr. Nezaket Mammadova.. gibi bir çok isim daha konuşma fırsatı buldular. Bu konuşmalarda Halvetiliğin Türkiye'de ve dünyadaki yayıldığı yerler, dalları ve kolları, önemli temsilcileri, Seyyid Yahya Şirvani'nin bazı eserleri ve düşünceleri ile, tarikatın bazı temel özellikleri gibi bir çok konuya yer verdiler. Katılımcıların Fransa, İtalya, Hollanda, Arnavutluk, Cezayir, Ürdün, Türkiye, Romanya, Avusturya ve ev sahibi Azerbaycan gibi Halvetiliğin yayıldığı geniş bir coğrafyayı inceledikleri ve temsil ettikleri anlaşıyordu. Son olarak Alaeddin Baba hakkında sunulan görsel malzemeyle desteklenmiş Tuğçe Tuna hanımın konuşması, seyirci desteği ile büyük alkış aldı.

Peş peşe yapılan ağır ama dikkat isteyen anlamlı konuşmalardan bir hayli yorulmuştuk. Toplantı sonrası Pir-i sani Seyyid Yahya hazretlerinin huzuruna vardık. Müslüman olan iki Fransız ailenin, Pire olan hürmet ve saygısı bilhassa Dr. Denis Bey ve hanımının türbedeki ihlaslı tavrı, insanı derinden düşündürüyordu. Tarihi Külliye, Seyyid Yahya Türbesi, Şirvanşahlar Sarayı ve Murad Kapısı gibi önemli eserlerden oluşuyor. Çevrede başka bir çok tarihi ziyaret yerini daha görüyoruz. Ve geze geze yemek yerine doğru İçeri şehirdeki tarihi mekanların önünden bir su gibi geçip gidiyoruz.

Yolda bizim en büyük hazinemizin, yaşadığı devirde ve sonrasında Hz. Peygamberin izinde İslamiyeti sevgiyle yaşayarak insanlara yol gösteren, insan madeni olduğunu düşünüyorum. Kutsal kitabımız Kur'an'da ibret için tarihi yerlerin gezip görülmesi gereğine işaret ediliyor. Maddece, nispeten zenginleştiğimiz günümüz dünyasında, insani yanımız yoksullaşırken Seyyid Yahya, Yunus ve Mevlana gibiler, bizi kendimizi keşfetmemiz için o insani öze ve asla çağırıyor diye içimden geçiriyorum. Yahya'nın bu çağrısına yüzyıllar sonra da olsa dünyanın dört bir yanından kulak verilmiş ve gelinmiş, onlarca yıl ateizmle idare edilen inançların yok edildiği bir ülkede,

sade Azerbaycan'da değil, tüm dünyada esen, kıştan sonra gelen ılık bir inanç baharı gönülleri ısıtıyor. Bana göre yapılan şey, dünyanın, inançlarını ve değerlerini kaybettikçe çirkinleşmeye ve yaşanmaz bir hal almaya başladığı bir dönemde, insana ve inanca dönüş, huzura ve mutluluğa bir dönüş, kendini ve köklerini yeniden bir keşif ameliyesi ve çağrısıydı.

Ertesi gün saat 10.00 gibi kahvaltımızı yapmış olarak otobüse binip Şamahı yoluna düşüyoruz. Şamahı Bakü'den iki saat kadarmış. Yolu kısaltan ve zevkli hale getiren Gençliğe Yardım Fondu'nda çalışan Hafız kardeşin farklı makamlardan okuduğu, şarkı, gazel, kaside ve ilahiler, insanı bir başka boyuta götürüyor. Hafız, her sanatçıda olduğu gibi, önce biraz nazlandı. Ama bizim gibi acemi ve çirkin sesli hanendeler yanında daha fazla işkence görmemek ve en güzel örneklerini vermek amacıyla bir bülbül gibi şakımaya başladı. Bizim de amacımız buydu zaten. Bizim gibi karga sesliler ve Yunus'un deyimiyle turaç yani tarla kuşları olacak ki bülbülün değeri ve farkı bilinsin. Eh Tatçı hocayla ben de aslında koyunun olmadığı yerde Abdurrahman Çelebi gibi idare ediyormuşuz. Yok, Tatçı'nın hakkını yemeyelim. Şabani ilahileri iyi okuyordu hani.

Yol kenarında bulunan ve Türkiye'den uzakta büyük vatan topraklarını bekleyen تنها Türk Şehitliği'ne uğrayıp dua ediyoruz, bir hatıra resmi çektiyoruz. Mehmet Ruhtım hocam şehitlikle ilgili bilgi vermeye çalışıyor. Özellikle Kafkas İslam Ordusu'nun kahramanlıklarının halk arasında bir efsaneye dönüştüğünü,

Türk gardaşların fedakarlık ve gözü pekliğini, Azerbaycanlıların komünist dönemde hatıralarında vefa ile muhafaza edip nasıl koruduklarını anlatıyor. Ruslar bu mezarları ve hatıraları silmek, yok etmek istemişler ama halk onları canı gibi korumayı bilmiş. Şehitlikle ilgili hatıraları ve bunları yadeden manidar şiirleri okurken insanın, o günleri hatırlayınca duygularını ve gözyaşlarını zaptetmek zorlaşıyor. Şehitlikle ilgili büyük Türk Azərbaycan şairi Bahtiyar Vahabzade'nin "Tenha mezar" şiirini şaire ve şehitlere dua vesilesi olsun için buraya alıyorum:

*Yolun kenarında تنها bir mezar
Üstünde ne adı var ne soyadı.
Ey yolcu, arabanı eyle bu yerde
Soruş kimdir yatan تنها yerinde
O bir Türk zabiti kahraman, metin
Doğma kardeşine yardıma geldi.
Kırgına tutulan milletimizin
Haklı savaşına yardıma geldi.
Uzaktan hay verip senin sesine
Geldi, geldi dönmedi öz ülkesine.
Düşman saflarını o, soldan sağa
Biçip destesiyle cepheyi yarı.
Toprağın uğrunda düşüp toprağa
Senin toprağını sana gaytardı.
Özü koruduğu, hem can verdiği
Yolun kenarında defnedildi o.
Uğrunda canını kurban verdiği
Toprağı özüne vatan bildi o,
Yolcu arabanı bu yerde durdur.
O mezar önünde sen tazim eyle
Saygı duy, dua ver onun ruhuna,
Ayak bastığın yer borçludur ona.*

Bu arada yol üzerinde Şamahı'ya girişte öğle yemeği için duruluyor. Çok iyi pişirilmiş enfes kebaplar ve leziz yemekler, henüz tekniğin bozmadığı fitri doğal kokularıyla sebze ve meyveler, misafirlerin iştahını bir kat daha açıyor. Yemek sonrası öğle namazı için 743'te Kafkasya'da İslâm'ın ilk mescidi olan Şamahı Cuma Cami'ne iniyoruz. Cami'nin 2009'da başlayan restorasyonu bu yıl bitmiş ve Prezident İlham Aliyev hazretleri tarafından açılmış. Cami, bu yörenin Sultanahmet Camii gibi muhteşem duruyor.

Namaz sonrası Pir Ömer Halveti türbesine doğru tekrar yola revan oluyoruz. Yol kenarında bu bölgede yetişen ünlülerin isim ve temsili resimlerinin olduğu şehri geçip de yol yükseklere doğru çıktıkça, artık arazi bozkır olmaktan çıktı ve manzara, cennet misal büyümlü bir hale büründü. Bir tepede Azerbaycan'ın büyük Gözlemevleri inşaatını ve tesislerini görüyoruz. Yol kenarında görülen bu ve başka tesisler, petrol gelirleriyle büyüyen ve gelişen Azerbaycan'ın müccesem şahitleri gibi.

Ve nihayet Pir Ömer Halveti hazretlerinin kabrinin bulunduğu yere varıyoruz. Burası dağın eteğinde yüksekçe bir yerde bir köyün çevresinde büyükçe bir mezarlığın içinde bulunuyor. Pir'in mezarı

söylendiğine göre beş-altı asırlık bu ceviz ağacının altında. Ağacın büyükçe bir kolu yana doğru uzanmış. Bu kolda ağacın nerdeyse bir insanı alacak büyüklükte uzun bir kovuğu mevcut. Ağacın çevresi tellerle kapatılsa da bazı yerlerinden telleri aşan ziyaretçiler, bu kovukta biraz dinlenip bir hatıra fotoğrafı çekirtmek istiyorlar. Bir kısmı etraftaki bir hayli eski diğer kabirleri resimleyip okumaya çalışıyorlar. Kimi eski kabirlerin üzerinde Arapça kadim hatların yanında bazı kama, tüfek, ağaç gibi değişik şekil ve resimler de dikkati çekiyor. Okumasını bilenler ferdi olarak İhlas, Fatiha, Yasin, Tebarek.. gibi değişik sure ve dualar okuyorlar. Hal ve tavırla kılık ve kıyafetiyle de Batılı kisveden farklı ve bilgin birisi olan Cezayirli şeyh efendiye bir dua etmesini ve topluca amin demeyi teklif ediyoruz. Kırmıyor, çok anlamlı, ayet ve hadislerle süslü, samimi bir dua ediyor. Cümlemiz amin diyoruz. Azərbaycanlar şifalı olduğunu söyleyince, Şeyhin türbesi yanında çok miktarda bulunan yarpuzlardan (Yabani nane) biz de kurutup çayını içmek ve teberrük için bir miktar alıyoruz.

Artık dönüş zamanıydı. Türkiye’den ve farklı ülkelerden gelen arkadaşlar farklı saatlerde farklı uçaklarla yavaş yavaş dönmeye başlamışlardı bile. Benim ve bazı arkadaşların bir yarım günü daha vardı. Abdülkerim Bey, Tatçı dostumuz, Ahmet Ögke ve Metin İzeti gibi bazı arkadaşlarla ertesi gün bir program daha yapıldı. Kahvaltı sonrası önce Bakü’deki Türk Şehitliği ziyaret edildi. Sahilde, od yanan bir meşale ile Nizami anıtı önünde 1920’lerin Kafkas İslam Ordusu şehitleri ile 1990’ların Sovyet Rus tankları altında ezilen şehitler, geridekilere bir vatan emanet etmenin gönül rahatlığı içinde koyun koyuna ebediyet uykusuna yatmışlardı.

Yakınlardaki ziyaret ettiğimiz Gençliğe Yardım Fondu ise insan-

lara umut ve sevgi aşılayan bir merhamet ocağıydı. Kendilerini tanımaktan, hizmetlerini duymaktan fevkalade memnun olduk. Zor zamanlarda çok büyük bir iş ve hizmet yapıyorlar, insanların gönül dünyalarını imar ediyorlar, fakir fukaraya, talebelere büyük bir umut olmuşlar, Türkiye ile Azerbaycan dostluğunun sağlam temellerini atıyorlardı.

İkinci durağımız ise Azerbaycan El Yazmaları Enstitüsü idi. Tarihi motiflerle işli güzel bir binada hizmet veren Enstitü, Azerbaycan kültür ve edebiyatına büyük hizmet etmişti. Burada bilhassa Prof. Azade Musayeva hanımefendinin hizmetleri sayılamayacak kadar çoktu. Bizlere var olsunlar, kitaplarından takdim ettiler. Tatçı da dahil, elimiz boş gittiğimiz ve geç kaldığımız için çok üzüldük. Zemin kattaki oymacı Seyfeddin ustanın muazzam çalışmaları ise bir milletin medar-ı iftihar olacak kadar güzeldi. Koridoru, Nesimi ve Fuzuli gibi üstat Azərbaycan şairlerinin büst ve tabloları süslüyordu. Yolda Rıhtım Hoca’nın delaletiyle onun görev yaptığı Kafkas Araştırma Enstitüsü’ne gittik. Odasında Kafkas İslam Ordusu’ndan kalan kılıç ve tarihi eşyalarla, yazma ve matbu eserlerin arasında çaylarımızı yudumladık, muhabbeti demledik, hatıra fotoğrafları çekirdik. Kafkas Üniversitesi rektörü Prof. Dr. Ahmet Saniç, Sempozyum şerefine misafirlere yemek ikramında bulunmak istemişti. Biz de yoğun program ve hesabiyat toplantılarının arasında kendisini ziyaret ederek Manisa mesir lokumu hediye ettik ve teşekkür ederek oradan ayrıldık.

Hızlı bir tempoda yaşanan günlerin sonunda vaktimiz tamam olmuştu. Geride güzel dostluklar ve hatıralar bırakarak Seyyid Yahya Şirvani diyarından ayrılıyorduk. İstanbul’da, uçaktan indiğimde, ne var ne yok diye internet ve radyolara bakarken, mutlu bir tesadüf sonucu karşılaştığım bir fm kanalından, eskilerde çok meşhur olan Huşeng Azeroglu’nun coşku dolu gür sesiyle söylediği “Azerbaycan diyarından, Şehriyar’ın şehrinden size salam, size salam getirmişem” türküsünü, sevinerek dinledim. Çocukluğumun bu hoş hatırası ve türküsü bu gün gerçek olmuştu. Azərbaycan Türk gardaşlarımızla “Işık Doğudan Gelir” üzerine, bizi biz yapan “kutsi kaynaklarımız” üzerine, Seyyid Yahya Bakuvi üzerine sohbet ve muhabbet etmiş, görüşmüş, akd-i uhuvvet ve meveddet etmiş, tarihin huzurunda yeniden bir ve beraber olduğumuzu göstermiştik. Ey Şirvani’ler, Nesimiler, Fuzuliler, bizi bir birimize bağlayan kopmaz bağlar! Siz sağ olun emi..

MİRAS LA ROCHELLE ŞƏHƏRİNDƏ BEYNƏLXALQ KONFRANSDA

> MIRAS AT INTERNATIONAL CONFERENCE IN LA ROCHELLE CITY

2013-cü il oktyabrın 2-5-də Fransa tarixi La Rochelle şəhərində 32-ci Beynəlxalq Tarixdə və Arxeologiyada Təbii Boyaqlar (DHA) Konfransı keçirilib.

Hər il ənənəvi olaraq keçirilən konfransın əsas məqsədi boyaqlar, orqanik pigmentlər, təbii və sintetik boyaqlar, onların tarixi, kimyəvi tərkibi, tətbiqi və xarakteristikasına dair mövzularda aparılan yeni tədqiqatların geniş elmi ictimaiyyətə təqdim edilməsidir. Konfransda Fransa, Böyük Britaniya, Çin, Yaponiya, İtaliya, İspaniya, Portuqaliya, Niderland, Türkiyə, Yunanıstan, Polşa, Nigeriya, ABŞ, Rumıniya, İsrail və digər ölkələrdən olan kimyaçılar, konservasiyaçılar, tarixçilər, arxeoloqlar, sənətkarlar iştirak ediblər.

Azərbaycanı beynəlxalq konfransda MİRAS İctimai Birliyinin sədri, tarix üzrə fəlsəfə doktoru Fariz Xəlilli, bərpəçi-rəssam Vüqar Quliyev, peşəkar fotoqraf Məmməd Rəhimov və tərcüməçi-araşdırmaçı Şölə Bayramova təmsil edib. Onlar "Azərbaycanda yeni arxeoloji və etnoqrafik tədqiqatlarda təbii boyaqlar" və "Azərbaycanın xalçaçılıq sənətində boyaq" mövzularında məruzə və poster-məruzə ilə çıxış ediblər. Bildirilib ki, 2010-cu ilin mart ayından Orta əsr Ağsu şəhərində başlayan arxeoloji tədqiqatlar

On 2-5th October, 2013 DHA 32- Dyes in History and Archaeology was held in historical La Rochelle City of France. Basic purpose of the conference held traditionally is to present to wide scientific world new explorations held in the topics of colorants: dyes and organic pigments, natural and synthetic dyes, their history, chemistry, application and characterization. Chemists, conservators, historians, archaeologists and craftsmen from France, Great Britain, China, Japan, Italy, Spain, Portugal, the Netherlands, Turkey, Greece, Poland, Nigeria, US, Romania, Israel and others participated at the conference. Azerbaijan was represented at international conference by chairman of MIRAS Organization, PhD Fariz Khalilli, art-restorer Vugar Guliyev, professional photographer Mammad Rahimov and translator-researcher Shola Bayramova. They had presented posters and oral presentations on 'natural dyes in new archaeological and ethnographic researches in Azerbaijan and 'dye in carpet-making art of Azerbaijan'. It was stated that a dye-house with large dye jugs inside was uncovered within archaeological explorations launched in Medieval Agsu Town since 2010 March. Dye layer on inner walls of the jugs and dyes mixed with the ground were analyzed by Prof. Dr. Recep Karadağ in Marmara University of Turkey. There was identified that madder (*Rubia Tinctorium* L.) was preserved inside the jugs. Generally, Azerbaijan's export of madder was reflected in official documents in 18th century. Half of the tax got from Medi-

zamanı içərisində iri boyaq küplərinin olduğu boyaq dükanı aşkar olunub. Küplərin iç divarındakı boyaq təbəqəsi və torpağa tökülmüş boyaq tozları Türkiyənin Mərmərə Universitetində Prof.Dr. Recep Karadağın rəhbərliyi ilə analiz olunub. Bəlli olub ki, küplərdə boyaqotu (madder - Rubia Tinctorium L.) saxlanılıb. Ümumiyyətlə, XVIII əsrdə Azərbaycanın boyaqotu ixrac etdiyi rəsmi sənədlərdə də öz əksini tapıb. Orta əsr Ağsu şəhəri əhalisindən toplanan vergilərin yarısından çoxu da təbii boyaqdan gəlirdi.

Məruzədə İsmayilli rayonu Basqal kəndinin tarixən boyaqçılıqla məşğul olduğu xüsusi qeyd edilib. İctimai təşəbbüslə başlanan təbii boyaqçılığın inkişaf etdirilməsi və yenidən topluma qazandırılması layihəsi nəticəsində Basqalda boyaqçı emalatxanası bərpa edilib, burada kiçik İpək Muzeyi yaradılıb. Sarağan adlanan kol bitkisinin budaqlarından boyaqçılıqda istifadə edən Basqal boyaqçıları kəlağayı adlanan yerli tekstil nümunəsini hazırlayırlar.

Konfransın təşkilatçılarna Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi, Heydər Əliyev Fondu və "Azərilmə" xalça istehsalı şirkətinin nəşri olan kitab, broşur, jurnal və disklər təqdim olunub.

Qeyd edək ki, konfransın təşkilatçısı Fransanın Arrdhor-Critt Horticole təşkilatıdır. Bundan öncə konfrans Mançester, Lion, Grinvich, Brüssel, Edinburq, Amsterdam, Avignon, Riggisberg, Montpellye, Liverpul, Suceava, Vyana, İstanbul, Poznan, Lissabon, Derbi və Antverpen şəhərlərində keçirilib. Sonda 33-cü Beynəlxalq Tarixdə və Arxeologiyada Təbii Boyaqlar (DHA) Konfransının 30-31 oktyabr 2014-cü il tarixdə Böyük Britaniyanın Qlazqo (Şotlandiya) şəhərində keçirilməsi elan olunub.

eval Agsu Town's population was obtained from natural dye. It was particularly noted in the paper that, Basgal Village of Ismayilly region historically occupied with dyeing. Dyeing house in Basgal was restored as a result of the development of natural dyeing started with public initiative and project of re-deliver to the community. Small Silk Museum was created there. Basgal dyers used branches of smoketree plant in dyeing, prepare local textile called 'kalagayi'. Books, brochures, journals and CD printed by Ministry of Culture and Tourism of the Republic of Azerbaijan, Haydar Aliyev Foun-

dation and "Azer-Ilme" LLC were presented at the conference. To note, the organizer of the conference is Arrdhor Critt Horticole. The conference was previously held in Manchester, Lion, Greenwich, Brussels, Edinburg, Amsterdam, Avignon, Riggisberg, Montpellier, Liverpool, Suceava, Vienna, Istanbul, Poznan, Lisbon, Derby and Antwerpen cities. In the end it was announced that DHA 33- Dyes in History and Archaeology will be held in Glasgow City of Scotland, Great Britain on 30-31 October 2014.

Mir Məhəmməd Kərim Mircəfər əl-Bakuvinin həyatı və maarifçilik fəaliyyətinə dair ictimaiyyəti fəaliyyəti

> LIFE AND PUBLIC ACTIVITY ON ENLIGHTENMENT WORK OF MIR MUHAMMAD KARIM MIRJAFAR AL-BAKUVI

Əli Fərhadov

AMEA Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyinin elmi işçisi

Ali Farhadov

Fellow researcher of ANAS National Museum of History of Azerbaijan

XIX əsrin sonu-XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda islami maarifçilik hərəkatının əsas nümayəndələrindən biri olan Mir Məhəmməd Kərim Mircəfərzadə 1858-ci ildə Bakıda məşhur seyid nəslindən olan Hacı Mircəfər ağa Seyid Məhəmməd oğlunun ailəsində dünyaya gəlmişdi. əl-Bakuvinin anası isə Nərgiz xatun şeyx Nəcəf qızı idi.

Əl-Bakuvinin babası Ağa Seyid Məhəmməd İçərişəhər məscidinin axundu idi. Lakin yaşadığı dövrün faciələri mübariz və vətənpərvər bir din xadimi olan bu böyük şəxsiyyətin vəhşicəsinə öldürülməsinə səbəb olmuşdu. General Sisianovun Bakıda öldürülməsindən sonra Bakını işğal etməyə çalışan rus ordusu həmin ilin payızında Bakını yenidən mühasirəyə alır. əl-Bakuvinin qızı Əliyyə xanımın (Təzə xanım da adlanır-Ə.F.) nəql etdiyinə görə Bakı xanı Hüseynqulu xan şəhərin qala açarlarını axund Ağa Seyid Məhəmmədə verərək qaçır. Rusların qala qapısını açmaq tələbini rədd etdiyinə görə işğaldan sonra cəzalandırılan axund çubuq zərbələri altında vəhşicəsinə öldürülmüş, onun hadisənin şahidi olan və fəryad edən azyaşlı oğlu Mircəfər də döyülmək təhlükəsi ilə üzləşmiş, lakin yerli əhəlinin yardımı ilə qaçıb canını qurtarmışdı. Yetkinlik yaşına çatın Mircəfər sonralar həccə gedərkən atasının sümüklərini Məkkəyə apararaq orada dəfn etmişdi. Mircəfər ağa atasının yolunu davam etdirərək axund olmuş, Xilə (Əmircan) kəndindən Nərgiz xatunla evlənmişdi. İlk təhsilini atasından və İçərişəhərdəki mədrəsədə alan əl-Bakuvi atası Mircəfərin arzusu ilə 1871-1881-ci illərdə Bağdadda ali dini təhsil almış, ərəb dilini, fiqh, kəlam, təfsir, islam tarixi kimi elmləri dərindən öyrəndikdən sonra Bakıya dönmüş, imtahan verərək 1894-cü ildə prixod mollası adını, 1895-ci ildə axund adını almış, səkkiz il Bakıda Gilək məscidində və İçərişəhərdəki Şah məscidində fəaliyyət göstərmişdi. Mir Məhəmməd Kərim Mircəfər əl-Bakuvi 1904-cü ildə Bakı qəzasının qazısı və Bakı quberniyası Şiə Məclisinin sədri vəzifələrinə seçilmiş, 1918-ci ilə kimi bu vəzifələrinə davam etmişdi. Qeyd etmək lazımdır ki, bu dövrdə Bakı quberniyası rus işğalı altında olan Şimali Azərbaycanın üç quberniyasından biri idi. Bu cür yüksək səviyyəli din xadimi kimi onun səlahiyyətlərinə bu məsələlər daxil idi: axund rütbəsi almaq, prixod mollası olmaq istəyən din xadimlərini imtahan edən komissiyaya sədrlik etmək; məscidlərin, ziyarətgahların, vəqflərin, mədrəsələrin fəaliyyətinə nəzarət etmək; kəbin kəsmək, talaq, miras və sair şəriətlə bağlı məsələlərlə məşğul olmaq və xalqa izah etmək. əl-Bakuvi müsbət iş fəaliyyətinə və xalq tərəfindən sevilməsinə görə Qafqaz canişinliyi onun Zaqafqaziya şiə

Mir Muhammad Karim Mirjafarzade, one of main representatives of Islamic enlightenment movement in Azerbaijan in late 19th century and early 20th century was born in the family of Haji Mirjafar aga Seyid Muhammad oghlu who is from well-known Seyyid kin in Baku in 1858. Al-Bakuvi's mother Nargiz khatun was shaik Najaf's daughter.

Al-Bakuvi's grandfather Aga Seyid Muhammad was akhund (a spiritual rank in Moslem countries) of Icherisheher Mosque. But tragedies of the time he lived caused violent murder of this great person, who was courageous and patriotic religious figure. The Russian army which tried to occupy Baku again after general Sisianov's assassination in Baku re-sieged Baku in fall of that year. According to the telling of Al-Bakuvi's daughter Aliyya khanum (Teze khanum) Baku khan, Husseingulu khan gave keys of the city fortress to Agha seyid Muhammad and escaped. The akhund who was punished after the occupation because of rejection of the demand of the Russians to open the fortress door was violently murdered with the blows of the stick. His little son Mirjafar who witnessed that event and screamed, was exposed to threat of the hitting, whereas could survive with local population's help. Adult Mirjafar took the bones of his father to Mecca upon going on a pilgrimage and buried there. Mirjafar agha was akhund as well like his farther and married with Nargiz khatun from Khila (Amirjan) Village. Al-Bakuvi who got primary education from his father and madrasah in Icherisheher got high religious education in 1871-1881 by his father Mirjafar's wish in Baghdad and returned Baku after study of Arabic language, fiqh, aprhorisms, tefsir, Islamic history sciences deeply. He took an exam and was granted mollah 'parish' in 1894, akhund in 1895, functioned in Gilak Mosque in Baku for eight years and Shah Mosque in Icherisheher. Mir Muhammad Karim Mirjafar Al-Bakuvi was appointed confessor of Baku region in 1904 and chairman of Shiah assembly of Baku governorship till 1918. It should be noted that in that period Baku governorship was one of the three governorships of Northern Azerbaijan which was under Russian occupation. These issues are included into his competences as such high-rank religious figure: to get "akhund" rank; to chair a commission examining religious figures wishing to become 'parish' mollah; to control the

dini idarəsinin üzvlüyünə də zəmanət vermişdi.

Əl-Bakuvi nəzəri maarifçilik işi ilə yanaşı həmdə geniş ictimai fəaliyyətlə fəal məşğul idi. Onun sədri olduğu "Hidayət" xeyriyyə cəmiyyəti bu sahədə ilk ictimai təşkilat olmaqla geniş fəaliyyət aparırdı. 1906-cı ilin oktyabrında yaranan bu cəmiyyət məhz Əl-Bakuvinin təklifi ilə "Hidayət", yəni "doğru yola çağırmaq" adlandırılmışdı. "İrşad" qəzeti onun qazının "Hidayət" məclisi ilə əlaqəli fəaliyyəti haqda belə yazırdı: "Həmin rəməzanül-mübarək ayının igirmi dördüncü günü zöhr vaxtı "Tazə" məsciddə cəməat namazından sonra şəhərin qazisi Ağa Mir Məhəmməd Kərim cənabları minbərə çıxıb şəhərdə üləmalar ilə əyanlardan təşkil olunmuş "Hidayət" məclisinin məramnaməsini cəməatə bəyan edəndən sonra bir qədər moizə və nəsihət edüb cəməati üləmalar ilə bir olub iş görmələrinə dəvət etdi. "Hidayət" xeyriyyə cəmiyyəti hökumət ilə xalq arasında bir növ vasitəçilik rolunu oynayır, müsəlmanların rus hökuməti tərəfindən qanunsuzluqlara məruz qalmamasına cəhd edir, müsəlmanlararası qan davası və qətlamlara, Bakıdakı soyğunçuluğa, talançılığa, oğurluğa, qoçuluğa, cəhəlatə qarşı mübarizədə mütərəqqi fəaliyyət göstərir, bəkilərə divan tutan qoçuların siyahısını tutub, general-qubernatora təqdim edirdi. Cəmiyyətin Bakının bir çox kəndlərində şöbələri fəaliyyət göstərirdi. Sadə xalq kütlələrini qoçulardan müdafiə etdiyi üçün qoçular cəmiyyətin katibi Mustafa bəy Əlibəyovla yanaşı Əl-Bakuvinin də başının kəsilməsinə qərar vermiş, evinin qapısına od vurub yandırılmışdılar. Əl-Bakuvi 4 mart 1906-cı ildə nizamnaməsi təsdiq edilmiş, 10 noyabr da isə Bakı Dumasının zalında təntənəli açılışı olmuş "Nəşri-maarif" cəmiyyətinə də bir müddət sədrlik etmiş, "Nicat" cəmiyyətinin fəal üzvlərindən biri olmuş, öz ömrünü xalqın aydınlanmasına həsr etmişdi.

Əl-Bakuvi dövrün Ə.Hüseynzadə kimi ziyalıları ilə də yaxın əlaqələrə malik idi. Məsələn, Çar hökumətinin getdikcə artan təzyiqləri nəticəsində və ittihatçı dostlarının dəvətilə 1910-cu ilin dekabr ayının 4-də, Türkiyəyə yola düşməsi münasibətilə Bakı müsəlman ruhani cəmiyyəti "Səadət" in idarə heyəti tərəfindən cəmiyyətin tərkibində fəaliyyət göstərən "Mədrəseyi-Səadət" in o zamankı Qanlı təpə küçəsində yerləşən binasında mədrəsənin müdiri Əli bəy Hüseynzadənin şərfinə verilən möhtəşəm bir vida ziyafətidə çıxış etmiş və Ə.Hüseynzadənin tarixi xidmət və fəzilətlərindən bəhs etmişdi.

Əl-Bakuvi xalqın dini hisslərini istismar edənlərə qarşı barışmaz mübarizə aparırdı. Maarifçi bir ruha sahib olan, xalqı hər zaman elmə təşviq edən, xurafata qarşı mübarizə aparan Əl-Bakuvi Kərbəla mərasimləri zamanı şiələr arasında adət olan baş yarmaq, zəncir vurmaq kimi əməllərə qarşı xalqı maarifləndirir, bu sahədə təbliğat aparır, islamda belə bir şeyin olmadığını göstərirdi. Mütəfəkkirin bu sahədəki fəaliyyəti dövrün "İrşad", "Molla Nəsrəddin" kimi qəzet-jurnallarında öz əksini tapır və məmnunluqla qarşılanırdı. "İrşad" in başqa bir nömrəsində isə şiələr arasında geniş vüsət alan təziyədarlıq mərasiminə "Hidayət" məclisinin baxışı təqdim edilmişdi: "Dünən saat 12-də şəhərin qazisi və "Hidayət" məclisinin sədri Ağa Mir Məhəmməd Kərim cənablarının mənzilində "Hidayət" məclisinin şurası var idi. ... Danışq əsnasında məclisin üzvü və vəkili olan Mustafa bəy Əlibəyov cənabları ayağa qalxub böylə bir sual etdi: ... Bakı şəhərində olan sünni cəməatinin əksəri məndən xahiş edüblər ki, mən

activity of mosques, pilgrimages, foundations and madrasahs; to register the marriage; to engage in the issues connected with content, heritage and others on shariat (principles of Moslem religion) and to explain to the people. Caucasus viceroyship guaranteed his membership of Caucasus Shiah religion office for his positive activity and beloved by people.

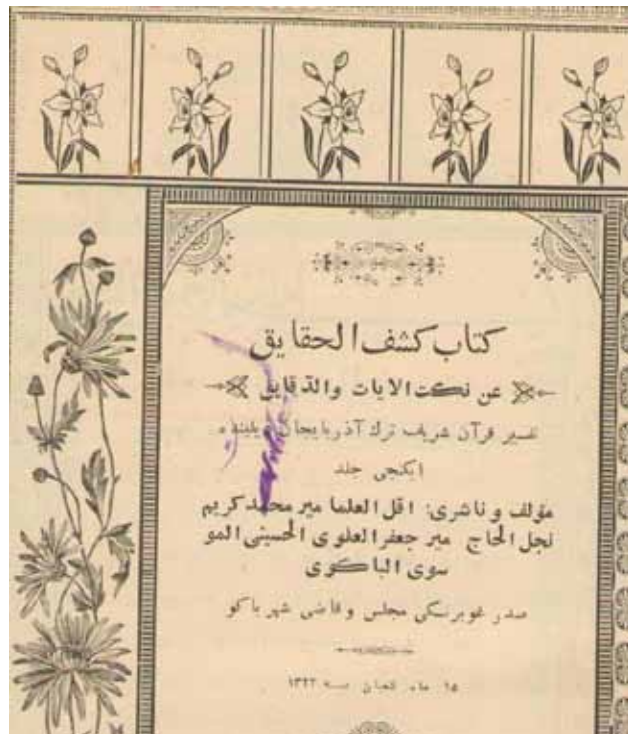
Al-Bakuvi was engaged actively in broad public activity along with theoretical enlightenment. 'Hidayat' charity society which he presides had wide activity being the first public organization in this domain. This association created in October, 1906 was called 'Hidayat' (to come to right way) by proposal of Al-Bakuvi. Paper 'Irshad' wrote these about his activity regarding 'Hidayat' assembly. "Hidayat" charitable company played mediation role between government and people, made an effort to protect Moslems from lawlessness made by Russian government, carried out progressive activity fighting against the blood fight and execution among Moslems, robbery, act of plundering, stealing, chieftainship and ignorance in Baku, made out a list of chieftains punishing mercilessly to inhabitants of Baku and presented it to the governor-general. Departments of company carry out activity in some villages of Baku. Chieftains had decided to cut head of the society's secretary Mustafa bay Alibayov, together him Al-Bakuvi and set his house to fire. Al-Bakuvi protected masses of ordinary people from chieftains. Al-Bakuvi presided "Nashri-maarif" society, which charter was confirmed on 4 March 1906 and which inauguration was held on 10 November in the hall of Baku Duma; was one of the active members of "Nijat" Association, devoted his life for the enlightenment of his people.

Al-Bakuvi had close connections with A.Huseynzade, one of intellectuals of his period. For example, when he took a part in the farewell dinner held in religious building of "Madrəseyi-Saadat" managed by Moslem Confessor Company named after "Saadat" situated at

bu məclisdən ki, burada axundlar cəmdirlər, sual edüm ki, hərgah şəriəti-məhəmmədiyyədə bu kibi əza (təziyə-Ə.F.) günlərində müsəlman millətinə baş yarmaq, ...zəncir vurmaq kimi əzadlıqlar var isə, yəni şəriət üzrə ixtiyar verilir isə, biz sünni cəmmaəti də müsəlman olduğumuzdan bu təziyə günlərində bu şərəfdən (şərəf-Ə.F.) məhrum olmamağı nəzərə alub cümlə müsəlman cəmmaətiylə bir yerdə əzadar olaq... Bu məsələ müzakirə olunduqdan sonra ümumən bu məsələyə böylə cavab verdilər: “Baş yarmaq, ...zəncir vurmaq kimi adətlərin cümləsi artıq bir günahdır. Və bunlara islam şəriətində heç bir kitabda və qanunda yoxdur.... Lakin təziyədarlığın vacib olmasına heç bir şəkk yoxdur”. Bu cavaba şəhər qazisi Mir Məhəmməd Kərim ağa... imza etdilər”.

əl-Bakuvi 1910-cu illərdə Bibiheybət ziyarətgahını özlərinin gəlir mənbəyinə çevirən, toplanan sərmayəni din və millət yolunda, ziyarətgahın və ətrafının abadlaşdırılması və təmiri əvəzinə öz mənfəətləri üçün xərcləyən Nəcəf uşaqları adı ilə tanınan dörd qardaşın bu əməlinə qarşı da mübarizə aparır, onların bəd əməlləri haqda Bələdiyyə idarəsinə şikayət edirdi. “Günəş” qəzeti bu haqda belə yazırdı: “Bakunun cənub-ğərbində təxminən 7 verst məsafədə Bibiheybət kəndində imam Musay-Kazim qızı, imam Rza əleyhissalamın xahəri-mükərriməsi (möhtərəm bacısı-Ə.F.) Hökümə xatun əleyhissalamın məqbəreyi-mübarəkləri mövcuddur. Bu qəbri-mübarək ümum müsəlmanların ziyarətgahı, hamunun məhəlli-təvəccöhüdü (meyl yeri-Ə.F.). Buraya müşərraf olan zəvvar hər kəs beqədri-qüvvə ... burada ianətdə (yardım-Ə.F.) bulunurlar. Bu nəzr və ianələrin miqdarı nə qədər çox olsa da onlar məqbəreyi-müqəddəsin təmir və islahına sərf olunmayub buranı öz məxsusi əmlakı hesab edən bir neçə məşayix (şeyxlər-Ə.F.), xüddam (xadimlər-Ə.F.) və mütəvəllilərin (hami-Ə.F.) kisələrinə gediyo. Bu axır illərdə Baku vilayət qəzavəti (qazılıq idarəsi-Ə.F.) məqbəreyi-şərifin ...artıq dərəcədə təmirə möhtək olduğunu dər-nəzər edüb qərar vermiş ki, illər ilə burayı mənbeyi-mədaxil (gəlir qaynağı-Ə.F.) etmiş müfsid (fəsadçı-Ə.F.) şeyxləri buradan kənar edüb məqbərənin mədaxilini cəm edüb fəqət öz təmir və zinatına sərf edilsün. Bunun üçün keçən ildə Baku vilayət qazisi Baku qorodonaçalnikinə rücu edüb orada olan müfsid şəxslərin kənar olmasını təklif etmişdir. Baku qorodonaçalnikisi də bu təklifi qəbul edüb neçə illər ilə burada istiqlalyyəti sürən məşhur Nəcəf uşaqları nam bir fırqəyi buradan kənar ediyor. Məzkur Nəcəf uşaqları ... böylə mənbeyi-mədaxili əldən bıraqmamaları üçün min cürə vəsilə ittixaz etdikdən (tədbir görmək-Ə.F.) sonra axirüləmr Tiflisdə idareyi-ruhaniyyəyə rücu edüb Hökümə xatun əleyhissalamdan həya etməyərək bu məqbəreyi-şərifini müzayidə (hərrac-Ə.F.) ilə qəbul edəcəklərini bəyan və izhar ediyorlar...”. Təəssüf ki, qazının bu kimi şəxslərə qarşı mübarizəsi “Molla Nəsrəddin” jurnalı tərəfindən qazının ziyarətgahın gəlirini mənimləmək istəməsi şəklində belə qələmə verilirdi: “İndi gələk Pişnaməzadə cənablarına. Bu yazıq da baxıb görür ki, iş işdən keçib, görür ki, indiyə kimi ziyarətgahın mədaxilini Nəcəf uşaqları yeyəndən sonra indi də Bakı qazısı dişlərini itilədi. Və bu işləri bu halda görəndən sonra, şeyxülislamın təklifi dəxi o (müzayidə-Ə.F.) imiş ki, eləyibdir. İndi hər kəs bizə isbat eləsə ki, Mir Məhəmməd Kərim ağanın tamahı Nəcəf uşalarının tamahından əskikdir, biz “minavat” olarıq (canımızı qurtarıq-Ə.F.)...”

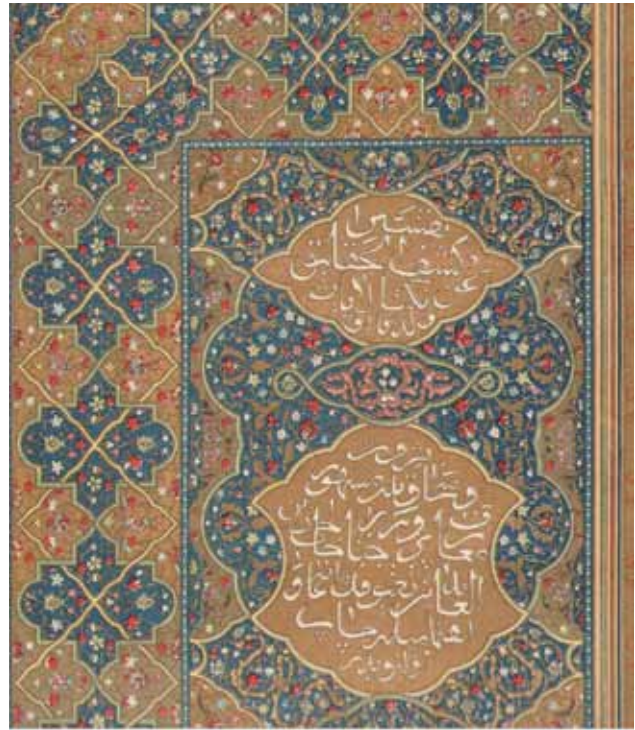
the Bloody hill street for farewell with A.Huseynzade in the result of pressures increased gradually by the Tsar government and with the invitation of his friends going to Turkey on December 1910, A.Huseynzade spoke and dealt with historical services and duties of A.Huseynzade.

Al-Bakuvi was irreconcilably fighting against the persons who exploited religious soots of the people. With a spirit of enlightenment, Al-Bakuvi enlightened the people against the chain acts as a strike against the people during ceremonies in Karbala fighting against superstition among Shiites, encouraged people to science all the time, showing that there is no anything like that in Islam. Thinker's activity in this field was reflected in newspapers and magazines like "Irshad", "Molla Nasiraddin", and met with satisfaction. In another edition of "Irshad" look of the "Hidayat" meeting had been presented to the mourning ceremony widespread among the Shiites. There was council of "Hidayat" assembly in the appartment of Excellency Agha Mir Muhammad Karim, the chairman of "Hidayat" assembly and veteran of city at twelve oclock yesterday. Member and advocate of the meeting Mr. Mustafa bay Alibayov stood up and asked such a question during the talk. Most of the Sunnites in Baku City asked me to give a question to akhunds and theologians in this meeting that we want to become mourner like Shiahs during mourning ceremonies (mourning A.F) striking chains, splitting heads, as we are Moslems. After the discussion on this issue in general, they replied so: All of traditions like splitting head, striking chains are sin. They are not in the laws or books of Islam. But there is not any doubt

Çox təəssüf ki, “Molla Nəsrəddin” jurnalı əl-Bakuvi kimi dəyərli din xadimlərini “Bir millətin ki, üləməsinin başçısı ola ...Ağa Mir Kərim.. - o millətin içi boşdur” şəklində təhqir edir, onların karikaturalarını öz səhifələrində dərc edir. Məsələn, jurnalda verilən bir karikaturada əl-Bakuvinin bir rus məmurunun qarşısında təzim edərək bu sözləri dediyi qeyd edilmişdi: “...Həqqi-təala cənabi-əzəmətməab, valacah (əzəmətli cənab, uca mənsəbli-Ə.F.) çinovnik həzrətlərinə tükənməz ömürlər versin ki, bizim məscidimizi mübarək qədəmləri ilə “təzyin (zinətləndirmək-Ə.F.) və təşrif” buyurub bizi şəərəfriz etdilər (şərəfləndirmək-Ə.F.)...” Yəni “Molla Nəsrəddin”də müsəlman qəbristanlığının rus hökuməti tərəfindən sökülmək istənməsi məsələsində qazi əl-Bakuvi günahkar sayılaraq belə yazılırdı: “Keçən vaxtlarda Bakıda bir köhnə qəbristan var idi. Hökumət müsəlmanlara təklif elədi ki, bu qəbristanın ətrafına bir hasar çəksinlər ki, itlər gəlib, orada məşğuliyyət eləməsinlər. Müsəlman camaatı hökumətə ərizə yazıb cavab verdi ki, “bizim indi belə işlərə vaxtımız yoxdur; ondan ötrü ki, biz indi məşğulmuş... mütrübbazlığa, lotu və qoçubazlığa və mollalarımız da ticarətə məşğuldurlar...”. Sonra Tağıyev qabağa düşüb, qəbristanı hasarladı; amma müsəlman camaatına Tağıyevin hərəkəti xoş gəlmədi; çünki xalq elə güman elədi ki, Tağıyevin fikri axırda qəbristanlığı sahiblənməkdir. Müsəlmanlar vurdular hasarı dağıtdılar. Sonra da hökumət baxıb gördü ki, müsəlmanlar istəmərlər öz qəbristanlıqlarına sahib dursunlar. Hökumət bir az baxdı, baxdı, baxdı və öz-özünə dedi ki, “vallah, bura yaxşı yerdir və bu yer müsəlmana da lazım deyil”. Mən deyirəm ki, Bakının qazısı indi bu saat gündə bir dəfə faytona əyləşib, haman qəbristanlığın kənarında o tərəfə və bu tərəfə keçəndə görür ki, müsəlman ölülərinin sümüklərini qazıb, tullayırlar kənara. Cənab qazi sümüklərə baxıb, bir söz demir; amma yazıq sümüklər hər dəfə cənab qazını görəndə dilə gəlib deyirlər: “Bax, budur bizim diri qardaşlarımıza nicat paylayan, budur bizim qardaşların başının sahibi”.

əl-Bakuvinin “Kəşfül-həqayiq” əsərində şəriətin zina cəzasını izah edən sözləri isə “Molla Nəsrəddin” tərəfindən xalqın tərbiyəsinə vurulan zərbə kimi qiymətləndirilir, bu əsəri nəşr etdirən H.Z.Tağıyev qınanır və belə deyilirdi: “...Tutaq ki, qızın oxudu oldu basavəd; yəni əli qələm tutan, oxuyan və yazan. Belə tutaq ki, bir gün sənin qızın bir kitabçı dükanına gəlib gördü ki, kitabların içində üç dənə gözəl cildlənmiş kitab var. Birisini aldı əlinə, gördü ki, başdan yekə hürufat (hərflər-Ə.F.) ilə yazılıb: “Kəşfül-həqayiq”, təfsiri-Qurani-Şərif... Sənin qızın haman kitabın (II cild-Ə.F.) 587-ci səhifəsini açsa görəəcək ki, qaziyyə-şəhri-Bakı Mir Məhəmməd Kərim ağa bir şirin rəvayət başlayıb; bu rəvayət bir kişi ilə bir arvadın zina eləməyi barəsindədir... Qazi cənabları bu əhvalatı çox şirin nağıl eləyir; o qədər ləzzətli rəvayət edir ki, hər bir on yaşında müsəlman uşağı oxusa, atasının yanına gəlib deyəcək: “Ata, mənə evləndir, dəxi mən elmlə və təcrübəliyəm, dəxi uşaq deyiləm, çünki Mir Kərim ağanın Quranının təfsirində kişi ilə övrətin yatmağının və müqaribət (yaxınlıq-Ə.F.) eləməyinin hər bir əməlini və hər bir təfsilini (təfərrüat-Ə.F.) öyrəndim...”. “Molla Nəsrəddin” “Kəşfül-həqayiq” kitabının nəşiri olan H.Z. Tağıyevi də belə bir əsəri nəşr etdirdiyinə görə qınayır və əl-Bakuvinin özünü də bu sözlərlə günahlandırır: “müqəddəs bir kitabın səhifələrində ... sözləri yazıb çapa vermək – qələm zinasıdır”.

that mourning ceremony is necessary. Mr. Mir Mahammad Karim Agha city's veteran signed under this answer.

In 1910 Al-Bakuvi fighting against the actions of four brothers known as the children of Najaf, who turned Bibiheybat sanctuary into their source of income, spending the collected capital for their own interests instead of religion and nation, renovation and repair of the sanctuary and the surrounding area, complained them to municipal office. “The Sun” Newspaper wrote about it: “There is mausoleum of Hokuma khanim, daughter of religious leader Musayi-Kazim, honourable sister of religious leader Rza in the distance of 7 versts in the south-west of Baku. This tomb is the place for pilgrimage of Moslem, and inclination place of all. All pilgrims coming here make a donation (help A.F). Although the amount of these alms and donations was much, they crushed into pockets of sheikhs instead of repairing this tomb. Minister of religious affairs and patrons considered these as the property of their own. In last years regional veteranity of Baku decided to repair this sacred tomb with money and jewellery of these sheikhs and remove them from there. For this purpose regional governor of Baku asked and suggested city command to remove sheikhs from that place. The city command accepted that suggestion and removed children of Najaf from that place as they independently acted and robbed in this place for few years. For not loosing such source of income, Najaf's children writing to the religious office in Tiflis, informed that they wanted to receive that tomb with auction loosing all sense of their shame. Unfortunately, that action of governor was considered like his ap-

Əl-Bakuvinin nəinki zina, hətta ən adi kişi-qadın sərbəstliyinin qadağan olduğu və ölüm kimi ağır bir cəza ilə cəzalandırıldığı müsəlman cəmiyyətində baş verə biləcək sui-istimalların qarşısını almaq və əslində xalqı maarifləndirmək üçün ortaya qoyduğu bu məsələ əslində elə peyğəmbərin hədislərində və uzun əsrlər boyu fəqihlərin əsərlərində geniş izah edilmişdi. Əl-Bakuvi isə sadəcə bu məsələyə öz təfsirində yer verməklə azərbaycanlı oxucuları bu sahədə də şüurlandırmaq qayəsini güdmüşdü. Mövzunu Əl-Bakuvinin öz qələmindən dinləmək məsələni obyektiv anlamaq baxımından faydalı olardı. İslamın qadağan etdiyi və cəmiyyətdə bir çox problemlərin yaranmasına səbəb olan zina cəzasını izah edən Əl-Bakuvi “Nur” surəsinin 2 (3)-cü “Zina eyləyən arvad və zina eyləyən kişi hər birinə 100 ədəd taziyanə vurun” ayəsini təfsir edərkən belə yazır: “Hz. peyğəmbər buyurubdur: zinadan çəkinin. Zinadan 6 pis şey hasil olar, 3-ü bu dünyada, 3-ü axirətdə. Dünyada olanlar bunlardır: 1-zinakar şəxsin camaat arasında hörməti olmaz. 2-zinayla məşğul olanın var-dövləti puç olub kasıblaşar. 3-az ömür sürər. Hz. Peyğəmbər necə də doğru buyurub, bu 3 xüsusiyyətin 3-ü də zinakar şəxsdə görünür. Ey var-dövlət sahibləri, zinakarlıq çox pis şey olub, insanı fəlakətə salar, camaatın qınağına tuş gəlib, ömrü qısalar, çox vaxt nəslə də kəsirlər. Bir halda ki, Hz. peyğəmbər ümmətinin gələcəyini düşünüb, onların mallarının və ömürlərinin azalmasına razı olmayıb, onlara zərər verən şeyləri qadağan edib, belə şəxsin uca fərmanına itaət etməmək insafsızlıqdır. Axirətdə meydana gələn pis şeylər bunlardır: 1-Allah-Təalanın qəzəbi, 2-haqq-hesab anında əziyyət çəkmək, 3-cəhənnəm odunda daim əzab çəkmək. Zina iki şeylə təsdiq olunur: I - zinakarın 4 dəfə iqrar etməsi ilə, əgər 3 dəfə iqrar eləyib, 4-cü dəfə iqrar etməsə, zina cəzası düşər. II - 4 nəfər şahidin şəhadəti ilə təsdiq olunur. Gərək belə şəhadət edilsin: “mülküm qəbzəyə girdiyi kimi onları da elə əlaqədə gördük”. Əgər onların bir yerdə yatmasına, ya da qucaqlaşib, eys-ışrətlə məşğul olmalarına şəhadət edilsə, bu, zina sayılmayıb, zina cəzası da verilməz. Əgər 3, ya 2 nəfər şahidlik etsə, bununla da zina sayılmaz. Hətta o şahidlərə yalandan məsum bir şəxsə zina isnad etdikləri üçün 80 çubuq cəzası (“həddi-qəzf”) verilir”. Müəllif yenə “Nur” surəsinin 3 (4)-cü “Zinakar, (fasiq və xəbis) kişi (saleh qadınlarla yox) ancaq özü kimi bir zinakar (fasiq və xəbis) qadınla, ya da müşrik bir qadınla evlənə bilər, habelə zinakar (fasiq və xəbis) qadınla da (saleh və mömin şəxslər yox), ancaq (özləri kimi fasiq və xəbis) zinakar, ya da müşrik bir kişi evlənər. Bu (zinakar qadınlarla evlənmək) mömin şəxslərə haram edildi” ayəsilə əlaqəli olaraq belə yazırdı: “Bu mətləb əsl bizim bu zamanımıza uyğundur. Var-dövlət sahibi müsəlmanlar o nemətə görə Allaha şükür etmək əvəzinə pak və halal müsəlman qadınlarla evlənməyi tərk edib, ya da nikahlı arvadlarını tərk edib, digər kişilərin artığı olan xəbis, zinakar qadınlara bənd olub, həm canlarını, həm də mallarını o cür xəbis qadınlarla eys-ışrət yolunda tələf edirlər. Bu səbəbdən hər cür xəstəliklərə də düşər olduqlarından cavan çağlarında qiymətli ömürləri puç olub, söyüş və lənətdən başqa bir şey də qazanmayıb miras qoymurlar. Möminlər görək zinakar qadınla evlənməkdən çəkənsinlər. Ayədən belə məlum olur ki, zinakarlarla evlənənlər müsəlmanlıqdan çıxmış olurlar”. Müəllif ayənin açıq-aşkar hökmünü görməməzlikdən gəlib zinakarlarla evlənməni haram yox, məkr (harama yaxın-Ə.F.) sayan imamıyyə

appropriation of that tomb in Molla Nasraddin journal although he fought against Najaf's children. Now about Mr. Pishnamazzadeh- this poor saw that everything is too late and now governor of city wants to catch the sanctuary's income after Najaf's children appropriated the income of this place. The suggestion of sheikhulislam was such. Now if everybody makes proof that seduction of Mir Mahammad Karim Agha is less than seduction of Najaf's children we would escape from that.

But unfortunately, Molla Nasraddin journal insulted valuable religious figures like Al-Bakuvi: "The nation is illiterate as their religious leader is Agha Mir Karim" and published their caricatures on their pages. For example, words of Al-Bakuvi with caricatures as he bowed in front of a Russian officer were showed in that journal so: I wish God bless our official and give him more life as he visited our Mosque. There were such words in Molla Nasraddin journal about al-Bakuvi when Russian government wanted to pull down grave-yard of Moslems and Al-Bakuvi was considered guilty over this: There was an old grave-yard in Baku last years. The government suggested to Moslems fencing that grave-yard against pollution by dogs. Government considered and said: this is a good place and Moslems dont need it. I said that governor of city passed everyday by carriage by that grave-yard and saw they dug bones of Moslem corpses and threw them aside. How Mr. Governor doesn't say anything looking at these bones, but every time when poor bones saw Mr. Governor, they say: "Look, He is the rescuing man of our alive brother, he is the holder of our brothers".

Words of Al-Bakuvi in his work "Kashful-hagayig" about explaining adultery punishment in shariat were considered as strike to the education of people by the journal of Molla Nasraddin, and publisher of this work H.Z.Tagiyev was condemned so: "Imagine, your daughter studied and became educated, i.e. she can write and read. One day your daughter came to the book shop and saw three nicely bounded books. Taking one of them she saw such figures on it: "Kashful-Hagayig", Generous Descriptive the Koran. If your daughter opens the 587th page of the book, she will see a story about adultery of a man and a woman. Excellency Governor spoke this story so interesting that every child of Moslem on ten years will come to his or her father after reading this story and will say: father, I want to marry, because I am not a kid, I have grown up and I am educated after reading story describing the Koran written by Mir Karim Agha about adultery of a man and a woman. "Molla Nasraddin" journal reproached publisher of "Kashful-Hagayig", H.Z.Tagiyev and considered Al-Bakuvi guilty for his words: writing and publishing words on holy book pages are the adultery by pen.

The problem found out by Al-Bakuvi to enlighten the masses and prevent utter confusions to arise for not only adultery but also concerning free relations among men and women caused punishments with death forbidden in the Moslem society was explained in the hadiths of Prophet and works of authors for a long time. Al-Bakuvi had a purpose to sobermind Azerbaijani readers in this field by giv-

şia üləmasının əksəriyyətini də Qurani-kərimin aşkar olan hökmünü tərək və təhrif eləyib dəyişdirdiklərindən qafil olduqlarına görə qınayaraq belə deyirdi: "Allah qorusun, bunun səbəbi nədir ki, ayədə vəqə olan haram sözünü məkrüh mənasına yozurlar? Ola bilər ki, bu barədə varid olan vahid xəbəri (zəif hədis-Ə.F.) qəbul ediblər, özləri isə yəhudilərə Tövrət hökmünü dəyişdirdikləri üçün tənə edirlər" "Nur" surəsinin 4-5 (5-6)-cı ayələrində isə belə deyilir: "O şəxslər ki, ismətli (və saleh) qadınlara zina isnad edirlər, sonra (bunu sübut etmək üçün) 4 şahid gətirməsələr, 80 çubuq vurun. (Onlara həd cəzası verəndən sonra) heç vaxt onların şəhadətini qəbul etməyin, (saleh qadınlara zina isnad etdikləri üçün) onlar fasiqdir; Fasiq qaldıqları müddətcə onların şəhadəti qəbul olunmaz, ancaq hədd cəzası verildəndən sonra tövbə edib (dedikləri sözləri) islah edib (yaxşı sözlər danışsalar), o vaxt həqiqətən Allah-Təala onlara rəhm edib günahlarını bağışlayandır". Gördüyümüz kimi Quran açıq-aşkar şəkildə zinanı qadağan etməklə yanaşı hər hansı bir insana zinakarlıq isnadını edənləri də bunu sübut edə bilmədikləri təqdirdə cəza ilə hədələyir və cəmiyyətdən təcrid edilməsinə çağırır. Quranın bu ağır hökmlərini izah edərək və III xəlifə Ömər in dövründə baş verən bir zina hadisəsini konkret nümunələrlə misal gətirərək müsəlmanları islam hüququnun bu çətin məsələlərini başa salan müəllifin bu xeyirxah və maarifləndirici əməli "Molla Nəsrəddin" tərəfindən müəllifə qarşı təhqir obyektinə çevrilir və müsəlmanları qızlarını oxutmamaya sövq etməyə xidmət edirdi. Məhz bu kimi təhqiramiz hərəkətlərinə görə jurnal və bu jurnalı oxuyanlar əl-Bakuvi tərəfindən kafir elan edilmişdi.

Əl-Bakuvi xeyriyyəçilik tədbirlərində də yaxından iştirak edirdi. Məsələn, Musa Nağıyevin oğlu Ağa İsmayıl öldəndən sonra Novruz bayramında Hacı bir neçə məşhur axund, qazı və ağsaqqal, o cümlədən Mir Məhəmməd Kərim, Axund Mirzə Əbu Turabla məsləhətləşib qərara gəlirlər ki, Ağa Musa gələndə cəmiyyəti-xeyriyyə üçün bina tikdirməyi onun boynuna qoysunlar. Hacı qazı Mirməhəmməd Kərimə deyir ki, elə ki Musa razılaşı, sən başlarsan dua oxumağa, hamımız da Ağa Musanı təbrik edərək, boyun qaçıрмаğa macal vermərik. Ağa Musa gəlir, ordan-burdan söhbət edirlər, Hacı Zeynalabdin birdən soruşur: «Ağa Musa, Allah rəhmət eləsin, oğlun Ağa İsmayılın istəyirsən camaat arasında adı çıxsın? Əbədləşsin?» «Əlbəttə istəyirəm»—Ağa Musa cavab verir. Hacı Zeynalabdin deyir: «Cəmiyyəti-xeyriyyənin mülkü, binası yoxdur, odur, mənim açdığım qız məktəbinin alt tərəfində «Qapan dibi» boşdur, orada bir mülk tikdir, adını qoyaq «İsmailiyyə», heç olmazsa, yazığın adı yaddan çıxmasın. İstəyirsən, Ağa Musa?» Ağa Musa deyir: «Əlbəttə, istəyirəm». «Hə, istəyir. Allah razı olsun. Allah mübarək eləsin» - deyə Hacı qazıya göz vurur ki, məqamdır, başla, xeyir-dua verməyə, fürsəti əldən vermə. Mir Məhəmməd Kərim əllərini qaldırır dua oxuyur. Ağa Musanın valideynlərinə rəhmət deyir. Hamı Ağa Musanı təbrik edir. Musa Nağıyev sonradan bu vədindən pəşman olsa da, Tağıyev onu fikrindən dönməyə qoymur (38, s.24). 1908-ci ildə "İsmailiyyə" binasının təməlatma mərasimində əl-Bakuvi Bakı qazısı kimi iştirak edərək Qurandan ayələr və imperator xanədanına sağ-səlamətliyi üçün dua və binanın sponsoru Musa Nağıyevin ata-anasına da rəhmət oxuduqdan sonra binanın tikildiyi tarix yazılmış sicili polad qaba qoyub qapağı qaynaqlamış və onu bünövrəyə qoymuşdular.

ing a place for this problem in his commentary. Listening to the subject from the commentary of Al-Bakuvi would be useful in the point of view of understanding the problem. With explaining punishment of adultery prohibited in Islam and caused more arisen problems in the society, Al-Bakuvi describing 2(3) aye of "Nur" Surat about "Whipping a man and woman for 100 times who furnicates" wrote so: "Exc. Prophet has ordered: Deviate from adultery. 6 bad things come out from adultery, three of them in this world, other three in the other world. Three of them in the world are: 1-adulterer loses his respect among people. 2- wealth of adulterer becomes diminished and he grows poor. 3- lives a short time. These three features seemed in the adulterer person as Exc. Prophet ordered truly. Holders of wealth, look here! Adultery is very bad thing throwing a man into misfortune, adultery is reproached by people, lives a short life, and his generation ceases. It is injustice not to obey order of Prophet as he thought about the future of his followers, did not agree with decreasing of their belongings and life and prohibited harmful things to them. Bad things appearing in future life are: 1-wrath of Allah, 2-suffering during computation, 3-torment of hell constantly. Adultery is affirmed by two things: 1- admitting of adultery for 4 times if he does not admit for three times, he gets punishment of adultery. 2- is affirmed by evidence of 4 persons. It must be evidenced: we saw them having sexual intercourse as a billow entered antinomy case. If their sleeping, embracing and having orgy together is evidenced, it is not considered as adultery and punishment of adultery is not inflicted. If number of witnesses is 2 or 3, it is not considered as adultery, either. Even witnesses should be whipped for 80 times if they evidenced falsely ("haddi-gazf"). There were some words in the 3 (4) ayes of Nur Surat about that, adulterous man should marry an adulterous woman like him and adulterous (nasty and whicked) woman should marry adulterous man like her and related to the aye about devouts are forbidden (to marry with adulterous women). The author wrote: This essence is appropriate to our time. Moslems instead of giving thanks to God for their wealth, they lose the habit to marry with honest and allowed Moslem-women, and destroy their wealth and life for the adulterous women. That is why they can not give heir as they infected more diseases and destroy their life. Devout should be deviate from marrying with adulterous women. It is known from aye so that, they are not Moslems who marry with adulterous. The author also reproaches well known ones, who consider marrying with adulterous is not forbidden, left and modified order of Koran, he writes: God bless, why they consider forbidden word as non-forbidden in aye? It my be that they admitted common inquire (weak hadith-A.F) and reproof the Jews as they modified order of Tovrat, and is is said in the 4-5 (5-6) ayes of Nur Surat: Those persons that do adultery reference to chaste (honest and good) women, if they do not bring 4 witnesses, then they will be stricken 80 sticks. (After limit punishment is given them) never accept their evidence (as they made reference to good women like adueltrous), they liars; their evidence is not accepted as they are liars, only after punishing them) they repent

1917-ci il fevralın 18-də, Bakı xanının qardaşı Hüseynqulu xan general Sisyanovun başını qılıncıla üzdüyü yerdə, «Naxır bulağı»nın üstündəki «Şollar—Bakı» su kəmərinin ilk su vermə mərasimində də qazı Mir Məhəmməd Kərim əlində Quran sözə başlamış, Qurandan ayələr oxuyaraq həyatın əsasının su olduğunu demiş, imperator ailəsinə dua edərək əhalini su kəmərinin başa çatması münasibətilə təbrik etmiş, bu yolda xərc və zəhmət çəkənlərin ata-analarına dua oxumuş, özlərinə cənsağlığı və var-dövlət arzu etmişdi. Hacı Zeynalabdin Tağıyevin xidmətlərini xüsusi qeyd edən əl-Bakuvi Hacıya krani birinci açmağı təklif etmişdi.

Əl-Bakuvi ilə yaxından dostluq, yoldaşlıq münasibətləri olan H.Z.Tağıyev onu tərcüməçilik fəaliyyətinə də təşviq edirdi. Əl-Bakuvinin Gürcü Zeydandan tərcümə etdiyi «Ərmənusətül Misir», «Kərbəla yangısı», «On yeddi ramazan» və digər əsərlərini ərəb dilindən türk dilinə tərcümə etməsinin bir səbəbi də Hacınin bu təşviqləri olmuşdu. Tağıyev eyni zamanda bu əsərlərin möhkəm dinləyicisi idi. Axsamlar çox vaxt Hacı kabinetində olar, yaxın adamları, şəhərin adlı-sanlı sakinləri söhbətə gələrdilər, qəzet və kitab oxuyardılar. Ərəb, fars, bir də türk qəzetlərini yaxşı, ahəngdar səsi olan bir mirzə oxuyurdu, rus dilində başqa bir nəfər, fransız, alman və ingilis dilindəki qəzetləri qoca bir kişi oxuyardı. Bir dəfə Mirzə Curci Zeydanın, qazı Mir Məhəmməd Kərim ağanın tərcümə etdiyi «On yeddi ramazan» romanını oxuyurdu. Hacı kreslodə oturub gözlərini yummuşdu; bilmək olmurdu yatıb, ya ki ayıqdır. Əsərdə xəlifə həzrət Əlinin şücaəti və dövlət xidmətləri təsvir edilirdi. Birdən Hacı gözlərini açıb dikəldi və dedi: «Başına döndüyüm İmam həzrət Əli ağa heç balitka-zad bilmirmiş, səlbəni elə düzünə tolaşlayırmış». Əl-Bakuvi bütün həyatı boyu təhsilin vacibliyi məsələsinə də diqqət çəkmiş, təhsildən uzaq düşməyi millətin cəhalət və nadanlığa düçar olmasının əsas səbəblərindən biri kimi göstərmişdir. O, imkansız tələbələrin oxunmasına yardım edir, zənginləri də buna təşviq edirdi. Onun özü şəxsi nümunə göstərərək öz imkanları hesabına Azərbaycan SSR EA-nın ilk prezidenti Mir Əsədulla Mirqasımovu (ö.1958) Odessada Novorossiysk universitetinin Tibb fakültəsində oxutmuşdu. Yenə mütəfəkkirin şəxsi maddi-mənəvi yardımları ilə təhsil alan Mirzə Davud Hüseynov, Azərbaycanın ilk qadın pilotu Züleyxa Seyidməmmədovanı, əl-Bakuvinin şəxsi təqdimatı ilə 1910-cu ilin fevralında Balaxanıdakı «Nicat» cəmiyyətinə müəllim təyin olunan M.Ə.Sabiri mütəfəkkirin xeyriyyəçilik əməllərinə nümunə göstərə bilərlik. Görkəmli Azərbaycan xeyriyyəçisi Hacı Zeynalabdin Tağıyev (ö. 1924) də əl-Bakuvi ilə yaxın dostluq və işgüzarlıq münasibətlərində olaraq onun təşviqi ilə maariflənmə sahəsində işlər görməklə yanaşı, təhsil alan yoxsul tələbələrə təqaüd verilməsi kimi faydalı bir sahə ilə də məşğul olmuşdur.

Əl-Bakuvi cahil bir cəmiyyətdə qız məktəbi açaraq onların təhsil almasını istəyən, lakin bu yolda qızların oxumasını küfr sayan xurafatçıların maneəsi ilə üzləşən Tağıyevə də yardım etmiş, Tağıyevin bu məqsədlə təşkil etdiyi Təzəpər məscidində çıxış edərək Quran və hədislərdən nümunələr gətirərək qadınların təhsil almasının şəriətə uyğun olması haqda insanları məlumatlandırmış, qızların təhsil almasını günah sayan müsəlmanları elmə təşviq etmişdi. Məhz bu səbəbdən təhdid edilərək qapısı yandırılan əl-Bakuvi qaragüruhçulardan qorxmayaraq öz qızını Tağıyevin açdığı «Ünas» məktəbinə

and amend their false words (speak good words) Allah will forgive them". As we see together forbidding adultery Koran threatens persons who make reference to somebody, and calls to isolate them from society. Author giving specific examples about adultery event happened during III Caliph Omar and explaining these hard orders of Koran, explained difficult issues of Islamic law to Moslems, but his action was insulted by "Molla Nasraddin" and drew Moslems not to educate their daughters. The journal and its readers were announced as godless by Al-Bakuvi for their insulting actions.

Al-Bakuvi took part in the charitable measures too. For example, after the death of Agha Ismayil, Musa Naghiyev's son at the Novruz holiday, Haji consulted with some famous akhunds, veterans, respected persons, also Mir Mahammad Karim, Akhund Mirza Abu Turab and decided to make terms to Agha Musa for construction of building for charity company. Haji commissioned veteran Mirmahammad Karim to pray when Musa agreed for this building and we congratulate Musa and not give him a chance to deviate from construction of building. Agha Musa came and they spoke, suddenly Haji Zaynalabdin asked: Agha Musa, we pray for your son, do you want your sons name remembered for a long time? Become eternal?" "Yes of course" - Agha Musa replied. Haji Zeynalabdin said: You are mindless, there is not a building for charity company, construct a building for this charity next to girls school which I opened. Put the name of building as "Ismayilliye", for remembering your son name. Agha Musa, do you want? Agha Musa said: "Yes of course". Haji: "Yes he wants, God bless you and winked at veteran that, it is time, begin to pray for Musa. Mir Mahammad Karim began to pray holding his hands to the sky and prayed for parents of Agha Musa. Everybody congratulated Agha Musa. Although Musa Naghiye repented from his action, Haji did not let him to renounce his point of view (38, 24 p). During the foundation ceremony of Ismayilliye building in 1908, Al-Bakuvi took part as a governor of Baku, read ayes from Koran and prayed for the dynasty of emperor and prayed for parents of Musa Naghiyev and after put record with building construction date in the steel case, welded, and put it in the foundation.

On the 18th February in 1917, in the place of cutting head of general Sisyanov by Huseyngulu Khan, brother of Baku Kan, in the ceremony of "Shollar-Baku" water pipeline, veteran Mir Mahammad Karim began the word with Koran in his hand, said about creation of water in the life, praying for the emperor family congratulated people for the complement of water pipeline, prayed for parents of persons who spent cost and labour for the pipeline, wished them health and wealth. Noticing services of Haji Zeynalabdin Taghiyev, Al-Bakuvi suggested Haji to open water-tap firstly.

Having close friendship, comradeship relations with Al-Bakuvi, H.Z.Taghiyev invited him to the activity of translation. The reason of his translations of works "Armanusatul Egypt", "thirst of Karbala", "Seventeen Ramadan" and other works written by Georgian Zeydan from Arabian language into Turkish was the agitations

(Bakı rus-müsəlman qadın məktəbi-1901) qoymaqla xurafatçı cahil dindarların qəzəbinə tuş gəlmiş, evi yandırılmış, öldürülmək təhlükəsi ilə qarşılaşmışdı.

Əl-Bakuvinin qadın maarifçiliyi sahəsində gördüyü tədbirlər xurafatçı ruhanilər tərəfindən tənə ilə qarşılanırdı. Məsələn, 1917-ci ilin aprel ayında Bakıda keçirilən Zaqafqaziya müsəlmanlarının I qurultayında Bakı rus-müsəlman qadın məktəbinin müəlliməsi Şəfiqə Əfəndizadənin və Sona Talışxanovanın örtüksüz şəkildə kişilərin qarşısında çıxış etməsinin günahını Əl-Bakuvidə görən dindarlar belə demişdilər: Ağa Mir Məhəmməd Kərim, Təzəpir məscidində Quran-dan ayə götürüb, sübut edirdin ki, müsəlmə də, müsəlım kimi bütün dərsləri oxuya bilər, əkdinin toxumların meyvəsidir, də bəhrəvi. Qeyd etmək lazımdır ki, Əl-Bakuvi qadınların ictimai işlərdə, elmi fəaliyyətlərdə aktiv olmasını təbliğ etsə də bir din xadimi kimi qadınların yad kişilərlə bir məclisdə örtüksüz çıxış etməsinə günah saymış və bu qurultayda da bu məsələyə etirazını bildirmişdi. Əl-Bakuvinin bu etirazı onun kimi ömrü boya maarifçi ideyaları, qadın hüquqlarını təbliğ etmiş bir insanın qadın azadlığına qarşı şəxsi-qərəzliyi olaraq yox, məhz təmsil etdiyi dinə, "Nur" surəsinin 31-ci "(Ya Məhəmməd), degilən möminlərə, gözlərini örtüb Allahu Təala haram edən şeylərə baxmasınlar" ayəsilə Quranın əmr etdiklərinə, "Nəzər (baxış) şeytanın zəhərli oxlarından bir oxdur; Ya Əli, birinci baxış lehinədir, ikincisi əleyhinədir; Gözlərin zinası baxmaq, qulaqların zinası dinləmək, dilin zinası danışmaq, əlin zinası tutmaq, ayağın zinası da yeriməkdir..." (27) kimi hədislərə səmimi bağlılığının nəticəsi olaraq görülməlidir.

Əl-Bakuvi bütün bunlarla yanaşı, ictimai hadisələrdə də fəal iştirak etmiş, maarifçi ideyaları təbliğ etmişdi. O, 1 noyabr 1906-cı ildə Ramazan ayının 24-cü günü münasibətilə Təzəpir məscidində etdiyi söhbətdə müsəlmanların mübtəla olduğu xəbis sifətlərin səbəbini cəhəlat və nadanlıqda görür, bunun islamı zidd olduğunu, maariflənmənin, yeni-yeni məktəblər açmanın, elmin əhəmiyyətini təbliğ edirdi. Onun 1907-ci ilin 13 aprelində Bakıdakı "Mövlud-nəbəvi" (peyğəmbərin doğum günü-Ə.F.) münasibətilə Tağıyevin rus-müsəlman qız məktəbində yerli ziyalıların, dağıstanlı, kazanlı, orenburqlu qonaqların qarşısında etdiyi çıxış da islami maarifçiliyin mənasını anlamaq və təbliği baxımından xeyli əhəmiyyətli idi. Əl-Bakuvi bu qədər uzaq bölgələrdən gələn insanları bir yerə cəmləndirən bir dinin və onun peyğəmbərinin əcələrinə diqqət cəmləndirən belə deyirdi: "Bizim bu iclasımızın nə qədər mühüm və nə qədər ali olduğunu hər kəs düşünə bilər. Lakin bu qədər uzaq yerlərdən, bu qədər cəməti fəqət din, ayin qüvvəti bir yerə cəmləndirən belə deyirdi. Bəs böylə bir dinin, bir ayinin qədrini bilmək gərək. Bu dini bizə gətirən zati-alimiqdar bu gün ərseyi-şühada (dünya ələmi-Ə.F.) qədəm qoyub". Məhəmməd peyğəmbərin çox çətinliklə, məşəqqətlərlə müzəffər etdiyi islam dininin maarif və irfan dini olduğunu, lakin o dinin mənasının ələqsizliqda, nadanlıqda və cahillikdə ən irəlində olduğunu göstərərək müəllif belə təəssüflənirdi: "Biz bu dini nə etdik? Araya nifaq salıb dini-islamı puç etdik. İslamdan fəqət bir ad qalıbdır. Ar olsun! Cəhəlatimiz o qədərdir ki, həman peyğəmbərimizin tərcümeyi-halını, kim olduğunu çoxumuz bilməyirik". Peyğəmbərin insanları elm nuru ilə hidayətləndirmək üçün gəldiyini, Quranın elm və maarifi təşviq etdiyini qeyd edən Bakı qazısı müsəlmanların düşcər

of Haji. At the same time Taghiyev was the listener of this works. In the evening Haji was in the cabinet, well-known citizens of City came to talk, read book and newspapers. A clerk had harmonious and good voice, read the books in Arabian, Persian and Turkish languages, other man in Russian, and an old man read the newspapers in French, German and English languages. One day the clerk was reading work of Georgian Zeydan translated by Mir Muhammad Karim. Haji had closed his eyes sitting in the arm-chair. It was not clear if he was sleeping or awakened. Valours and public services of Excellency Ali were described in the work. Suddenly Haji opened his eyes and said: My dear Imam Hazrat Ali did not know any, flinged out straight".

Al-Bakuvi paid attention to the problem about importance of education for all his life, showed avoiding from education is one of the main reasons overtakes masses to ignorance and intellectual darkness. He helped poor student for studying, invited riches for this. Within this opportunity he supported Mir Asadulla Mirgasimov the first president of Academy of Sciences of Azerbaijan USSR to study at the medical faculty of Novorossiysk University of Odessa. We can give examples about his support as, Mirza Davud Huseynov, Zuleykha Seyidmammadova first female pilot of Azerbaijan, M.A.Sabir appointed as a teacher of the Nijat Company in Balakhani in February of 1910 with the support of Al-Bakuvi. Outstanding philanthropist of Azerbaijan, Haji Zeynaladin Taghiyev (died 1924) had official relations and friendly relations with Al-Bakuvi and engaged in the activity, useful work like granting poor students with pension. Al-Bakuvi helped Taghiyev who opened school for the education of girls in the ignorant society, but met impediment of fanatics who considered education of girls as blasphemy, gave examples from Koran in the Tazapir mosque organized by Taghiyev, gave information to people about education of women is corresponding at shariat, invited Moslems to educate who considered education of women as guilt. For this cause his house was set on fire, not frightened from fanatics sent his daughter to study in the Unas school (Russian-Moslem women school-1901-Baku), but was threatened by fanatics, house was set on fire, met with the danger of death.

Actions done by Al-Bakuvi in the field of education were reproached by fanatic confessors. for example, in the first Congress of Caucasian Moslems in April of 1917, pilgrims who blamed Al-Bakuvi for the teachers of Baku Russian-Moslem school Afandizada Shafiga and Sona Taliskhanova who came to the front of men without shawl and said: Agha Mir Mahammad Karim, you proved that Moslem-woman should be educated like Moslem-man giving examples from Koran, this is the result of your action. It is necessary to note that although Al-Bakuvi was the supporter of women's education, but as minister of religion, he was against of women without shawl in front of men and considered it as a guilt and objected to this problem in the congress. This objection by Bakuvi should not be considered as the impediment of women education, but his devotion to the religion and hadiths like, aye of "NUR" Surat (Look here!Muhammad),

olduqları zillətdən, aralarındakı nifaqdan qurtuluşun ancaq Quran vasitəsilə mümkün ola biləcəyini bildirir, əks təqdirdə "Bu, Quran-dan, islamdan xaric bir işdir. Hətta bu günə (qəbil-Ə.F.) hərəkətlər edib də özümüza müsəlman deməgimiz iftira və böhtandır" deyirdi. İttihad və ittifaqın Quranın əsas əmrlərindən olduğunu bildiren əl-Bakuvi peyğəmbərin "müsəlmanlar mənim qardaşlarımdır" hədisini nümunə gətirərək Quranın bu əmrlərini yerinə yetirməyənlərin bu qardaşlığa layiq olmadığını göstərir, müsəlmanları Quranın bayrağı altında insanlığa məhəbbətlə yanaşmağa çağırırdı.

əl-Bakuvi milli münaqişələrin yatırılmasında, sülh proseslərində də fəal iştirak edirdi. O, 1905-ci ildə Bakıdakı erməni daşnaklarının törətdikləri faciələrdə qırğını dayandırmaq üçün öz canını fəda edərək aktiv təşəbbüs göstərmiş və belə demişdi: "Cənablar, nə üçün yubanırınsınız? İtirdiyimiz hər dəqiqə onlarla bədbəxtin həyatına bais ola bilər. Mən əlimdə Quran qabaqda gedəcəyəm. Qoy birinci güllə mənə dəysin". Qazının bu aktivliyi onu müsəlmanların gözü sayan ermənilərin narahatçılığına səbəb olmuş, mütəfəkkiri o zaman öldürmədikləri üçün heyfslənmişdilər. Milli münaqişələrdə, məzhəb və təriqət, qan davalarında sülh missiyasını uğurla yerinə yetirməyə çalışan əl-Bakuvinin fəaliyyəti Ə.Hüseynzadə tərəfindən də belə qiymətləndirilirdi: "Əgər bu gün bizim Bakıda ...qazi Ağa Mir Məhəmməd Kərim Ağalar və sair pişvalar (rəhbərlər-Ə.F.) Tolstoyun qövlünə (fənalığa müqabilə etmə, qarşılıq vermə-Ə.F.) itba etsələr (təbə olsalar-Ə.F.), onların şəhərimizdə müsəlmanlar arasından yekdigəri qətl fənalığını rəf (dəf-Ə.F.) üçün əsla ciddi-cəhd etməmələri lazım gəlir".

1918-ci ildə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin qurulmasını alqışlayan əl-Bakuvi bu dövrdə öz arzusu ilə rəsmi dini vəzifələrindən istefa vermiş, sərbəst tərcüməçilik fəaliyyəti ilə məşğul olmuşdu. Çox təəssüf ki, Azərbaycanın 1920-ci il aprel 27-də Rusiya tərəfindən işğalından sonra Azərbaycanda bütün mütərəqqi ziyalılara qarşı işğancalar, həbslər, qətlər prosesi başlamış, bu repressiya dalğası əl-Bakuvidən də yan keçməmişdi. 1920-ci ildə mövhumatçı elan edilərək səsi alınan, 1933-cü ildə evi qarət edilən, bütün şəxsi əmlakı müsadirə olunan əl-Bakuvi Mərdəkana, bağ evinə köçməyə məcbur olmuş, Sovet hökuməti bunu da ona çox görərək, bağının əlindən almışdı. Mərdəkan camaatının yardımları sayəsində əl-Bakuvi ailəsi ilə birlikdə kiçik bir evdə sığınacaq tapmış, haqsızlıqlara sinə gərək gündüzlər bağlarda meynə başı kəsməklə ailəsinin məişətini təmin etmiş, axşamlar isə sərbəst tərcüməçiliklə məşğul olmuşdu (6, s.167). Lakin sovet repressiya aparatı bununla kifayətlənmək istəmədi, xalqına xidmət edən hər bir mütərəqqi ziyalı kimi o da hansısa bir yolla məhv edilməli idi. Fədakar alim Ziya Bünyadovun arxiv materialları əsasında verdiyi məlumata əsasən Azərbaycan SSR XDİK-nın komissar müavini Borşovun imzaladığı 15030 sayılı "cinayət işi"ndə Qala-Maştağa rayonu üzrə fəal antisovet ünsürlərin cəmiyyətdən kənar edilib, ləğv olunması şəxslərin siyahısında adı 18-ci sırada keçən, səsiindən məhrum olunmuş, bitərəf, müəyyən peşəsi olmayan Mərdəkan kənd sakini, keçmiş qazi Mir Məhəmməd Kərim ağanın həbsi üçün səbəb olaraq "dinin gizli yayılması ilə məşğul olması, çadraların götürülməsi əleyhinə təbliğat aparması" göstərilmiş, axtarış zamanı evindən "39 ədəd müxtəlif antisovet Quran" tapıldığı, Mərdəkan kənd soveti sədrinin də verdiyi xasiyyətnamədə alimin "kənddə din mövhumatını canlandıran,

says devouts that, they should close their eyes and should not look at things forbidden by God". "Glance (looking) is the one of the poisoned arrows of devil; adultery of eyes is to look, adultery of ears is to listen, adultery of tongue is to speak, adultery of hand to hold, adultery of foot is to walk...(27).

Together with all of these, Al-Bakuvi took part in the public events, propagated ideas of enlightener. On 1 November of 1906, during his speech for 24th day of Ramadan month, he explained the reason of villian faces of Moslems were intellectual and ignorance, propagated that it was contrast to Islam, and importance of educational activities, science, opening new schools. His speech for "Movludu-Nabavi" (date of birth of Prophet-A.F.) held in Baku in front of local intellectuals, guests from Dagestan, Kadzan and Orenburg in the Russian-Moslem girls school of Taghiyev is also significant about understanding meaning of Islamic enlightenment and from the standpoint of propagation of enlightenment. Drawing attention of guests from different places to the prestige of this religion and its Prophet, he said: "Everybody may think about significance and supreme of our meeting. But, only the power of religion and religious ceremony can put so many people together. That is why we should know the value of our religion. The Excellency brought this religion to us was born in arseyi-shuhuda (world-A.F.). The author evaluating the value of Islam said regretfully: "What did we do for this religion? Causing a quarrel we made it empty. But only the name remained from Islam. Be shameful! We have so much ignorance that, most of us do not know about our Prophet". Noting about coming of Prophet for the enlightening of people, agitation of Koran for science and education, veteran of Baku said the possibility of avoiding of Moslems from misery, discord among them is only Koran. This is calumny that we say ourselves Moslems doing such bad things (gabil-A.F.). Saying that union and alliance are the orders of Koran, Al-Bakuvi giving an example from hadith of Koran "Moslems are my brothers" showed that those who did not obey to the orders of Koran do not deserve this fraternity, called people to come up to the humanity under the banner of Koran.

Al-Bakuvi participated actively in suppression of local conflicts and peaceful processes. He sacrificed himself in order to stop massacres during Armenians' tragedies in Baku in 1905 and said: "Sirs, why are you so late? Every missed minute can cause poor people's losing life. I will go forward with Koran in my hand. Let me be shot first". His activeness worried Armenians, who considered him Moslem's authority and regretted not killing the thinker then.

Al-Bakuvi applauded establishment of the Azerbaijan People Republic in 1918, resigned from official religious posts in the time by his own volition, was engaged with activities of the profession of a translator freely. Tortures, process of arrests, murders begun against advanced intellectuals on 27th April 1920 after Azerbaijan's occupation by Russia. Al-Bakuvi was also exposed to repressions wave. Al-Bakuvi who declared a superstitious person in 1920, plundered a house in 1933 and whose all private property is confiscated, was

kənddə din mövhumatı ilə məşğul olaraq daima camaatı dini mövhumatla çəkməkdən başqa sənəti olmayan” şəxs olduğu qeyd edilmişdi. 13 fevral 1938-ci ildə XDİK 203 nömrəli ordeninə əsasən Mərdəkandakı evində (indi Dənizçilərin istirahət evidir. – Z.B.) həbs edilən bu böyük mütəfəkkirin bir çox çap əsərləri, əlyazmaları Mərdəkandakı XDİK-nin həyatında yandırılmış, xilas edilən üç kisə əlyazma əsərləri ailənin yaxınlarından biri öz evində gizlədə bilsə də 1940-cı illərdə təqiblərdən xofa düşərək şəxsən özü məhv etmişdi. Azərbaycan XDİK Maştağa rayon şöbəsinin əməliyyat müvəkkili köməkçisi Yaroskeviç tərəfindən birinci dəfə dindirilərək xaricdə qohumlarının olması, əksinqilabçı partiyalarla əlaqədə olması, kəndlilərlə düşmənçilik etməsi, quruluşun əleyhinə əksinqilabi təbliğat aparması kimi yalançı ittihamları rədd edən əl-Bakuvi yalançı şahidlərin onun əleyhinə verdiyi – kişi-qadın bərabərliyinə qarşı çıxması, dini təbliğ etməsi, Şura hökumətinin dini, imanı məhv etməsini, ölüləri dini qaydada dəfn etməyə imkan vermədiyini deməsi, seçki əleyhinə fəaliyyət göstərməsi, bir dəfn mərasimində dediği “Allahı unutmaq olmaz, çünki sizin bütün bələbləriniz Allah-Təalanın cəzasıdır. Cürbəcür təbliğata uymaq olmaz, gələcək haqda fikirləşmək lazımdır. Budur, sizi seçkilərdə iştirak etməyə çağırırlar, lakin bu seçki yox, xalqı aldadıb incitməkdir. Onsuz da aydındır ki, xalq heç kəsi seçmir və onu hökumət tərəfindən təyin olunmuş adamların adları altından qol çəkməyə məcbur edirlər. Buna görə Allahı unutmayın” kimi ifadələri onun həbs edilməsinə əsas olur. Qondarma ittihamları rədd edən alim təqsirsiz olsa da, Yaroskeviç onun ifşa edildiyini dəlil gətirərək 23 fevralda tərtib etdiyi ittihamnaməyə əsasən onun işinin Azərbaycan SSR Fövqəladə üçlüyün sərəncamına göndərilməsi barədə qərar qəbul etmiş, XDİK-nin Qala-Maştağa rayon şöbəsinin rəisi Avanesov tərəfindən təsdiq edilən ittihamnaməyə əsasən, Azərbaycan SSR XDİK Fövqəladə üçlüyünün 2 mart 1938-ci ildə keçirdiyi iclasda əl-Bakuvi ölüm cəzasına məhkum edilmiş və hökm yerinə yetirilmişdi. Qondarma şahidlərin anti-Sovet fəaliyyət iddiası əsasında 2 mart 1938-ci ildə XDİK qərarı ilə ona güllələnmə hökmü verilmiş və 15.03.1938-ci ildə Nargin adasında bu əmr icra edilmişdi.

Bu böyük şəxsiyyəti məhv edən cinayətkar Sovet rejimi onun yaşını istintaq materiallarında da qəsdən az göstərmiş, etdiyi cinayəti uzun müddət danaraq ancaq rəhmətliyin oğlu Mir Cəfərin SSRİ Baş prokuroru Rudenkoya göndərdiyi atası haqda ərizədən sonra 20 oktyabr 1956-cı ildə atasının guya 14 oktyabr 1940-cı ildə beyninə qan sızmasından öldüyünü xəbər vermişdilər. 1993-cü ildə Z.Bünyadovun əsl həqiqəti ortaya çıxaran “Qırmızı terror” kitabının nəşrinə qədər isə alimin qohumları bir nəfərin məlumatı ilə guya alimin Qazaxıstana sürgün edildiyinə, orada çalışarkən gələn selin körpünü aparması ilə bir həftə ac qalıb bu səbəbdən öldüyünə inanmışdılar.

Oğlunun müraciətindən sonra aparılan yeni istintaq işi əl-Bakuvinin əleyhinə verilən şəhadətlərin, mütəfəkkirin anti-sovet fəaliyyəti iddialarının yalan olduğu ortaya çıxmış və ölümündən 22 il sonra, Azərbaycan SSR Ali Məhkəməsinin sədr müavini B.C.Belikovun 28 iyul 1960-cı il qərarı ilə əl-Bakuvinin üstündəki uydurma ittihamlar götürülmüş, adı təmizə çıxarılmışdı. Əl-Bakuvi layiq olduğu əsl qiyməti isə Azərbaycanın müstəqilləşməsindən sonra ala bildi.

compelled to move to Mardakan to a mansion and the Soviet government confiscated his garden. With the help of Mardakan people, Al-Bakuvi found a shelter for his family to live, in the afternoon being a gardener and translating in the evenings he earned money for his living (6, p 167). But it was not enough for Soviet, this well-known man with his services for people should be killed. According to the historic materials of Ziya Bunyadov, with the criminal action Number 15030 about death of active antisoviet people In Gala-Mashtaga region signed by Borshov, the deputy commissioner of Azerbaijan USSR PDEC, countryman of Mardakan, ex-veteran Mir Mahammad Krimagha was arrested in his house and the cause of his detention was “engaging in spreading the religion confidentially, propagandizing against veils”, during search “39 different antisoviet Korans” were found in his house and he was indicated in his testimonial as “a person who propagated a religion in the village and fanatic of drawing people to religion” by chairman of rural Soviet. He was arrested in his house in Mardakan (now is resting-house of sailors. Z-B) according to the order Number 203 of PDEC in 13 February, 1938 and his manuscripts were set on fire in the yard of Mardakan PDEC, and three sacks of rescued ones were destroyed by him in 1940 because of government persecutions.

Although the scientist was innocent as he rejected fictional accusations, Yaroshkevich bringing as an evident his exposure, made a decision about his case’s sending to the disposal of tripartite of Azerbaijan USSR Extraordinary due to the accusation of 23 February. According to the verdict of guilty certified by Avanesov, the chief of Gala-Mashtaga regional branch of EDPC, at the meeting held of Azerbaijan USSR PDEC Extraordinary tripartite on 2 March 1938, Al-Bakuvi was sentenced to death and he was executed. According to the pretension of fake witnesses about Anti-soviet activity claims, he was sentenced to shooting by the resolution of PDEC on 2 March, 1938 and the order was implemented in Nargin Island on 15 March 1938.

Criminal Soviet regime annihilated this well-known person intentionally, showed his age lower in the investigation materials, disclaimed its crime, but only after the application sent by Mir Jafar son of the deceased, to prosecutor-general of USSR Rudenko, the regime said that his father died from haemorrhage of the brain on 14 October, 1940. But all believed that he died from hunger for seven days in the bridge when it was destroyed by stream in Kazakhstan where he was sent into exile, by the information of one of his relatives, till the edition “the Red Terror” work of Z.Bunyadov in 1993.

Anti-Soviet pretensions, evidences against al-Bakuvi were found out falsely after application of his son, figmental pretensions were taken away over him by the decision of B.J.Belikov, deputy chairman of Supreme Court of Azerbaijan USSR dated on 28 July 1960 and he was claimed as a honest man. Al-Bakuvi got his true value after independence of Azerbaijan.

Molla Nəsrəddin irsinin müasir təzahürləri

> MODERN DISPLAYS OF MOLLA NASIRADDIN HERITAGE

2013-cü il iyunun 21-22 də Bakı Rəsm Qalereyasında “MİRAS” Mədəni İrsin Öyrənilməsinə Kömək İctimai Birliyinin təşkilatçılığı ilə “Molla Nəsrəddin” irsinin müasir dövrümüzdə təzahürləri” mövzusunda rəsm sərgisi keçirilib.

Tədbirin açılışında tanınmış rəssam Yusif Mirzə çıxış edərək gənc rəssamları təbrik edib, onların istedadlarının üzə çıxarılmasında və təbliğ edilməsində MİRAS İB-nin fəaliyyətindən söhbət açıb. Birliyin sədri, tarix üzrə fəlsəfə doktoru Fariz Xəlilli çıxışında bildirib ki, sərginin məqsədi “Molla Nəsrəddin” irsinin müasir dövrümüzdə təzahürlərini nümayiş etdirməkdir. Rəssamlar əsərlərində əsasən satira, yumor vasitəsilə yenilik, maarifçilik və müasirliyin sintezini göstərməyə çalışıblar.

Sərgidə gənc rəssamların “Molla Nəsrəddin” jurnalının işıqlandırdığı mövzulara həsr etdikləri 25 rəsm əsəri nümayiş olunub.

Sərgidə Yaylagül Ramazanova, Sürəyya Abdullalı, Mərdan Məmmədov, Şahin Quliyev, Mətanət Ağazadə, Aydan Ağazadə, Kənan Məmmədov, Anar Pənahov, Anar Şəmsiyev, Mərdan Məmmədov, Qurban Oruçlu, Emin Elişov, Vüqar Qurbanov, Könül Məmmədova, Vüsala Talibovanın və başqalarının işləri nümayiş olunub.

Gənc rəssamların “Mövhumatçılar”, “Sən çaldın”, “Dava yorğan davasıdır”, “Molla düşünür”, “Molla Nəsrəddin” və müasirlik”, “Mollanın mülkü”, “Sabir və satiraları”, “Neyləyirik Fatma, Tükəzbanları”, “Poçt qutusu”, “Molla Nəsrəddin” personajlarının yaranması”, “Axmaq kişi insanlığı asanmı sanırsan?”, “Kəninin qulu” və s. əsərləri maraqla qarşılanıb.

On 21-22 June, 2013 art exhibition “Modern Displays of Molla Nasiraddin Heritage” was held at Baku Art Gallery by MIRAS Social Organization in Support of Studying of Cultural Heritage.

Well-known artist Yusif Mirza opening the event, congratulated the youth artists and talked about the activity of MIRAS Organization over the display and promotion of their talent. Chairman of MIRAS Organization, PhD Fariz Khalilli said in his speech that, the exhibition aims at demonstrating manifestations of “Molla Nasiraddin” heritage nowadays. The artists tried to indicate the synthesis of novelty, enlightenment and modernism through satire and humour in their work. 25 art works of young artists devoted to topics of “Molla Nasiraddin” journal were shown at the exhibition.

The work of Yaylagul Ramazanova, Surayya Abdullali, Mərdan Məmmədov, Şahin Quliyev, Matanat Aghazade, Aydan Aghazade, Kanan Məmmədov, Anar Panahov, Anar Şəmsiyev, Gurban Orujlu, Emin Elishov, Vugar Gurbanov, Konul Məmmədova, Vusala Talibova and others was shown.

The works of young artists- “Superstitious people”, “You won”, “Mollah thinks”, “Molla Nasiraddin and modernity”, “Mollah’s property”, “Sabir and satires”, “What must we do with Fatma and Tukezbans”, “Post-box”, “Creation of “Mollah Nasiraddin” personages”, “Bondmaid’s slave” and others were welcomed with interest.

MİRAS monitoring layihəsinə yekun vurdu

> MIRAS SUMMARIZED MONITORING PROJECT

2013-cü il iyulun 30-da "MİRAS" Mədəni İrsin Öyrənilməsinə Kömək İctimai Birliyi həyata keçirdiyi "Azərbaycanda tarix və mədəniyyət abidələrinin mühafizəsi və təbliği: mövcud vəziyyətin monitoringi və qarşıda duran vəzifələr" layihəsinin yekunlarına həsr olunmuş mətbuat konfransı keçirdi. Qeyd edək ki, layihə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Şurasının dəstəyini ilə gerçəkləşib. Mətbuat konfransında birliyin sədri, layihənin eksperti tarix üzrə fəlsəfə doktoru Fəriz Xəlilli Azərbaycanda belə bir layihənin gerçəkləşdirilməsinə ehtiyac doğuran səbəblərdən danışdı və layihə haqqında ümumi məlumat verdi.

Daha sonra tədbir iştirakçılarında layihə çərçivəsində hazırlanmış "Tarix və mədəniyyət abidələrinin mühafizəsi və təbliği" mövzusunda hazırlanmış ictimai məzmunlu videoçarx təqdim olundu. Layihənin eksperti, professor Qafar Cəbiyev görülmə işlərin əhəmiyyətindən, ümumiyyətlə Azərbaycanda tarix və mədəniyyət abidələrinin öyrənilməsi prosesindən söhbət açdı. Layihənin koordinatoru, birlik sədrinin müavini Arzu Soltan qeyd etdi ki, 2013-cü ilin may-iyul aylarını əhatə edən layihə gerçəkləşdirildiyi müddətdə Azərbaycanın 6 bölgəsində tarix və mədəniyyət abidələrinə ictimai münasibət araşdırılıb. Layihənin yekununda əldə olunan nəticələr əsasında abidələrin bərpası, onların qorunması və təbliği ilə bağlı memarlıq, hüquqi və maarifləndirici aspektləri özündə əks etdirən tövsiyələr hazırlanıb və "Tarix və mədəniyyət abidələrinin mühafizəsi və təbliği: araşdırma, təklif və tövsiyələr" kitabçası nəşr olunub. Mətbuat konfransında adı çəkilən kitab da tədbir iştirakçılarında təqdim olundu.

Sonda iştirakçıları maraqlandıran suallara cavab verildi.

Tədbirdə professor Abbas Seyidov, Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin Mədəni irs şöbəsinin əməkdaşı Şahin Şahbazov, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Şurasının əməkdaşı Fərid Qəhrəmanov, tarixçilər, arxeoloqlar, mədəni irslə bağlı digər QHT nümayəndələri, müxtəlif KİV-lərin əməkdaşları, MİRAS üzvləri iştirak edirdilər.

On 30 July, 2013 MIRAS Social Organization in Support of Studying of Cultural Heritage held a press conference on the results of the project "Protection and promotion of historical and cultural monuments in Azerbaijan: monitoring of current situation and obligations" realized with support of the Council of State Support to NGOs under the President of the Republic of Azerbaijan.

Chairman of MIRAS and the project expert, PhD Fariz Khalilli gave general information about the reasons motivated realization of such a project in Azerbaijan and a project as a whole. Later on the video of public character on subject "protection and promotion of historical and cultural monuments" worked up within the project, was shown. The project expert, Professor Qafar Jabiyev talked about the significance of the done work, the process of study of historical and cultural monuments in Azerbaijan.

The project coordinator, the deputy chairman of the Organization Arzu Soltan noted that within the project covered 2013 May-July, public attitude towards historical and cultural monuments were explored in six regions of Azerbaijan. The recommendations reflected architectural, juridical and educational aspects on restoration, protection and promotion of the monuments were elaborated on the basis of results of the project. Subsequently, the book "Protection and Promotion of Historical and Cultural Monuments: Research, Proposal and Recommendations" was published. The book mentioned at the press conference was presented to the event participants.

In the end the questions of the participants were responded.

Professor Abbas Seyidov, Shahin Shahbazov, the employee of Cultural Heritage Department of the Ministry of Culture and Tourism of the Republic of Azerbaijan; the employee of the Council of State Support to NGOs under the President of the Republic of Azerbaijan, Farid Gahramanov, as well as historians, archaeologists, NGO representatives engaged in cultural heritage, different mass media representatives and MIRAS members participated at the event.

“VIRDI-SƏTTAR”

VIRD-U SATTAR

Bismillahir-rəhmanir-rəhim!

Ey aləmlərin rəbbi, Allahım! Ey gizli, aşkar meydana gələn bütün ayıbları örtən Səttar, ey Səttar, ey gücdə-qüvvətdə tayı-bənzəri olmayan, bütün məxluqatın qalibi Əziz! Ey hər günahımızı örtüb əfv edən, qullarına məğfirəti bol olan Qəffar! Ey ulu zat və sifətlərinin əzəmətilə zahir və ayan olan Cəlil! Ey zənginin də yoxsulun da, güclünün də gücsüzün də ağası, zəhmi ilə bütün qəddarları muma çevirən, lütfü ilə sınıq könüllərə məlhəm olan Cabbar! Ey qəlbləri və bəsirləri batıldan Haqqa çevirən! Ey gecə ilə gündüzü bir-birinin ardınca döndürən və bundakı sonsuz hikmətləri aşkar edən xaliqi-ələm! Bizi qəbir əzabından və cəhənnəm atəşindən xilas et, zahirən və batinən, ruhən və nəfsən əzaba götürən pis əməllərdən uzaq et.

İlahi! Bizim günahlarımızı ört, gizlə. Əfv edərək ayıblarımızı, günahlarımızı bağışla! Qəlblərimizi günah pisliliklərindən, ayıb ləkələrindən pak et, təmizlə. Qəbirlərimizi nurlandır! Kökslərimizi hidayət nurun ilə genişləndir, dünya sevgisini qəlblərimizdən çıxar. Böyük və kiçik günahlarımızı sil, bizləri saleh, müttəqi qullarınla öldürüb həsr et!

Ey Rəbbimiz, Səni əksik sifətlərdən tənzihi və təsbih edirik ki, Sənə şənə layiq ibadət və itaət edə bilmədik, ibadətlərimiz izzətinə yaraşan hədiyyə deyildir, çünki Məbudu-həqiqi ancaq Sənsən!

Səni əksik sifətlərdən tənzihi və təsbih edirik ki, biz Sənin zatını əczimizdən Sənə layiq şəkildə bilmədik, tanımadıq, ey kövni-məkanın bütün zərrələrində bilinən Məruf!

Səni əksik sifətlərdən tənzihi və təsbih edirik ki, biz Səni öz zatını zikr etdiyiniz şəkildə zikr etməkdən acizik, ey bütün məxluqat və kainatın hal və qal dili ilə zikr etdiyi Məzkur!

Səni əksik sifətlərdən tənzihi və təsbih edirik ki, verdiyin nemətlər qarşılığında Sənə layiqilə şükür etməkdən acizik, ey bütün şükür edənlərin şükür etdiyi Məşkur!

O Allah who hides faults!

O Allah who hides faults!

You are the most powerful!

You are the most forgiving!

O Allah the Almighty!

You are the holder of grandeur and might!

O Allah who changes souls and views and sorts/alternates night and day!

O Allah, save us from the torments of the grave and hell!

O Lord, conceal our faults, forgive our sins, clean our souls (purify our hearts), enlighten our graves, open, open our hearts, pardon us for our bad deeds, and take us unto you among the righteous!

Glory to you, the only one worthy of worship, we could not worship you as you are worthy of.

Glory to you, the only one worthy of knowing, we could not know you as you are worthy of.

Glory to you, the only one worthy of remembrance (Zikr), we could not remember you as you are worthy of.

Glory to you – the only one worthy of gratefulness - we could not thank you (be grateful to you) as you are worthy of.

Fazilath and paradise, gratitude and blessing are from Allah!

Praise and favour are only on Him! (All grace and mercy is from Allah; all bounties and blessings are from Allah; All gratitude and thanks are due to Allah).

Thanks to Allah for guiding us to submissiveness and success.

We ask Allah for forgiveness for our sins, intentional or unintentional, out of mistake, forgetfulness or lack of effort.

O Allah, we praise on You for as much as Your given favors! (Thanks to

Allahu tələnin fəzl və rəhmətindən məğfirət dilər, dünyəvi və ümrəvi nemətlər müqabilində rızasına müvafiq şükr nəsib etməsini niyaz edirik. Məxluqata verdiyi nemətlərə görə həmdü-səna, minnət Allah üçündür. Həmd o zati-kərimə məxsusdur ki, bizi itaət və tövfiq üzrə səbat qıldırı və qulları arasına aldı. Qəsdən olsun, səhvən olsun, xəta surəti ilə olsun, unudaraq olsun, nöqsan olsun, təqsir olsun bizdən meydana gələcək bütün günahlara görə Allahı-əzimişşandan məğfirət diləyirik.

Ey Allahım, həmd yalnız Sənədir! Bizə ehsan etdiyin nemətlərə qarşılıq olacaq və onu ziyadə etməyə kifayət edəcək bir həmd ilə Sənə həmd edirik. Xeyrini və mədhini zikrə vasilə olan bütün şükr şəkilləri ilə, dini, dünyəvi bütün nemətlərə görə bilib-bilmədiyimiz bütün həmd edənlərin ədəsi və dili ilə Sənə şükr edirik! Ey möhtac qullarını zülmətdən nura qərq edən, bütün mövcudatı haldan-hala salan, bizim halımızı ən gözəl hala çevir.

Qarşıma çıxan hər cür qorxu və ürkiyə qarşı "La ilahə illəllah"ı özümə sipər etdim.

Hər iki dünya nemətləri üçün "Əl-həmdü lilləh"ı qəlbimə və dilimə vird etdim, Dünyadakı fərvanlığım üçün "Allaha şükr olsun" dedim, Hər təcübü hal qarşısında "Sübhanallah" kəlimeyi-tayyibəsini hazırladım, Allahdan uzaqlaşdıran hər günah üçün Ondan bağışlanma dilərdim, Allahu tələdən gələn hər müsibətə rıza və itaət göstərərək "İnnə lilləh" söylərdim, Dünyəvi və ümrəvi hər sıxıntımda Allah mənə kafidir "Hasbiyallah".

Cənabi-izzətin təqdirilə hasil olan hər iş qarşısında Ona təvəkkül edərdim.

Hər ibadət və asilik qarşısında "La havlə və la quvvətə illa billah" deyərdim. Çünki Onun şanına layiq olmayan bir halın dəyişməsinə biz acizlərin iqtidarı yetməz, bu, yalnız Onun əmrilə mümkündür.

Hər cür cismani və ruhani qəm-kədər, qüssə verəcək hadisə ilə qarşılaşdıqmda Allahım belə diləmişdir deyərdim.

Həç bir varlıq əsla Allahu tələyə üstün gələ bilməz. Bütün yaratdıqları üzərində qalib olan Haqq mənə yetər və kifayət edir. Allah müztərib qulunun niyazını eşidib, duasını qəbul eylər. Vacibiül-vücuddur, mövcudiyyəti dünyada və axirətdə baqidir, nə əvvəlinə başlanğıc, nə də axırına son yoxdur. Allahu tələdən başqa ibadətə layiq bir ilah yoxdur. Zati təkdir Onun, şəriki yoxdur. Mülk Onundur həmd də ona məxsusdur, cəmi mövcudatı öldürən də dirildən də Odur. O, əbədi həyat sahibidir, əsla ölməz, daimidir. Bütün məxluqat Ona möhtacdır. Baqidir, fəna onun üzərində caiz deyildir. Bütün xeyirlər Onun qüdrət əlindədir. Allahu tələ hər şeyə qadirdir, qüdrətinin yetməyəcəyi bir nəsnə, varlıq yoxdur. Bütün yaratdıqlarının qaydacağı yer Odur, ondan gəldik Ona gedəcəyik.

Səni şanıma layiq səna-tərif etməyə, səni öyməyə təqətim yetməz, ya Rəbb! Sən ancaq özü tərif etdiyin kimisən! Sənin aciz qullarının fəryadına imdad yalnız Səndəndir. Ya Rəb, Sənin öz böyüklüyünə layiq etdiyin səna ulu və əzəmətlidir. Səndən başqa bir ilah yoxdur.

O, arşın hakimidir, göylərdə və yerdə və bunların arasında nə varsa, ruhani və cismani bütün varlıqlar və bir də torpaq altında olanların hamısı Xudayi-əzimişşanıdır.

Sən sözü açığa vursan da, gizləsən də Allah üçün birdir. Çünki O, gizlini də bilir, ondan daha gizli olanı da. Allahdan başqa ilah yoxdur, Zat və sifətlərin yeganə sahibidir O. Ən gözəl isimlər də Onun üçündür. Allahu zülçələla bu isimləri zikr edərək dua-niyaz edin. Əhdində müxəlifət etməz, sadiqlərin ən sadiqidir O.

Əsməül-hüsna (Allahın gözəl isimləri)

Bismillahir-rəhmanir-rəhim!

O, hər cür nöqsandan uzaq, uca və əzəli sifətlərin sahibi Allahdır. Ondan başqa ibadətə layiq bir ilah yoxdur (Şanı və əzəməti uca və uludur Onun "Cəllə

Allah for as much as his bounties and blessings on us are).

We praise you for your qualities - those we know and those we do not. We thank you for all your bounties - those we know and those we do not.

O Allah changing our state from one condition to another! O Allah, give us an occasion to the most conditions! (We thank you for every state. O You who are capable of changing every state, change our state to the best). For every fear, you taught us (equipped us with) "There is no god but Allah".

For every bounty, you taught us (equipped us with) "Thanks to Allah".

For every wonder, you taught us (equipped us with) "Glory to Allah".

For every sin, you taught us (equipped us with) "We seek forgiveness from Allah".

For every calamity, you taught us (equipped us with) "Our return is to Allah".

For every distress, you taught us (equipped us with) "Allah is sufficient for us".

For every divine decree, you taught us (equipped us with) "We place our trust in Allah".

For every good or bad deed, you taught us (equipped us with) "There is no strength or power except in Allah".

For every grief, you taught us (equipped us with) "That is what Allah willed for".

Nothing can be superior to Him; He is superior to all!

Nothing can overcome Allah and He overcomes everything. Allah is sufficient for me. Allah listens to those who call Him.

He is not confined to time or space. There is no god but Allah; He has no partner; all sovereignty and praises are to Him.

He causes life and death and He is everlasting and eternal. He is the possessor of all goodness. He is capable of everything and all returns to Him.

We are incapable of praising you as You are worthy of. Those whom you grant asylum are never humiliated, and those who praise You are honoured. There is no god but You.

The Beneficent is established on the throne. To Him belongs whatever is in the heavens, whatever in the earth and whatever is under the soil.

No matter how loud you raise your voice, He knows your secrets (inner thoughts) and what you conceal!

To Him are the beautiful names, so call Him by His names.

The Almighty Allah commands right!

The beautiful names of Allah

He is Allah, there is no god but Him, He is most powerful, the most mighty! He is the All-Compassionate (Ar-Rahman) having compassion upon all creatures in the world! He is most powerful, the most mighty!

He is the All-Merciful (Ar-Rahim) forgiving believers (mumin)! He is most powerful, the most mighty!

He is the Absolute Ruler (Al-Malik) of all real estate! He is most powerful, the most mighty!

He is the Pure One (Al-Quddus) being far from all imperfections! He is most powerful, the most mighty!

He is the Source of Peace (As-Salam) being safe of any grief and disaster! He is most powerful, the most mighty!

çalalüh").

Dünyada mömin, kafir ayırd etmədən qullarına ədli, yardım və ehsanı bol olan Rəhmandır "Cəllə Cəlalüh".

Axırdə məmün və müttəqi qullarına rəhmət qapılarını açacaq Rəhimdir "Cəllə Cəlalüh".

Məlikdir "Cəllə Cəlalüh". Görünən və görünməyən mülkün yeganə malikidir, Qüddüsdür "Cəllə Cəlalüh". Vəhm və xəyal onu vəsf edə bilməz, O, hər cür nöqsandan və əksiklikdən xalidir.

Səlamdır "Cəllə Cəlalüh". Sühl və əmin-amanlığın qaynağı, salamatlıq verəndir. Mömündür "Cəllə Cəlalüh". Qəlblərdə iman nuru yandıran və qullarına arxayınlıq verəndir.

Müheymindir "Cəllə Cəlalüh". Kainatın bütün işlərini idarə edən, nəzarətində saxlayan hakimdir.

Əzizdir "Cəllə Cəlalüh". Murad etdiyi heç bir şeydən aciz deyidir, mütləq qalibdir, uludur.

Cəbbardır "Cəllə Cəlalüh". İradəsini hər bir halda yürüdən, qullarını islah edəndir.

Mütəkəbbirdir "Cəllə Cəlalüh". Əzəmət və ululuğunu aşkar edəndir.

Xaliqdir "Cəllə Cəlalüh". Hər şeyi yarıdan Odu, yoxluqdan varlığa gətirəndir.

Baridir "Cəllə Cəlalüh". Örnəyi olmadan bütün məxluqatı bir-birindən fərqli yaradandır.

Müsəvvirdir "Cəllə Cəlalüh". Bütün cisimlərə kəmiyyət və keyfiyyət vəsflərlə surət verəndir, hər surəti vücuda gətirəndir.

Qəffardır "Cəllə Cəlalüh". Qullarına əfv və məğfirəti çox olub onların işlədiyi necə ayıbların üstünü örtəndir.

Qəhhardır "Cəllə Cəlalüh". Hər işin zahirə-batininə hakimdir, qüdrət və əzəmətinin qəhrilə yaratdıqları üzərində qalibdir.

Vəhhabdır "Cəllə Cəlalüh". Qərəzsiz və əvəzsiz, bütün nemət və rəhmət xəzinələrini qullarının üstünə açandır, inayət və ehsanına nəhayət yoxdur.

Rəzzaqdır "Cəllə Cəlalüh". Hər kəsi ruzisinə qovuşdurandır, maddi və mənəvi ehtiyaclarını qarşılayandır.

Fəttahdır "Cəllə Cəlalüh". Bütün bağlı müşkülləri həll edəndir, aciz və dərmansız olanların dua və yalvarmalarını qəbul edəndir.

Alimdir "Cəllə Cəlalüh". Öz elmi ilə cəmi məxluqatı, aşkar, gizli, gözəl görünən, görünməyən hər şeyin həqiqətini və mahiyyətini bilən Odu.

Qəbizdir "Cəllə Cəlalüh". Günah işləyərək qəlblərini zülmətə boğan kəsləri yüksək həqiqətlərdən məhrum edəndir.

Basitdir "Cəllə Cəlalüh". Gecə-gündüz tövbə edən kəslərə mərhəmət əlini uzadan, ibadət üfqündə bütün varlığı ilə Ona yönələnə gizli həqiqətləri bəyan edən, dostlarından başqa heç kəsə inəmədiyi sirlərini açıb yayandır.

Hafizdir "Cəllə Cəlalüh". Dilədiyi qulunu

Rafidır "Cəllə Cəlalüh". Hər şeyi layiqi məqamına qaldıran, yüksəldən və hər şeydən üstün olandır.

Muizdir "Cəllə Cəlalüh". Əmrlərinə riayət edib, nəhlərindən ictinab edənləri izzətli qılandır.

Müzildir "Cəllə Cəlalüh". Ona iman gətirməyib, günah dəryasında boğulanları zəlif edəndir.

Səmidir "Cəllə Cəlalüh". Hər şeyi eşidəndir, qullarının niyazını qəbul edəndir.

Bəsirdir "Cəllə Cəlalüh". Hər kəsin gizli-açıq etdiyi hər şeyi görəndir.

Hakəmdir "Cəllə Cəlalüh". Hökmün həqiqi sahibidir, son hökmü verəndir.

Əldir "Cəllə Cəlalüh". Mütləq ədalət sahibidir, hər kəsə haqqını verəndir.

Lətifdir "Cəllə Cəlalüh". Yaradılmışların bütün ehtiyaclarını ən incə nöqtəsinə qədər bilib sezilməz yollarla qarşılayan Odu.

He is the Inspirer of Faith (Al-Mumin) being as good as His word! He is most powerful, the most mighty!

He is the Guardian (Al-Muhaymin) guarding all as He wants! He is most powerful, the most mighty!

He is the Victorious (Al-Aziz), the holder of esteem and invincible power! He is most powerful, the most mighty!

He is the Compeller (Al-Jabbar), the holder of grandeur and power! He is most powerful, the most mighty!

He is the Greatest (Al-Mutakabbir), showing the greatness in all and events! He is most powerful, the most mighty!

He is the Creator (Al-Khaliq) creating everything from nothing! He is most powerful, the most mighty!

He is the Maker of Order (Al-Bari) creating all in harmony! He is most powerful, the most mighty!

He is the Shaper of Beauty (Al-Musawwir) giving form and meaning to all! He is most powerful, the most mighty!

He is the Forgiving (Al-Ghaffar) forgiving sins! He is most powerful, the most mighty!

He is the Subduer (Al-Qahhar), the ruler of all! He is most powerful, the most mighty!

He is the Giver of All (Al-Wahhab) endowing favors! He is most powerful, the most mighty!

He is the Sustainer (Ar-Razzaq) providing all creatures! He is most powerful, the most mighty!

He is the Opener (Al-Fattah) opening every closed door! He is most powerful, the most mighty!

He is the Knower of All (Al-Alim) He is most powerful, the most mighty!

He is the constrictor (Al-Qabid) constrains the souls of those He wants! He is most powerful, the most mighty!

He is the Reliever (Al-Basit) giving abundance and plenty to those He wants! He is most powerful, the most mighty!

He is the Abaser (Al-Khafid) lowering from the height! He is most powerful, the most mighty!

He is the Exalter (Ar-Rafi) raising from the lowness to the height! He is most powerful, the most mighty!

He is the Bestower of Honors (Al-Muizz)! He is most powerful, the most mighty!

He is the Humiliator (Al-Mudhill)! He is most powerful, the most mighty!

He is the Hearer of All (As-Sami) hearing prayers of His slaves! He is most powerful, the most mighty!

He is the Seer of All (Al-Basir) seeing all that is evident and secretive! He is most powerful, the most mighty!

He is the Judge (Al-Hakam) having the power of judging all! He is most powerful, the most mighty!

He is the Just (Al-Adl), the most just! He is most powerful, the most mighty!

He is the Subtle One (Al-Latif), the holder of grace and charity! He is most powerful, the most mighty!

He is the All-Aware (Al-Khabir) knowing all inner feelings and thoughts! He is most powerful, the most mighty!

He is the Forbearing (Al-Halim) being kind to His slaves! He is most powerful, the most mighty!

Xəbirdir "Cəllə Cəlalüh". Hər şeyin iç üzündən, gizli tərəfindən xəbərdardır.
 Həlimdir "Cəllə Cəlalüh". Qəzəblə cəza verməyən, həmli davranandır.
 Əzimidir "Cəllə Cəlalüh". Zəti və sifətlərinin mahiyyəti anlaşılmayacaq dərəcədə uludur. Əzəmətdə, böyüklükdə bənzəri yoxdur.
 Qafurdur "Cəllə Cəlalüh". Ona qarşı qullarının işlədiyi bütün günahları bağışlayandır.
 Şəkurdur "Cəllə Cəlalüh". Onun rızası üçün edilən cüzi xeyir əməllərə belə bol əhsanı ilə qarşılıq verəndir.
 Alidir "Cəllə Cəlalüh". İzzət, şərəf və hökmranlıq baxımından ən uca olandır.
 Kəbirdir "Cəllə Cəlalüh". Böyüklükdə Ondən daha böyüyü düşünülməyandır.
 Hafızdır "Cəllə Cəlalüh". Hər şeyi qoruyub nəzarətdə saxlayandır.
 Muqitdir "Cəllə Cəlalüh". Bədənlərin və ruhların qidasını yaradib verən, bilib gücü yetən və qoruyandır. Hasibdir "Cəllə Cəlalüh". Hər kəsin həyatı boyunca etdiklərinin bütün təfəsilatı ilə hesabını biləndir. Yaratdıqlarına kifayət edəndir.
 Cəlidir "Cəllə Cəlalüh". Ululuq və heybət sahibidir, cəlal sifətilə vəşlənmişdir.
 Kərimdir "Cəllə Cəlalüh". Hər cür fəzəlinin sahibidir, lütf və əhsanına nəhayət yoxdur.
 Rəqibdir "Cəllə Cəlalüh". Bütün varlıqlar üzərində nəzarətçidir.
 Mucibdir "Cəllə Cəlalüh". Ona dua edib yalvaranların istəklərini eşidib cavab verən, onları cavabsız buraxmayandır.
 Vasidir "Cəllə Cəlalüh". Elmi və mərhəməti hər şeyi əhatə edəndir.
 Hakimdir "Cəllə Cəlalüh". Bütün əmrləri və işləri yerli-yerindədir.
 Vəduddur "Cəllə Cəlalüh". Sevnən, seviləndir. Saleh qullarını sevnən, onları rəhmət və rızasına qovuşdurən, sevilməyə və dostluğu qazanılmağa layiq olandır.
 Məciddir "Cəllə Cəlalüh". Zəti şərafətdir, hər cür tərifi layiq olandır.
 Bəsidir "Cəllə Cəlalüh". Ölümləri dirildib qəbrlərindən qaldıran; könuəllərdə gizli olanları meydana çıxarandır.
 Şəhiddir "Cəllə Cəlalüh". Hər şeyi müşahidə edən və hər yerdə hazır-nəzir olandır.
 Haqdır "Cəllə Cəlalüh". Varlığı heç dəyişməyən, heç yox olmayan əbədi gerçək olandır.
 Vəkildir "Cəllə Cəlalüh". Ən etibarlı vəkildir, təvəkkül sahiblərinin işini düzəldib onlardan daha yaxşı təmin edəndir.
 Qəvidir "Cəllə Cəlalüh". Hər şeyə gücü-qüdrəti yetəndir.
 Mətinədir "Cəllə Cəlalüh". Çox mətin, qüvvətlidir, əsla sarsılmaz.
 Vəlidir "Cəllə Cəlalüh". Möminlərin həqiqi dostudur.
 Həmidir "Cəllə Cəlalüh". Həmd ü sənə olunan, bütün varlığın dililə tərif etdiyi yeganə ilahdır.
 Muhsidir "Cəllə Cəlalüh". Hər şeyi ən incə təfərrüatına qədər biləndir.
 Mübdidir "Cəllə Cəlalüh". Hər şeydi maddəsiz və nümunəsiz ilk yaranan Allahdır.
 Muiddir "Cəllə Cəlalüh". Yaradılmışları yox etdikdən, öldürdükdən sonra təkrar dirildəndir.
 Muhyidir "Cəllə Cəlalüh". Cansızları dirildən, həyat verən Odur.
 Mümitdir "Cəllə Cəlalüh". Öldürən, ölümü yaradandır.
 Haydır "Cəllə Cəlalüh". Əbədi, əzəli həyat sahibidir, əsla ölməz, fəni deyildir.
 Qəyyumdur "Cəllə Cəlalüh". Hər şeyin varlığı Ona bağlıdır, bütün varlıqlar onunla qaimdir.
 Vaciddir "Cəllə Cəlalüh". Dilədiyini dilədiyi zaman əldə edən, əsla möhtac olmayandır.
 Maciddir "Cəllə Cəlalüh". Ərşin sahibidir, şanı uludur.
 Vahiddir "Cəllə Cəlalüh". Sifətlərində, işlərində, isimlərində, hökmlərində əsla şəriki (ortağı) və ya bənzəri və tayı olmayandır.

erful, the most mighty!
 He is the Magnificent (Al-Azim), His magnificence is incompatible in the earth and heavens! He is most powerful, the most mighty!
 He is the Forgiver and Hider of Faults (Al-Ghafur), the most generous forgiver! He is most powerful, the most mighty!
 He is the Rewarder of Thankfulness (Ash-Shakur)! He is most powerful, the most mighty!
 He is the Highest (Al-Ali) He is most powerful, the most mighty!
 He is the Greatest (Al-Kabir)! He is most powerful, the most mighty!
 He is the Preserver (Al-Hafiz) preserving and protecting all his creation! He is most powerful, the most mighty!
 He is the Nourisher (Al-Muqit) knowing and giving nourishment for every creature! He is most powerful, the most mighty!
 He is the Accounter (Al-Hasib) being aware of all the deeds of his creatures in detail! He is most powerful, the most mighty!
 He is the Mighty (Al-Jalil), the holder of magnificence and power! He is most powerful, the most mighty!
 He is the Generous (Al-Karim), holder of favor and generosity! He is most powerful, the most mighty!
 He is the Watchful One (Ar-Raqib) watching all creation! He is most powerful, the most mighty!
 He is the Responder to Prayer (Al-Mujib) responding to all hands raised with a hope! He is most powerful, the most mighty!
 He is the All-Comprehending (Al-Wasi) being rich in grace! He is most powerful, the most mighty!
 He is the Perfectly Wise (Al-Hakim), the holder of all wisdom! He is most powerful, the most mighty!
 He is the Loving One (Al-Wadud) making His obedient slaves honorable with love! He is most powerful, the most mighty!
 He is the Majestic One (Al-Majid)! He is most powerful, the most mighty!
 He is the Resurrector (Al-Baith), resurrecting all dead ones! He is most powerful, the most mighty!
 He is the Witness (Ash-Shahid) being always witness of all! He is most powerful, the most mighty!
 He is the Truth (Al-Haqq)! He is most powerful, the most mighty!
 He is the Trustee (Al-Wakil)! He is most powerful, the most mighty!
 He is the Possessor of All Strength (Al-Qawiyy), the most powerful of all! He is most powerful, the most mighty!
 He is the Forceful One (Al-Matin), power for all! He is most powerful, the most mighty!
 He is the Governor (Al-Waliyy), the friend of His faithful slaves! He is most powerful, the most mighty!
 He is the Praised One (Al-Hamid), the only one worthy of praise and thankfulness! He is most powerful, the most mighty!
 He is the Appraiser (Al-Muhsi) knowing His endless and limitless creatures one by one! He is most powerful, the most mighty!
 He is the Originator (Al-Mubdi) creating all creatures from nothing! He is most powerful, the most mighty!
 He is the Restorer (Al-Muid), restoring all His creatures after! He is most powerful, the most mighty!
 He is the Giver of Life (Al-Muhyi) giving life even to the dead ones! He is

Əhəddir "Cəllə Cəlalüh". Zətində bənzəri olmayandır.

Saməddir "Cəllə Cəlalüh". Hər şey Ona möhtac, O isə heç bir şeyə möhtac deyildir.

Qadirdir "Cəllə Cəlalüh". Gücü hər şeyə yetən, dilədiyi kimi hərəkət edəndir.

Müqtəddir "Cəllə Cəlalüh". Bütün xəlaq onun iqtidarı daxilindədir.

Müqəddimdir "Cəllə Cəlalüh". Dilədiyi önə keçirər, şərəf verəndir.

Müəxxirdir "Cəllə Cəlalüh". Dilədiyi geridə buraxan, zillətə salan.

Əvvəldir "Cəllə Cəlalüh". Varlığının başlanğıcı olmayan əvvəldir.

Axırdır "Cəllə Cəlalüh". Varlığının sonu yoxdur, nəhayətsizdir O.

Zühirdir "Cəllə Cəlalüh". Varlığını və birliliyini göstərən bir çox dəlil vardır, aşkardır O.

Batındır "Cəllə Cəlalüh". Zəti görülməz və mahiyyəti bilinməz. Gizlidir, hiss orqanları ilə qavranılmaz.

Validir "Cəllə Cəlalüh". Bu əzəmətli kainatı və mütəmadi dəyişən hadisələri tək başına tədbir və idarə edəndir.

Mütəəlidir "Cəllə Cəlalüh". Ağlın mümkün gördüyü hər şeydən, hər haldan ucadır.

Bərdir "Cəllə Cəlalüh". Yaxşılıq edən, vədini yerinə yetirəndir.

Təvvəbdır "Cəllə Cəlalüh". Günahlardan əl çəkən, tövbə edən, əfv diləyən qullarının tövbələrini qəbul edəndir.

Müntəqimdir "Cəllə Cəlalüh". Günahkarları ədaləti ilə layiq olduğu cəzaya yetirəndir.

Əfvəddir "Cəllə Cəlalüh". Günahları heç yoxmuş kimi siləndir.

Raufdur "Cəllə Cəlalüh". Çox mərhəmətli və səfqətlidir.

Malikül-mülkdür "Cəllə Cəlalüh". Mülkün əbədi və əzəli sahibidir.

Zül-Cəlal vəl-ikramdır "Cəllə Cəlalüh". Həm ululuq, cəlal sahibidir, həm də lütfü-kəram.

Muqəddir "Cəllə Cəlalüh". Bütün işləri ədalətlə idarə edən, hər şeyi bir-birinə uyğun, münasib gətirəndir.

Camidir "Cəllə Cəlalüh". Toplayıb nizama salandır, qiyamət günü hesabla çəkmək üçün məxluqatı toplayandır.

Qənədir "Cəllə Cəlalüh". Özünün heç nəyə ehtiyacı yoxdur, hər şey Ona möhtacdır.

Mügnidir "Cəllə Cəlalüh". Dilədiyinə zənginlik verəndir.

Manidir "Cəllə Cəlalüh". Hikmətinə uyğun olaraq murad etmədiyi şeylərin həyata keçməsinə izin verməyən, əftərlərdən və bəlalardan uzaq edəndir.

Darrdır "Cəllə Cəlalüh". Zərəre uğradan, dilədikdə zərər verici şeyləri yaradandır.

Nafidir "Cəllə Cəlalüh". Xeyir verən, xeyirli şeyləri yaradandır.

Nurdur "Cəllə Cəlalüh". Nurun qaynağıdır, istədiyini nura qərq edəndir.

Hadidir "Cəllə Cəlalüh". Yol göstərən, hidayətə çatdıran, irşad edəndir.

Bədidir "Cəllə Cəlalüh". Heç bənzəri olmayan şeyləri, əcaib və heyratverici aləmləri icad edəndir.

Baqidir "Cəllə Cəlalüh". Varlığının sonu olmayan, əbədi Tanrıdır.

Varisdir "Cəllə Cəlalüh". Sərvətlərin müvəqqəti sahibləri əlləri boş yoxluğa qayıtdıqları zaman sərvətlərin həqiqi sahibidir.

Rəşiddir "Cəllə Cəlalüh". Qullarına doğru yolu göstərən, irşad edən, bütün işləri sərrast olan Allahdır.

Saburdur Cəllə Cəlalüh». Bir işi vaxtı gəlmədən icra etməkdə tələsməz, hər şeyi öz vaxtında edəndir.

Bu əsməi-hüsna ilə dua və niyaz eylədiyimiz Allahu təalənin müqəddəs zəti şübhə surətlərindən pakdır. Sifətlərinin də bənzəri yoxdur. Rəbbül-ələmin olduğuna, yəni onların maliki olduğuna yer-göy, gecə-gündüz, bütün məxluqat

most powerful, the most mighty!

He is the Taker of Life (Al-Mumit) causing death! He is most powerful, the most mighty!

He is the Ever Living One (Al-Hayy), eternal and everlasting! He is most powerful, the most mighty!

He is the Self-Existing One (Al-Qayyum), maintaining the earth and heavens and all creatures! He is most powerful, the most mighty!

He is the Finder (Al-Wajid) helping those whom He wants at all times! He is most powerful, the most mighty!

He is the Glorious (Al-Majid), His glory and honour is the highest! He is most powerful, the most mighty!

He is the One, the All Inclusive, the Indivisible (Al-Wahid)! He is most powerful, the most mighty!

He is the One (Al-Ahad), the incomparable, unequaled, indivisible One. He is most powerful, the most mighty!

He is the Satisfier of All Needs (As-Samad) Who does not need anything and far from need! He is most powerful, the most mighty!

He is the All Powerful (Al-Qadir)! He is most powerful, the most mighty!

He is the Creator of All Power (Al-Muqtadir)! He is most powerful, the most mighty!

He is the Expediter (Al-Muqaddim)! He is most powerful, the most mighty!

He is the Delayer (Al-Muakhkhir)! He is most powerful, the most mighty!

He is the First (Al-Awwal)! He is most powerful, the most mighty!

He is the Last (Al-Akhir), Every creature dies when He is everlasting! He is most powerful, the most mighty!

He is the Manifest One (Az-Zahir) Who does not need in His self-evident! He is most powerful, the most mighty!

He is the Hidden One (Al-Batin) knowing the invisible to His creatures! He is most powerful, the most mighty!

He is The Protecting Friend (Al-Wali) ruling this huge universe independently! He is most powerful, the most mighty!

He is the Supreme One (Al-Muta'ali) Beyond conception/imagination! He is most powerful, the most mighty!

He is the Doer of Good (Al-Barr) giving abundantly to His slaves! He is most powerful, the most mighty!

He is the Guide to Repentance (At-Tawwab) accepting repentance of His slaves! He is most powerful, the most mighty!

He is the Avenger (Al-Muntaqim)! He is most powerful, the most mighty!

He is the Forgiver (Al-'Afuww), the most merciful forgiver! He is most powerful, the most mighty!

He is the Clement (Ar-Ra'uf), the holder of endless mercy and compassion! He is most powerful, the most mighty!

He is the Owner of All (Malik-al-Mulk), the possessor of the universe! He is most powerful, the most mighty!

He is the Lord of Majesty and Bounty (Dhu-al-Jalal wa-al-ikram)! He is most powerful, the most mighty!

He is the Equitable One (Al-Muqsit possessing high justice in all commands! He is most powerful, the most mighty!

He is the Gatherer (Al-Jami')! He is most powerful, the most mighty!

He is the Rich One (Al-Ghani)! He is most powerful, the most mighty!

şahidlik etməkdədir. Bütün yaratdıqları da vəhdaniyyətinə (şəriksizliyinə və birliyinə) dəlalət edirlər.

Zatında və sifətlərində birdir. Başqa bir şeydən müəkkəb deyil, Zatına bənzər zat yoxdur, birliyi ədəd qütlüğündən deyildir. Bütün çoxluq birdən başlar. Allahu təala elə bir mövcuddur ki, vücudu sair mövcudat kimi hər hansı bir səbəblə əlaqədar deyildir. Özü öz Zatiyla mövcuddur. Cəmi məxluqatın gözündə istəmədən də, layiq olmadan da nemətlərini bəxş edən səxavətilə mərufdur. Bütün yaratdıqlarına olan ehsanı və kərəmi ilə vəsfənmişdir. Sonsuzluqla mərufdur, nəhayətsizliklə mövsufdur. Əvvəldir. Başlangıcsız Qədimdir, Axirdir, Kərimdir və nəhayətsiz müqimdir. Günahkarları bağışlayandır, kərəm və mərhəmətindən onları əfv edəndir. O, doğmamışdır, doğulmamışdır. Heç bir varlıq da bənzəri, bərabəri olmamışdır. Onun kimi bir mövcud yoxdur.

O, hər şeyi eşidən və hər şeyi görəndir. Nə gözəl Sahib, Rəbbdir ki ona itaət edən kimsəyə zəval yoxdur, nə gözəl nasir, yardımçıdır ki, yardım etdiyi kimsə məğlub olmaz.

Sənin məğfirətini diləyirik, ey bizim Pərvərdigarımız! Bizim dönüşümüz səndir. Yalnız Allah bizə kafidir, dini, dünyəvi bütün işlərimizdə qeyriyə ehtiyacımız yoxdur və nə gözəl vəkilidir O. Bizim münkiratdan uzaq durmağa, həsənəti özümüza məslək etməyə qüdrətimiz yetməz, buna ancaq Allahu təalənin tövfiq və inayətilə nail ola bilərik, çünki əsl qüvvət və qüdrət sahibi Odur.

Cənabı-Haqq qüdrəti ilə dilədiyini edər. Üluhiyyətinin qələbə və əzəmətilə xeyrdən və şərdən dilədiyi üzrə murad etdiyi şeyə ədalətlə hökm edər. Ağah olun ki, xəlq və əmr etmək Ona məxsusdur!

Aləmlərin Rəbbi olan Allah hər nöqsandan münəzzəhdir.

Biz şahadət edirik ki, Allahdan başqa heç bir ilah yoxdur, onun ortağı və bənzəri yoxdur. Zatında birdir. Adil, Cəbbardır. Mülkün malikidir, hökmü zülmədən azad, fəli cövrədən münəzzəhdir, qüdrət və qəhharlıqda bənzəri yoxdur. Günahları bağışlayandır, ayıbları örtəndir.

Yenə şahidlik edirik ki, bizim gerçək ulumuz və yol göstərənimiz əfəndimiz, ümmətin mürsidi Hz. Məhəmməd Mustafə Onun quludur və bütün məxluqatı hidayətə yetirmək üçün göndərdiyi seçkin peyğəmbəridir, Allahu təalənin rızasını qazanmış, iqtida edilən Əminidir. Vücudu-mənəvi gündüz vaxtı çıxan haqiqi günəşə bənzər, küfr zülmətini peyğəmbərlik nuru ilə aydınlatdığı üçün on dörd gecəlik ay kimidir. Başəriyyətin nurudur, öncə onun nuru xəlq olunub sonra cəmi əşya onun nurundan yaradıldı. Bir-birinə yaxınlaşan iki yayın ucu kimi, Zati-vacibül-vücud ən yaxın olandır, ondan daha yaxındır. İnsanların və Cənlərin rəsulu, Məkkə və Mədinənin peyğəmbəri, Qüdsi-şərif və Məscidi-Haram qiblələrinin imamı, İmam Həsən və Hüseyin pak cəddi, möminə və kafirə dünya və axirətdə şəfaət edici, Haqq-təalənin qullarını doğru yola hidayət üçün göndərdiyi elçi, Məkkədə doğulub Mədinədə bağa aləminə köçən Həşimidir, Qüreyşidir, Əbtahi vadisində vəhy almışdır, Kərubü mələkləri xislətlidir, insanları Allah yoluna dəvət edərkən nəfsdən xilas olub ancaq ruhu qalan, Ruhanidir; Peyğəmbərlikdən öncə də, sonra da ondan böyük və kiçik günahlar görülməyib pak idi, zahir və batinində eybdən əsər yox idi, ümmətini son dərəcə sevən, təmiz, aydın, diərr tək işıq saçan ulduz, yəni günəşdir. Bədr halındakı ay kimi yüksək maddi-mənəvi gözəllikləri özündə toplamış cəhl və qəflət gecəsini nura boğmuşdur. Nurdur, nuranidir. Ümmətinin günahdan çəkinənlərini cənnət səadəti ilə müjdələyən, günahkarları cəhənnəm əzabı ilə qorxudan odur. O ziya saçan bir məşəldir. Allahın lütfü-inayəti, rəhməti onun, ailəsinin, əshabının, zövcələrinin, övladının, zürriyyətinin, və xəlifələrinin üzərinə olsun ki, onlar mürsiddir, Rəşididir, Mehdiyərlər.

Xüsusilə, Allahu təalənin rəhmət və inayəti Rəşidi xəlifələrindən şəfqətli şeyx, kafirlərin qənimi, Hira mağarasında Rəsulullahın sadiq rəfiqi, cəhənnəm əzabından qurtulmasını Peyğəmbərin müjdələdiyi Atiq ləqəbli, Əbu Bəkr əs-Siddiq həzrətlərinə olsun Allah ondan razı olsun.

He is the Enricher (Al-Mughni) providing for all! He is most powerful, the most mighty!

He is the Preventer of Harm (Al-Mani)! He is most powerful, the most mighty!

He is the Creator of the Harmful (Ad-Darr)! He is most powerful, the most mighty!

He is the Creator of Good (An-Nafi)! He is most powerful, the most mighty!

He is the Light (An-Nur) the first of all lights, creating the light! He is most powerful, the most mighty!

He is the Guide (Al-Hadi) showing the right path to those who lost their way! He is most powerful, the most mighty!

He is the Originator (Al-Badi) creating from nothing! He is most powerful, the most mighty!

He is the Everlasting One (Al-Baqi)! He is most powerful, the most mighty!

He is the Inheritor of All (Al-Warith), the real possessor of all real estates and wealth! He is most powerful, the most mighty!

He is the Righteous Teacher (Ar-Rashid)! He is most powerful, the most mighty!

He is the Patient One! He is most powerful, the most mighty!

His Origin is far from any resemblance! His qualities are unequaled!

His signs prove His divinity! His creation proves His oneness! He is one, self-sufficient, His existence is not to be justified! He is the Generous, Beneficence is His quality!

He is not limited/confined (to time or space), His qualities are endless!

He is the First, the Old without beginning!

He is the last without end!

He is the Forgiver of sins with His grace, mercy and generosity!

He was not born, He begets not nor was He begotten, He has no equivalent! He is the all-hearing, all-seeing!

He is the best protector, guardian and helper! Forgive us o Allah, our return is to You!

Allah is sufficient for us! He is the best Guardian!

There is no might and power except in Allah!

Allah predestinates and dominates by His power.

His are all creations and affairs. Praised/Blessed be Allah the Lord of the worlds!

We witness of that there is no god but Allah, He is the One true God, He has no partner. He is Just, Mighty, Powerful and overwhelming. He forgives sins and hides faults!

We witness that Muhammad is His selected slave and chosen messenger, a role model/example for us, the sun of the day, the moon of the night, the light of the mankind. In Al-Miraaj journey, he was about two bows measurement from his Lord, the Prophet of mankind and jinns, the Prophet of Mecca and Medina, the imam of the two qiblah, the grandfather of the two honorable grandsons (Al-Hassan and Al-Hussain), the interceder in the two worlds,. He is the messenger of Mecca, Medina, he is Hashimi in his lineage, he is Qureishi, he is Abtahi, he is Karubi. He is a spiritual, pious and pure messenger!

He is the bright star, the shining sun and moon, the sparkling light, the

Sonra lütfü-kərəmi bol olan Allahın salamu kafirlərə qalib və adil əmir, səhəbələr zinatı, məscid və məhrəbin mücaviri, hər sözü doğru və sərrast olan, ismi Qurani-Kərimdə keçən, möminlərin əmiri Ömər ibn Xəttaba olsun. Allah ondan razı olsun.

Sonra bəxş və əhsanedic Maliki-Həqiqinin salamu adil və əmin əmir, Rəhmanın məhbubu, Quran-i Kərim ayələrini bir araya gətirən, iman və həya sahibi, Quran oxuduğu vəziyyətdə şahid edilən, möminlərin əmiri Osman ibn Affana olsun. Allah ondan razı olsun.

Sonra xələiqin cümləsinə hakim və vəli olan Allahdan əmanət sahibi əmir, peyğəmbərin əmisi oğlu, Xeybər qapısının fəhri, Fatimatüz-Zəhranın zövcü, peyğəmbərimizin zahir və batin elmlərinin varisi, haqqın qəza və təqdirinə razı, saxavətli, vəfakar əmirəl-möminin Həzrəti Əliyə olsun, Allah ondan razı olsun. Sonra Allahın salamu iki cəsur imam, Allah nəzdində səadətə və şəhadətə nail olmuş iki məzlum, Allah qatında qəbul görmüş, nəslələri pak, iki sevgili, iki bədir, iki ay, iki günəş, Haqqın qəzasına razı, bələya səbr edən, nəslələri pak, saf, möminlərin iki əmiri Əbu Məhəmməd əl-Həsən və Əbu Abdullah əl-Hüseynə olsun, Allah hər ikisindən razı olsun.

Sonra Allahın salamu Hz. Peyğəmbərin kərim, cəsur, əzim, mükərrəm, möhtərəm iki əmisi Hz. Həmzə və Hz. Abbasa, Allaha qulluq edən mühacirlərə, ənsara və xeyri təbəinlərə olsun. Allahu təalə bizdən və onların hamısından razı olsun. Daima və əbədi olaraq, həşr və cəza gününədək onlara lütfü-inayət etsin və onları əzəmətlə ucaltsın.

"Bu gizli oxunacaq duadır"

Allahım! Zahirimizi cələri-Zatına layiq xidmətinlə, batinimizi, nəfsimizi paklaşdıraraq mərifətinlə, qəlblərimizi dünyəvi masivadan arındıraraq mələbbətinlə, ruhlərimizi yardımınla, sirlərimizi müşahidənlə bəza...

Ya Rəbb! Qəlbimi, qulağımı, gözümlü, sağımı, solumu, üstümü, altımı, önümü, arxamı öz nurunla doldur ki qeyriyə meyl etməsinlər və rəhmətinlə məni nura çevir ki, mənəvi yaxınlığına vasil olum, ey nurların nuru, nurundan nuru-Muhammədini xalq edib sonra bütün varlıqları ondan yaranan, mərhəmətinin genişliyi ölçüyəgəlməz Allah!

Allahım, bu virdi-şərifin başından bəri münacat və niyaz etdiyimiz dualarımızı qəbuluna nail eylə, əcəl vədəsi dolmamış xəstələrimizə şəfa ver, ruhları bədənələrindən ayrılıb dari-üqbaya üz tutmuş ölürlərimizə rəhmət elə.

Allahdan başqa ilah yoxdur, Allahdan başqa ilah yoxdur, Allahdan başqa ilah yoxdur, həqiqətən Muhamməd Allahu təalənin həqiqi peyğəmbəridir. Allahın lütfü-inayəti onun və bütün peyğəmbərlərin və mələklərin üzərinə olsun.

Allahın rizasına müxalif olaraq hərəkətimlə, sözümlə, baxaraq və düşünərək etdiyim bütün günahlarım üçün Ondan məğfirət diləyir və tövbə edirəm.

Allahu təalə bütün zamanlarda layiq olmayan hər şeydən pak və münəzzəhdir (Sübhanallah) (33 dəfə),

Əl-həmdü lillah (33 dəfə),

Allahu əkbər (33 dəfə).

Ona dəfələrcə həmd olsun, səhər də, axşam da Sübhanəllah, Əl-həmdü lillah. Allah Uludur, Məlikdir, Cəbbardır, Qəhhardır, Səttardır, Sultandır, Məbuddur, Qədimdir, Qədir.

Uca və qüdrətli Allahdan başqa güc və qüdrət yoxdur.

Ey Kərim, bizi bağışla ey mərhəmətlilərin ən mərhəmətlisi, ey Rəhim, ey Rəhman, öz rəhmətinlə bizi əfv et!

Həmd, Aləmlərin Rəbbinə olsun.

(əl-Fatiha)

warning messenger, the lighting lamp! May Allah give blessings to him, his family, his companions, his wives, his children, and those Rashidi caliphs following him and his righteous way! Especially may Allah be pleased with Abu Bakr under the pseudonym (known as) Siddiq, the generous sheikh, the adversary of the irreligious ones, the friend in the cave, May Allah be pleased with Umar ibn Al-Khattab, the repentant emir, the adornment of associates the companions, the neighbor of the mosque and the sanctuary, the one who speaks the truth given in the Holy Quran, the emir of believers!

May Allah be pleased with Usman ibn Affan, the beloved to Allah, the collector of the Quran, the possessor of modesty and faith, who was killed while reading the Quran, the emir of the believers!

May Allah be pleased with the faithful and generous, Ali, the intestate emir by the Prophet to His faithful slaves???, the prophet's cousin, the opener of the Kheybar's door, the husband of Fatima Zahra, the inheritor of the Prophet's knowledge, the emir of the believers.

May Allah send our regards to Abu Muhammad Al-Hasan and Abu Abdullah Al-Hussein, who were courageous/brave, lucky, martyrs, oppressed, killed, who were named the moon and the sun, the noble, who were contended with inheritor??? fate, patient with tribulation, the emirs of the believers!

May Allah send regards to the two uncles of the Prophet Muhammad, Hamza and Abbas who were eminent, courageous, and honourable., And may Allah send regards to all migrants (the Muhajereen who migrated with the Prophet from Mecca to Madina) and (ansar) (the Ansaar who welcomed the Prophet and the Muhajereen and supported them), and to the those who followed their footsteps on the right path.

May Allah be pleased with them and us and elevate us always till the Day of Judgement!

"This prayer is to be read secretly"

O Allah! Ornament us from outside with obeying you and from inside with knowing you; fill our hearts with love for you, our inner thoughts with witnessing you and our souls with serving you.

O Allah! Give light to my heart, give light to my ears. Give light to my eyes. Surround me with light to my right and my left, before and behind me, above and underneath me. You are the source of light! Lighten me with your mercy. You are the most merciful...

O Allah, accept our prayers, heal our patients, show mercy to our dead relatives! Indeed there is no god but Allah, there is no god but Allah, there is no god but Allah and Muhammad is His Messenger! May Allah send blessings to each prophet and angel!

I ask/seek forgiveness and repentance (from) Allah for each word, deed, thought and glance which displeased Him! Allah is the pure and far of all imperfections! Praise on Allah! Allah is the great! Glory to Allah! Praised be Allah day and night! The Almighty and dominating/powerful King, the Mighty and Powerful King who hides faults, the only one worthy of worship, the First and Powerful King! There is no might and power but (except) in/by Allah! Forgive us, o the Generous Allah, the most Merciful! Praised be the Lord of the worlds! Al-Fatiha.

MİRAS NÖVBƏTİ DƏFƏ *infotur* TƏŞKİL ETDİ

> NEXT INFO-TOUR BY MIRAS ORGANIZATION

Oktyabrın 19-da MİRAS Mədəni İrsin Öyrənilməsinə Kömək İctimai Birliyi, AMEA Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutu Ağsu arxeoloji ekspedisiyası və Heritage Travel Turizm Şirkəti KIV nümayəndələri və turizm şirkətlərinin təmsilçiləri üçün Ağsu şəhərinə növbəti ənənəvi infotur təşkil edib.

Məqsəd Orta əsr Ağsu şəhərində aparılmış konservasiya və bərpa işlərinin son durumu, arxeoloji turizmin inkişaf perspektivləri, Orta əsr Ağsu şəhəri turu və 2013-cü ildə rayonun Bəyimli kəndi ərazisindəki Torpaqqala-Mehrəvan abidəsində aparılan arxeoloji kəşfiyyat işlərinin nəticələri barədə geniş ictimaiyyəti məlumatlandırmaqdır. Infotura Azərbaycanda fəaliyyət göstərən xəbər saytlarının, qəzetlərin, televiziyaaların, eləcə də turizm şirkətləri və otel sektorunun 40 nəfərdən artıq təmsilçisi qatılıb. Infotur iştirakçıları Orta əsr Ağsu şəhəri ərazisindəki III, IV və V qazıntı sahələrində konservasiya və bərpa işlərinin yekunları, habelə VII sahədə anbar-buzxanada aparılan konservasiya və bərpa işlərinin gedişi ilə tanış olmuşlar. Professor Qafar Cəbiyev, tarix üzrə fəlsəfə doktoru Fəriz Xəlilli görülməli işlər haqqında məlumat vermiş və infotur iştirakçılarının suallarını cavablandırmışlar. AMEA-nın müxbir üzvü, təcrübəli arxeoloq Vəli Əliyev infotur iştirakçıları qarşısında çıxış edərək Ağsuda görülməli işləri yüksək qiymətləndirmişdir. Infotur iştirakçıları daha sonra XV-

MIRAS Social Organization in Support of Studying of Cultural Heritage, Agsu Archaeological Expedition of Institute of Archaeology and Ethnography of National Academy of Sciences of Azerbaijan (NASA) and Heritage Travel Tour Agency arranged next traditional infotour to Agsu City for representatives of mass media and tourism companies on 19 October, 2013. The info-tour aimed at bringing to the notice of wide community the last situation of conservation and restoration work in Medieval Agsu Town, development perspectives of archaeological tourism, 'Medieval Agsu Town' tour, as well as the outcomes of archaeological explorations conducted in 2013 in Torpaqqala-Mehravan monument in Bayimli Village of the region.

More than 40 representatives of news agencies, newspapers, TV channels, tourism companies and hotel sector operating in Azerbaijan attended the info-tour.

The guests observed the results of conservation and restoration work in 3, 4 and 5th excavation sites in the area of medieval Agsu town including the course of the mentioned work in ice-house in the 7th excavation site. Professor Gafar Jabiyev, PhD Fariz Khalilli gave information about the done work and responded the questions of the info-tour participants. Associate Member of NASA, experienced archaeologist Veli Aliyev spoke during the event and appreciated high-

XVI əsrlərə aid Növcü Daş Qoç Qəbirləri Xatirə Abidəsinə yollanmış, orada MİRAS İctimai Birliyinin təşəbbüsü ilə görülmüş konservasiya və abadlıq işləri ilə tanış olmuşlar. İnfotur iştirakçıları habelə ilk orta əsrlərə aid Torpaqqala-Mehrəvan şəhər yerində olmuş, orada Ağsu arxeoloji ekspedisiyası tərəfindən aparılmış kəşfiyyat qazıntılarının nəticələri ilə tanış olmuşlar. Ekspedisiyanın rəisi, professor Qafar Cəbiyev Mehrəvan şəhərinin tarixi və axtarış zamanı aşkar edilmiş maddi-mədəniyyət nümunələri haqqında məlumat vermişdir.

Günün sonunda infotur iştirakçıları AzQranata Şirə və Şərab Emalı Zavodunda olmuş, orada məhsulun qəbulu və texnoloji proseslərlə yaxından tanış olmuşlar. Zavodun direktor müavini, professor Vüqar Mikayılov dünyanın ən qabaqcıl şirə istehsalı müəssisələrindən biri olan AzQranata Zavodu və orada istehsal olunan məhsullar barəsində infotur iştirakçılarına məlumat vermişdir. Əsrlər boyu Azərbaycan mətbəxində önəmli yer tutmuş olan abqora suyunun dünyada ilk dəfə olaraq sənaye üsulu ilə istehsalı infotur iştirakçılarının xüsusilə böyük marağına səbəb olmuşdur.

İnfotur iştirakçılarına MİRAS İctimai Birliyinin sertifikatları və birliyin nəşrlərindən ibarət hədiyyələri təqdim olunmuşdur.

ly the activity of Agsu Expedition. The participants went to 15-16th century Novju Stone Ram-Shaped monument and followed conservation and renovation work done in initiative of MIRAS. They also had been in early Middle Ages' Torpaqqala-Mehravan City, got there acquainted with the results of explorations conducted by Agsu Archaeological Expedition. The chief of the expedition, Professor Gafar Jabiyev gave information about history of Mehravan city and artifacts revealed during the explorations. In the end of the day the participants visited AzQranata MMC and familiarized closely with the acceptance of the products and technical processes. Deputy director of the plant and Professor Vugar Mikayilov gave information to the info-tour participants on AzGranara Plant, one of advanced institutions of the world producing juice and its products. Production

of abqora water, occupied important role in Azerbaijani cuisine via industrial way in the world for centuries caused interest.

The info-tour participants were granted certificates and books of MIRAS as a gift.

ORTA ƏSR AĞSU ŞƏHƏRİ VƏ MEHRAMAN QALASI ƏTRAFINDA ŞUMLANMIŞ SAHƏLƏRƏ BAXIŞ

> SURVEY OF PLOUGHED PLOTS IN MEDIEVAL AGSU TOWN AND MEHRAMAN CASTLE

2013-cü il noyabrın 1-3-də Orta əsr Ağsu şəhəri və Mehraman qalası ətrafında şumlanmış sahələrə baxış keçirmək məqsədilə MİRAS İctimai Birliyi 3 günlük mədəni irs düşərgəsi təşkil etmişdir. Arxeoloqların iştirakı ilə şumlanmış sahələr gəzilərək müşahidələr aparılmışdır.

Düşərgənin məqsədi ərazidə qədim yaşayış izləri və digər maddi-mədəniyyət nümunələrinin olub-olmadığını müəyyənləşdirmək, tələbə və şagirdlərə diyarşünaslıq işinin əhəmiyyətini anlatmaqdır.

Düşərgəyə Bakı Dövlət Universiteti, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti və Anadolu Universitetinin tələbələri ilə yanaşı, Ağsu şəhəri 4 saylı orta məktəbin şagirdləri də qatılmışlar.

Orta əsr Ağsu şəhərinin qala divarlarından kənarda, şimal tərəfdə aparılan axtarışlar zamanı, yaşayış izləri ilə yanaşı, sənətkarlıq sexlərinin əlamətlərinə də rast gəlinmiş, xeyli sayda yerüstü material toplanaraq götürülmüşdür.

Bəyimli kəndində Mehranilər sülaləsinin ilk qalası hesab olunan Mehraman qalasının içərisində şumlanmış sahələrdə aparılan axtarışlar zamanı IV-VII əsrlərə aid maddi-mədəniyyət nümunələri toplanılmışdır. Tələbələrə düşərgədə əldə etdikləri məlumatlar əsasında məqalə, şagirdlərə isə inşa yazmaq tapşırığı verilmişdir. Sonda düşərgə iştirakçıları müxtəlif hədiyyələrlə mükafatlandırılmışdır.

MIRAS Social Organization arranged 3-day cultural heritage camp with the purpose to survey ploughed plots in Medieval Agsu Town and Mehraman Castle on 1-3 November, 2013. The ploughed sites were considered and observed with the participation of archaeologists. The camp aimed at defining ancient living traces and artifacts in the area and explaining the significance of ethnographical work to students and pupils. The pupils of Agsu region secondary school No. 4 joined the camp along with students of Baku State University, Azerbaijan State Pedagogical University and Anadolu University. The traces of handicraft shops were also encountered parallel with living traces during explorations in north part, aside fortress walls of Medieval Agsu town and rather much surface materials were taken. Artifacts on 4-7th century were found during searches in ploughed sites inside Mehraman castle, the first castle of Mehranyds dynasty in Bəyimli Village. The students were commissioned to write an article on the basis of obtained information and pupils to write composition. In the end the camp participants were given different gifts.

MİRAS “ARXEOLOJİ İRSİN MÜHAFİZƏSİNDƏ CARİ MEYLLƏR” BEYNƏLXALQ KONFRANSINDA

> MIRAS AT INTERNATIONAL CONFERENCE ON 'CURRENT TRENDS IN ARCHAEOLOGICAL HERITAGE PRESERVATION: THE NATIONAL AND THE INTERNATIONAL PERSPECTIVES' S'

06-10 noyabrda Rumıniyanın mədəniyyət paytaxtı kimi tanınan, ölkənin tarixinin simvolu hesab olunan İaşi şəhərində “Arxeoloji irsin mühafizəsində cari meyllər” mövzusunda beynəlxalq konfrans keçirilib. Konfransın əsas təşkilatçısı Rumıniya Akademiyası Arxeologiya İnstitutunun İaşi filialı idi. Layihə Avropa Arxeoloqlar Assosiasiyası, İaşi Universitetinin Tarix fakültəsi, Moldava Milli Muzey Kompleksi, Rumıniya Milli Tarix Muzeyi ilə tərəfdaşlıq əsasında baş tutub. Azərbaycanı konfransda iki məruzə ilə MİRAS Mədəni İrsin Öyrənilməsinə Kömək İctimai Birliyinin nümayəndə heyəti təmsil edib.

Konfransın açılış mərasimində arxeoloji irs mənbələri menecmenti sahəsində beynəlxalq irəliləyişlər (Willem J.H.Willems), rəmzi müharibələr (Claire Smith), irs sahələrində turizm və iqtisadiyyat: lokal və global perspektivlər (Douglas C.Comer) mövzusunda məruzələr dinlənilmişdir. Daha sonra konfrans aşağıdakı bölmələrdə işini davam etdirmişdir: arxeoloji irsin leqal fəaliyyət sahəsi və menecmenti, informasiya təminatı və ictimai arxeologiya, mədəni turizm və arxeoloji irsin mühafizəsi, qanunvericilikdən istifadə və sui-istifadə: əntiq əşyaların oğurluğu və satışı. Azərbaycan Müəllimlər İnstitutunun müəllimi, tarix üzrə fəlsəfə doktoru Fariz Xəlilli, MİRAS İctimai Birliyinin şöbə müdiri, araşdırmaçı Şölə Bayramova “Orta əsr Ağsu şəhərində ictimai binaların tədqiqi və konservasiyası”, MİRAS İctimai Birliyinin sədr müavini, araşdırmaçı-jurnalist Arzu Soltan “Orta əsr Ağsu şəhəri Arxeoloji turizm kompleksinin informasiya təminatı” mövzusunda məruzə etmişlər.

Konfransda Rumıniya, Çexiya, Moldova, Hindistan, İtaliya, Rusiya, Portuqaliya, Niderland, Böyük Britaniya, Braziliya, ABŞ və başqa ölkələrin alimləri maraqlı məruzələr etmişlər.

Konfrans iştirakçıları İaşi və ətrafındakı Cucuteni və Cotnari abidələri, Probota monastırı, Neamt qalası, Piatra-Neamt Cucuteni Eneolit İncəsənəti Muzeyi ilə tanış olmuşlar.

On 6-10 November, 2013 an international conference on “Current trends in archaeological heritage preservation: the national and the international perspectives” was held in Iaşi City known as cultural capital of Romania and considered symbol of the country's history. Main organizer of the conference is Iaşi branch of Romanian Academy, Institute of Archaeology. The project is implemented in collaboration with European Association of Archaeologists; Department of History of “Alexandru Ioan Cuza” University of Iaşi; Moldova National Museum Complex- Union Museum; National Museum of Romanian History, Bucharest. Azerbaijan was represented at the conference with delegation of MIRAS Social Organization in Support of Studying of Cultural Heritage. Reports on ‘International developments in archaeological heritage resource management’ by Professor Willem J.H. Willems, faculty of Archaeology, Holland; ‘Symbolic Wars’ by Claire Smith, World Archaeological Congress; ‘Tourism and Economics at Heritage Sites: Local and Global Perspectives’ by Douglas Comer, ICOMOS International Scientific Committee on Archaeological Heritage Management were made at the opening part. The conference was followed with sessions on these topics: legal framework and management of the archaeological heritage; access to the information and public archaeology; cultural tourism and archaeological heritage preservation; use and abuse the legislation: looting and trading antiquities. At the conference teacher of Azerbaijan Teachers’ Institute, chairman of MIRAS, PhD Fariz Khalilli and chief department, researcher-translator Shola Bayramova made a report on ‘research and conservation of public buildings in Medieval Agsu Town’ and deputy chairman, researcher-journalist Arzu Soltan on ‘access to the information and public archaeology in the Medieval Agsu Archaeological Tourism Complex’. Scholars from Romania, Czech Republic, Moldova, India, Italy, Russia, Portugal, the Netherlands, Great Britain, Brazil, US and other countries made interesting reports during the conference.

Conference participants carried out study trips to Cucuteni and Cotnari sites, Monastery Probota, Medieval Fortress Neamt and Cucuteni Museum in Piatra Neamt.

YOCOCU 2014 – AĞSU, AZƏRBAYCAN

> YOCOCU 2014 – AGSU, AZERBAIJAN

Mədəni İrsin Konservasiyasında Gənclər - YOCOCU

YOCOCU Nədir?

YOCOCU (Mədəni İrsin Konservasiyasında Gənclər) 2008-ci ildə mədəni irsin müxtəlif sahələri üzrə fəaliyyət göstərən gənc tələbələr, tədqiqatçılar və peşəkarlar arasında şəbəkə yaratmaq məqsədilə yaradılmışdır. YOCOCU tezliklə ümumi məqsədə xidmət edən gənc tələbələr, tədqiqatçılar və peşəkarların birlik rəmzinə çevrilmişdir. Həmin gənclər bu konfransda toplaşır, mədəni irsin müxtəlif sahələri – kimya, fizika, biologiya, bərpa, arxeologiya və memarlıq sahələrində tədqiqatlar və mədəni inkişafa töhfə verməklə bağlı təcrübə və bilik mübadiləsi aparırlar.

YOCOCU gənc peşəkarlar, tələbə və tədqiqatçıları hazırkı və gələcək cəmiyyətin əsas qəhrəmanı olmaq üçün məsuliyyəti hissini artırmaq və gücləndirməyə və yeni biliklərin inkişafı üçün qüvvə əldə etməyə çağırır. YOCOCU-nun təşkil olunmasında səbəb hamının birlikdə kollektiv maraq dairəsində çalışması və bunu nadir, azad və açıq yolla bütün konfransa nümayiş etdirməsidir. YOCOCU-nun öncədən keçirilmiş 3 tədbiri (Roma 2008-ci il, Palermo 2010 və Antverpen 2012) YOCOCU-nu müxtəlif şaxəli və beynəlxalq əməkdaşlıq şəbəkəsinə çevirmişdir. YOCOCU bir neçə fəsildən ibarət olan tarixdir ki, hər birinin özünün müəllifi və xüsusi mövzusu vardır.

YOCOCU Təşkilatçı İnstitutları:

YOCOCU Simpozium Komitəsi

Cəfər QIYASI | Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Memarlıq və İncəsənət İnstitutu

Qafar CƏBİYEV | Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutu

Gülçöhrə MƏMMƏDOVA | Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universiteti

Rizvan BAYRAMOV | Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universiteti

Əzizə HƏSƏNOVA | Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutu

arxeoloji texnika şöbəsi

Youth in the Conservation of Cultural Heritage-YOCOCU

What is YOCOCU?

YOCOCU (YOUTH in CONSERVATION of CULTURAL heritage) was born in 2008 with the aim to realize a network among young professionals and researchers, working in different fields of Cultural Heritage. YOCOCU has soon become an extraordinary symbol of union where young students, researchers and professionals, all animated by common goals, meet to tell their own stories, to give their inputs to research and cultural growth in the different fields of Cultural Heritage: chemistry, physics, biology, restoration, archaeology, architecture. In YOCOCU young professionals, students and researchers are called to increase and strengthen their consciousness to be the main actors of the present and future society and the power for the development of new knowledge. This is the reason of YOCOCU: everyone works together for a collective interest and show this in a unique, free and open to all meeting. The past three editions (Rome 2008, Palermo 2010 and Antwerp 2012) have made YOCOCU a network for interdisciplinary and international collaborations. YOCOCU is a history made up of several chapters, each one with its own author and its specific topic.

YOCOCU Organization Institutions:

YOCOCU Symposium Committee

Jafar GIYASI | Architecture and Art Institute of National Academy of Sciences of Azerbaijan

Gafar JABIYEV | Archaeology and Ethnography Institute of National Academy of Sciences of Azerbaijan

Gulchohra MAMMADOVA | Azerbaijan University of Architecture and Construction

Rizvan BAYRAMOV | Azerbaijan University of Architecture and Construction

Aziza GASANOVA | Department of Archaeological Technology of Archaeology and Ethnography Institute of National Academy of Sciences of Azerbaijan

Telman KERIMLI | Incorporated Management under Construction Objects "Azerberpa" Scientific Research and Project Institute of Ministry of Culture and Tourism, Azerbaijan

Gulshan HAJIYEVA | Laboratory of Restoration of National

Telman KƏRİMLİ | Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin Tikilən Obyektlərin Birləşmiş Müdiriyyəti

“Azərbayca” Elmi-Tədqiqat Layihə İnstitutu, Azərbaycan

Gülşən HACIYEVA | Azərbaycan Milli Tarixi Muzeyi Bərpa Laboratoriyası

Mehmet RIHTIM | Qafqaz Universiteti Qafqaz Araşdırmaları İnstitutu, Azərbaycan

Recep KARADAĞ | Mərmərə Universiteti Təbii Boyalar Laboratoriyası, Türkiyə

Ahmet AYTAÇ | Səlcuk Universiteti Türk Əl Sənətləri Araştırma və Təbiiqetmə Mərkəzi, Türkiyə

Inga KARAIA | ICOM Gürcüstan Milli Komitəsinin Prezidenti

Dinara ABBASOVA | Polşa Elmlər Akademiyasının Geologiya İnstitutu, izotop üzrə yaşın təyin olunması

və paleoklimatik tədqiqatlar laboratoriyası

Otabek ARIPJANOV | Milli Mədəni İrs Tədqiqi İnstitutu, Daejeon, Koreya

YOCOCU Elmi Komitəsi

Geoffrey Allen | Interface Analitika Mərkəzi, Birstol Universiteti (Birləşmiş Krallıq)

Annemie Adriaens | Ghent Universiteti (Belçika)

Ernesto Borrelli | Konservasiya və Bərpa Məktəbi (İtaliya)

Joost Caen | Antwerpen Artesis Universitet koleci (Belçika)

Angela Calia | Arxeoloji Monumental Mülkiyyət İnstitutu Milli Tədqiqat Şurası (İtaliya)

Luigi Campanella | Sapienza, Roma Universiteti (İtaliya)

Enrico Ciliberto | Kataniya Universiteti (İtaliya)

Fariz Xəlilli | MİRAS Mədəni İrsin Öyrənilməsinə Kömək İctimai Birliyi, Azərbaycan

Massimiliano David | Boloniya Universiteti (İtaliya)

Hilde De Clerq | Royal Mədəni İrs İnstitutu (KIKIRPA - Belçika)

Lorena Ferraro | Mühafiz yerlərinin milli konservasiya şurası (Argentina)

Elisabetta Giorgi | Sapienza, Roma Universiteti (İtaliya)

Koen Janssens | Antwerpen Universiteti (Belçika)

Jianjun Mei | Tarixi Metallurgiya, Materiallar İnstitutu, Elm və Texnologiya Universiteti Pekin (Çi)

Henry A. DePhilips Jr. | Vernon K. Kriebel, Trinity Kolleci (ABŞ)

Ioanna Kakoulli | UCLA/Getty Konservasiya İnstitutu (ABŞ)

Guadalupe Pinar | Təbii Ehtiyatlar və Təbii Həyatı Elmlər Universiteti, Vyana (Avstriya)

Silvia Prati | Alma İrs Elmləri – Boloniya Universiteti (İtaliya)

Fernanda Prestileo | Milli Tədqiqat Şurası- Mədəni Mülkiyyətə Təbiiq olunan Texnologiya İn (İtaliya)

Museum of History of Azerbaijan

Mehmet RIHTIM | Qafqaz University Caucasus Research Institute, Azerbaijan

Recep KARADAG | Laboratory for Natural Dyes of Marmara University, Turkey

Ahmet AYTAJ | Turkish Handicraft Research and Application Center of Seljuk University, Turkey

Dinara ABBASOVA | Laboratory of Isotope Dating and Palaeoclimatology Researches of the Institute of Geology Sciences in Poland Academy of Sciences, Poland

Otabek ARIPJANOV | National Research Institute of Cultural Heritage, Daejeon, Korea

YOCOCU Scientific Committee

Fariz Khalilli | MIRAS -Social Organization in Support of Studying of Cultural Heritage (Azerbaijan)

Geoffrey Allen | Interface Analysis Centre, University of Bristol (UK)

Annemie Adriaens | Ghent University (Belgium)

Ernesto Borrelli | Istituto Superiore per la Conservazione ed il Restauro (Italy)

Joost Caen | Artesis University College Antwerp (Belgium)

Angela Calia | CNR - Istituto per i Beni Archeologici e Monumentali (Italy)

Luigi Campanella | Sapienza, University of Rome (Italy)

Enrico Ciliberto | University of Catania (Italy)

Massimiliano David | University of Bologna (Italy)

Hilde De Clerq | Royal Institute for Cultural Heritage (KIKIRPA - Belgium)

Lorena Ferraro | Dirección Nacional de Conservación de Áreas Protegidas (Argentina)

Elisabetta Giorgi | Sapienza, University of Rome (Italy)

Koen Janssens | University of Antwerp (Belgium)

Jianjun Mei | Institute of Historical Metallurgy and Materials, University of Science and Technology Beijing (China)

Henry A. DePhilips Jr. | Vernon K. Kriebel, Trinity College (USA)

Ioanna Kakoulli | UCLA/Getty Conservation Institute (USA)

Guadalupe Pinar | University of Natural Resources and Applied Life Sciences, Vienna (Austria)

Silvia Prati | Alma Heritage Science - University of Bologna (Italy)

Fernanda Prestileo | CNR - Istituto per la Conservazione e la

Lilia Rivero Weber | Mədəni İrsin Konservasiyası Milli Koordinasiyası (Meksika)

Antonio Salvatori | Milli Tədqiqat Şurası- Mədəni Mülkiyyətə Tətbiq olunan Texnologiya İn (İtaliya)

Tara Sharma | NIRLAC Yeni Delhi (Hindistan)

Patrick Storme | Antwerpen Artesis Universitet koleci (Belçika)

David Strivay | Liège Universiteti, Avropa Arxeometriya Mərkəzi (Belçika)

AnnemieAdriaens | Ghent Universiteti (Belçika)

YOCOCU Təşkilat Komitəsi

Nicoletta Barbabietola | İtaliya Konservasiya Alimləri Assosiyasiyası (İtaliya)

Simone Cagno | Antwerpen Universiteti (Belçika) –Norveç Həyatı Elmlər Universiteti (Norveç)

Antonella B. Chiarandà | İtaliya Konservasiya Alimləri Assosiyasiyası (İtaliya)

Enrico Greco | Katania Universiteti (İtaliya)

Andrea Macchia | İtaliya Konservasiya Alimləri Assosiyasiyası (İtaliya)

Fernanda Prestileo | Milli Tədqiqat Şurası-Mədəni Mülkiyyətin Mühafizəsi və Tətbiqi İnstitutu (

Fariz Xəlilli |MİRAS Mədəni İrsin Öyrənilməsinə Kömək İctimai Birliyi, Azərbaycan

Luigi Scrinzi| MİRAS İctimai Birliyinin İtaliyadakı nümayəndəsi

Səid Hüseynov | Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Geologiya İnstitutu

Radomir Ivanovic| Archaeologica, Makedoniya

Arzu Həsənlı | MİRAS Mədəni İrsin Öyrənilməsinə Kömək İctimai Birliyi, Azərbaycan

Rəşad İbrahimov| MİRAS Mədəni İrsin Öyrənilməsinə Kömək İctimai Birliyi, Azərbaycan

Şölə Bayramova| MİRAS Mədəni İrsin Öyrənilməsinə Kömək İctimai Birliyi, Azərbaycan

Rəksanə Həsənova |Azərbaycan Milli Tarixi Muzeyi bərpa laboratoriyası

Uğur Giyasi | Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin Tikilən Obyektlərin Birləşmiş Müd

“Azərbərpa” Elmi-Tədqiqat Layihə İnstitutu, Azərbaycan

Elnur Aliyev |Tiflis Dövlət Universiteti, Gürcüstan

Albina Rzayeva| MİRAS Mədəni İrsin Öyrənilməsinə Kömək İctimai Birliyi, Azərbaycan

Vüqar Quliyev| MİRAS Mədəni İrsin Öyrənilməsinə Kömək İctimai Birliyi, Azərbaycan

Valorizzazione dei Beni Culturali (Italy)

Lilia Rivero Weber | National Coordination of Conservation of Cultural Heirtage (Mexico)

Antonio Salvatori | CNR - Istituto per le Tecnologie Applicate ai Beni Culturali (Italy)

Tara Sharma | NIRLAC New Delhi (India)

Patrick Storme | Artesis University College Antwerp (Belgium)

David Strivay | University of Liège, European Center of Archaeometry (Belgium)

Annemie Adriaens | Ghent University (Belgium)

YOCOCU Organizing Committee

Nicoletta Barbabietola | Italian Association of Conservation Scientists (Italy)

Simone Cagno | University of Antwerp (Belgium) – Norwegian University of Life Sciences (Norway)

Antonella B. Chiarandà | Italian Association of Conservation Scientists (Italy)

Enrico Greco | University of Catania (Italy)

Andrea Macchia | Italian Association of Conservation Scientists (Italy)

Fernanda Prestileo | CNR - Istituto per la Conservazione e la Valorizzazione dei Beni Culturali (Italy)

Fariz Khalilli |MİRAS Social Organization in Support of Studying of Cultural Heritage, Azerbaijan

Luigi Scrinzi| Representative of MİRAS Social Organization in Italy

Səid Hüseynov | Geology institute, Azerbaijan National Academy of Sciences

Radomir Ivanovic| Archaeologica, Macedonia

Arzu Hasanli | MİRAS Social Organization in Support of Studying of Cultural Heritage, Azerbaijan

Rashad Ibrahimov| MİRAS Social Organization in Support of Studying of Cultural Heritage, Azerbaijan

Shola Bayramova| MİRAS Social Organization in Support of Studying of Cultural Heritage, Azerbaijan

Raksana Hasanova | Laboratory of restoration of National Museum of History of Azerbaijan

Uğur Giyasi | Incorporated management under construction objects “Azerberpa” scientific research and project institute of Ministry of Culture and Tourism, Azerbaijan

Elnur Aliyev |Tbilisi State University, Georgia

Albina Rzayeva| MİRAS Social Organization in Support of

YOCOCU tarixləri: 28-30 may 2014-cü il

Təklif olunan vaxt cədvəli:

1-ci gün: Çıxışlar, 1.5 saat poster-məruzələr, 2 çay fasiləsi, açılış mərasimi və qeydiyyat

2-ci gün: səhər çıxışları, axşamüstü mədəni irs obyektlərinə səyahət, 1 çay fasiləsi

3-cü gün: Çıxışlar, 2 çay fasiləsi, posterlər və prezentasiya mükafatları

Posterlərlə tanışlıq və çay fasilələri müddətində müzakirələr mümkündür.

YOCOCU məkanı:

Ağsu və İsmayilli

- Orta əsr Ağsu şəhərində açılış mərasimi (etnoqrafik görüntü və mətbəxi ilə)

- Grand otelində bölmə iclasları (Şəradil)

İsmayilli – Ağsu transferi üçün avtobus xidməti təmin olunacaqdır.

YOCOCU ödənişləri

Elmi nəticələrin genişləndirilməsində faktiki meyllər, yeni mədəni və çoxistiqamətli mübadilə

təşviqi və bütün bunlardan öncə gənclərin iştirakı iqtisadi səbəblərdən ciddi şəkildə

məhdudlaşdırıldığından YOCOCU 2014 üçün qeydiyyat xərcinin limiti aşağıdakı kimi

olmuşdur (yemək və qeydiyyat xərcləri):

22 fevral 2014 qədər olan qeydiyyat:

20 Avro: tələbələr

40 Avro: MIRAS, IA-CS və gənc kimyaçılar - SCI üzvlər qrupu, keçmiş YOCOCU iştirakçıları

50 Avro: digərlər (üzv olmayan iştirakçılar və fəlsəfə doktorları)

22 fevral 2014 tarixdən sonrakı qeydiyyat:

40 Avro: tələbələr

65 Avro: MIRAS, IA-CS və gənc kimyaçılar - SCI üzvləri qrupu, keçmiş YOCOCU iştirakçıları

90 Avro: digərləri (üzv olmayan iştirakçılar və fəlsəfə doktorları)

Ödənişə daxildir:

- Konfrans haqqı
- Konfrans müddətində yerləşmə (MIRAS Birliyinin təklifi)

Studying of Cultural Heritage, Azerbaijan

Vugar Guliyev | MIRAS Social Organization in Support of Studying of Cultural Heritage, Azerbaijan

YOCOCU time: 28-30 May 2014

Proposed schedule:

Day 1: Talks, 1.5 h poster session, 2 coffee breaks, opening reception

Day 2: Morning talks, Afternoon visit to a heritage site, 1 coffee break

Day 3: Talks, 2 coffee breaks, poster and presentation prizes
Posters stay on all time, discussion always possible during coffee breaks

YOCOCU Location:

Agsu and Ismayilli Cities

- Opening ceremony at medieval Agsu town (with ethnographic view and cuisine)

- Sessions at Grand Hotel in Sharadil

A meeting bus will be available for the transfer Agsu

YOCOCU fee

Since the actual trends in the divulgation of scientific results, the promotion of new cultural and multidisciplinary exchanges, and, above all, the participation of young people are strongly restricted for economic reasons, registration fee to YOCOCU 2014 will be limited to (Subsistence + Registration costs):

Registration completed with payment by 22 February 2014:

20 euro: undergraduate students

40 euro: MIRAS, IA-CS and Younger Chemists - Group of SCI Members, Participants to past YOCOCUs

50 euro: all others (non-Members and PhD students)

Registration completed with payment after 22 February 2014

40 euro: undergraduate students

65 euro: MIRAS, IA-CS and Younger Chemists - Group of SCI Members, Participants past YOCOCUs past

90 euro: all others (non-Members and PhD students)

The fee includes the following:

- Conference fee
- accommodation during the conference (offered by MIRAS)

- Konfrans müddətində yemək
- Texniki ekskursiyalar
- Sosial və mədəni tədbirlər
- Bakı-Ağsu arası nəqliyyat xərci (mikroavtobusla)

Yalnız 2012-cü il 22 fevral tarixinədək qeydiyyatdan keçmiş və 30.00 Avro məbləğində viza və inzibati ödənişlərini etmiş iştirakçıların qalmaq və yemək xərcləri ödəniləcəkdir.

Müraciətlər

Biz sahə üzrə yeni ideyalar, metodlar və konsepsiya, anlaşıma ortaya qoyan, eləcə də uğurlar

və müvəffəqiyyətsizliklərin təhlilini nəzərdə tutan tədqiqat işlərini qəbul edirik. Xahiş olunur

xülasə təqdim etməzdən öncə aşağıdakı qaydaları diqqətlə oxuyun:

1) Xülasələr saytıımızdakı konfrans profili vasitəsilə onlayn formada təqdim olunmalıdır;

faks, poçt və ya emailə göndəriləcək olan xülasələrə baxılmayacaqdır.

2) Bütün xülasələr ingilis dilində yazılmalıdır.

Müəllifin düzgün xülasə təqdim etmək məsuliyyəti vardır.

Xülasədə yazı, qrammatika və ya

elmi faktlarda yol verilmiş səhvlər müəllifin özü tərəfindən yazıldığı kimi dərc olunacaqdır.

Mövzular: 1-Metal, 2-Daş. 3-Şüşə və keramika, 4-Boyalar və rəsmlər, 5-Orqanik

materiallar və tekstil 6-Mədəniyyət və təhsil təcrübəsi, 7-Arxeologiya və kompleks

araşdırmalar

Müraciət üçün son tarix: 16 fevral 2014-cü il

E-mail: info@yococu.com

Konfransın İnternet sahifəsi: www.yococu.com

Müəllif qaydaları

Xülasələr yığcam formada təsvir edilməlidir (maksimum 1 səhifə). Orada əsas məqsədlər və

tədqiqat nəticələri qeyd olunmalıdır ki, işin keyfiyyəti, orijinallığı, hərtərəfliliyi konfransın

sədrləri tərəfindən qiymətləndirilsin. Hər bir xülasə aşağıdakılardan ibarətdir: (a) xülasənin

məzmununu göstərən başlıq; (b) tədqiqatın məqsədlərini göstərən giriş cümlə; (c) müvafiq

təcrübə proseslərinin qısa təsviri; (d) yeni və dərc olunmamış məlumat xülasəsi; və (d) nəticə.

Müəlliflər xülasədəki hər bir fikrə görə tam məsuliyyət daşımalıdır.

- meals during the conference
- technical excursions
- social and cultural events
- transportation Baku – Agsu (bus/minivan)

Accommodation and meals will only be provided for participants who registered and paid a Visa and Administrative Fee of 30.00 euro by February 22, 2014.

Call for abstracts

We encourage work that introduces new ideas, methods and conceptualizations, research and understandings to the field, as well as analysis of both successes and failures. Please read the following guidelines carefully before submitting your abstract:

1) Abstracts can only be submitted online via the conference profile on our website; submissions by fax, post or email will not be considered.

2) All abstracts must be written in English.

It is the author's responsibility to submit a correct abstract. Any errors in spelling, grammar or scientific fact in the abstract text will be reproduced as typed by the author.

Click the following link if you would like to download a copy of the abstract submission instructions for reference

Topics: 1-Metal, 2-Stone. 3-Glass and Ceramics, 4-Pigments and Paintings, 5-Organic materials and Textiles 6-Cultural and Educational Experiences, 7-Archaeology and Integrated studies

Call for abstracts: 16 February 2014

Conference e-mail: info@yococu.com

Web-page: www.yococu.com

Author guidelines

Abstracts must describe in a succinct manner (max 1 page) the purposes and results of the research so that the quality, originality, and comprehensiveness of the work can be evaluated by the Conference Chairpersons. Each abstract should contain: (a) a title which should be indicative of the content of the abstract; (b) an introductory sentence indicating the purposes of the study; (c) a brief description of pertinent experimental procedures; (d) a summary of the new, unpublished data; and (d) a statement of the conclusions. Authors must accept sole responsibility for the statements in their abstracts.